

سند راهبردی انقلاب اقتصاد

برنامه دولت اقدام و تحول

استان گلستان

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

استان گلستان

سند راهبردی انقلاب اقتصادی زیر نظر دکتر
علی رضایی میرقائد تهیه و تدوین شده است.

ویراستار فنی: دکتر سید اسعد حسینی
همکاران پژوهشی: ناصر مولایی، اسماعیل لجمیری، حسن محمدیان مصمم،
عباس علی پور، مصطفی رشیدی، بهزاد همتی، سعید ضرغامی، میثم داوری، نواب
میرزایی، ایمان ارفعی مقدم، پرستو میمنی، سعید یوسفی، رزینا لطفی جبلی،
سعیده جلالی، مصیب قره بیگی، سمیه ملکی پور، حمید نصیر، سید رمضان
عقیلی، بهاره ایمانی، جمیله اسمعیلی، پویان کیانی و فاطمه شیخ زاده
طراح جلد و صفحه آرایی: محمود خستو، مهدی نجفی

بهار ۱۴۰۰

بهره برداری از مطالب پژوهش سند راهبردی انقلاب اقتصادی با ذکر منبع و نام پژوهشگران بلا مانع است.
حق چاپ محفوظ است.

بسمه تعالی

با توجه به برگزاری سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، کاندیداها رویکردها و برنامه های مختلف خود را برای دولت آینده مطرح می کنند. یکی از طرح های اینجانب که از سالها قبل مدنظر قرار گرفته، ایجاد ایالت های اقتصادی است که حاصل آن تمرکززدایی از مرکز و توجه به مناطق و استان ها می باشد.

یکی از اقسام عدالت، عدالت سرزمینی است که در قالب طرح های آمایش سرزمین تجلی می یابد. آمایش سرزمین مدیریت خردمندانه و عالمانه فضا و نگرشی جامع به برنامه ریزی و مدیریت بهینه بهره برداری پایدار از سرزمین است. کاربرد آمایش سرزمین برای شناخت و رعایت قابلیت و استعداد زمین و منابع موجود در آن برای کشورهایی که در صدد حرکت در مسیر توسعه پایدار هستند، اجتناب ناپذیر است.

کشور ایران دارای قابلیت ها و ظرفیت های فراوانی برای پیشرفت است. با اجرایی کردن طرح های آمایش سرزمین و فعال نمودن مزیت ها و استعدادهای هر استان، دستیابی به ایران بزرگ اقتصادی و تعامل سازنده با دنیا به ویژه کشورهای آسیای جنوب غربی و در راس آنها، پانزده کشور همسایه ایران، می تواند ما را به یکی از بازیگران اصلی در عرصه اقتصادی و سیاسی جهان تبدیل نموده و استان ها و مناطق کشور را نیز به بالاترین حد پیشرفت برساند. در این راستا، چنانچه دولت اقدام و تحول موفق به کسب اعتماد مردم شود، در ابتدای فعالیت خود، سند اقدام و تحول را بر مبنای این کتاب، با استان ها امضا خواهد نمود تا تکلیف برنامه ریزی استانی و منطقه ای برای چهار سال آینده شفاف و قابل پیش بینی باشد.

در این مجموعه؛ اطلس استعدادهای، ظرفیت ها، تنگناها و آسیب ها شناسایی و ترسیم شده و درکی واقع بینانه از مناطق و استانهای کشور ارائه گردیده است. همچنین، راهبردها و سیاست های توسعه اقتصادی استان به تفکیک بخش های مختلف در دو فصل مجزا ارائه شده است. دولت اقدام و تحول، آماده پذیرش پیشنهادات برای افزایش کیفیت و کارایی این سند می باشد. امیداست؛ گردآوری این مجموعه که حاصل تلاش کارشناسان، صاحب نظران و مراکز و نهادهای متعدد کشور بوده، گامی بزرگ برای تحقق آرمان پیشرفت در کشور عزیزمان باشد.

محسن رضایی

کاندیدای سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری

بهار ۱۴۰۰

فهرست مطالب

۰	فصل نخست: کلیات
۱-۱	مقدمه
۱-۲	بیان مسئله
۱-۳	اهداف بنیادین سند
۱-۴	مواد و روش ها
۱-۴-۱	روش تحقیق
۱-۴-۲	استراتژی مطالعه موردی
۱-۴-۳	جمع آوری داده‌ها و منبع آن‌ها
۱-۴-۴	روش‌های تحلیل داده‌ها
۵	الف) کیفی
۶	ب) کمی
۷	فصل دوم: تحلیل محیط بیرونی
۱-۲-۱	احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف
۱-۲-۲	بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی
۱-۲-۲-۱	بررسی وضعیت
۱-۲-۲-۲	توان اکولوژیک
۱-۲-۲-۳	چالش‌های هیدروپلیتیک استان گلستان
۴۲	فصل سوم: تحلیل محیط درونی
۱-۳-۱	تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها
۱-۳-۲	بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی
۱-۳-۲-۱	ویژگی‌های توپوگرافی (ناهمواری‌ها)
۱-۳-۲-۲	آب و هوا و اقلیم
۱-۳-۲-۳	بارش
۱-۳-۲-۳-۲	دما

- ۵۶ ۳-۲-۲-۳- رطوبت هوا
- ۵۷ ۴-۲-۲-۳- جریان وزش بادهای
- ۵۸ ۵-۲-۲-۳- تیخیر
- ۵۸ ۶-۲-۲-۳- ساعات آفتابی
- ۵۹ ۳-۲-۳- منابع آب
- ۶۴ ۴-۲-۳- پایداری منابع آب
- ۶۸ ۵-۲-۳- کشاورزی استان
- ۷۰ ۶-۲-۳- پوشش گیاهی و جانوری
- ۷۱ ۷-۲-۳- وضعیت کانسارهای معدنی
- ۷۴ ۸-۲-۳- مخاطرات محیطی
- ۷۴ ۱-۸-۲-۳- زلزله
- ۷۶ ۲-۸-۲-۳- سیل
- ۷۶ ۹-۲-۳- کاربری اراضی
- ۷۸ ۱۰-۲-۳- مناطق حفاظت شده
- ۸۰ ۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی
- ۸۰ ۱-۳-۳- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان گلستان
- ۸۰ ۱-۱-۳-۳- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان گلستان
- ۸۰ ۲-۱-۳-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه
- ۸۱ ۳-۱-۳-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه
- ۸۲ ۴-۱-۳-۳- وضعیت شاخص های توسعه انسانی در استان گلستان
- ۹۱ ۵-۱-۳-۳- سنجش سرمایه اجتماعی استان
- ۱۰۳ ۲-۳-۳- فقر و محرومیت
- ۱۰۴ ۱-۲-۳-۳- طرح های انجام شده در زمینه مناطق محروم
- ۱۱۳ ۲-۲-۳-۳- شاخص های جمعیتی دهستان های محروم استان گلستان
- ۱۱۴ ۳-۲-۳-۳- جمع بندی
- ۱۱۵ ۳-۳-۳- سکونتگاه های غیررسمی

- ۱۱۶..... ۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی
- ۱۱۷..... ۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان گلستان
- ۱۲۰..... ۳-۳-۳- جمع‌بندی
- ۱۲۱..... ۳-۴-۳- بررسی ویژگی‌های جمعیتی
- ۱۲۲..... ۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت
- ۱۲۵..... ۳-۴-۲- تراکم جمعیت
- ۱۲۶..... ۳-۴-۳- سهم جمعیت استان از کشور
- ۱۲۸..... ۳-۴-۴- میزان شهرنشینی و روستانشینی
- ۱۳۰..... ۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت
- ۱۳۲..... ۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت
- ۱۳۴..... ۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت
- ۱۳۷..... ۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت
- ۱۳۹..... ۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار
- ۱۴۱..... ۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی
- ۱۴۳..... ۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران
- ۱۴۵..... ۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت
- ۱۴۶..... ۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت‌شده
- ۱۴۷..... ۳-۴-۱۴- میزان باروری کل
- ۱۴۸..... ۳-۴-۱۵- مرگ و میرهای ثبت‌شده
- ۱۴۹..... ۳-۴-۱۶- امید به زندگی
- ۱۵۰..... ۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵
- ۱۵۱..... ۳-۴-۱۸- جمع‌بندی
- ۱۵۲..... ۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی-عمومی
- ۱۵۲..... ۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی-عمومی
- ۱۵۲..... ۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات
- ۱۵۴..... ۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان گلستان

- ۱۵۴..... ۳-۱-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی
- ۱۵۴..... ۳-۲-۵-۳-۳- وضعیت سواد در استان گلستان
- ۱۵۵..... ۳-۲-۵-۳-۳- آمار و اطلاعات
- ۱۵۶..... ۳-۲-۵-۳-۳- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی
- ۱۵۶..... ۳-۲-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی
- ۱۵۷..... ۳-۳-۵-۳-۳- وضعیت آموزش عالی در استان گلستان
- ۱۵۷..... ۳-۳-۵-۳-۳- آمار و اطلاعات
- ۱۵۸..... ۳-۳-۵-۳-۳- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی
- ۱۵۹..... ۳-۳-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی
- ۱۵۹..... ۳-۴-۳- بررسی نظام اقتصادی و تولید
- ۱۵۹..... ۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان گلستان
- ۱۷۵..... ۳-۵-۳- نظام سکونتگاهی
- ۱۷۵..... ۳-۵-۱- نظام شهرنشینی
- ۱۷۸..... ۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان گلستان
- ۱۸۱..... ۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان گلستان
- ۱۸۱..... ۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان
- ۱۸۵..... ۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان
- ۱۸۷..... ۳-۵-۲- نظام روستانشینی
- ۱۸۹..... ۳-۶-۳- نظام زیربنایی
- ۱۸۹..... ۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات
- ۱۸۹..... ۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان گلستان
- ۱۹۰..... ۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری
- ۱۹۲..... ۳-۶-۱-۳- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها
- ۱۹۲..... ۳-۶-۱-۴- حمل و نقل ریلی
- ۱۹۳..... ۳-۶-۱-۵- بنادر و دریانوردی
- ۱۹۴..... ۳-۶-۱-۶- فناوری اطلاعات و ارتباطات

۱۹۵	۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب
۱۹۵	۳-۶-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق
۱۹۶	۳-۶-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز
۱۹۶	۳-۶-۳- استحصال و تأمین آب
۱۹۸	۳-۷- بررسی نظام مدیریتی
۱۹۸	۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی
۲۰۲	۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود
۲۰۹	۸-۳- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها
۲۰۹	۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی
۲۱۱	۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی
۲۱۸	۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی
۲۲۰	۳-۸-۴- شناخت قابلیت گردشگری
۲۲۴	فصل چهارم: رویکرد راهبردی
۲۲۵	۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی
۲۴۲	۴-۲- تدوین اهداف بنیادین
۲۴۳	۴-۳- تدوین چشم‌انداز
۲۴۴	۴-۴- مأموریت‌های اصلی
۲۴۵	۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید
۲۵۴	فصل پنجم: تدوین راهبردها و سیاست‌ها
۲۵۵	۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها
۲۶۰	منابع و مأخذ

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت ۹
- جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد ۱۲
- جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی ۲۴
- جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی ۲۷
- جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی ۳۰
- جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست ۳۴
- جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان گلستان در سال ۱۳۹۸ ۴۵
- جدول ۸- طبقات ارتفاعی استان ۴۷
- جدول ۹- طبقات شیب استان ۴۹
- جدول ۱۰- طبقه‌بندی اقلیم محدوده‌ای استان گلستان بر اساس روش دومارتن ۵۰
- جدول ۱۱- اطلاعات دما و بارندگی بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان ۵۳
- جدول ۱۲- میانگین درازمدت سرعت و جهت باد غالب در دو ایستگاه گرگان و گنبد کاووس ۵۷
- جدول ۱۳- میانگین ساعات آفتابی در ایستگاه‌های مختلف استان ۵۹
- جدول ۱۴- میزان مصارف سالانه آب‌های سطحی بر حسب بخش مصرفی ۹۸-۹۹ (میلیون مترمکعب) ۶۴
- جدول ۱۵- منابع آب زیرزمینی موجود ۹۸-۹۹ ۶۴
- جدول ۱۶- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان گلستان ۶۵
- جدول ۱۷- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان گلستان و ایران ۶۶
- جدول ۱۸- شاخص سازمان ملل برای بحران آب ۶۷
- جدول ۱۹- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن ۶۷
- جدول ۲۰- محصولات عمده کشاورزی استان ۶۹
- جدول ۲۱- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی، فضاها و سبز و ذخیره گاه‌های جنگلی استان در پایان سال ۹۸ ۷۰
- جدول ۲۲- مساحت جنگل‌ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی تا سال ۱۳۹۸ ۷۰
- جدول ۲۳- مشخصات عمومی معادن در حال بهره‌برداری بر حسب نوع استخراج در سال ۹۷ ۷۳
- جدول ۲۴- مشخصات گسل‌های لرزه‌زا استان گلستان ۷۴
- جدول ۲۵- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت‌شده استان ۷۹
- جدول ۲۶- موقعیت و مساحت مناطق شکار ممنوع استان ۷۹

- جدول ۲۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر ۸۲
- جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۸۳
- جدول ۲۹- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت ۸۳
- جدول ۳۰- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان گلستان ۸۴
- جدول ۳۱-نسبت طلاق به ازدواج در استان گلستان ۸۴
- جدول ۳۲-تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده ۸۵
- جدول ۳۳-میزان شاخص های مرتبط با سازمان بهزیستی ۸۵
- جدول ۳۴-میزان شاخص های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی ۸۶
- جدول ۳۵-درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی ۸۶
- جدول ۳۶- درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران ۸۷
- جدول ۳۷- انواع مواد مخدر و روان گردان های کشف شده ۸۷
- جدول ۳۸- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم ۸۸
- جدول ۳۹-نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلو گرم به ده هزار نفر) ۸۸
- جدول ۴۰- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت (در هر ده هزار نفر) ۸۸
- جدول ۴۱- سرقت های عادی بر حسب نوع (مورد) ۸۹
- جدول ۴۲- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت های عادی به کل جمعیت (در ده هزار نفر) ۸۹
- جدول ۴۳- جرائم واقع شده در حوزه استحضایی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع ۹۰
- جدول ۴۴-نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحضایی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران ۹۰
- جدول ۴۵- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان گلستان و کل کشور ۹۲
- جدول ۴۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان گلستان و کل کشور ۹۲
- جدول ۴۷- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان گلستان و کل کشور ۹۳
- جدول ۴۸- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان گلستان و کل کشور ۹۴
- جدول ۴۹- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان گلستان و کل کشور ۹۵
- جدول ۵۰- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان گلستان و کل کشور ۹۵
- جدول ۵۱- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان در استان گلستان و کل کشور ۹۶
- جدول ۵۲- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان گلستان و کل کشور ۹۶
- جدول ۵۳- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان گلستان و کل کشور ۹۷
- جدول ۵۴- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان گلستان و کل کشور ۹۷

- جدول ۵۵- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان گلستان و کل کشور..... ۹۸
- جدول ۵۶- توزیع درصدی احساس امنیت در استان گلستان و کل کشور ۹۸
- جدول ۵۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان گلستان و کل کشور..... ۹۹
- جدول ۵۸- میانگین سرمایه اجتماعی در استان گلستان و کل کشور..... ۹۹
- جدول ۵۹- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته ۱۰۰
- جدول ۶۰- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته ۱۰۰
- جدول ۶۱- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی..... ۱۰۱
- جدول ۶۲- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر)..... ۱۰۱
- جدول ۶۳- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی..... ۱۰۲
- جدول ۶۴- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر)..... ۱۰۲
- جدول ۶۵- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی..... ۱۰۲
- جدول ۶۶- سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی (صد هزار نفر)..... ۱۰۳
- جدول ۶۷- تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵..... ۱۰۳
- جدول ۶۸- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵..... ۱۰۳
- جدول ۶۹- شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی..... ۱۰۵
- جدول ۷۰- مناطق کمتر توسعه یافته استان گلستان..... ۱۰۷
- جدول ۷۱- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی)..... ۱۰۸
- جدول ۷۲- مناطق کم‌تر توسعه یافته استان گلستان..... ۱۱۰
- جدول ۷۳- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان گلستان..... ۱۱۳
- جدول ۷۴- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی..... ۱۱۷
- جدول ۷۵- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۲۲
- جدول ۷۶- تغییرات تعداد جمعیت استان گلستان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۲۳
- جدول ۷۷- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان گلستان، در سال ۱۳۹۵..... ۱۲۶
- جدول ۷۸- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان گلستان از جمعیت شهری و روستایی کشور..... ۱۲۷
- جدول ۷۹- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان گلستان با کشور..... ۱۲۹
- جدول ۸۰- درصد رشد سالانه جمعیت استان گلستان و کشور به تفکیک وضع سکونت..... ۱۳۰
- جدول ۸۱- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان گلستان و کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی..... ۱۳۶
- جدول ۸۲- نسبت جنسی جمعیت استان گلستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۳۸

- جدول ۸۳- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان گلستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۴۰
- جدول ۸۴- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان گلستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۷۵..... ۱۴۲
- جدول ۸۵- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان گلستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۷۵..... ۱۴۳
- جدول ۸۶- تعداد و توزیع درصد مهاجران وارد شده به استان گلستان برحسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جایجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۴۶
- جدول ۸۷- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان گلستان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۷
- جدول ۸۸- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان گلستان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۹
- جدول ۸۹- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان گلستان به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵..... ۱۵۰
- جدول ۹۰- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان گلستان، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵..... ۱۵۰
- جدول ۹۱- خلاصه اطلاعات آموزش و پرورش استان گلستان..... ۱۵۳
- جدول ۹۲- وضعیت نرخ باسوادی در استان گلستان..... ۱۵۵
- جدول ۹۳- نمای کلی وضعیت استان گلستان در مقایسه با کشور در سال ۹۸..... ۱۶۱
- جدول ۹۴- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال)..... ۱۶۲
- جدول ۹۵- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن استان خراسان شمالی از کشور ۱۶۳
- جدول ۹۶- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور ۱۶۴
- جدول ۹۷- سهم ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان استان گلستان از کشور ۱۶۵
- جدول ۹۸- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور..... ۱۶۶
- جدول ۹۹- سهم استان گلستان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور ۱۶۷
- جدول ۱۰۰- ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان..... ۱۶۹
- جدول ۱۰۱- ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان..... ۱۷۰
- جدول ۱۰۲- ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان..... ۱۷۱
- جدول ۱۰۳- نرخ مکمل‌گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان..... ۱۷۳
- جدول ۱۰۴- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۷۶
- جدول ۱۰۵- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۷۷
- جدول ۱۰۶- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵..... ۱۷۹
- جدول ۱۰۷- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان گلستان..... ۱۸۱
- جدول ۱۰۸- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵..... ۱۸۳
- جدول ۱۰۹- طبقه‌بندی شهرهای استان بر اساس ویژگی‌های طبیعی و دسترسی به راه‌ها..... ۱۸۶

- جدول ۱۱۰- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵ ۱۸۸.
- جدول ۱۱۱- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور ۱۹۰.
- جدول ۱۱۲- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲ ۱۹۷.
- جدول ۱۱۳- سهم مکانی شهرستان‌های استان گلستان ۲۱۸.
- جدول ۱۱۴- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان گلستان ۲۱۹.
- جدول ۱۱۵- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان ۲۲۰.
- جدول ۱۱۶- جاذبه‌های گردشگری استان گلستان ۲۲۱.
- جدول ۱۱۷- مسیرهای گردشگری استان گلستان ۲۲۱.
- جدول ۱۱۸- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی ۲۲۷.
- جدول ۱۱۹- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی ۲۳۲.
- جدول ۱۲۰- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش ۲۳۳.
- جدول ۱۲۱- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش ۲۳۵.
- جدول ۱۲۲- مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۳۶.
- جدول ۱۲۳- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۳۷.
- جدول ۱۲۴- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۳۸.
- جدول ۱۲۵- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۳۹.
- جدول ۱۲۶- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی ۲۴۰.
- جدول ۱۲۷- شرح مسائل راهبردی استان گلستان در عرصه اقتصادی ۲۴۱.
- جدول ۱۲۸- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه گلستان ۲۴۲.
- جدول ۱۲۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان ۲۴۶.
- جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی ۲۴۸.
- جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان ۲۴۹.
- جدول ۱۳۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان ۲۵۰.
- جدول ۱۳۳- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان ۲۵۳.
- جدول ۱۳۴- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان گلستان در محورهای مختلف ۲۵۶.

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱- گلباد ایستگاه بندر ترکمن ۵۸
- شکل ۲- شاخص فناوری اطلاعات در استان گلستان ۱۳۹۹ ۱۹۵
- شکل ۳- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور ۲۱۲
- شکل ۴- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی تراسیکا و موقعیت استان گلستان ۲۱۳

فهرست نمودارها

- نمودار ۱- مجموعه بارندگی سالیانه استان در ایستگاه‌های سینوپتیک..... ۵۲
- نمودار ۲- مقایسه میانگین بارش استان در ایستگاه‌های سینوپتیک..... ۵۳
- نمودار ۳- میانگین دمای سالیانه استان در ایستگاه سینوپتیک..... ۵۵
- نمودار ۴- میانگین درازمدت دما در استان..... ۵۵
- نمودار ۵- مقایسه رطوبت نسبی سالانه شهرستان‌های استان گلستان..... ۵۷
- نمودار ۶- وضعیت تخلیه منابع آب استان گلستان..... ۵۹
- نمودار ۷- سهم استفاده منابع زیرزمینی در بخش‌های مختلف..... ۶۰
- نمودار ۸- میزان ذخایر مواد معدنی کشور و جایگاه استان گلستان..... ۷۲
- نمودار ۹- درصد ذخایر انواع مواد معدنی در استان گلستان..... ۷۲
- نمودار ۱۰- میزان انواع اراضی استان گلستان..... ۷۷
- نمودار ۱۱- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۲۳
- نمودار ۱۲- تغییرات تعداد جمعیت استان گلستان، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۲۴
- نمودار ۱۳- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان گلستان، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۲۴
- نمودار ۱۴- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان گلستان، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۲۵
- نمودار ۱۵- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان گلستان از جمعیت شهری و روستایی کشور..... ۱۲۸
- نمودار ۱۶- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستائین استان گلستان، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵..... ۱۲۹
- نمودار ۱۷- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان گلستان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵..... ۱۳۱
- نمودار ۱۸- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان گلستان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵..... ۱۳۱
- نمودار ۱۹- هرم سنی جنسی جمعیت استان گلستان، در سال ۱۳۸۵..... ۱۳۲
- نمودار ۲۰- هرم سنی جنسی جمعیت استان گلستان، در سال ۱۳۹۰..... ۱۳۳
- نمودار ۲۱- هرم سنی جنسی جمعیت استان گلستان، در سال ۱۳۹۵..... ۱۳۴
- نمودار ۲۲- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان گلستان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۳۶
- نمودار ۲۳- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان گلستان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۳۷
- نمودار ۲۴- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان گلستان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۳۷

- نمودار ۲۵- مقایسه نسبت جنسی جمعیت استان گلستان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۳۹
- نمودار ۲۶- تغییرات متوسط بعد خانوارهای نقاط شهری استان گلستان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۴۱
- نمودار ۲۷- تغییرات متوسط بعد خانوارهای نقاط روستایی استان گلستان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۴۱
- نمودار ۲۸- خالص مهاجرت استان گلستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۴۲
- نمودار ۲۹- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان گلستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۴۴
- نمودار ۳۰- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان گلستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۴۵
- نمودار ۳۱- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان گلستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۴۵
- نمودار ۳۲- میزان باروری کل استان گلستان و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶..... ۱۴۸
- نمودار ۳۳- وضعیت شهرستان‌های استان گلستان از نظر نرخ مکمل‌گری و هم‌افزایی..... ۱۷۴
- نمودار ۳۴- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان..... ۱۷۷
- نمودار ۳۵- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵..... ۱۸۰
- نمودار ۳۶- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور..... ۱۸۸
- نمودار ۳۷- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان..... ۲۰۲

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های همجوار ۴۴
- نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان گلستان ۴۶
- نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان گلستان ۴۸
- نقشه ۴- طبقات شیب استان گلستان ۴۹
- نقشه ۵- اقلیم استان گلستان ۵۱
- نقشه ۶- خطوط هم بارش استان گلستان ۵۴
- نقشه ۷- خطوط هم‌دمای استان گلستان ۵۶
- نقشه ۸- موقعیت حوزه‌های آبریز در استان گلستان ۶۲
- نقشه ۹- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان گلستان ۶۳
- نقشه ۱۰- پراکندگی معادن و کانسارهای استان گلستان ۷۳
- نقشه ۱۱- پهنه‌های خطر زمین‌لرزه بر اساس استاندارد ۲۸۰۰ ۷۵
- نقشه ۱۲- اطلس سیل ایران و استان گلستان ۷۶
- نقشه ۱۳- کاربری اراضی استان گلستان ۷۸
- نقشه ۱۴- مناطق تحت حفاظت محیط‌زیست استان گلستان ۷۹
- نقشه ۱۵- سطح‌بندی سکونتگاه‌های شهری استان گلستان ۱۸۴
- نقشه ۱۶- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری در استان گلستان ۱۹۱
- نقشه ۱۷- شبکه حمل و نقل استان گلستان ۱۹۴

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

در سراسر تاریخ، نیل به کشوری آباد و پیشرفته که در آن اجتماعی کامل و سعادتمند، فرصت‌های عادلانه، شکوفایی استعدادها و تأمین نیازهای مادی و معنوی را میسر می‌سازد اصلی‌ترین دغدغه و نیرومندترین انگیزه تکاپوی اغلب ایرانیان بوده است. قریب به هفتاد سال است که این اندیشه، چهره تقریباً نظام‌مند به خود گرفته و در پرتو رهیافت‌های نوین مدیریت و برنامه‌ریزی، در قالب برنامه‌ها و طرح‌های مختلف دنبال می‌گردد. با این حال، هنوز کشوری که آرزومند آن هستیم شکل نگرفته و بسیاری از مسائل و مشکلات به قوت خود باقی است. مسائل اجتماعی-جمعیتی، مسائل فرهنگی، تمرکزگرایی، کم‌توجهی به اقتصاد فضا و نظام اقتصادی ضعیف، نابودی کارکردهای سامانه‌های طبیعی پشتیبان حیات، نظام سکونتگاهی نامتوازن و فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی تنها برخی از این مسائل و مشکلات است. شکی نیست که گذار از این وضعیت مستلزم انداختن طرحی نو تمرکز بر آبادانی و توسعه از نوعی دیگر است. آبادانی و پیشرفت در جهان به شدت پیچیده، رقابتی و فشرده، مستلزم، نگرش سیستمی و دگرسان‌ساز، هماهنگی اثرات فضایی سیاست‌های بخشی، فرایندهای باز ساخت فضایی-اقتصادی، ظرفیت‌سازی نهادی در میان ذینفعان، تدوین چشم‌اندازی جسورانه، مقیاس‌بندی مجدد و تمرکززدایی (که نیازمند فرم‌های نوین حکمروایی چند سطحی و شیوه‌های جدید یکپارچگی سیاست قلمروی است) است که از طریق تمرکز بر تنوع ویژگی‌ها خاص مکان‌ها و روابط اجتماعی ویژه فضا، اهداف یکپارچگی و انسجام، مشارکت، کارآفرینی، نوآوری، رقابت‌پذیری، خلاقیت، حکمروایی شایسته و پایداری را برآورده سازد. در این راستا، این گزارش بر آن است که با بهره‌گیری از رویکردی راهبردی-فضایی سپارده و شناخت پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌های کشور و برنامه‌ریزی بر مبنای آن بتواند گامی مهم در گذار از چالش‌ها و مسائل بردارد. این گزارش مشتمل بر پنج فصل است. بدین ترتیب که در فصل نخست به کلیات پرداخته شده و در فصل دوم و سوم محیط درونی و بیرونی استان بررسی و تحلیل می‌گردد. در فصل چهارم به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پرداخته شده و در نهایت در فصل پنجم راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌ها تدوین و اولویت‌بندی می‌گردند.

۱-۲- بیان مسئله

استان گلستان مهد تمدن ۷ هزارساله و سرزمین آبشارهای هزاره و طلایی سفید با جمعیت ۱ میلیون و هشتصد هزار نفری و سهم ۲/۳ درصدی از جمعیت کشور را دارد. این استان با سهم ۱/۳ درصدی از مساحت کشور در شمال کشور واقع شده است و از شمال به کشور ترکمنستان، از جنوب به استان سمنان، از شرق به

استان خراسان شمالی و از غرب به دریای خزر و استان مازندران محدود می‌شود. این استان، از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های بی‌نظیری برای توسعه و پیشرفت برخوردار است.

قرارگیری استان در مسیر طرح توسعه شبکه زیربنای حمل‌ونقل زمینی آسیا و موقعیت مرزی استان گلستان فرصت بی‌نظیری را برای توسعه فراهم ساخته است. استان گلستان از دیرباز به‌عنوان یک استان مبتنی بر کشاورزی شناخته می‌شود. در گذشته این استان را سرزمین طلایی سفید (به دلیل کشت و فراوری فراوان پنبه) می‌نامیدند و به دلیل وجود اقلیم ویژه، تنوع آب و هوایی و زیست‌بوم‌های مرتعی متنوع و همچنین استفاده از پسماندهای زراعت‌های سالانه، از موقعیت مناسبی برای پرورش انواع دام برخوردار است.

موقعیت قرارگیری و ظرفیت‌های ترانزیت ریلی که یکی از مهم‌ترین گذرگاه‌های کشور است؛ برخورداری از مرزهای گسترده و امن استان در حوزه دریایی و خشکی، وجود گمرک مرزی، وجود صنایع تبدیلی کشاورزی، فولاد، لوازم پزشکی، سلولزی، مواد غذایی، خودرو، سیمان، معدنی، لبنیات، صنایع ساختمانی، قیر، سورتینگ و بسته‌بندی، کود آلی، دارو، رنگ، آرد و نان ... از دیگر قابلیت‌های استان است. با وجود این قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان از لحاظ توسعه یافتگی و پیشرفت در سطح مطلوبی قرار ندارد. نظام مدیریتی متفرق و چندپاره، تفرق کارکردی و برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان، کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق و همسایگی کشور ترکمنستان و تبدیل آن به فرصت‌های قاچاق و فعالیت‌های غیرقانونی، مدیریت توسعه در استان را با مشکلات زیادی مواجه کرده است. این استان از نظر مخاطرات طبیعی به‌ویژه کمبود آب، سیل و زلزله جزء نقاط بسیار آسیب‌پذیر کشور است و کم‌توجهی به رهیافت تاب‌آوری و مدیریت پایدار بحران موجب شده که بسیاری از مناطق آن با خطر آسیب‌پذیری بالا مواجه باشد؛ شور شدن آب‌وخاک، آتش‌سوزی جنگل‌های استان و تنش و بحران شدید آبی در بسیاری از مناطق استان مشاهده می‌گردد. ۳۶۰,۰۴۳ نفر در مناطق محروم در استان گلستان ساکن هستند و ۵۳ منطقه اسکان غیررسمی وجود دارد. نظام سکونتگاهی و به‌ویژه نظام شهری استان نامتعادل است و تمرکز جمعیت شهری و شهرهای استان پیرامون محور اصلی استان (بجنورد-گرگان-ساری) می‌باشد. سهم استان از اقتصاد کشور با توجه به جمعیت، پایین است و بخش صنعت و کشاورزی رمق زیادی ندارد و کارکرد استان بیشتر خدماتی است. بخش گردشگری استان متناسب با قابلیت‌ها، ارزش‌افزوده و درآمد خلق نمی‌کند. در این استان آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی همچون قاچاق مواد مخدر، میزان بالای شرارت و طلاق و بیکاری رو به فزونی است. مسئله خشکسالی و توأمانی آن با سیل استان را هر از چند گاهی تحت تأثیر قرار می‌دهد. وقوع سیلاب‌های ویرانگر بهار ۹۸ در حالی بود که کشور یک دوره خشکسالی شدید را پشت سر می‌گذاشت و نبود آمادگی لازم برای مهار و مدیریت سیلاب، به معیشت و زندگی هزاران نفر در استان را درگیر آسیب‌های جدی وارد کرد. با وجود این

چالش‌ها و مسائل در استان گلستان، گشتن به دنبال رهیافت جهت عبور از وضع نامطلوب شاید یادآور این ضرب‌المثل باشد که تا ریشه در آب است امید ثمری هست! واضح است که گذار از این چالش‌ها و مشکلات مستلزم شناخت موشکافانه‌تر مسائل، تعیین قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و در نهایت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نظام‌مند و ژرف‌اندیشانه است. بر این اساس گزارش حاضر بر آن است که با مطالعه و شناخت استان گلستان در ابعاد مختلف، مسائل راهبردی را شناسایی کرده و در نهایت راهبردها و سیاست‌هایی را در جهت توسعه و آبادانی ارائه دهد.

۱-۳- اهداف بنیادین سند

اهداف بنیادین یا به بیانی علمی‌تر، اهداف راهبردی به دنبال نیل به اهداف طرح راهبردی در مدت‌زمانی معین هستند و به عنوان پلی یا پله‌هایی برای تحقق چشم‌انداز و مأموریت‌های یک سازمان یا منطقه عمل می‌کنند. این سند می‌تواند افق زمانی ۲۰ ساله داشته باشد و هدف بنیادین آن پیشرفت و آبادانی جاوید و در برگیرنده استان‌های کشور است. در چارچوب این هدف اصلی، اهداف بنیادین زیر را نیز دنبال می‌کند:

- ایجاد چارچوب کلی عمل برای اقدام در جهت پیشرفت و آبادانی؛
- رونق و شکوفایی اقتصادی و ارتقای رقابت‌پذیری و کیفیت تولیدات داخلی؛
- ریشه‌کنی فقر و محرومیت و تأمین معیشت پایدار برای تمامی مردم؛
- شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان‌های کشور و ایجاد توازن و سازگاری بین قابلیت‌ها و عملکردها؛
- جلوگیری از هدر رفت منابع و ایجاد توازن و کارآمدی در تخصیص منابع؛
- شناسایی مسائل راهبردی استان‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی، کالبدی و مدیریتی؛
- مشخص ساختن کارآمدترین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشرو محرک؛
- اولویت‌بندی برنامه‌های پیشرو محرک استان‌های کشور

۱-۴- مواد و روش‌ها

۱-۴-۱- روش تحقیق

پژوهش علمی، تحلیلی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و یا واکاوی انتقادی مفروضات، فرضیه‌ها و تکاپوی برای پاسخ‌دهی به سؤالاتی است که با بهره‌گیری از روش علمی منجر به توسعه تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌ها می‌گردد. با توجه به ماهیت و چارچوب میان رشته‌ای سند حاضر، به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و همچنین نیل

به اهداف، روش تحقیق کمی و کیفی برگزیده شده است که در ادبیات جهانی به روش ترکیبی یا آمیخته مشهور است. اگرچه تعریف جامعی از این روش وجود ندارد؛ ولیکن می‌توان گفت که روش تحقیق ترکیبی، روشی است که در آن محقق عناصر رویکردهای تحقیق کمی و کیفی (برای نمونه استفاده از دیدگاه‌های کمی و کیفی، جمع‌آوری داده، تحلیل) را برای درک ژرف‌تر و گسترده‌پدیده مورد نظر خود، ترکیب می‌کند (Johnson et al, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2010). ترکیب روش‌ها شامل، جمع‌آوری، تحلیل، و یکپارچگی داده‌های کمی و کیفی در مطالعه‌ای تک یا چندمرحله‌ای است (Hanson et al, 2005). جانسون و آنوکبوزی (۲۰۰۴) و برایمن (۲۰۰۷) بعدها، اصل یکپارچگی روش تحقیق ترکیبی مطرح ساختند که به موجب آن بایستی برآیندهای تحقیق بایستی در نقطه‌ای یکپارچه گردند و فراتر از مجموع نتایج بخش‌های کمی و کیفی باشد (Bryman, 2007; Johnson & Onwuegbuzie, 2004). در این سند در بند رویکرد راهبردی این عمل انجام می‌پذیرد. دلیل استفاده از این نوع تحقیق، ویژگی کلیدی آن یعنی روش‌شناسی کثرت‌گرا و التقاط‌گرایی^۱ آن است که اغلب نتایج آن را برتر از رویکردهای تک‌روشی^۲ می‌سازد (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). روش ترکیبی نقشی برجسته در رسیدگی به مسائل پیچیده‌ای ایفا می‌کند که ماهیت و راه حل قطعی نداشته و تبیین سیاست مستلزم شناخت و آگاهی سیستم‌های چندگانه در کنش متقابل باهم است. این روش با رفع کاستی‌های رویکرد تک-روشی و با تکمیل دو روش کمی و کیفی، امکان پاسخگویی نیرومندتر سؤالات سند را فراهم می‌کند.

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در این سند، مطالعه موردی است. روش مطالعه موردی نظامی کران‌دار یا موردی را طی زمان و با جزئیات مورد بررسی قرار داده و از منابع داده‌ای مختلفی که در خصوص بستر وجود دارد استفاده می‌کند. این رویکرد از طریق به هم ربط دادن حقایق مختلف به یک مورد واحد، ویژگی یگانه‌ای به داده‌های مورد مطالعه می‌بخشد (Reinharz, 1992). علاوه بر این، فرصت تحلیل فشرده بسیاری از جزئیات ویژه‌ای که ممکن است با دیگر روش‌ها مورد غفلت واقع شود را فراهم می‌کند. از جمله اهداف اصلی رویکردهای مطالعه موردی به مشکلات می‌تواند تولید و آزمون یک فرضیه یا نظریه، تحلیل تغییرات در یک پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

1- Methodological pluralism or eclecticism

2- Mono-method approach

۱-۴-۳- جمع آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند.

در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی^۳ بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند.

با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فریه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده،

خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی⁴ تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

تحلیل اسناد⁵

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرنیت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008). در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل‌قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌ها اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell, 1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

4- Conceptual analysis
5- Document analysis

فصل دوم

تحليل محیط بیرونی

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های موفقیت و تحقق‌پذیری یک سند، طرح یا برنامه، همسویی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های احتمالی آن با اسناد و طرح‌های فرادست می‌باشد. علاوه بر این، به هنگام تدوین طرح یا برنامه، آگاهی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران از اثرات فضایی طرح‌ها و برنامه‌های فرادست بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا که می‌تواند عدم قطعیت‌های برنامه‌ریزی را کاهش داده و توان برنامه‌ریزی یا سیاست‌گذار را بر کنترل بر نظام فضایی و به تبع آن نیل به نظم در سیستم فضایی را افزایش دهد. سند توسعه اقتصادی نیز از این قاعده مستثنا نبوده و بر همین اساس به مطالعه اسناد فرادست و سیاست‌های اصلی آن پرداخته شده است.

در سطح ملی مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای که جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان ملی را مشخص می‌سازد شامل سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۰، سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴، طرح کالبدی ملی ۱۳۷۰، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، طرح پایه آمایش سرزمین ۱۳۷۷، ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت‌وزیران ۱۳۸۳ و ضوابط ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۴، سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹، سند توسعه ملی گلستان ۱۳۸۴، مسئله‌شناسی راهبردی در استان گلستان- مرکز بررسی‌های استراتژیک ۱۳۹۵، برنامه آمایش گلستان- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ۱۳۹۸، سند چشم‌انداز و برنامه راهبردی توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان گلستان در افق ۱۴۰۴ - دفتر برنامه‌ریزی و بودجه ۱۳۹۳- است.

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های طرح‌های توسعه و مهاجرت

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد توازن در استقرار جمعیت - ارتقا و بهبود شاخص توسعه انسانی - جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه به شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش عدم تعادل در نظام سکونت (به‌ویژه نخست شهری) با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق - ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - جلوگیری از افزایش بی‌سودی و سطح مرگ‌ومیر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پهنه سرزمینی در چارچوب محاصره‌دیت‌های اکولوژیکی - تسهیل مهاجرت‌های اجباری و تداوم برنامه‌ها و سازوکارهایی در خصوص ارتقای مهارت‌های آن‌ها و تأمین نیاز مسکن
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران الفی ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - توزیع متوازن جمعیت و فعالیت‌ها در پهنه سرزمین - جستجوی منابعی جانشین و کاهش اتکا به منابع نفتی - حمایت و تشویق توسعه در مناطق دورافتاده و محروم - انجام اقدامات اساسی برای تجهیز و سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی - جلوگیری از موج مهاجرت‌های جوامع روستایی به مناطق شهری و به تبع آن بروز مشکلات اجتماعی و زیست-محیطی در شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> - ترغیب توسعه مناطق روستایی و کمتر توسعه یافته و جلوگیری از افزایش نابرابری‌ها - متنوع‌سازی اقتصاد روستایی و حمایت کار آفرینی‌ها در شهرهای کوچک و نقاط روستایی - ایجاد توازن در پراکنش فضایی جمعیت در استان با توجه به ظرفیت‌های زیستی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی به منظور جذب مهاجرت‌های اجباری و جلوگیری از مهاجرت‌های مستقیم از روستاها به شهرهای بزرگ - حمایت و توسعه بخش خصوصی با سازوکارهای مختلف - حمایت و تشویق اقتصاد دانش بنیان و تولیدات صنعتی
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پرتراکم کشور - ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در پهنه سرزمین - حمایت از اقتصاد مناطق مهاجر فرست - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش مهاجرت‌ها و تمرکز آن در کلان‌شهرها از طریق دگرگونی ساختار فعالیت‌های صنعتی و خدماتی و جذب سرمایه‌ها و توسعه اقتصاد دانش بنیان در نواحی دیگر - افزایش نرخ رشد جمعیت استان با برنامه‌ها و سازوکارهای مختلف (نرخ رشد ۱ درصد) - توسعه فرصت‌های شغلی و جذب نیروهای کار آفرین در مناطق مهاجر فرست
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - تعادل بخشی به توزیع جمعیت متناسب با توزیع منابع و فعالیت - ایجاد تعادل در ساختار و ویژگی‌های جمعیت - هدایت هدفمند مهاجرت در تناسب با برنامه‌های توسعه پایدار 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن از دواج با برنامه‌های مختلف - مدیریت نرخ باروری و افزایش ولادت برای نیل به نسبت جانشینی و سلامت

سند طرح	سال	راهبر/اسیاست	حکم الوامات در محور جمعیت و مهاجرت
توسعه پایدار		<ul style="list-style-type: none"> - تشویق و بازدارندگی به منظور کنترل و هدایت نرخ رشد جمعیت - تمرکززدایی از نقاط دارای تمرکز بیشتر جمعیت به ویژه کلان‌شهرها 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش نرخ مرگ‌ومیر و طلاق در استان - ایجاد تعادل در نسبت جنسی استان - جلوگیری از افزایش بیشتر نرخ سالمندی - حمایت و تشویق کار آفرینی و سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - کاهش نرخ بیکاری و حمایت از اشتغال جوانان - توسعه گزینه‌های مسکن جوانان به‌ویژه در شهرهای کوچک و میانی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد - مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری - ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت 	<ul style="list-style-type: none"> - برقراری توازن در توزیع جمعیت با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی و توان مناطق - حمایت و افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت و خدمات عمومی در نواحی کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری یا کاهش شتاب تمرکز جمعیت در شهر یا سازوکارهای مختلف با نگرشی منطقه‌ای و سیستمی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی استان به‌ویژه در عرصه‌های اقتصادی - حمایت، تشویق و رونق بخشی به اقتصاد مناطق روستایی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیل مهاجرت از طریق کاهش فواصل مهاجرت و جذب مهاجران روستایی در مناطق جذب نزدیک - کاهش رشد شهر بزرگ‌ترین شهرها و هدایت بخشی از جمعیت آن‌ها به سمت شهرهای ماهوارهای - تقویت شهرهای کوچک و میانی به عنوان قطب خدمات‌رسان به نواحی روستایی - تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت از مناطق روستایی 	<ul style="list-style-type: none"> - رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) - ترغیب خوداتکالی اقتصادی-اجتماعی شهرهای اقمار - حمایت از طرح‌های مسکن اجتماعی در شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه برای نسل‌های جوان - ایجاد مراکز تسهیل‌گر جذب مهاجران در شهرهای میانی و کوچک
طرح کابله ملی- وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	<ul style="list-style-type: none"> - عدم احداث شهرهای جدید - جلوگیری از تمرکز جمعیت و فعالیت در چند شهر بزرگ - گسترش شهرها در زمین‌های با قابلیت سکونت - جلوگیری از تخریب زمین از طریق طرح‌ریزی یکپارچه و با دقت گسترش شهری و صنعتی - تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه‌ای و محلی برای منطقه ساحلی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از پراکنده‌رویی شهرها و مناطق روستایی و توسعه درون‌زا و فشرده این مناطق - تقویت شهرهای میانی و کوچک به عنوان تعدیل‌بخش‌های نظام سکونتگاهی و به منظور جذب مازاد جمعیت در مناطق روستایی - توسعه فشرده و درون افزا در مناطق صنعتی موجود و اجتناب از ایجاد مناطق جدید در نواحی حاصلخیز - اجتناب از ایجاد و ساخت شهرهای جدید؛ - افزایش تراکم شهری (بیش از ۱۰۰ نفر در هکتار)

سند/ طرح	سال	راهبرد/ سیاست	حکم/ الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سند ملی توسعه فراپختی: سامانه‌های سواحل کشور - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	۱۳۸۵	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و فعالیت، متناسب با منابع، توان محیطی - قانونمند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و جمعیت در مناطق ساحلی - جلوگیری از گسترش بی‌رویه شهرها نواحی ساحلی 	<ul style="list-style-type: none"> - حمایت و رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه سکونت و فعالیت قانونمند و باشایبه در نوار ساحلی - جلوگیری از تخریب سواحل ارزشمند به‌واسطه ساخت‌وسازها - ایجاد محدودیت‌های محیط زیستی به منظور حفظ منابع حساس اکولوژیکی در سواحل - استفاده از ظرفیت‌های ساحلی
برنامه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۵	<ul style="list-style-type: none"> - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس - توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - زمینه‌سازی مناسب کنترل و کاهش میانگین سن ازدهاج - زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ فرزند به‌زای هر زن - پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان - ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای نقش اقتصادی - اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال مولد به‌ویژه در نواحی روستایی و شهرهای کوچک و کمتر توسعه یافته - حمایت از طرح‌های کارآفرین در مناطق روستایی - ارائه مشوق‌ها (معافیت‌های مالیاتی، زمین ارزاق‌قیمت، اعتبارات کم‌بهره و ...) به جوانان تحصیل کرده به منظور کارآفرینی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - توسعه خدمات عمومی در مناطق کمتر توسعه یافته با توجه به سلسله مراتب عملکردی - کاهش جدایی مهاجرت به شهرهای بزرگ از طریق ایجاد شرایط زیست و فعالیت عادلانه - سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی مولد برای نسل جوان به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته و شهرهای کوچک و میانی - توسعه و تجهیز مراکز درمانی و ایجاد کلینیک‌های سلامت به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته - جلوگیری از سوداگری و بورس‌بازی زمین و هدایت سرمایه‌ها به بخش مولد

جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد

سند/طرح	سال	راهبر/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاخی مقام متمم راهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقاء بهره‌وری نیروی کار - ارتقای کارآیی و بازدهی اقتصادی - تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور - حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تورم نیروی انسانی در بخش‌ها - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی - ایجاد کار کردها و جریان‌های مکمل گر در استان به‌ویژه در شهرها و شهرک‌های صنعتی - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تمهید کاری - ایجاد هماهنگی بین استنادها- تسهیلات فردی و شغلی - رفع هر گونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران اقت ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تأمین آن از محل درآمدهای مالیاتی - تنظیم سیاست‌های پولی، مالی و ارزی - ارتقاء ظرفیت و توانمندی‌های بخش تعاونی - توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی - ارتقاء بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور - هم‌انزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی دارای مزیت نسبی - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری - افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید در بخش کشاورزی - ایجاد رقابت‌پذیری در کالاها و خدمات کشور - متنوع‌سازی اقتصاد - رشد بهره‌وری عوامل تولید - پشتیبانی از کارآفرینی، نوآوری و استعدادهای فن و پژوهشی - تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی - مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم درآمد و محروم - حرکت در جهت تبدیل درآمد نفت و گاز به دارایی‌های مولد 	<ul style="list-style-type: none"> - بهره‌برداری بهینه از منابع - ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی تعاونی‌ها - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - جلوگیری از افزایش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین در آمدی - تنوع بخشی به اقتصاد استان - حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کاربر به‌ویژه در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - جلوگیری یا کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - جلوگیری از افزایش اندازه بخش اجرایی و حذف دستگاه‌های موازی به منظور کاهش هزینه‌های عمومی استان - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای بازار سرمایه استان - حمایت و توانمندسازی بخش‌های تعاونی در استان - حمایت و ترغیب سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت رقابتی استان - کاهش هزینه‌های غیرضروری سازمان‌های اجرایی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و حمایت از نظام غذایی پایدار - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی

سند، طرح	سال	راهبرد سیاست
		<p>حکم/ الزامات در محور اقتصاد</p> <ul style="list-style-type: none"> - ترویج و حمایت از صادرات محصولات استان - واگذاری تأمین زیرساخت‌های اقتصادی به بخش خصوصی همگرا، هم‌افزا، مسئول، منبهد و آینده‌نگر - کاهش وابستگی به بودجه‌های عمومی و افزایش نقش بخش خصوصی - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد اقتصاد استان - پرهیز از واردات کالاها غیر ضروری به استان - تغییر فرایندهای تولید سنتی به تولید مدرن و دانش بنیان - سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات مدرن‌تر و کارآمدتر و منابع انسانی - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - خصوصی سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - توسعه فعالیت گردشگری در استان - استفاده درست از نیروی انسانی
سیاست‌های کلی اقتصاد حضریت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۶	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی - پیششاری اقتصاد دانش بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش بنیان - ارتقای بهره‌وری در اقتصاد - سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف - افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاها اساسی - تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی - اصلاح و تقویت همه‌جانبه‌ی نظام مالی کشور - حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها - افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد - توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور - افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز - افزایش سهم درآمدهای مالیاتی - تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی - افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن - شفاف و روان سازی نظام توزیع و قیمت گذاری
		<ul style="list-style-type: none"> - ترویج سرمایه‌گذاری و تخصیص بیشتر اعتبارات به بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی در استان - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد در استان - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع دانش بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیوه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان، هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - تنوع بخشی به اقتصاد استان از جمله توسعه گردشگری - افزایش سهم همکاری در تحقیقات کاربردی بین صنعت و دانشگاه - تجاری سازی و بازاریابی دانش در استان - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد نهاد کاری - جلوگیری از ناهماهنگی بین استعدادها و تحصیلات فردی و شغلی

سند/نوع طرح	سال	راهبر داسیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
		<p>- صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور</p>	<p>- رفع هر گونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت</p> <p>- افزایش بهره‌وری در عوامل تولید آب، زمین، نیروی کار و غیره</p> <p>- تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی</p> <p>- حمایت از نظام غذایی استان و جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی</p> <p>- حمایت از نقش آفرینی بخش خصوصی و نهادهای مردمی در عرصه اقتصادی</p> <p>- تخصصی‌سازی عدلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد</p> <p>- پررنگی از واردات کالاهای غیر ضروری به استان و حمایت از صادرات</p> <p>- حمایت و ترغیب کار آفرینی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط و مناطق روستایی</p>
<p>ضوابط ملی آمایش سوزمین-مصوب حیات و زیران - مركز ملی آمایش سوزمین</p>	۱۳۸۳	<p>- تأکید بر توسعه صنایع شیمیایی و پتروشیمی، صنایع معدنی با توجه به مزیت‌های نسبی کشور</p> <p>- توسعه صنایع تولید کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه</p> <p>- تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش پایه</p> <p>- ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی</p> <p>- باز تعریف نقش وظایف مناطق آزاد تجاری - صنعتی و ویژه اقتصادی، با توجه به ویژگی‌های مناطق کشور</p> <p>- گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای</p> <p>- تحول ساختار بخش کشاورزی در راستای دستیابی به کشاورزی پایدار، مدرن و رقابتی</p> <p>- استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک</p> <p>- توسعه بهره‌برداری از قابلیت‌های معدنی کشور</p> <p>- افزایش ظرفیت‌های اکتشاف و بهره‌برداری از ذخایر عظیم نفت و گاز</p> <p>- توسعه صنایع پشتیبان حمل‌ونقل، شامل صنایع خودروسازی، واگن‌سازی، تجهیزات راه آهن و صنایع حمل‌ونقل هوایی در مراکز و نواحی مستعد</p> <p>- تأکید بر توسعه فعالیت‌های صنعتی مبتنی بر نفت و گاز در مناطق مواجه با محدودیت‌های برای توسعه سایر فعالیت‌های اقتصادی و برخوردار از اهمیت استراتژیک، از جمله مناطق کمتر توسعه یافته جنوب شرقی کشور، سواحل خلیج فارس و دریای عمان و مناطق کمتر توسعه یافته غرب کشور</p>	<p>- توسعه و تقویت خدمات زیرساخت‌های بنادر و معادن و پست کرانه‌ای بنادر</p> <p>- جلوگیری و کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان</p> <p>- تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان آکولوژیک</p> <p>- ایجاد انطباق بین ویژگی‌های استان (از نظر اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی) و نقش مناطق آزاد و ویژه اقتصادی</p> <p>- تولید کالاهای و محصولات و ارائه خدمات بر اساس تقاضای محلی و منطقه‌ای و مزیت رقابتی و نسبی</p> <p>- توسعه گردشگری پایدار و اجتماع محوری</p> <p>- نیازسنجی کالاهای و خدمات مورد نیاز محلی و منطقه‌ای به‌ویژه در عرصه دریایی</p> <p>- هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع و خدمات دانش بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان و هوافضا</p> <p>- ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش بنیان</p> <p>- ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان</p> <p>- ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی</p> <p>- افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه</p> <p>- ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد</p> <p>- افزایش بهره‌وری در عوامل تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی</p> <p>- مطالعه و امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از منابع نفت و گاز منطقه</p>

سند/ طرح	سال	راهبر داسیاست	مطلعات آمایش سوزمین - مقدماتی - آمایش و توسعه پایدار
حکم الزامات در محور اقتصاد		<ul style="list-style-type: none"> - اصلاح نظامهای بهره‌داری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - امکان‌سنجی در خصوص توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی 	
		<ul style="list-style-type: none"> - اجتناب از استقرار صنایع صادراتی در مناطق دور از کریدورهای اصلی - اولویت‌دهی به توسعه راه‌های متصل شونده به کریدورهای اصلی - توسعه صنایع صادراتی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی آستانا و بندر انزلی - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری به‌ویژه به بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت و سازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - ترغیب و توسعه شیوه‌های نوین بازاریابی به منظور جلب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی - ایجاد امکانات و خدمات متمركز گردشگری در نواحی حساس اکولوژیکی - افزایش ظرفیت‌های بندر استان - اجتناب از استخدام نیروی کار غیرمتخصص در بخش صنعت و معدن - اجتناب از توسعه صنایع در زمین‌های حاصلخیز و مناطق حساس اکولوژیکی - مدرنیزاسیون و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در بخش کشاورزی - اصلاح نظامهای بهره‌داری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - ایجاد و توسعه خدمات پشتیبان تولید در مجاورت شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان یا در شهرهای 	<ul style="list-style-type: none"> - گسترش فناوری‌های پیشرفته در تولید محصولات صنعتی - ارتقاء مهارت و تخصص نیروی شاغل در بخش صنعت و معدن - توسعه بخش صنعت - اولویت استقرار صنایع صادراتی در نزدیکی کریدورها و سبای ورودی و خروجی اصلی کشور - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی در استقرار صنایع - ارتقاء عملکرد، اصلاح شبکه‌ها و تجهیزات مورد نیاز در مراکز تخلیه، نگهداری و توزیع کالا - ایجاد زمینه‌های لازم جهت ارتقاء سهم و نقش ترانزیتی کشور - حفظ محیط‌زیست در راستای توسعه، اگر تورسم - جلب سرمایه‌های خارجی و داخلی برای ایجاد تسهیلات و تجهیزات گردشگری - تشویق و حمایت از ایجاد تأسیسات اقامتی و تفریحی - تحول ساختار بخش کشاورزی در جهت دستیابی به کشاورزی مدرن و رقابتی - افزایش کیفیت محصولات کشاورزی و توجه به صنایع تبدیلی و بسته‌بندی - طراحی و استقرار نظام سلسله مراتبی خدمات پشتیبان تولید - ایجاد مجتمع‌های دام‌پروری صنعتی و نیمه‌صنعتی - بالا بردن سهم صادرات محصولات صنعتی از کل صادرات کشور - ایجاد زمینه‌های مناسب جهت جذب سرمایه‌های خارجی - محدود نمودن صادرات مواد خام و اولیه و توسعه محصولات فرآوری‌شده و صنعتی - توسعه و ایجاد صنایع معدنی در جهت تکمیل زنجیره‌های تولید

سند/شرح	سال	راهبر/اسیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هيات وزيران - مركز ملي آمایش سرزمین	۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> - رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در لیک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن - تخصصی کردن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی به منظور تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - اولویت برداشت از مبادین مشترک نفت و گاز با مرزهای شمالی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی - سازمان‌دهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین - تدوین الگوی کشت بهینه در دشت‌ها - محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا - ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب با قابلیت‌ها - ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت - توسعه پرورش و صید آبریان در آب‌های دور و سرزمینی - شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش - توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات واسطه حمل و نقل دریایی در جوار بنادر اصلی - ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی - توسعه و ساماندهی مجده فعالیت‌های صنعتی پایه و آب بر - توسعه صنایع تولیدکننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه - استقرار صنایع فرآوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخایر معدنی - توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر - ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین - سیانت و استفاده از ظرفیت‌ها و جاذبه‌ها به منظور رونق گردشگری - عدم استقرار صنایع پرخطر در محدوده سکونتگاه‌ها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی 	<ul style="list-style-type: none"> - نزدیک به آنها - جلوگیری از حرکت سرمایه‌ها به سوی اقتصاد غیر مولد با سازکارهای مختلف - تقویت پیوندهای بین بخشی در صنایع استان و افزایش مکتل گری و سبزیزی - جلوگیری از افزایش جمعیت و فعالیت‌ها در مکان‌های فاقد توان اکولوژیکی - جلوگیری از استفاده ناکارآمد از منابع اقتصادی - جلوگیری از نابودی منابع طبیعی و انسانی گردشگری - جلوگیری و کاهش فعالیت‌های اقتصادی فاقد مزیت نسبی و رقابتی - امکان‌سنجی و تخصص بهره‌برداری از صنایع نفت و گاز و توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی - قطع کامل خام‌فروشی محصولات استان و ایجاد زنجیره ارزش افزوده محصولات - انعقاد قرار دادها و تفاهم‌نامه‌های همکاری با سایر مناطق و نهادهای دولتی و مردم‌نهاد داخلی و خارجی در مناطق ویژه و آزاد - بازاریابی و تبلیغات گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد و ویژه استان - جلوگیری از کشت و پرورش محصولات فاقد مزیت در استان - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ارائه مشوق‌ها و حمایت از ساخت، تولید، تعمیر و نگهداری انواع مختلف تجهیزات - شناورهای سطحی، زیرسطحی، اترسطحی و صنایع فراساحلی به‌ویژه در نزدیکی بنادر و مناطق آزاد - حمایت از کارگاه‌ها و تولیدکنندگان مرتبط با صنایع دریایی کشور - حمایت از مشاغل ایجاد شده حاصل از طرح‌های فن آوری و دانش بنیان در صنعت دریایی - هدایت اعتبارات به سوی طرح‌های کارآفرینی و خود اشتغالی دریایی - افزایش تسهیلات سرمایه در گردش تولیدکنندگان، سازندگان و شرکت‌های خدماتی فعال در صنایع دریایی - جلوگیری از توسعه صنایع در مراکز حساس و رعایت حریم‌های ایمنی - شناسایی تقاضای کالاهای و محصولات در منطقه و تلاش برای برآورد آنها بر اساس مزایای نسبی و رقابتی - تکمیل زنجیره تولید و حلقه‌های ارزش افزوده بخش معدن استان

سند/ طرح	سال	راهبردها/ سیاست	حکم/ الزامات در محور اقتصاد
مطالعه استراتژی دارا زمدت طرح آماش سوز زمین - مهندسان مشاور ستیزان	۱۳۵۵	توسعه فعالیت‌های پارک‌ها، مراکز رشد، کرایزهای علم و فن آوری و مراکز تخصصی ICT - توسعه تعاون در روستاها از طریق تعاون‌های خدماتی و اتحادیه‌های تولیدی - تنوع بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی - حمایت از بهره‌برداران های کوچک خانوادگی و بالا بردن کارایی آن‌ها - استقرار واحدهای تولیدی کوچک در محیط‌های روستایی - تسهیل توسعه فعالیت‌ها و مشاغل مستقل از بخش اول در محیط روستایی و شهرهای کوچک - ایجاد مؤسسات اعتباری در محیط روستایی و رساندن محصولات به بازار - آرایش گسترده تر صنایع نوین - توسعه فعالیت‌های نوین در شهر متوسط - استفاده از توان گردشگری شهرهای کوچک و توسعه صنایع کوچک - کنترل دقیق برون ریخته‌های صنعتی و شهری در تمامی کرانه‌های دریای خزر	هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی صنایع با فناوری برتر - جلوگیری از توسعه صنایع به صورت پراکنده - اصلاح نظام مالکیت اراضی و حمایت و توسعه تعاونی‌های کشاورزی - استفاده کارآمدتر از منابع آب و خاک - تغییر اقتصاد تک محصولی شهرهای کوچک و روستاها به اقتصاد متنوع و پویا - جلوگیری از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی - حمایت از صنایع دارای مزیت رقابتی و نسبی استان - حمایت از توسعه صنایع کوچک و کارآفرین در نواحی روستایی - توسعه بخش گردشگری در روستاها و شهرهای کوچک - تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی مناطق روستایی - جلوگیری از تمرکز خدمات در یک یا چند شهر اصلی و ضرورت ساماندهی توزیع و استقرار آن
طرح کابلد ملی - وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	- به حداقل رساندن هزینه‌های توسعه شهری از طریق سازگاری با اقلیم، توسعه درون افزا، مکان‌یابی مناسب - خلق سلسله مراتب مناسب به منظور جلوگیری از تمرکز فعالیت و جمعیت در چند نقطه - توان کم و نسبتاً کم توسعه صنعتی در نوار ساحلی خزر	- عدم ایجاد شهرهای جدید و توسعه فشرده و درون افزایی نقاط سکونتگاهی موجود - تجهیز و خدمات‌رسانی و نقش دهی مکمل به نقاط شهری کوچک و متوسط به عنوان مراکز رشد - تعادل بخش - کنترل و محدودسازی تمرکز جمعیت در شهر بندر عباس - ایجاد مناطق شهری (Urban region) مکمل گر و منسجم در سطح استان - جلوگیری از توسعه بی‌برنامه فعالیت و سکونت در نوار ساحلی استان
برنامه توسعه - مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	جذب شرکت‌های معتبر جهانی و منطقه‌ای در زنجیره تولید داخلی - حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناوریها و نوآرانه - تجهیز منابع مالی مورد نیاز سرمایه‌گذاری - همچنین قطع وابستگی بودجه به نفت تا پایان اجرای قانون برنامه ششم - افزایش و دریا یافت عوارض آلاینده‌گی و عوارض ارزش افزوده، گاز طبیعی و عوارض شماره‌گذاری خودروها - عملیاتی کردن رویکرد تمرکز زدایی و اثربخشی مدیریت اجرایی در مراکز استان‌ها و جهت	- بازاربازی گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران و شرکت‌های معتبر جهانی در مناطق آزاد و ویژه استان - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته

سند طرح	سال	راهبر داسیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
طرح جامع گردشگری ملی - سازمان ایرانگردی و جهانگردی	۱۳۸۰	<p>زمینه‌سازی، تعادل بخشی، توازن و آمایش سرزمینی</p> <p>- گسترش و تعمیق نظام تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها)</p> <p>- افزایش سهم تعاون در اقتصاد به بیست و پنج درصد</p> <p>- تأمین امنیت غذایی و لیل به خودکفایی در محصولات اساسی</p> <p>- توسعه کشاورزی حفاظتی، توسعه کشت نشانی، به زراعی</p> <p>- مصرف بهینه سموم، دفع آفات نباتی و کودهای شیمیایی و استفاده بیشتر از کود آلی (کمپوست)</p> <p>- توسعه کشت محصولات سالم و محصولات زیستی (ارگانیک)</p> <p>- ممنوعیت هرگونه رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات تراریخته</p> <p>- حمایت از توسعه ظرفیت صادراتی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی</p> <p>- ایجاد ردیف مستقل پراخت خسارت به بیمه‌گذاران محصولات کشاورزی و صندوق بیمه کشاورزی</p> <p>- ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی</p> <p>- ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشان‌های تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی</p> <p>- افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در کل سرمایه‌گذاری‌ها</p> <p>- ایجاد شورای معادن در هر استان</p> <p>- منع هرگونه فروش و واگذاری پروانه قبل از بهره‌برداری با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی</p> <p>- تکمیل زیربنایها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن</p>	<p>- ایجاد دگرگانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی</p> <p>- تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان</p> <p>- اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی</p> <p>- جلوگیری از گسترش ساخت و سازهای خصوصی در مناطق و محوره‌های گردشگری و حفظ جاذبه‌ها</p> <p>- جلوگیری از یا کنترل و محدودسازی فعالیت صنایع آلاینده و اخذ غرامت و مالیات</p> <p>- جلوگیری از تمرکزگرایی مدیریتی در استان و تمرکززدایی تدریجی در کنار ایجاد ظرفیت‌های نهادی</p> <p>- حمایت و تشویق تعاونی‌های تولیدی</p> <p>- جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و توسعه کشاورزی با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی و مزیت‌های رقابتی</p> <p>- جلوگیری از استفاده بیش از حد از سموم و کودهای شیمیایی</p> <p>- تشویق و حمایت از تولید کوردهای ارگانیک</p> <p>- حمایت و ارائه مشوق و اعتبارات به تولیدکنندگان محصولات ارگانیک</p> <p>- توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط</p> <p>- جلوگیری یا کنترل فعالیت‌های معدنی آلاینده</p> <p>- جلوگیری از خام فروشی مواد معدنی و تأمین خدمات و زیرساخت‌های مورد نیاز معادن و تکمیل زنجیره‌های ارزش</p> <p>- افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی و شفلی کشاورزان استان</p> <p>- تشویق و گسترش بیمه محصولات کشاورزی</p> <p>- افزایش توانمندی، رقابت‌پذیری و صادرات کالاها و خدمات تولیدی</p> <p>- توسعه بازارهای مرزی به منظور جذب گردشگر</p> <p>- جلوگیری از سفرهای کوتاه‌مدت با افزایش بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کومستانی</p> <p>- حمایت از طرح‌های ترکیب‌کننده گردشگری و تجارت</p> <p>- توسعه بازارهای علاقه‌مند به سفرهای دریایی</p> <p>- افزایش تسهیلات و خدمات گردشگری</p>

سند توسعه ملی	سال	سند طرح
سند توسعه ملی	۱۳۸۴	سند چشم انداز و برنامه راهبردی توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان گلستان در افق
گسترش کسب‌های تخصصی و دارای مزیت نسبی با شرایط اقلیمی استان با تأکید بر ارتقای	۱۳۹۳	توسعه و تجهیز شهرک‌ها و نواحی صنعتی ارتقاء سطح رقابت‌پذیری بخش صنعت استان ایجاد شرایط ترجیحی برای سرمایه‌گذاری‌های بخش غیردولتی (سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی) ادر فعالیت‌های محوری صنعت استان اولویت بخشیدن به تکمیل زنجیره و خوشه‌های تولید صنایع موجود افزایش سهم صنایع پتیمی بر فناوری‌های برتر (صنایع نوین) در ترکیب تولیدات صنعتی صیانت هدفمند از واحدهای تولیدی و خدماتی استان و استفاده بهینه از ظرفیت‌های خالی آن‌ها توسعه و تقویت صنایع دستی با تکیه بر منابع بومی و ارتقا کیفیت آن‌ها رویت‌سازی برای تکمیل و تجهیز مجتمع‌های معدنی و صنایع جانبی و فرآورده‌های آن ایجاد بستر مناسب به منظور افزایش تعاملات اقتصادی و تجاری فی‌مابین مراکز تولید مستقر در استان با منطقه آزاد و منطقه ویژه تقویت و تجهیز شبکه بازرگانی، بازرچه مرزی و فعالیت‌های گمرکی استان گسترش ظرفیت‌های بندری توسعه و گسترش ظرفیت‌های گردشگری استان با سطح عملکرد استانی، ملی و فراملی استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی کنونی، کهن و باستانی استان با مشارکت نهادهای غیردولتی و تبادل با کشورهای آسیای میانه به‌ویژه ترکمنستان توسعه زیربنایهای اجتماعی و فرهنگی به سبب بالا بودن ظرفیت‌های فرهنگی، تاریخی، تنوع قومی و مذهبی و مرزی بودن استان تأکید بر ساماندهی و صیانت از مویشتی ملی و حفظ و اشاعه مویشتی محلی رعایت همبستگی دینی و ملی و اهتمام به کشف استعدادهای، استفاده‌ها و خلاقیت‌های فرهنگی هنری و توانمندسازی و آموزش نیروی انسانی
گسترش کسب‌های کشاورزان در استفاده از فناوری‌ها و روش‌های نوین کشت و آبیاری و انتخاب نوع		حکم الزامات در محور اقتصاد جلو‌گیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی ایجاد آقامتگاه‌های ارزان‌قیمت متمرکز و پراکنده توسط افراد بومی ایجاد و توسعه زیرساخت‌ها جهت ساماندهی استقرار صنایع در شهرک‌ها و نواحی صنعتی توسعه صنایع استان با تأکید بر صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی ایجاد صنایع بزرگ و مادر همچون صنعت خودروسازی، پالایشگاهی نفت و گاز، پتروشیمی، الکترونیک از طریق جذب سرمایه‌های خارجی و سرمایه‌گذاری داخلی ایجاد زنجیره‌ها و خوشه‌های تولیدی کمک به سرمایه‌گذاری در جهت ایجاد برندهای تجاری ایرانی و ترویج و توسعه آن در بازارهای جهانی تسهیل دستیابی به فناوری‌های نو برای ارتقاء کیفیت تولیدات کمک به بهره‌برداری هرچه بیشتر از امکانات موجود صنعتی و تجاری و به‌ویژه واحدهای راکد و منوقف توانمندسازی و حمایت از صنعت فرش دستباف استان جایگزینی رویکرد فرآوری مواد خام معدنی استحصال شده در استان با تکنولوژی بالا، با رویکرد صادرات مواد خام معدنی توسعه زیرساخت‌های مناطق ویژه اقتصادی و آزاد توسعه خدمات بازرگانی نوین و تقویت زیرساخت‌ها و فعالیت‌های بازرگانی با توجه به قابلیت‌های توسعه جاذبات فراملی رفع موانع قانونی و اجرایی راه‌اندازی و ایجاد منطقه ویژه تخصصی اقتصادی بندر ترکمن ساماندهی و بهره‌برداری توریستی از سواحل استان حمایت از تشکیل کانون‌ها و گروه‌های آیینی و سنتی استان و ایجاد بستر مناسب جهت تولید و عرضه فعالیت‌های هنری ساماندهی و حمایت از انجراهای مویشتی محلی، مقامی و فولکلور استان تقویت ارزش‌ها و تعمیق باورهای اسلام با رعایت احترام به هنجارها، باورهای غیر مخرب اقوام و ملل، تأکید بر حفظ وحدت و انسجام دینی، ملی و پرهیز از شیوه‌های تبلیغی و نفوذناپذیر

سند/طرح	سال	راهبرد/اسیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
گلستان		<p>مهارت‌های فنی کشاورزی</p> <ul style="list-style-type: none"> - توسعه مکانیزاسیون کشاورزی و یکپارچه‌سازی اراضی و جلوگیری از تفکیک آن‌ها - ساماندهی شبکه تهیة، توزیع و نگهداری نهاده و فرآورده‌های کشاورزی - توسعه و بهبود دامداری‌های نیمه‌صنعتی و صنعتی - مهار و ذخیره‌سازی آب‌های سطحی، افزایش ظرفیت تولید برق آبی و انتقال آب و بهبود روش‌های آبیاری و تأمین آب مورد نیاز شرب، محیط‌زیست و کشاورزی - تقویت فنی، اعتباری و علمی آموزشگاه‌های عالی فنی و حرفه‌ای وابسته به وزارت آموزش و پرورش و وزارت کار و گسترش مراکز تخصصی آموزش فنی و حرفه‌ای با تأکید بر ICT - تقویت و تجهیز شبکه بازرگانی و بازارچه مرزی استان با اولویت بازرگانی خارجی و توسعه مراکز فیزیته‌های - گسترش امکانات و تأسیسات (زیربنایی، اجتماعی و فرهنگی) در مراکز زیست و فعالیت با - تأکید بر نواحی شمالی استان - گسترش ظرفیت‌های بندری، ارتقاء توان محوره‌های زمینی و هوایی - توسعه صنایع فرآوری مواد معدنی استان با تأکید بر محیط‌زیست - توسعه صنایع استان با تأکید بر صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی (زراعت، شیلات، دام و طیور و سلولزی) صنایع غذایی و دارویی، نساجی و پوشاک، شیمیایی، صنایع ادوات و نهاده‌های کشاورزی و صنایع قطعات خودرو، صنایع الکترونیک و پاک و سازگار با محیط‌زیست با تکنولوژی برتر HT - توسعه و تجهیز شهرک‌ها و نواحی صنعتی - جذب سرمایه‌گذارهای بخش غیردولتی (سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی) در فعالیت‌های 	<p>محصول و الگوی کشت</p> <ul style="list-style-type: none"> - طرح مدرن‌سازی آبیاری به شیوه نواری و بارانی بمنظور تسریع یکپارچه‌سازی اراضی و تشویق کشاورزان - یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی و تبدیل کشت سنتی به کشت صنعتی - ایجاد بانک بذر و نهاده‌های اصلاح شده و پربازده - ایجاد زیرساخت‌های مهار آب‌های سطحی و تولید برق آبی - اختصاص بودجه برای تقویت فنی و تکنولوژیکی آموزشگاه‌های مدرن کشاورزی و آموزشگاه‌های عالی فنی و حرفه‌ای وابسته به وزارت آموزش و پرورش - نیازسنجی و سنجش پتانسیل هر منطقه در نواحی شمالی استان بمنظور استقرار امکانات و خدمات بهینه - ایجاد شبکه تهیة و توزیع محصولات از طریق ایجاد زیرساخت‌های حمل و نقلی در نواحی بی‌امونی - افزایش ذخیره‌فایل استحصال و ارزش افزوده مواد معدنی - استقرار کارخانه فرآوری در کنار مزارع - حمایت از گسترش مجتمع‌های کشت و صنعت - تشویق و ارائه معافیت‌های مالیاتی برای جلب سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی - توسعه زیرساخت گردشگری - جلب مشارکت افراد بومی و برقراری نسبت‌های لازم با دی‌نفعان - توسعه زیرساخت‌نوبین پرورش آبزیان - اعطای مشوق‌های مالی و افزایش آگاهی نیروی انسانی جهت افزایش بهره‌وری اقتصادی
		<p>تاریخی</p> <ul style="list-style-type: none"> - ایجاد زیرساخت‌های مناسب گردشگری و بسترسازی برای مشارکت خصوصی جهت سرمایه‌گذاری در این بخش و ایجاد قطب‌های تفریحی و سیاحتی و تبدیل استان گلستان از گذرگاه گردشگران زبارتی و سیاحتی به مقصد گردشگران و حفظ و احیاء آثار فرهنگی و تاریخی 	

سند طرح	سال	راهبر داسیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
مسئله شناسی راهبردی در استان گلستان - بررسی های استراتژیک	۱۳۸۵	<p>استفاده از مشارکت جنگل نشینان و جوامع محلی در حفاظت، احیاء و توسعه و بهره‌برداری اصولی از جنگل‌ها و مراتع و ساماندهی خروج دام از جنگل</p> <p>حفظ و توسعه ذخایر ماهیان خاویباری و استخوانی از طریق تکثیر و رهاسازی در دریا</p> <p>ایجاد سازوکارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید</p> <p>حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی‌ها و ایجاد و گسترش شهرک‌ها و مجتمع‌های تعاونی</p> <p>بستر سازی برای افزایش مشارکت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی زنان در روند توسعه استان</p>	<p>ایجاد امکانات رفاهی و خدماتی بهتر برای تشویق گردشگران برای اقامت طولانی تر</p> <p>طراحی برنامه‌های تبلیغی جهت شناساندن جاذبه‌های تاریخی و طبیعی استان به گردشگران</p> <p>تدوین طرح جامع گردشگری استان باهدف اولیای گردشگران و ایجاد اشتغال‌زایی در این زمینه</p> <p>افزایش و بهبود زیرساخت‌های گردشگری مانند اقامت‌گاه‌های گردشگران</p> <p>ایجاد و معرفی مناطق نمونه گردشگری استان</p> <p>تجاری‌سازی صنایع دستی استان</p> <p>شناخت بازارهای هدف به‌ویژه بازار کشورهای همسایه</p> <p>تبلیغات و معرفی گسترده صنایع محلی استان در بازارهای داخلی و بین‌المللی</p> <p>برگزاری نمایشگاه‌های داخلی و بین‌المللی صنایع دستی</p> <p>ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی در استان</p> <p>ایجاد صنایع مادر در استان</p> <p>ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی محصولات زیست‌محیطی</p> <p>احداث معادن با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی</p> <p>جذب سرمایه‌گذار در راستای ایجاد صنایع تکمیلی صنعت معدن با فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب</p> <p>شناسایی محورهای صنعتی استان و توسعه آن‌ها</p> <p>طراحی نقشه راه بخش صنعت استان جهت جذب سرمایه‌گذار</p> <p>آموزش به فعالان صنایع دستی استان جهت تجاری‌سازی صنایع</p>

سند طرح	سال	راهبرداستراتژیست	سند آمایش سرزمین ملی
		کارشناسان سازمان - محیط‌زیست استان جهت مشخص کردن مناطق که قابلیت ایجاد شهرک صنعتی و استقرار صنایع دارا دارند و تهیه آمایش صنعتی استان به منظور مشخص کردن نوع صنایع برای استقرار در هر یک از شهرک‌ها و نواحی صنعتی - بررسی ایجاد خوشه‌های صنعتی مختلف صنایع تکمیلی و حمایت از خوشه‌های صنعتی فرش و لیپات - تغییر نگرش در نقش حاکمیتی بنابر نسبت به بخش خصوصی در چارچوب قوانین و مقررات و فرهنگ‌سازی و نهادینه کردن این نگرش در کلیه سطوح مدیریت سازمان - جلوگیری از فروش ادوات صید غیرمجاز در بازارها - ایجاد زمینه برای افزایش مشارکت صیادان در جلوگیری از صید غیرمجاز - تشویق سرمایه‌گذاران به کسب و کارهای دانش‌بنیان در صنایع مرتبط به دریا	۱۳۹۹ ایجاد و ارتقای پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان - تقویت نقش مفصلی کشور در شبکه ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی
	۱۳۹۸	تأکید بر توسعه پایدار و نقش آفرینی محوری در تولید محصولات استراتژیک کشاورزی (به عنوان قطب تأمین امنیت غذایی کشور) - به کارگیری فن آوری نوین و افزایش ضریب و نوسازی مکانیزاسیون بخش کشاورزی - گسترش و پشتیبانی مستمر از برنامه‌ها و فعالیت‌های مرتبط با حفظ ذخایر آبی در دریای خزر و خلیج گرگان - تلاش همه‌جانبه برای تحول صنعتی و معنایی استان برپایه توسعه و اقتصاد دانایی محوره به منظور توسعه پایدار صنعتی و معنایی استان - اولویت‌دهی به توسعه و گسترش گردشگری در استان با ارتقاء نقش و کارکرد ملی و بین‌المللی - بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی استان برای رشد فعالیت‌های اقتصادی و زینای نقش ملی و بین‌المللی (شبکه‌های حمل و نقل و انرژی) - ارتقاء جایگاه صنایع دستی در طریق ایجاد بازارچه و شهرک صنایع دستی	۱۳۹۸ برنامه آمایش گلستان - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی
		استفاده از فناوری‌های نوین در تولید محصولات استراتژیک مانند گندم و جو و دانه‌های روغنی در راستای افزایش بازده محصول - اعطای کمک‌های مالی و وام‌های کم‌بهره به کشاورزان جهت استفاده از فناوری‌های نوین در کشاورزی - طراحی نقشه راه صنعت استان و افزایش جذب سرمایه‌گذار - افزایش و بهبود زیرساخت‌های گردشگری مانند اقامت‌گاه‌های گردشگران - ایجاد و معرفی مناطق نمونه گردشگری استان و تبلیغات در کشورهای همسایه استان - شناسایی نیاز و سلیقه بازارهای خارجی جهت صادرات صنایع دستی - برگزاری نمایشگاه‌های داخلی و بین‌المللی صنایع دستی - احداث شهرک صنایع دستی	۱۳۹۸ برنامه آمایش گلستان - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی
		فراهم نمودن زیرساخت‌های لازم در راستای تجاری‌سازی صنایع دستی مانند سرمایه‌گذاری در تأمین مواد اولیه و طراحی شبکه توزیع کارآمد - شناسایی نیاز و سلیقه بازارهای خارجی جهت صادرات صنایع دستی - ایجاد زیرساخت‌های مناسب در راستای جذب سرمایه‌گذاری در شهرک‌های صنعتی - مکان‌یابی مناسب شهرک‌های صنعتی جدید از لحاظ حفظ محیط‌زیست و دسترسی به شبکه توزیع کالا	۱۳۹۸ برنامه آمایش گلستان - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی
		اجتناب از تمرکزگرایی در تعیین تمام‌ات اقتصادی فرامرزی - ایجاد شبکه نیرومند بازاریابی - توسعه و ارتقای تجارت بازرگانی هوشمند	۱۳۹۸ برنامه آمایش گلستان - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی

سند طرح	سال	راهبرد سیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
		<ul style="list-style-type: none"> - شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین المللی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی - تنوع بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین - تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌داری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط زیست - ارتقای بهره‌دوری و کاهش انرژی بری و تنوع بخشی به منابع تولید انرژی - سازگاری توسعه با محیط زیست و منابع طبیعی - ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی - بازآرایی فضایی صنایع تولید محصولات کشاورزی - ارتقای گردشگری و آوازه‌میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران - ساماندهی تأمین چوب صنایع از طریق کشت فرا سرزمینی و تغییر الگوی کشت - اراضی کم بازده زراعی آبی به زراعت چوب به‌ویژه در استان گلستان - تولید محصولات کشاورزی راهبردی با اولویت گندم، جو و دانه‌های روغنی در استان گلستان - با تأکید بر استفاده از فناوری‌های نوآورانه - ایجاد و توسعه زنجیره ارزش گوشت قرمز، طیور و ساماندهی و توسعه زنجیره ارزش و تأمین شیلات 	<ul style="list-style-type: none"> - استفاده کارآمد از قابلیت‌های ترانزیتی ملی و منطقه‌ای - اجتناب از تصویب قوانین و مقررات بازدارنده تولید و تجارت - ارتقای هوشمندی زنجیره‌های تولید و تأمین - رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری - جلوگیری از توسعه فعالیت‌های ناسازگار با قابلیت‌ها - ارتقای تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای قابلیت‌ها - اجتناب از رویه‌های ناپایدار کشاورزی - اجتناب از نابودی محیط زیست و پایدارسازی فعالیت‌های اقتصادی - ارتقای سبزی و مکمل‌گرایی صنایع - استفاده بهینه، کارآمد و رقابتی از منابع معدنی - توسعه صنایع و محصولات کشاورزی بر اساس قابلیت‌ها - تکمیل زنجیره تولید و ارزش بخش شیلات - استفاده بهینه از قابلیت‌های گردشگری - تکمیل زنجیره ارزش و تولید طیور و دام پروری - توسعه صنعت چوب و جنگل کاری در استان - تغییر شیوه کشت سنتی به صنعتی و تمرکز بر تولید محصولات کشاورزی راهبردی

جدول ۳- راهبردها/سیاستها و حکمها/ الزامات در محور زیربنایی

سند/نوع	سال	راهبر/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
سیاست‌های کلی آمایش سوزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی - تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شرعی سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه برای ترانزیت کالا و مسافر - انتخاب تعدادی از بنادر مستعد کشور و تجهیز آنها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط‌زیست	- افزایش سهم انرژی‌های نو در بخش زیربنایی - جلوگیری از نابودی محیط‌زیست به هنگام توسعه زیرساخت‌ها - توسعه زیرساخت‌های سازگار با محیط‌زیست و سبز - استفاده بهینه از موقعیت استراتژیک استان در خصوص ترانزیت کالا و مسافر - ارتقای نقش خدماتی بنادر استان
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران آفاق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- تسهیل بهره‌گیری مؤثرتر و جایگزینی سوخت‌های سستی - حفاظت از سلامت شهروندان در مقابل آلودگی هوا ناشی از احتراق سوخت‌ها - کاهش اثرات منفی ناشی از مصرف انرژی در گرمایش جهانی	- به حداقل رساندن آلودگی‌های ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی - در پیش گرفتن سیاست‌های تقابل و سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - افزایش سهم انرژی‌های نو - در پیش گرفتن سیاست‌های افزایش آگاهی‌های پایداری
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سوزمین	۱۳۸۳	- توسعه و تجهیز گریدهای از محورها اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل و نقل بین‌المللی - تأمین منابع آب و خدمات اجتماعی متناسب با سهم فعالیت و جمعیت پیش‌بینی شده - رفع تنگنای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد - توجه ویژه به صنایع انرژی بر در تلفیق تربیت نسبی بر خورداری از ذخایر معدنی و تربیت نسبی بر خورداری از منابع انرژی، به خصوص گاز و استقرار آنها در نقاط واقع بر کریدورها و محورها حمل و نقل بین‌المللی	- کاهش عدم تعادل‌های زیربنایی در سازمان قضایی استان - استفاده بهینه و اقتصادی از موقعیت ترانزیتی استان - خلق دسترسی دیرگیرنده به زیرساخت‌ها به‌ویژه آب و خدمات اجتماعی در سطح استان - توسعه شبکه‌های زیربنایی مناطق با پتانسیل توسعه - توسعه صنایع انرژی بر در نزدیکی محورها و کریدورهای بین‌المللی - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- توسعه و تجهیز محورها اصلی ارتباطی کشور در کریدور شمال-جنوب و شرقی - غربی - افزایش سهم شبکه بزرگراهی در شبکه جاده‌ای - توسعه هماهنگ شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با اولویت شبکه راه‌آهن برفی - توسعه ارتباطات فیبر نوری با پهنای باند مناسب بین شهری و درون شهری - استفاده از فناوری‌های نوین و برتر ارتباطی و گسترش شبکه‌های مخابراتی در کشور - به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات به عنوان ابزاری برای تمرکز زدایی از	- بهره‌گیری از موقعیت ترانزیتی استان با توسعه و تقویت زیرساخت‌های ارتباطی - تکمیل شبکه ریلی استان - کاهش سفرهای غیر اضطراری از طریق فناوری‌های نو - توسعه دور کاری و خدمات از راه دور - توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت‌دار - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات اطلاعات و ارتباطات

سند، طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات در محور زیربنایی
ضوابط ملی آمایش سوزمین مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سوزمین	۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> فراهم سازی زمینها، امکانات و زیرساخت‌های مورد نیاز به منظور انبساط نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه توسعه، تجهیز، ارتقا و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور توسعه، تجهیز، تقویت و سطح بندی بندر کشور در سواحل دریای خزر تقویت و ساماندهی بندر و اسکانه‌های صیادی در سواحل شمال کشور توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل و نقل هوایی کشور فراهم سازی بسترهای مورد نیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده تنوع بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی در مناطق دارای قابلیت بازنگری و تجدیدنظر در تخصیص آب از سد به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخیزداری و شبکه آبیاری و زهکشی پایین دست 	<ul style="list-style-type: none"> توسعه و تجهیز زیربنای حمل و نقل در مناطق ممتاز ایجاد شبکه راه‌های مناسب برای سکونگاه‌های روستایی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سوزمین - مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد شبکه راه‌های مناسب برای سکونگاه‌های روستایی توسعه زیربنای حمل و نقل در مناطق ممتاز 	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد پیوندهای نیرومند منطقه‌ای کاهش تنگناهای دسترسی راحت مناطق روستایی توسعه حمل و نقل زمینی به‌ویژه در مناطق اولویت‌دار
سند ملی توسعه فرابخشی: ساماندهی سواحل کشور - سازمان مدیریت و	۱۳۷۵	<ul style="list-style-type: none"> ممنوع کردن استفاده‌های اختصاصی از حریم سواحل و تأمین دسترسی همگانی به آن تجهیز اسکله‌ها و بندر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی ناوگان صیادی توسعه و تجهیز مادی ورود و خروج دریایی و افزایش ضریب بهره‌برداری از بندر 	<ul style="list-style-type: none"> جلوگیری از ساخت سازه‌های بی‌رویه و تملک اراضی ساحلی توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان افزایش ظرفیت صیادی استان با سازوکارهای مختلف جلوگیری از نابودی و کاهش ظرفیت ذخیره‌گاه‌های محصولات دریایی همچون ماهی و ...

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	سند/طرح
برنامه ریزی کشور			<p>تجهیز و توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل به منظور بهره‌گیری از پتانسیل‌های ترانزیتی</p> <p>جلوگیری از مصرف بی‌رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف</p> <p>جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی‌های اجتماعی</p> <p>کاهش سطوح آلاینده‌ها و آلودگی‌های انسانی</p> <p>جلوگیری از خام‌پروشی و تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت استان</p> <p>افزایش نقش بخش خصوصی در تأمین و عرضه انرژی</p> <p>افزایش ضریب بهره‌وری نیروگاه‌های استان با اتصال شبکه به کشورهای منطقه</p> <p>کاهش سهم سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های سبز و نو</p> <p>ارتقای نقش فراملی بنادر استان و جذب سرمایه‌گذاری‌ها</p> <p>توسعه حمل و نقل ریلی استان با مشارکت بخش خصوصی</p> <p>توسعه سیستم حمل و نقل ریلی برقی در استان</p> <p>ارتقای استانداردهای مصرف انرژی در بخش مسکن</p>
برنامه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	<p>ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصرف آب و انرژی</p> <p>استفاده از منابع حاصل از اجرای هدفمندی یارانه‌ها برای افزایش تولید، اشتغال، حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی</p> <p>تکمیل زیربنایها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن و زیرساخت‌های عمومی صنایع معدنی</p> <p>کاهش تلفات انرژی و جذب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی</p> <p>افزایش بازدهی و ضریب بهره‌وری نیروگاه‌ها</p> <p>تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب (هاب) منطقه‌ای برق و اتصال شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه</p> <p>افزایش سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر و پاک</p> <p>جذب سرمایه‌گذاران (داخلی و خارجی) و بهره‌برداری از بنادر اصلی با کارکرد بین‌المللی</p> <p>واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی</p> <p>جذب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل و نقل ریلی</p> <p>حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان و تقویت و توسعه صنعت هوایی</p> <p>تکمیل و اجرای طرح‌های (پروژه‌های) حمل و نقل ریلی، دوخطه کردن مسیرها و احداث خطوط برقی و سریع‌السیر</p> <p>اصلاح الگوی مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن</p>	

جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/اوامات در محور نظام سکونتگاهی

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/اوامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه به هم پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراملی هر یک از آن‌ها - انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بنادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش فراملی - برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار معادل آن در پهنه سرزمین و تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی؛ - ساماندهی سطوح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانح طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین‌شناسی - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش پیوندها و مناسبات نابرابر و تک سویه - توسعه خدمات اطلاعاتی و ارتباطی -
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها - زمینه‌سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و بزرگ (روستاها، شهرها، شهرهای کوچک) در حفظ و نگهداشت جمعیت و برقراری تعادل در الگوی استقرار جمعیت - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محلی و ظرفیت تحمل زیست‌بومها - بهره‌برداری از شبکه نسبتاً توسعه یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اتصال تقسیم کار تخصصی بین آن‌ها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه‌گذاری‌های جدید تولیدی و خدماتی - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه، با تأکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، بانکی و بیمه‌ای، حمل و نقل و ترابری و استفاده از فن‌آوری‌های نوین در این بخش، متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی کشور 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تراکم بیش از حد جمعیت در نقاط محدود - حمایت از شهرهای کوچک و میانی و تنوع بخشی به اقتصاد آن‌ها - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت زیستی - توسعه خدمات نوین و برتر در مراکز سکونتگاهی
مطالبات آمایش سرزمین - دفتر مقدماتی - توسعه آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها به منظور پذیرش وظایف بالاتر در منطقه تحت نفوذ در راستای عدم تمرکز در تقسیم کار ملی و منطقه‌ای - تبدیل روستاهای مستعد و دارای توان‌های رشد و استقرار فعالیت، به روستاها و ایجاد تقویت زیرساخت‌های شهر در آن‌ها - ایجاد نقاط شهری جدید در مناطق مستعد گسترش فعالیت و فاقد ظرفیت کافی اسکان جمعیت جدید در مراکز شهری موجود - تقویت شهرهای کوچک و متوسط کوچک با قابلیت توسعه دارای مسافت مناسب از یکدیگر، به عنوان منطقه‌های شهری در جهت همافزایی بیشتر در ارائه عملکردهای مشخص در پهنه سرزمین - استقرار شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای موجود و نقاط شهری جدید در کشور - بازنگری و تغییر استخوان‌بندی الگوی نظام شهری با اولویت توسعه، تقویت و تجهیز شهرهای متوسط - توسعه پایدار و موزون روستایی و همافزایی با توسعه کشور با تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی سازگار با محیط روستایی، توسعه منابع انسانی و 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از رونق و واسطه‌گری محصولات محروم و روستایی - ارتقای مهارت‌های شغلی به‌ویژه در مناطق - جلوگیری از رونق و واسطه‌گری محصولات محروم و روستایی

سند طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم الزامات
		<p>تجهیز فضاهای روستایی</p> <p>- توسعه منابع انسانی محلی با استفاده از دانش و تکنولوژی نوین، افزایش سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه بخش اطلاع‌رسانی برای تحرک اقتصادی بیشتر جوامع روستایی</p> <p>- بهره‌گیری از قابلیت‌های محلی مناطق روستایی به‌سفر سازمان‌دهی نظام خدمات‌رسانی چندسطحی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعه روستایی</p> <p>- استفاده حداکثر از ظرفیت محیط‌های روستایی برای حفظ و نگهداشت جمعیت متناسب با اقتصاد منطقه‌ای، توان‌های اکولوژیک و بهره‌گیری مؤثر و متوازن از منابع پایه پراکنده کشور در فضاهای روستایی</p> <p>- توانمندسازی و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی با تأکید بر توسعه فرصت‌های برابر از حیث دسترسی به منابع، امکانات و منافع میان شهر و روستا</p> <p>- توجه به شبکه‌های بازار و بازاریابی محلی روستایی و تحکیم پیوند آن‌ها با شبکه‌های بازاریابی ملی و جهانی</p> <p>- سازمان‌دهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقای بهره‌وری از سرزمین با ملاحظاتی محیط‌زیستی و کاهش مشکلات</p> <p>- به جهت لحاظ رونق‌دهی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاه شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود:</p> <p>۱- لایه پیرامونی، شامل استان‌های مرکزی کشور به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن‌ها در خارج از مرزهای کشور و</p> <p>۲- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹گانه به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و تحقیق، تبادل کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب و کار یا بازارهای جهانی؛</p> <p>۳- لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از ژئوگرافی و با استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به ابرمناطق شهری و روستایی به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نمایند.</p> <p>- تقویت و ساماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زیربنای ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌زای</p> <p>- انتظام بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت در روستاها و حفظ و بهره‌بری از اراضی قابل کشت؛</p> <p>- ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی پیرامون شهرها به‌ویژه کلان‌شهرها</p>	<p>روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم</p>
<p>ضوابط ملی</p> <p>آمایش</p> <p>سرمزمن، مصوب</p> <p>حیات و زیان -</p> <p>مركز ملی</p> <p>آمایش سرمزمن</p>	۱۳۹۴		<p>- جلوگیری از پراکنده‌رویی و توسعه درون‌اثر</p> <p>- جلوگیری از مهاجرت‌های روستا-شهری با</p>
<p>برنامه توسعه</p> <p>ششم مجلس</p>	۱۳۹۵		

سند / طرح	سال	راهبردها / سیاست	حکم الزامات
شورای اسلامی		<ul style="list-style-type: none"> - سامان بخشی مناطق حاشیه نشین تعیین شده توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان بافت‌های واقع در داخل محدوده‌های شهری با مشارکت آن‌ها - تأمین منابع مالی و تسهیلات ارضان قیمت و زمین مورد نیاز برای روستاییان - توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و تأمین ناوگان و تجهیزات قطار شهری شهرها و حومه آن‌ها - بهسازی و نوسازی در بافت‌های فرسوده و ساماندهی و احیاء شهرهای آسیب‌دیده از جنگ تحمیلی و استفاده از اراضی رها شده و ساختمان‌های مخروبه 	<ul style="list-style-type: none"> - سازوکارهای حقوقی و مضمّنانه - کاهش آسیب‌های اجتماعی - ارتقای ظرفیت‌های شغلی و مهارتی - حمایت از مسکن اجتماعی و توسعه آن - کاهش رتک‌ها به خودروهایی شخصی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سوزمین - مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد پوشش خدماتی مناسب برای روستاها به منظور دسترسی آن‌ها به نیازهای روزانه، فرهنگی و غیره... - تنوع بخشیدن به فعالیت‌ها و ایجاد اشتغال در شهرهای کوچک - کاهش تمرکز در شهرهای بزرگ به نفع شهرهای ماهوارهای - حمایت از توسعه شهرهای متوسط در نواحی حاشیهای و دورافتاده - توسعه شبکه‌های از شهرهای کوچک برای تأمین پوشش خدماتی روستاها - تحکیم و بنا کردن شبکه شهری در چندین شده‌ای که بتواند میان مراکز تقویتی و محیط روستایی رابطه برقرار کند - پیوستن شهرهای متوسط به شبکه‌های بزرگ زیربنایی (شبکه بزرگراه، شبکه راه آهن، شبکه انتقال گاز و نفت و برق) - ایجاد تجهیزات خدمات تولیدی در شهرهای متوسط؛ - تسهیل جذب مهاجران روستایی و شهرهای کوچک به شهرهای متوسط از طریق آموزش مهارت به آن‌ها و اجرای سیاست‌های مسکن اجتماعی - تدوین طرح‌های جامع برای تمامی شهرهای متوسط - تقویت تجهیزات خدماتی در شهرهای حومه‌ای - توسعه تأسیسات زیربنایی و تجهیزات و خدمات عمومی و دستگاه‌های اداری در شهرهای متوسط دور از مراکز اصلی - توسعه صنایع کوچک و پیشه‌های تولیدی و همچنین کارکرد دیگری در شهرهای متوسط دورافتاده - عرضه کشاورزی پیرامون شهرها حفظ شود - برنامه‌ریزی و هماهنگ کردن توسعه مناطق شهری - خلق چارچوب نهادی برای مناطق شهری یا شهر منطقه‌ها (زیر نظر مستقیم استادان) به منظور رسیدگی به مسائل برنامه‌ریزی و هماهنگی توسعه فضایی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات - توسعه اقتصادهای محلی - ایجاد ساختار شبکه‌ای نظام شهری - توسعه زیرساخت‌های اصلی بر اساس سلسله مراتب جمعیتی - توسعه خدمات پشتیبان تولید در شهرهای کوچک و میانی - مبدل سازی شهرهای حومه‌ای به شهرهای - آشنایی خودانگنا - ایجاد چارچوب نهادی منطقه‌ای در کلان‌شهرها - جلوگیری از نابودی زمین‌های کشاورزی پیرامون شهرها

جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی

سند/نوع	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - تربیت انسان‌های سالم، با انگیزه، شاداب، متدین، وطن‌پند، جمع‌گرا، نظم‌پذیر و قاندرن‌گرا - ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار - تقویت همکاری، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی - ایجاد و تقویت نهادهای و تشکلهای منطقه‌ای - بهبود شاخص‌های توسعه انسانی با تأکید بر تدبیر، شکوفایی استعدادها و خلاقیت، گسترش سلامت و ارتقای سطح دانش عموم - تعامل سازنده میان ارزش‌ها و مزیت‌های مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزنده‌های ملی و اقدام در جهت تقویت اختیارات مناسب قانونی به سطوح منطقه‌ای و محلی - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از دین‌گریزی، قانون‌گریزی و آسیب اجتماعی - جلوگیری از نابودی انسجام ملی - ارتقای همکاری‌های منطقه‌ای - توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - تمرکز دادن فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت و سوی عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم‌درآمد - حفظ وحدت، امنیت و یکپارچگی سرزمین - رفع محرومیت‌ها خصوصاً در مناطق روستایی کشور - ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی برای حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و مبارزه با فقر 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از فقر و محرومیت - جلوگیری از کاهش وحدت ملی - ریشه‌کنی فقر در نواحی روستایی - توسعه نظام تأمین اجتماعی
صواب‌نظر ملی آمایش سرزمین-محسوب هیأت وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای در راستای تقویت همبستگی ملی - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در مناطق مختلف کشور و برقراری تعادل در شاخص‌های اصلی آن - توسعه علوم، آموزش، پژوهش و فن‌آوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، پژوهشی، شهرک‌ها و پارک‌های علمی - فن‌آوری کشور - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور، به‌ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و یزد - تأکید بر حفظ و پرورش هویت ایرانی - اسلامی در تعامل با بیرون‌نگری و اتکا بر این هویت برای تحکیم و انسجام وحدت ملی در ایجاد درونی - گسترش آموزش و بهداشت، به‌ویژه برای زنان و جوانان در مناطق کمتر توسعه یافته و گروه‌های اجتماعی در معرض خطر - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از کاهش سطح سلامت عمومی جامعه - جلوگیری از کاهش همبستگی ملی - ارتقای رفاه اجتماعی و جلوگیری از افزایش عدم تعادل‌ها - جلوگیری از نابودی هویت ایرانی-اسلامی - استفاده بهینه از منابع فرهنگی - جلوگیری از طردشدگی گروه‌های محروم و آسیب‌پذیر
مطالعات آمایش	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - تأمین، حفظ و ارتقای سلامت افراد و جامعه؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از کاهش سطح سلامت عمومی جامعه

سند/نوع	سال	راهبر/داسیاست	حکم/الزامات
<p>سوز زمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار</p>		<p>راهبر/داسیاست</p> <p>- ترویج الگوهای رفتاری سالم و افزایش آگاهی‌های بهداشتی مردم و کاهش رفتارهای پرخطر؛ - تقدم پیشگیری بر درمان، به منظور کنترل و ریشه‌کشی بیماری‌های واگیردار؛ - ایجاد و توسعه بیهیهای سلامت‌نگر و تاکید بر روش‌های پرداخت سرانه و نظارت بر عملکرد نظام بیمه درمان کشور؛ - تقویت هماهنگی بین بخش به‌خصوص برای گسترش کمی و کیفی نظارت بر بهداشت و امنیت مواد غذایی، دارویی، بهداشتی و آرایشی و ارتقای شاخص‌ها و عوامل مؤثر در بهداشت و ایمنی محیط‌های خصوصی و عمومی با تاکید بر دسترسی آب آشامیدنی سالم و کنترل آلودگی‌های صوتی، شیمیایی، و نظیر این‌ها؛ - ایجاد و توسعه محیط‌های حمایتی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی با تاکید بر حفظ کرامت انسانی و حقوق مدنی بیماران و مشارکت با سایر بخش‌ها برای تأمین نیازهای اساسی آنها؛ - اصلاح ساختار نظام سلامتی جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی به آحاد مردم؛ - وضع قوانین برای حمایت از اقتدار آسیب‌پذیر از قبیل زنان، افراد کم‌درآمد، معزنان و کودکان و نوجوانان؛ - تغییر الگوها و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه منابع فیزیکی، نیروی انسانی و فناوری؛ - طراحی و عملیاتی کردن نظام جامع اطلاعات در بخش سلامت؛ - تاکید بر واگذاری ارائه خدمات سلامت به بخش غیردولتی با بهره‌گیری از نظام مناسب خرید خدمت، به منظور افزایش کارایی و بهبود مستمر کیفیت خدمات؛ - عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت برای آحاد جامعه و تأمین منابع مالی مورد نیاز برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی؛ - طراحی و استقرار نظام مدیریت خدمات درمانی کشور با تاکید بر تخصیص بهینه منابع و در نظر گرفتن سطح‌بندی، نظام ارجاع و...؛ - توجه سرمایه‌گذاری بیشتر در دو بخش آموزش و پرورش و ارتقای پژوهش‌های علمی، کاربردی</p>	<p>حکم/الزامات</p> <p>- ایجاد سامانه بیمه دربرگیرنده - جلوگیری از ناهماهنگی و توسعه همبازی‌های بین بخشی - حمایت از سلامت گروه‌های آسیب‌پذیر - ایجاد پایگاه داده منسجم برای نظام سلامت - جلوگیری از بی‌عدالتی فضای در دسترسی به خدمات و امکانات درمانی - ایجاد پیوند نیرومند بین پژوهش و بخش سلامت - جلوگیری از فعالیت‌های مخرب سلامت - تمرکز بر پیشگیری به جای درمان</p>
<p>ضوابط ملی آمایش سوز زمین مصوب هیات وزیران - مؤثر ملی آمایش سوز زمین</p>	<p>۱۳۹۴</p>	<p>افزایش همگرایی و تقویت هورت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی - تقویت انسجام ملی و ارتقای هورت اسلامی - ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور؛ - تقویت پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد و یکپارچگی اجتماعی و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی ملی در پهنه سوز زمین - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در پهنه سوز زمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تاکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم</p>	<p>جلوگیری از نابودی هورت ملی و ارتقای همگرایی - ارتقای همبستگی و انسجام ملی بر مبنای رویکردهای مشارکتی - توانمندسازی و مقدرسازی مردم - تمرکز بر مهارت به جای مدرک - ایجاد هماهنگی بین قابلیت‌های منطقه‌ای و آموزش تخصصی - توسعه ارتباط دانشگاه با صنعت - آمایش فضایی نواحی آموزشی</p>

سند/نوع طرح	سال	سند/نوع طرح
<p>حکم الزامات</p> <ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از بی‌عدالتی قضایی در حوزه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی 	<p>راهبردی/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو به‌ویژه نواحی مرزی و حاشیه شهرها؛ - توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجویی آن‌ها بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کار ویژه‌های هر منطقه - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور به‌ویژه کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر - طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی - الزام به پیوستن نیازمندی‌های نیروی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه - توسعه و تقویت قطب‌های علمی-دانشگاهی در شهرهای منتخب 	<p>نقشه مهندسی فرهنگی کشور- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه فرهنگ قرآنی و سیره امامان و پیامبران - جلوگیری از فروپاشی و نابودی نقش‌های خانواده - افزایش نرخ باروری - جلوگیری از نابودی سبک زندگی ایرانی-اسلامی - توسعه مهارت‌های مدنی - جلوگیری از غرب‌زدگی و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت - گسترش نقش فناوری‌های نو در توسعه فرهنگی - صدور و توسعه فرهنگ ایرانی-اسلامی-ارزش‌های آن در سطح بین‌المللی 	<ul style="list-style-type: none"> - نهادینه‌سازی فرهنگ تمسک به قرآن و عزت امام عصر(عج) و تبيين، ترويج، تقويت و ساماندهی شمار الهی، نمادها و آیین‌های اسلامی- ایرانی - بازآفرینی نظام فکری، ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهان‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی(ص) - تبیین، تشکیل، تحکیم، تعالی و ایمن‌سازی خانواده - جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل و ارتقای آن - مطالعات جمعیت‌شناختی و آمایش و پایش مستمر جمعیتی - طراحی و نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی اسلامی-ایرانی - انسجام‌بخشی و تقویت مشارکت فراگیر و نظام‌مند نهاد خانواده، نظام تعلیم و تربیت، سازمان‌های اجتماعی و اداری و سایر نهادها مرتبط در گسترش نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی و ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی برای رفع موانع فرهنگی، ساختاری و رفتاری - تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقای اخلاق و رفتار و نظام حقوقی اسلام در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی - طراحی و استقرار الگوی اسلامی اخلاق و فرهنگ کار و رفتار اقتصادی دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف - تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی هنر معهود، تعالی‌بخش، شوق‌آفرین و استکبارستیز و تعمیق درک زیباشناختی عمومی و بهره‌گیری از ظرفیت هنر در تحکیم فرهنگ اسلامی- ایرانی و گفتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانات امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی) - طراحی و استقرار نظام جامع و کارآمد اطلاعات، ارتباطات و رسانه‌های مبتنی بر آموزه‌های دینی، انقلابی و ارزش‌های اخلاقی، مقتضیات راهبردی کشور و سیاست‌های کلی نظام 	<p>۱۳۹۲</p>

سند طرح	سال	واهب و اسپانست	حکم الزامات
		<ul style="list-style-type: none"> - گسترش تأثیر گذاری و ارزش آفرینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - بازنگری و اصلاح اهداف و کارکردهای فرهنگی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی - ساماندهی چهره فرهنگی انقلاب اسلامی، راهبری فعال جنگ نرم و ارتقای مؤلفه‌های قدرت نرم نظام اسلامی - افزایش ضریب ایمنی و تاب آوری جامعه، پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث و سوانح - کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیت‌های مردمی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی مردم - تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی - خدمات‌رسانی به‌موقع به افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی - بسط و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌های مشارکت‌های گروهی و تأمین مالی - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع مناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - حمایت و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار - مقابله با اعتیاده، ساماندهی کودکان کار و حمایت از بیماران روانی مزمن و سالمندان - تأمین نیاز اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های هدف سازمان‌های حمایتی به مسکن - توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته - حمایت از کتاب‌فروشان، ناشران و مطبوعات و توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی - صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع دستی و تشویق و توسعه گردشگری - تقویت و تحکیم جامعه‌های خانواده‌محور و تقویت و تحکیم و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات - افزایش سرمایه اجتماعی - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی اجتماعی - توسعه نقش جنبش‌ها و نهادهای مردمی - جلوگیری از افزایش سکونت‌گاه‌های غیر رسمی - توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر - توسعه مسکن اجتماعی - توسعه مراکز فرهنگی و فرهنگ توسعه و کتاب‌خوانی - توسعه تولیدات فرهنگی - جلوگیری از فروپاشی نهاد خانواده
نوامه ششم مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵		

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی تجدیدپذیر و حفظ محیط زیست در طرح‌های توسعه - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرآیند توسعه - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه - استفاده مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از سوابق تاریخی 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به منابع تجدیدپذیر - حفظ مناطق حساس اکولوژیکی - جلوگیری از عدم توازن‌های منطقه‌ای - استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد و توسعه نظام ارزشی، پایش و ارائه گزارش در زمینه تنوع - تدوین و اجرای راهبردهای بخشی توسعه، پایدار مبتنی بر حفاظت از تنوع زیستی - تقویت و تعمیق ملاحظات تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و زیستگاه‌ها - تدوین اصول، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اعمال ضوابط تنوع زیستی در فعالیت‌ها - تدوین و تکمیل شاخص‌های پایداری و اعمال آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با تنوع زیستی - تدوین و اجرای برنامه جامع توسعه طبیعت گردی - اصلاح و تقویت مدیریت شبکه مناطق حفاظت‌شده - تدوین اصول، سیاست‌ها و ضوابط توسعه فناوری زیستی و به کارگیری آن در زمینه‌های مرتبط با تنوع زیستی - پیشگیری و مبارزه با تخریب سرزمین با تأکید بر استفاده از دانش بومی جوامع محلی - اصلاح نظام بهره‌داری از منابع طبیعی (منابع پایه تولید) و مهار عوامل ناپایداری منابع - هماهنگی بین مجموعه دستگاه‌های اجرایی اثرگذار بر عرصه‌های منابع طبیعی با اعمال مدیریت یکپارچه و نظام‌مند بر منابع طبیعی کشور - اصلاح دیدگاه‌های آمایشی برای تعیین کاربری اصولی عرصه‌های جنگلی و مرتعی در فرایند توسعه کشور - ایجاد و تقویت سیستم‌های پایش و ارزیابی تغییرات ایجادشده در جنگل‌ها و مراتع 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از نابودی تنوع زیستی - کاهش فرآیندهای مخرب اکولوژیکی - ارتقای مدیریت محیط زیستی - ارتقای جایگاه دانش محلی در حفظ محیط زیست - استفاده بهینه و پایدار از منابع طبیعی - اجتناب از مدیریت چند پارچه و متفرق - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - ایجاد نظام پایش و دیده‌بانی کارآمد
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران - مرکز ملی	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - رعایت ملاحظات امنیتی و دفاعی "حفاظت از میراث فرهنگی" در استقرار جمعیت و فعالیت - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع وابسته و تبدیلی مرتبط با آن - توجه به محدودیت‌های آب برای مصارف کشاورزی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت تحمل زیستی - جلوگیری از نابودی میراث فرهنگی و طبیعی - اجتناب از روزه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی

سند/طرح آمایش سرزمین	سال	واحد/داسیاست	مطالبات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار
		<p>انجام برنامه‌های محیط‌زیستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط‌زیستی</p> <p>ارتقاء فن آوری‌های لازم جهت کاهش آلودگی‌های آب، خاک، هوا، سروصدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی</p> <p>اجرای طرح‌های مدیریت پسماند و گسترش روش‌های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی</p> <p>ارتقاء آگاهی‌های عمومی و جلب مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های ملی با معیارهای زیست‌محیطی قبل از تصویب</p> <p>ارتقاء علمی و کفیتی دانش و مهارت‌های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست‌محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور</p> <p>الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می‌شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب</p> <p>بهره‌برداری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدیدپذیری منابع طبیعی</p> <p>رعایت معیارهای زیست‌محیطی در توسعه یا ایجاد شهرها و شهرک‌های با عملکرد صنعتی</p> <p>رعایت معیارهای زیست‌محیطی در احداث راه‌های جاده‌ای و ریلی</p> <p>ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به عنوان مناطق چندمنظوره برای حفاظت از گونه‌ها و مجموعه‌های طبیعی در مناطق حساس</p> <p>استفاده از انرژی‌های پاک و جانشین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها</p> <p>تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توأمان عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سرزمین و توسعه پایدار</p> <p>همسازسازی طرح‌های آمایش سرزمین، توسعه کالبدی و برنامه‌های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور</p> <p>اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت؛</p> <p>اولویت‌بندی در سرمایه‌گذاری‌ها و طرح‌های در دست مطالعه، انتقال بین حوزه‌ای و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی‌های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین</p> <p>تمرکززدایی از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه‌های ذینفع در انطباق با برنامه‌های مدیریت پیشگیری</p> <p>اولویت‌یافتن ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی در پایین دست سدها و مسیرهای انتقال</p> <p>مهارت کنترل و بهره‌برداری روان آب‌های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تاسیسات کوچک آبی و طرح‌های آبخیزداری</p>	<p>ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و معابر یا ملاحظات محیط‌زیستی</p> <p>تنوع بخشی به منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر (به‌ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تأمین انرژی بومی</p> <p>اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب</p>
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب	۱۳۹۴		
		<p>حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست</p> <p>جلوگیری از تخریب محیط‌زیست</p> <p>هوشمندسازی حفاظت از محیط‌زیست</p> <p>ایجاد چرخه بسته در مدیریت پسماند</p> <p>تمرکززدایی و افزایش مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>ارتقای مهارت و دانش مسئولان و کارکنان بخش محیط‌زیست</p> <p>جلوگیری از توسعه‌های فاقد ارزیابی‌های محیط‌زیستی</p> <p>کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی</p> <p>مدیریت یکپارچه و پایدار منابع آب</p> <p>جلوگیری از هدررفت منابع طبیعی</p> <p>رعایت خطابه‌های محیط‌زیستی</p> <p>جلوگیری از بی‌عدالتی‌ها در تخصیص و توزیع منابع آب</p>	<p>جلوگیری از تخریب زمین</p> <p>کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی</p> <p>جلوگیری از برداشت ناپایدار منابع زیرزمینی و</p>

سند مطرح	سال	راهبرد اساسیست	مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور:
<p>هیات وزیران - مركز ملي آمایش سوزمین</p>	۱۳۵۵	<p>راهبرد اساسیست</p> <ul style="list-style-type: none"> - ممنوعیت برداشت بی‌رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط‌زیستی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها بر اساس میزان تجدید شونده گی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز و مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در جانشانی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوبلیکی و آکولوژیکی در طرح‌های استحصال، تأمین، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، منطقی، ملی، منطقه‌ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا - بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سد‌ها، به نفع تقویت میزان دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین دست و حفظ شاخص‌های محیط‌زیستی رودخانه‌ها و تالاب‌ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم آبی منابع آب تجدید شونده متناسب با ظرفیت هر منطقه - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخیزداری؛ و شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایین دست - تدوین الگوی بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای اکولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب - ارتقای بهره‌وری آب و یکپارگی روش‌های مناسب آبیاری با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی - حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه بخارها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخیزداری در حوضه‌های آبخیز کشور - محدودیت کشت محصولات آبی با نیاز آبی بالا در فضای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای، - مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری از منابع آب پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی) - توسعه، حفاظت و احیای جنگل‌ها و مراتع کشور - ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چند جانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل زیستی) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در بهینه سرزمین - بیابان‌زدایی و جلوگیری از بیابان‌زایی و تثبیت شن‌های روان و مهار کانون‌های شکل‌دهنده ریزگردها - صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی 	<p>۱۳۵۵</p> <ul style="list-style-type: none"> - نوین‌سازی واحدهای بهره‌برداری و بزرگ مقیاس نمودن اراضی کشاورزی، افزایش کارایی واحدهای موجود، محدود نمودن کاربرد - سوم دفع افات، محدود نمودن تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و افزایش بازدهی سیستم‌های آبیاری - احیا و ضایقه‌مند نمودن بهره‌برداری از منابع طبیعی با تأکید بر صیانت اکوسیستم‌های ملی و ویژه استان
<p>حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست</p> <ul style="list-style-type: none"> - سطحی - توسعه دیلماسی آب - جلوگیری از عدم رعایت شاخص‌های محیط‌زیستی - توسعه صنایع و فعالیت‌ها بر اساس منابع آب و ظرفیت تحمل - جلوگیری از تخصیص و استفاده ناعادلانه و ناپایدار منابع آب - صرفه‌جویی در مصرف آب و ارتقای بهره‌وری آن - اصلاح الگوی کشت - سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی و ریزگردها - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی 	<ul style="list-style-type: none"> - اجتناب از بهره‌برداری‌های ناپایدار در بخش کشاورزی - اجتناب از نابودی اکوسیستم‌ها طبیعی - جلوگیری از ساخت و سازهای بی‌رویه در مناطق حساس 		

سند طرح	سال	راهبر و سیاست	حکم/اوامرات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
طرح کاربری مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور - وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸		<ul style="list-style-type: none"> - ضابطه‌مند نمودن ساخت و ساز در اراضی ساحلی، جنگلی و حاشیه محرمات گردشگری - اختصاص اراضی ساحلی و جنگلی با کاربری عمومی یا تأکید بر احیاء حفظ جنگل‌ها، حریم دریا و رودخانه - توسعه عمودی شهرها و بهره‌گیری از اراضی موات و بایر داخل شهرها 	<ul style="list-style-type: none"> - اکولوژیکی - اجتناب از توسعه در حریم - جاوگیری از پراکنده‌روی شهرها
سیاست‌های کلی محیط زیست - حضرت آیت الله خامنه‌ای	۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> - مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی (از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم بهره‌بردار - افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی - ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط زیست - اصلاح شرایط زیستی به منظور بر خوردار ساختن جامعه از محیط زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین‌نسلی - پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیرمجاز و جرم‌انگاری تخریب محیط زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده‌کنندگان و تخریب‌کنندگان محیط زیست و الزام آنان به جبران خسارت - پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشعه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم - تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدیدپذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، مخزن سدها، تالاب، آبخوان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرغ و تنوع زیستی بهره‌برداران وحشی) و اصلاح محدودیت قانونمند در بهره‌داری از این منابع - مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست محیطی بیابان‌زایی، گرد و غبار بهره‌برداران خشکسالی و عوامل سرایت‌دهنده میکروبی و رادواکتیو - گسترش اقتصاد سبز - تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخیزداری، مدیریت عوامل کاهش بهره‌داری از آب‌های زیرزمینی و تجزیه و کنترل ورود آلاینده‌ها - استقرار نظام حساسیتی زیست محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های زیست محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملی - حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگار با محیط زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز - تدوین منشور اخلاق محیط زیست و ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست محیطی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی - اسلامی - ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوآرانه زیست محیطی و تجارت سازنده بومی در زمینه حفظ تعادل زیست 	<ul style="list-style-type: none"> - اجتناب از بخشی‌نگری و مدیریت متفرق در عرصه منابع طبیعی - افزایش مشارک‌های مردمی - اجتناب از افزایش آلاینده‌های محیط زیستی - ایجاد نظام پایش کارآمد محیط زیستی - بازبینی قوانین محیط زیستی - کاهش آسیب‌پذیری و سازگاری با تغییرات اقلیمی - ارتقای مدیریت منابع آب کشور - توسعه فناوری‌های سبز - ارتقای آگاهی‌های محیط زیستی - ارتقا و کارآمدسازی دیپلماسی محیط زیستی

سند طرح	سال	راهبردی/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
		<p>بوم‌ها و پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط زیست</p> <p>گسترش سطح آگاهی، دانش و پیشرفت محیطی جامعه و تقویت فرهنگ و معارف دینی، مشارکت و مسؤلیت‌پذیری اجتماعی</p> <p>تقویت دیپلماسی محیط زیست</p>	
<p>پروانه ششم توسعه - شورای اسلامی</p>	۱۳۹۵	<p>ارزیابی راهبردی محیط زیست (SEA) در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای و ارزیابی اثرات زیست محیطی (EIA) طرح‌های بزرگ کلبه دستگاه‌های اجرایی و بخش‌های خصوصی و تعاونی، نهادهای عمومی غیردولتی در پهنه سرزمینی</p> <p>اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء، مدیریت و بهبود برداری مناسب از تالاب‌های کشور</p> <p>اجرای طرح‌های جامع مدیریت پسماند به‌ویژه در سواحل دریاها، رودخانه‌ها، جنگل‌ها و دشت‌های حاشیه تالاب‌ها</p> <p>تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط زیست</p> <p>تکمیل و اجرای تأسیسات جمع‌آوری، تصفیه، بازچرخانی و مدیریت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرک‌های صنعتی و خدماتی</p> <p>احیاء، توسعه و غنی‌سازی جنگل‌ها</p> <p>اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخیزان</p> <p>پایان‌رسانی و کنترل کانون‌های بحرانی آن</p> <p>تهیه نقشه‌های حدنگاری (کاداستر) منابع طبیعی</p> <p>اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه، تجهیزات و کاهش کالبد زائد و بازیافت آن‌ها در ساختمان‌ها و وسائط نقلیه</p> <p>احیاء ریشگان‌های مرتعی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی</p> <p>تبدیل پسماند به کود یا انرژی برای شهرهای مختلف</p> <p>-- اقدامات سیاسی، اقتصادی و عمرانی لازم برای تثبیت، استمرار و افزایش حلقه به رودخانه‌های مشترک و مرزی</p> <p>تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط زیست و گرده‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات وحش کشور</p> <p>جلوگیری از تغییر کاربری، تجاوز و تصرف، مبارزه با قاچاق چوب، استمرار مدیریت پایدار جنگل</p>	<p>اجتناب از توسعه بدون ارزیابی محیط زیستی</p> <p>جلوگیری از نابودی تالاب‌ها</p> <p>جلوگیری از هدررفت پسماند‌ها و مدیریت پایدار پسماند</p> <p>ایجاد چرخه‌های بسته آب</p> <p>جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع</p> <p>جلوگیری از پایان‌رانی</p> <p>جلوگیری از نابودی خاک و آبخیزان‌ها</p> <p>مدیریت سبز منابع طبیعی و سوخت‌ها</p> <p>توسعه جنگل‌ها و مراتع</p> <p>رعایت حلقه‌های محیط زیستی</p> <p>جلوگیری از نابودی تنوع زیستی</p>

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی

۲-۲-۱- بررسی وضعیت

از منظر جغرافیایی، گلستان از شمال با کشور ترکمنستان، از غرب با ساحل شرقی دریای مازندران و استان مازندران، از جنوب و جنوب شرق با استان سمنان و از شرق با استان خراسان شمالی، همسایه است. استان گلستان با وسعت ۲۰۸۹۳ کیلومتر مربع، ۱/۳ درصد از مساحت ایران را در بر گرفته است (جغرافیای استان گلستان، ۱۳۹۹).

استان گلستان، سرزمینی است هموار که دشت‌های گرگان و ترکمن صحرا، بخش عمده‌ای از آن را در بر گرفته است. در این دشت‌های بزرگ رودهای گرگان و اترک و چند رود بزرگ و کوچک دیگر، جاری هستند و فقط در مرزهای جنوبی و شرقی آن یعنی در همسایگی استان‌های خراسان شمالی، سمنان و مازندران، دارای ارتفاعات و مناطق کوهستانی است. در واقع قسمت جنوب و شرق استان گلستان دنباله سلسله کوه البرز است که رشته‌های آن تقریباً موازی و با جهت شرقی - غربی، این استان را از استان‌های همسایه آن جدا ساخته است. کوهستان مذکور از منطقه هزار جریب در استان مازندران شروع و به صورت نواری هلالی شکل امتداد می‌یابد و نهایتاً در شرق و شمال شرقی استان به کوه‌های آلاداغ، بینالود و هزار مسجد در استان خراسان شمالی متصل می‌گردد.

استان گلستان به لحاظ توپوگرافی دارای دو قسمت متمایز از هم است: منطقه‌ای که به صورت دشت از حدود ۲۶ متر تا حدود ۳۰۰ متر ارتفاع دارد. این دشت، توسط بقایای چین‌خوردگی دوران سوم در کوهپایه‌ها، و نیز تپه‌هایی از بقایای آبرفت‌های قدیمی، به دیواره کوهستانی جنوب و شرق متصل می‌شود (سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۹۹).

گلستان گرچه استانی تازه تأسیس است؛ اما قدمت و سابقه تمدنی و تاریخی آن به ده هزار سال قبل می‌رسد. جلگه گرگان به استناد آثار بر جای مانده و مدارک مکتوب تاریخی، حتی قبل از ورود آریایی‌ها، از مراکز تمدنی و آباد سرزمین ایران بوده است. این خطه با نام یونانی «هیرکانی» یا «هیرکانیه» نیز سرزمینی آشنا در تاریخ بوده است.

استان گلستان امروز که مرزهای آن تا حدودی منطبق بر ایالت گرگان تاریخی است به دلیل موقعیت جغرافیایی خود، در طول تاریخ متحمل صدمات و لطامات بسیاری از سوی بیگانگان شده است. لسترنج در این باره می‌نویسد: «ایالت جرجان، یا به قول ایرانیان گرگان، در جنوب خاوری دریای خزر واقع شده و مشتمل است بر

جلگه‌های پهناور و دره‌هایی که از دو رود گرگان و اترک سیراب می‌گردد. در زمان قدیم این ایالت هر چند از توابع خراسان شمرده می‌شد، ولی در حقیقت ایالتی مستقل بود» وی سپس می‌افزاید که «حوادث دوران لشکرکشی مغول، این ایالت را به تابعیت مازندران در آورد و در این دوره این ایالت نیز به دست مغولان در قرن هفتم ویران گردید و در پی آن هجوم ویرانگر لشکریان امیر تیمور در قرن هشتم کار ایالت گرگان را یکسره ساخت». استان گلستان ابتدا با نام پیشنهادی طبرستان از استان مازندران منتزع گردید و در پایان با نام گلستان و در سال ۱۳۷۶ به تصویب مجلس رسید. (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۹۴).

۲-۲-۲- توان اکولوژیک

استان گلستان با داشتن آب و هوایی متنوع و پوشش گیاهی مناسب و نیز جنگل‌های زیبا و دیدنی، همچنین با برخوردارگی از زیبایی‌ها و امکانات تفریحی کنار دریا، دریاچه‌ها، آبشارها و سایر مواهب طبیعی، از استان‌های مستعد برای توسعه گردشگری است. خلیج و شبه جزیره می‌انکاله، جنگل ناهارخوران گرگان و پارک ملی گلستان، در کنار آثار تاریخی استان از جمله برج قابوس بن وشمگیر در گنبد قابوس و دیگر آثار طبیعی و تاریخی استان، همه ساله پذیرای گردشگران بسیاری از دیگر نقاط کشور به این استان است.

نکته جالب توجه درباره استان گلستان اینکه، این سرزمین از دیرباز سکونتگاه و محل زیست مسالمت‌آمیز اقوام مختلفی از سرتاسر ایران، از جمله ترکمن، کرد، ترک، سیستانی، بلوچ، کنولی استرآبادی، خراسانی، شاهرودی و... با زبان‌ها و لهجه‌ها و مذاهب مختلف بوده است.

۲-۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک استان گلستان

یکی از مهم‌ترین چالش‌های هیدروپلیتیکی گلستان، مسئله خشکسالی و توامانی آن با سیل است. وقوع سیلاب‌های ویرانگر بهار ۹۸ در حالی بود که کشور یک دوره خشکسالی شدید را پشت سر می‌گذاشت و نبود آمادگی لازم برای مهار و مدیریت سیلاب، به معیشت و زندگی هزاران نفر در استان را درگیر آسیب‌های جدی وارد کرد و نزدیک به ۳۵ هزار میلیارد تومان خسارت برجا گذاشت.

در سال آبی جاری (۱۳۹۹)، استان گلستان با بلایای مختلف درگیر شده که از جمله آن می‌توان به سرمای غیرعادی آذر ماه، کاهش ۱۷ درصدی بارندگی در بلندمدت و وقوع سیل‌های مختلف در مرداد ماه اشاره کرد. توسط آب تجدیدپذیر به ازای هر نفر در دنیا ۷۶۰۰ متر مکعب و در ایران ۱۶۰۰ متر مکعب است. ، اما در استان

گلستان متوسط آب تجدیدپذیر به ازای هر نفر ۱۴۰۰ متر مکعب است که نشان می‌دهد این میزان حتی از میانگین کشوری هم ۲۰۰ متر مکعب کمتر است.

استان گلستان در سال‌های اخیر جزو استان‌هایی قرار گرفته است که در موضوعات خشکسالی آسیب‌پذیر است و با توجه به اینکه اقتصاد استان بر پایه کشاورزی است، تحت تاثیر خشکسالی قرار می‌گیرد. از سال ۸۶ تا ۹۶ روند کاهش آب رودخانه‌ها در استان گلستان شیب بیشتری گرفته است؛ به طوری که در رودخانه شصت کلا گرگان آورده سالانه رودخانه از ۱۸ میلیون مترمکعب به ۱۱ میلیون مترمکعب کاهش، رودخانه زرین گل علی آباد کنول از ۶۹ به ۳۸ میلیون مترمکعب و چهل چای مینودشت از ۶۷ به ۴۸ میلیون مترمکعب کاهش یافته است. روی هم رفته، تغییر اقلیم و کاهش بارندگی، افزایش غیر عادی دما و برداشت بی‌رویه از سفره‌های آب زیرزمینی را از عوامل کاهش آب در استان گلستان محسوب می‌شود (ملاحی و همکاران، ۱۴۰۰).

فصل سوم

تحلیل محیط درونی

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها

استان گلستان دارای مساحتی معادل ۲۰۴۳۸,۳۱ کیلومتر مربع است و سهمی معادل ۱/۳ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است و از نظر مساحت در رتبه ۲۱ کشور قرار دارد.

بر اساس آخرین نقشه تقسیمات کشور استان گلستان که در شمال کشور واقع شده است، از شمال به کشور ترکمنستان، از جنوب به استان سمنان، از شرق به استان خراسان شمالی و از غرب به دریای خزر و استان مازندران محدود می‌شود.

در نخستین تقسیمات کشوری ایران پس از مشروطه، ایران به چهار ایالات و دوازده ولایت تقسیم شد که ولایتی نیز به نام استرآباد در زمره ولایات آن بود که محدوده تقریبی استان کنونی گلستان را پوشش می‌داد. با اعمال تقسیماتی جدید در سال ۱۳۱۶، این نواحی ابتدا جزوی از استان شمال و سپس به بخشی از استان دوم تبدیل شد.

با ایجاد استان مازندران در سال ۱۳۳۵ گرگان و گنبدکاووس نیز از جمله شهرستان‌های آن محسوب شد. استان گلستان در سال ۱۳۷۶ با انتزاع از استان مازندران به صورت استانی مستقل درآمد و گرگان به عنوان مرکز آن برگزیده شد.

در سال ۱۳۹۵ استان گلستان دارای ۱۴ شهرستان، ۲۹ شهر، ۲۷ بخش و ۶۰ دهستان بوده که طبق آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۹۸، درحالی که تعداد شهرستان‌ها نسبت به سال ۱۳۹۵ ثابت مانده است، شمار بخش‌های استان به ۲۷ بخش، ۳۲ شهر و ۶۰ دهستان افزایش یافته است.

در حال حاضر بیشترین مرز مشترک گلستان با استان سمنان به طول ۲۱۰ کیلومتر است و پس از آن استان خراسان شمالی با ۱۰۴ کیلومتر طولانی‌ترین مرز مشترک را با استان گلستان دارد، استان‌های مازندران با ۵۱ کیلومتر در رده بعدی قرار دارد، البته ۲۷۲ کیلومتر مرز مشترک با کشور ترکمنستان و ۸۲ کیلومتر مرز ساحلی از دیگر ظرفیت‌های استان است.

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان های هم جوار

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

بر اساس آنچه گفته شد در سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۸ استان گلستان دارای ۱۴ شهرستان، ۲۷ بخش و ۳۴ شهر بوده است. شهرستان گرگان با مرکزیت شهر گرگان (به عنوان مرکز استان) و پرجمعیت ترین شهر استان مهم ترین جایگاه را در بین شهرستان ها دارد. در سال ۱۳۹۸ از بین شهرستان های استان شهرستان گنبد کاووس با ۵۰۷۱/۳۲ کیلومتر مربع وسیع ترین شهرستان و پس از آن شهرستان های آق قلا و کلالة به ترتیب با ۱۷۶۳/۵۲ و ۱۷۵۲/۴۳ کیلومتر مربع در رتبه های بعدی قرار دارند و شهرستان های بندرگز و ترکمن به ترتیب با ۲۳۹/۳۱ و ۲۹۱/۴۱ کیلومتر مربع کوچک ترین شهرستان های استان می باشند.

جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان گلستان در سال ۱۳۹۸

نام شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد شهر	تعداد آبادی	تعداد آبادی دارای سکنه	تعداد آبادی خالی از سکنه
آزادشهر	۸۷۲/۷۴	۲	۴	۳	۶۰	۵۲	۸
آق قلا	۱۷۶۳/۵۲	۲	۵	۲	۸۶	۸۵	۱
بندرگز	۲۳۹/۳۱	۲	۴	۲	۲۶	۲۴	۲
ترکمن	۲۹۱/۴۱	۲	۴	۱	۲۶	۲۶	۰
رامیان	۷۸۰/۷۳	۲	۴	۴	۶۸	۶۶	۲
علی آباد	۱۱۶۰/۱۹	۲	۴	۴	۷۷	۷۴	۳
کردکوی	۸۱۸/۹۴	۱	۳	۱	۳۶	۳۲	۴
کلالة	۱۷۵۲/۴۳	۲	۵	۲	۱۱۷	۱۱۶	۱
گرگان	۱۶۱۵/۸۱	۲	۵	۴	۱۰۸	۹۵	۱۳
گنبد کاووس	۵۰۷۱/۳۲	۲	۶	۲	۱۷۹	۱۷۹	۰
گمیشان	۱۲۸۵	۲	۴	۲	۳۲	۳۱	۱
گالیکش	۹۱۴/۶۳	۲	۴	۲	۶۳	۶۰	۳
مراوه تپه	۳۲۱۰/۳۴	۲	۴	۲	۱۱۵	۱۱۵	۰
مینو دشت	۶۶۱/۹۴	۲	۴	۲	۷۴	۷۳	۱
کل استان	۲۰۴۳۸/۳۱	۲۷	۶۰	۳۴	۱۰۶۷	۱۰۲۸	۳۹

منبع: سالنامه آماری استان گلستان، ۱۳۹۸

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان گلستان

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

۲-۳- بررسی نظام طبیعی و محیط زیستی

۱-۲-۳- ویژگی های توپوگرافی (ناهمواری ها)

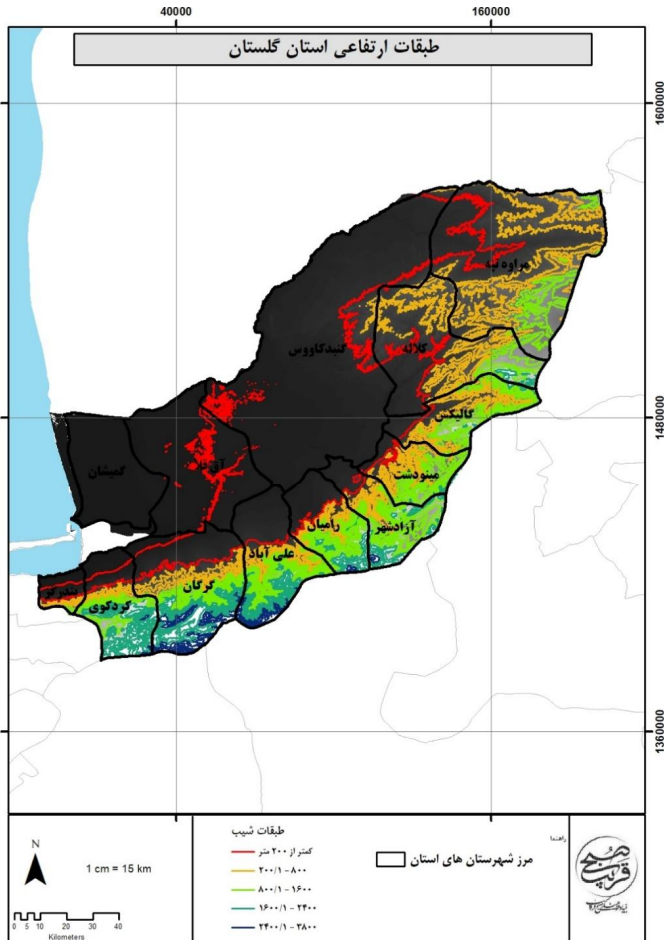
این ناحیه بخشی از رشته کوه های البرز شرقی است که از غرب به شرق امتداد دارد و به تدریج به سوی شمال شرقی متمایل شده است و از ارتفاع آن کاسته می شود. رشته کوه های البرز در قسمت جنوب و شرق استان گلستان به طور موازی و در جهت شرقی- غربی کشیده شده است و این کوه ها از منطقه هزار جریب (از مرز استان مازندران و گلستان) شروع شده و به صورت نواری هلالی امتداد یافته و در شرق و شمال شرقی استان به کوه های آلا داغ، بینالود و هزار مسجد در استان خراسان شمالی می پیوندند. شکل ناهمواری های استان گلستان به

گونه‌ای است که به روشنی می‌توان آن‌ها را به دو قلمرو جلگه‌ای و کوهستانی تقسیم نمود. امتداد و جهت رشته کوه‌های البرز، به صورت دیواری مرتفع در مسافتی طولانی، خط ساحلی و جلگه‌های کارهای دریای خزر را محصور کرده است. بدین علت، تقریباً در سراسر استان، شیب زمین از ارتفاعات به سوی جلگه و دریای خزر (از شمال به جنوب به سوی سواحل جنوبی و از شرق به غرب به سوی سواحل شرقی دریا) کاهش می‌یابد. در محل تلاقی جلگه و کوهپایه‌های شمالی البرز، به علت شدت فرسایش و تراکم آبرفت، قسمتی از ناهمواری‌های قدیمی به وسیله رسوبات جدیدتر پوشیده شده و تنها در بعضی نقاط به صورت تپه شاهد ظاهر شده‌اند. در قلمرو جلگه‌ای سواحل شرقی دریای خزر، تحت تأثیر نسیم دریا و بادهای محلی، تپه‌های ماسه‌ای ساحلی تشکیل شده و سدی طبیعی و کم ارتفاع بین دریا و جلگه پدید آمده است. یادآوری می‌شود که پدیده تشکیل تپه‌های ماسه‌ای در حال حاضر فقط در سواحل جنوبی خزر انجام می‌شود، در حالی که در سواحل شرقی، یعنی از بندر ترکمن تا ارتفاعات غربی خراسان، در سطح جلگه، تپه‌های ماسه‌ای سخت و تثبیت شده‌ای وجود دارند که در گذشته‌ای دور (هولوسن) تشکیل شده‌اند. همچنین، در قسمت شرقی و شمال شرقی جلگه گلستان، رسوبات ضخیم لسی به صورت تپه ماهور نسبتاً مرتفع در آمده‌اند. رشته کوه‌های البرز که بر اثر کوهزایی آلبی دوره‌ترشیاری تشکیل شده، در طول بیش از ۷۵۰ کیلومتر، جلگه‌های ساحلی شمال ایران را از قسمت داخلی ایران جدا نموده است. بخشی از البرز مرکزی و تمامی البرز شرقی در محدوده استان گلستان قرار دارند. حد فاصل خط ساحلی دریای خزر و کوهپایه‌های شمالی البرز، نوار جلگه‌ای وسیعی با عرض متغیر، از غرب تا شرق استان گسترده شده است. جلگه کناره‌ای دریای خزر در زمینی هموار و هلالی شکل است که شیب آن از کوهستان به سمت دریاست. بقایای چین خوردگی‌های دوران دوم، در کوهپایه‌های مناطق ساحلی شمال، گستره‌های کوهستانی را به گستره‌های جلگه‌ای ارتباط می‌دهند و رودهای متعددی سطح گستره‌های جلگه‌ای را شیار داده و با شاخه‌های فراوان به دریا میریزند. به طور کلی، در منطقه ساحلی شمالی به دلیل فراوانی نسبی آب‌های سطحی، عمل فرسایش در کوه‌ها با شدت بیشتری انجام گرفته و آبرفت‌های ناشی از این عملیات عمدتاً در کنار دریا ته‌نشین شده و جلگه‌ها را تشکیل داده‌اند.

جدول ۸- طبقات ارتفاعی استان

ارتفاع	مساحت (کیلومتر مربع)	درصد از مساحت
کمتر از صفر	۳۱۲۸	۱۵/۲
۰-۱۰۰	۵۲۲۰	۲۵/۴
۱۰۰-۳۰۰	۳۶۹۹/۸	۱۸
۳۰۰-۵۰۰	۱۹۸۷/۴	۹/۷
۵۰۰-۱۰۰۰	۲۵۳۹/۴	۱۲/۴
بیشتر از ۱۰۰۰	۳۹۴۱/۵	۱۹/۲
جمع کل	۲۰۵۱۶/۱	۱۰۰

وضعیت ناهمواری‌های استان گلستان به گونه‌ای است که ارتفاعات و نواحی کوهستانی آن عمدتاً در قلمرو شرقی و جنوبی استان پراکنده‌اند و گستره‌های مرکزی و غربی استان را جلگه‌های پست ساحلی در بر گرفته است، لذا شیب از سمت غرب به سوی شرق و از شمال به سوی جنوب استان به تدریج افزایش می‌یابد.

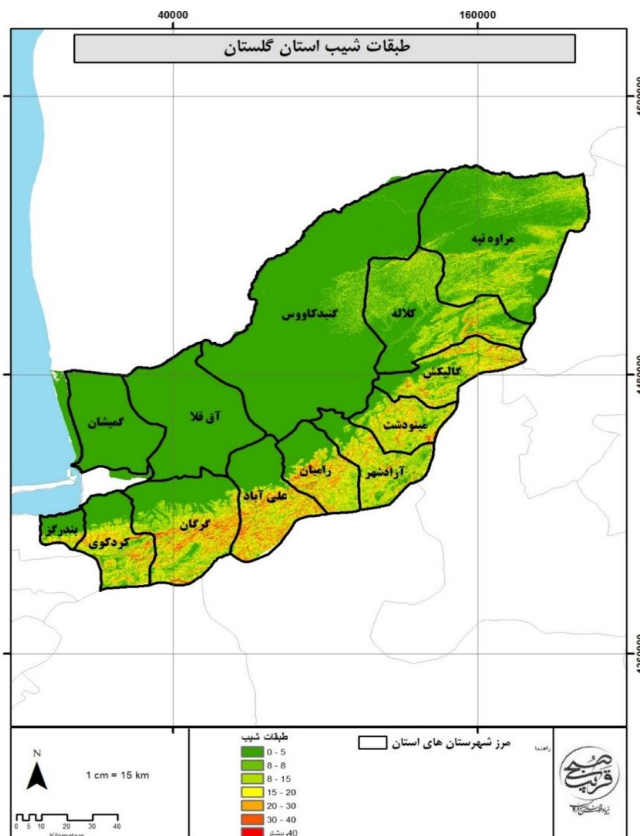

نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان گلستان

شب استان به ۸ طبقه تقسیم اسنادی شده است. کلیه اراضی با شیب بسیار کم (۰-۲ درصد) پذیرای رواناب‌های ارتفاعات حوزه خود (عمدتاً به شکل فصلی و اتفاقی) هستند و در واقع این پهنه‌های بدون شیب با کم شیب نقطه پایانی حرکت جریان رواناب‌ها محسوب می‌شوند. گستره‌های کم شیب استان از نظر مورفولوژی زمین به دو بخش جلگه‌ای هموار در غرب و بخش ناهموار و تپه ماهوری در شرق قابل تفکیک نداشتند.

جدول ۹- طبقات شیب استان

طبقه شیب	مساحت (کیلومتر مربع)	درصد از مساحت
۰-۲	۲۲۱۸/۲	۱۰/۸۱
۲-۵	۴۹۲۴/۸	۲۴/۰۱
۵-۸	۲۹۷۱/۱	۱۴/۴۸
۸-۱۲	۲۱۸۱/۵	۱۰/۶۳
۱۲-۱۵	۱۰۷۹/۹	۵/۲۶
۱۵-۳۰	۳۶۴۸/۸	۱۷/۷۹
۳۰-۶۵	۳۰۸۸/۵	۱۵/۰۵
بیشتر از ۶۵ درصد	۴۰۲/۶	۱/۹۶
جمع کل	۲۰۵۱۵/۴	۱۰۰

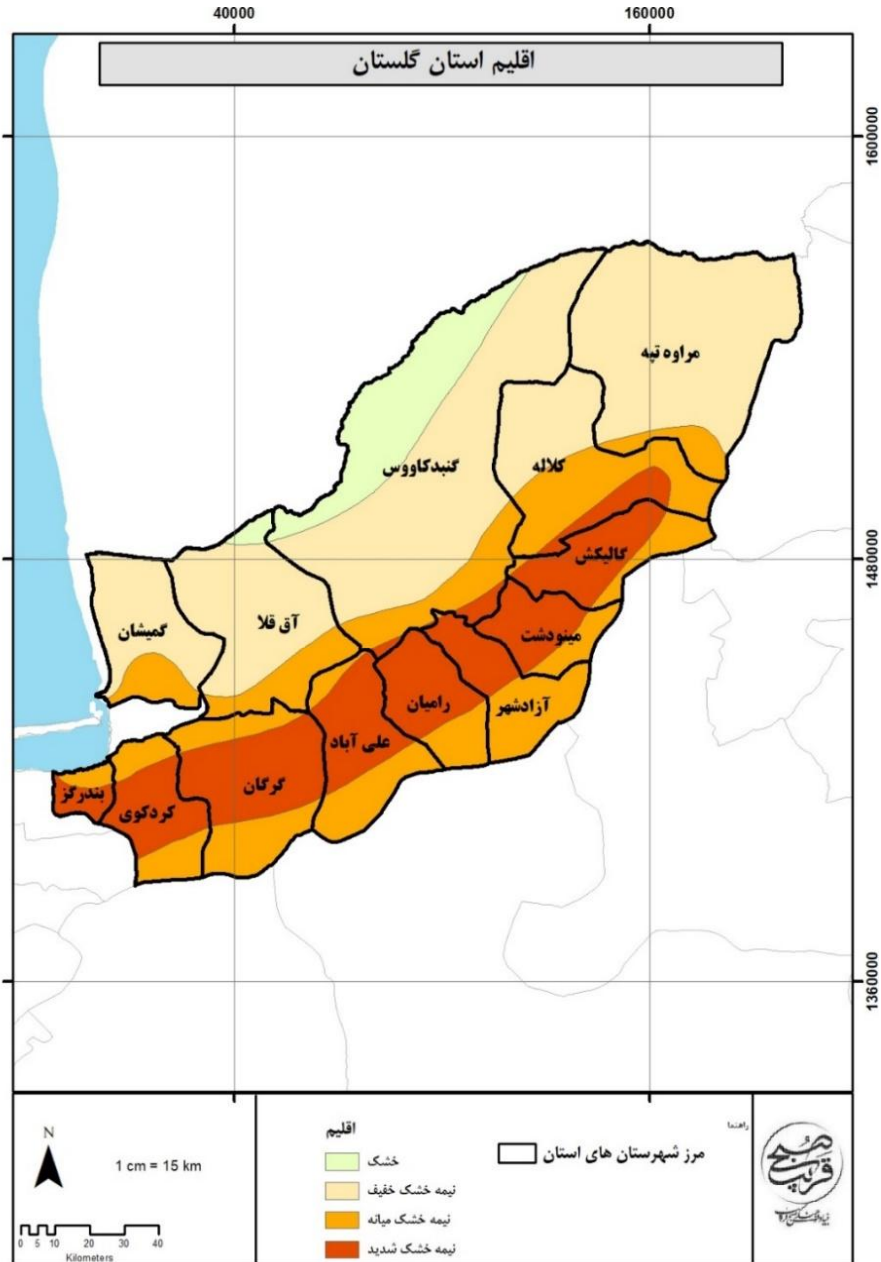
نقشه ۴- طبقات شیب استان گلستان

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم

استان گلستان از پراکندگی اقلیمی متنوعی برخوردار است. با توجه به نحوه قرار گرفتن رشته کوه‌های البرز و جلگه‌های سواحل جنوبی و شرقی دریای خزر و نیز با توجه به تأثیر عرض و ارتفاع جغرافیایی، دوری و نزدیکی به دریا، وجود بیابان‌های جنوبی ترکمنستان، وزش بادهای محلی و پوشش مترکم جنگلی، استان گلستان از نظر اقلیمی به سه بخش آب‌وهوای معتدل گرم و بارانی با زمستانی ملایم در حد فاصل بین قره سو و کوهستان، آب‌وهوای صحرایی گرم در ناحیه اترک و گرگان رود و آب‌وهوای بیابانی گرم و خشک با بارندگی کم در ناحیه کوچکی از شمال منطقه گرگان تقسیم می‌شود. به‌طور کلی استان گلستان در بیشتر قسمت‌ها دارای آب و هوای معتدل مدیترانه‌ای است، ولی قسمت‌های جلگه‌ای و اراضی پست گرگان به لحاظ مجاورت با صحرای ترکمنستان، دوری از دریا و کاهش ارتفاعات، آب‌وهوای نیمه بیابانی و گرم دارد. از آنجا که رطوبت و بارندگی بخش‌های شمالی ایران، از غرب به شرق، کاهش می‌یابد، بارندگی گرگان و پیرامون آن بسیار کم‌تر از مازندران و گیلان است، چنانکه در شرق استان، هوا خشک‌تر از دشت‌های میانی است. ضمن آنکه در مسیر شمال به جنوب نیز، متناسب با افزایش ارتفاع، تأییرات بسیاری در آب‌وهوا و ریزش باران و برف مشاهده می‌شود.

جدول ۱۰- طبقه‌بندی اقلیم محدوده‌ای استان گلستان بر اساس روش دومارتن

نوع اقلیم	ایستگاه
نیمه خشک	آق‌قلا
نیمه خشک	اراز کوسه
خشک بیابانی	اینچه برون
نیمه خشک	بهلکه داشلی
خشک بیابانی	ترشکلی
نیمه خشک	تمر
نیمه خشک	تیل آباد
نیمه خشک	چشمه خان
خشک بیابانی	دده آلوم چات
مرطوب	رامیان
خشک بیابانی	رباط قره میل
نیمه خشک	سد گرگان
نیمه خشک	سلطان آباد
نیمه خشک	غفار حاجی
نیمه مرطوب	فاضل آباد
نیمه خشک	قلعه جیق
مدیترانه‌ای	گرگان
نیمه خشک	گنبد کاووس
نیمه خشک	لاله باغ
نیمه خشک	مراوه تپه
مرطوب	مینودشت

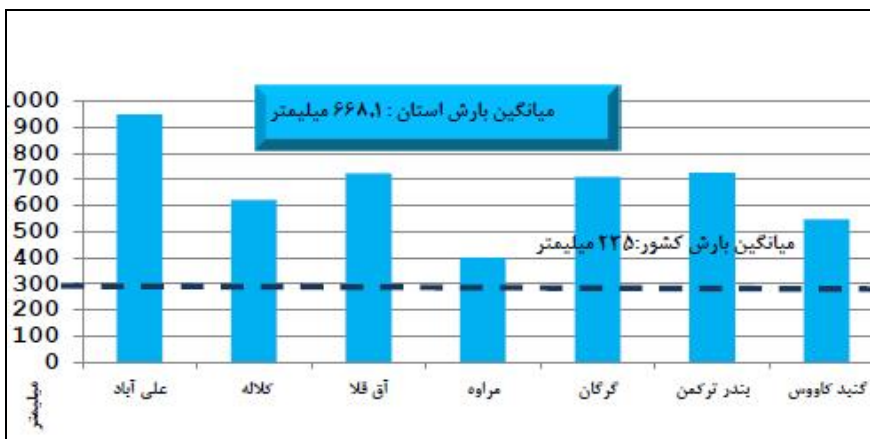

نقشه ۵- اقليم استان گلستان

در بخش جلگه‌ای دو گونه آب‌وهوا دیده می‌شود. بیش از دو سوم این جلگه آب‌وهوای خشک و نیمه‌خشک دارد که هرچه به سوی شمال و مرز ترکمنستان نزدیک می‌شویم بر خشکی آن افزوده می‌شود. یک‌سوم دیگر که مانند نواری سبز بین بخش کوهستانی در جنوب و بخش خشک و نیمه‌خشک در شمال جای گرفته است، آب‌وهوای معتدلی دارد و از نظر کشاورزی بسیار پر بارده است. بیشتر شهرها و روستاهای استان نیز در این ناحیه سرسبز جای گرفته‌اند. دو توده هوا در تعیین آب‌وهوای استان نقش مهمی دارند. توده شمالی از سبیری به استان وارد می‌شود و طی پاییز و زمستان با ریزش برف در بلندی‌های جنوبی و باران در کوهپایه‌ها و نوار معتدل میانی همراه می‌شود.

۳-۲-۱- بارش

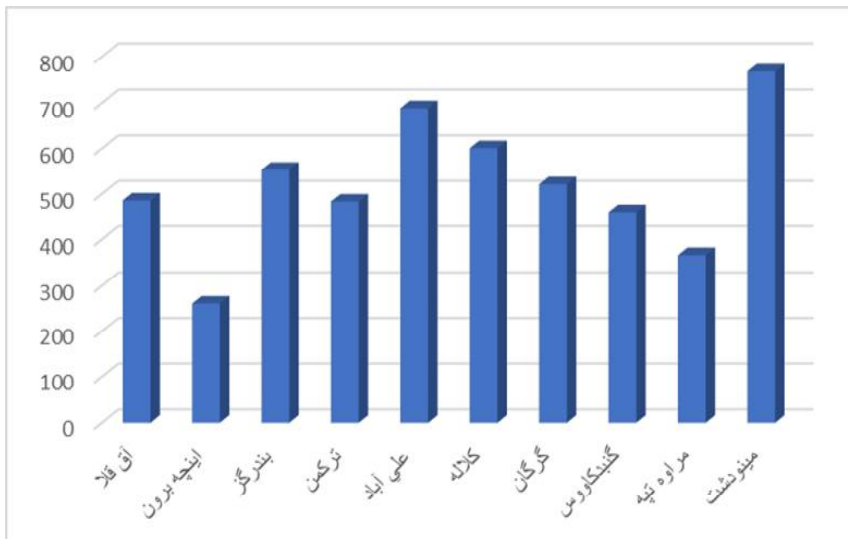
متوسط بارندگی استان برابر با ۶۶۸ میلی‌متر تقریباً ۲ برابر متوسط بارندگی کشور است. ایستگاه‌های مینودشت با متوسط ۷۶۷/۸ میلی‌متر و ایستگاه علی‌آباد با متوسط ۶۸۸/۵ میلی‌متر بارش، پر باران‌ترین ایستگاه‌های استان می‌باشند. همچنین ایستگاه اینچه برون با متوسط ۲۶۰/۹ میلی‌متر کم‌باران‌ترین ایستگاه استان می‌باشد. از مجموع کل بارش سالانه استان ۲۰ درصد در فصل بهار، ۱۴ درصد در فصل تابستان، ۳۲ درصد در فصل پاییز و ۳۴ درصد در فصل زمستان رخ داده است. ماه اسفند پر باران‌ترین و تیرماه کم باران‌ترین ماه‌های سال در استان هستند.

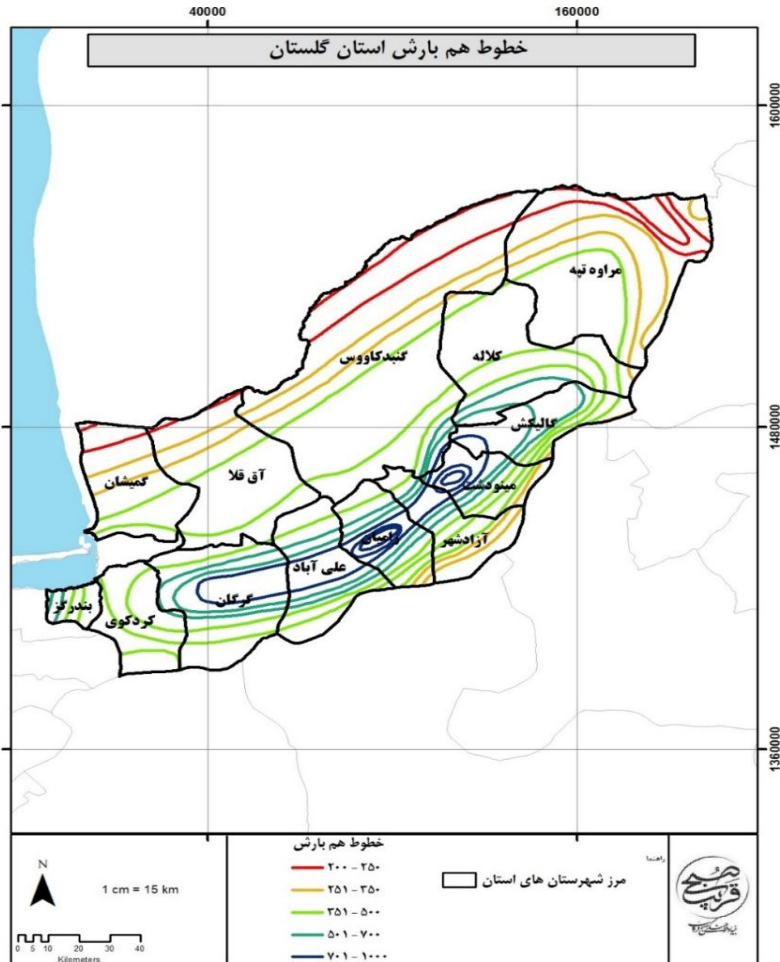
نمودار ۱- مجموعه بارندگی سالیانه استان در ایستگاه‌های سینوپتیک

جدول ۱۱- اطلاعات دما و بارندگی بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان

ردیف	ایستگاه	میانگین بارندگی (میلیمتر)	میانگین دما (سانتی‌گراد)
۱	آق‌قلا	۴۸۵/۸	۱۸/۱
۲	اینچه برون	۲۶۰/۹	۱۹/۴
۳	بندرگز	۵۵۳/۳	۱۸/۷
۴	ترکمن	۴۸۳/۴	۱۸/۳
۵	علی‌آباد	۶۸۸/۵	۱۷/۹
۶	کلاله	۶۰۰/۸	۱۸/۵
۷	گرگان	۵۲۱/۴	۱۷/۹
۸	گنبد کاووس	۴۶۰	۱۸/۷
۹	مراوه تپه	۳۶۶/۲	۱۸/۳
۱۰	مینودشت	۷۶۷/۸	۱۹/۴
	میانگین استانی	۵۱۸/۸۱	۱۸/۵۲

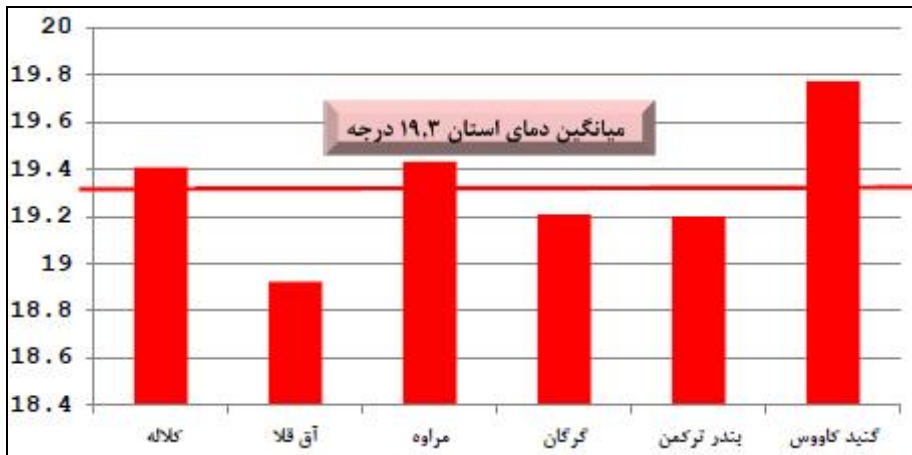
نمودار ۲- مقایسه میانگین بارش استان در ایستگاه‌های سینوپتیک

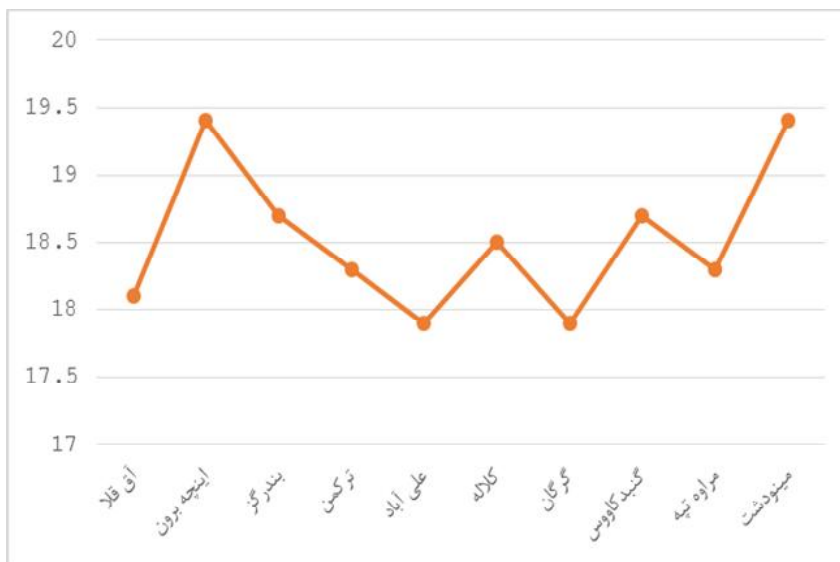
نقشه ۶- خطوط هم بارش استان گلستان

۳-۲-۲-۲-۵

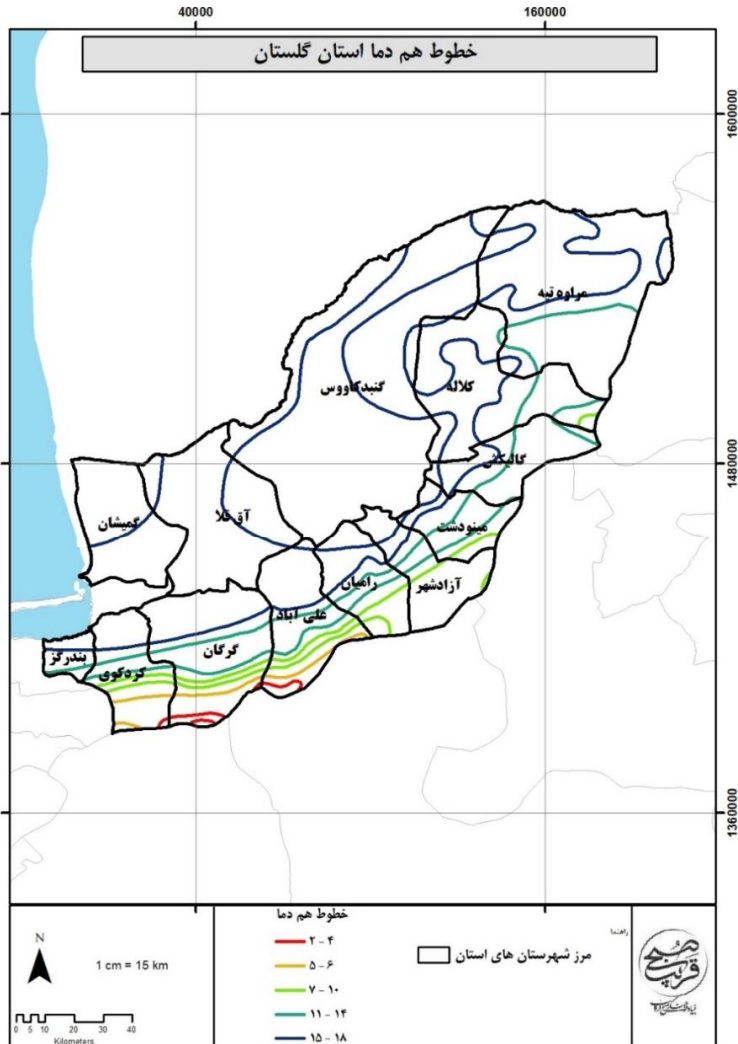
میانگین سالانه دمای ایستگاه‌های استان ۱۹ درجه سانتی‌گراد می‌باشد که از ۷/۸ درجه در نواحی کوهستانی مرتفع جنوب غرب استان تا نزدیک ۲۰ درجه در مناطقی مانند اینچه برون و مینودشت در تغییر است. گرم‌ترین ماه سال مرداد ماه با متوسط دمای ۲۶/۷ درجه سانتی‌گراد و سردترین ماه سال استان بهمن‌ماه با متوسط دمای ۶/۳ درجه سانتی‌گراد می‌باشد. بیشترین و کمترین دمای ثبت شده در استان ۴۹/۳ و ۱۴/۲- درجه سانتی‌گراد است که این اعداد نشانگر نوسان و تنوع اقلیمی زیاد استان گلستان می‌باشد.

نمودار ۳- میانگین دمای سالیانه استان در ایستگاه سینوپتیک

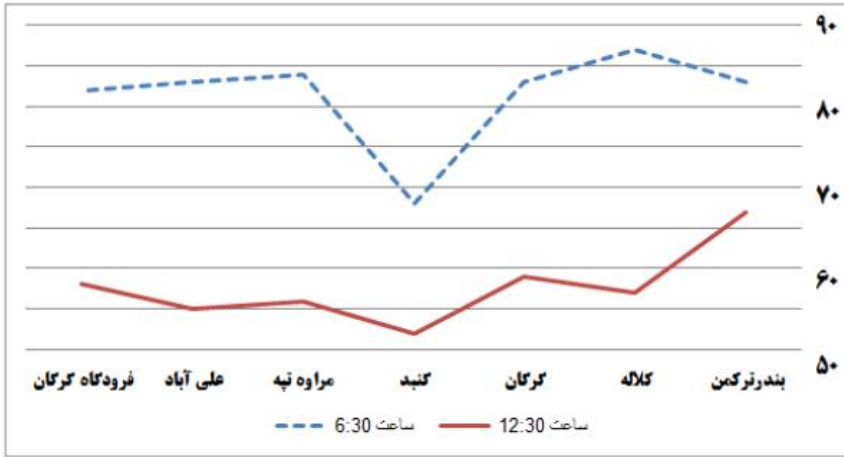
نمودار ۴- میانگین دراز مدت دما در استان

نقشه ۷- خطوط هم دمای استان گلستان

۳-۲-۲-۳- رطوبت هوا

حداکثر رطوبت نسبی مربوط به شهر کلالة در فروردین ماه با ۹۴ درصد و شهر آق قلا در ماه آذر با ۹۴ درصد می باشد. همچنین کمترین میزان رطوبت در شهر گنبد با ۴۲ درصد در خردادماه و مرواه تپه در مرداد و شهر یورماه با ۴۱ درصد می باشد.

نمودار ۵- مقایسه رطوبت نسبی سالانه شهرستان‌های استان گلستان

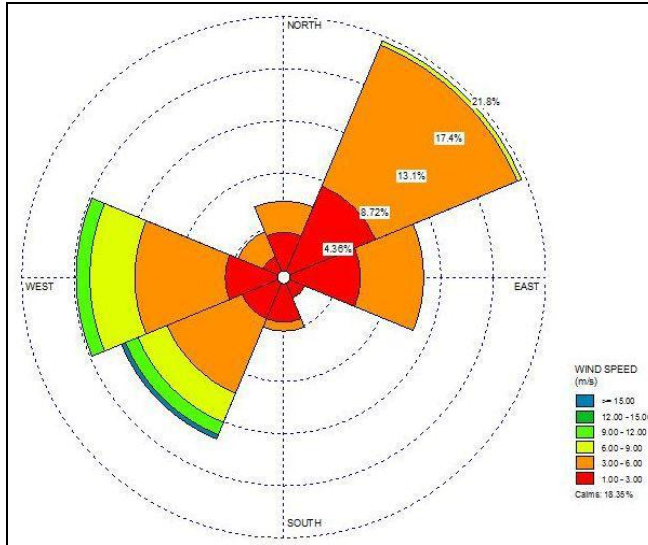
۳-۲-۴- جریان وزش بادها

تغییرات فصلی جریان‌های عمومی هوا، تغییرات شبانه روزی، توزیع پهنه‌های خشکی و دریاها، کوهستانی بودن و ... از عوامل مؤثر در سرعت و جهت باد به شمار می‌آیند. جهت غالب وزش باد در ایستگاه گرگان غربی و میانگین سرعت سالانه باد در این ایستگاه ۲/۸ و حداکثر سرعت باد در ایستگاه مذکور ۲۵ متربر ثانیه می‌باشد.

جدول ۱۲- میانگین درازمدت سرعت و جهت باد غالب در دی ایستگاه گرگان و گنبد کاووس

ایستگاه	جهت غالب باد	حداکثر سرعت باد (متر بر ثانیه)	متوسط سرعت باد (متر بر ثانیه)	درصد باد غالب	درصد باد آرام
گرگان	غربی	۲۵	۲/۸	۱۱/۴	۷۴/۳
گنبد کاووس	جنوب غربی	۴۰	۲/۶	۵/۴	۶۵/۸

جریان‌های محلی آب و هوا در استان گلستان در نتیجه اختلاف فیزیکی هوا روی دریا و خشکی به وجود می‌آید که در این خصوص می‌توان به باد معروف به گرمش اشاره نمود این باد که از سمت کوهستان به سوی دریا میوزد هوای خشک و گرم فلات ایران را به نواحی جلگه‌ای میراند. این باد اغلب در فصل پاییز میوزد.

شکل ۱- گلباد ایستگاه بندر ترکمن

۳-۲-۵- تبخیر

رژیم تبخیر تابع رژیم‌ها است و بزرگ‌ترین تبخیر ماهانه زمانی رخ می‌دهد که درجه حرارت از بقیه ماه‌ها بیشتر است. بیشترین میزان تبخیر در تیر ماه و مردادماه در سطح استان دیده می‌شود.

بیشترین تبخیر متوسط سالانه مربوط به ایستگاه ترشکلی با ۲۲۶۲ میلی‌متر و کمترین میزان این پارامتر مربوط به ایستگاه غفار حاجی با ۱۰۴۴/۵ میلی‌متر در سال است. همچنین متوسط تبخیر سالانه در استان ۱۶۰۰ میلی‌متر می‌باشد. گره‌های شمالی و شرقی استان از بیشترین میزان تبخیر در محدوده ۱۷۵۰ تا ۲۵۰۰ میلی‌متر برخوردار است. به طور کلی، هر چه از نواحی کوهستانی به سمت نواحی جلگه‌ای پست (محدوده شهرستان بندر ترکمن) ساحلی پیش می‌رویم، از میزان تبخیر کاسته می‌شود.

۳-۲-۶- ساعات آفتابی

سنجش مدت تابش آفتاب از طریق استفاده از دستگاه آفتاب‌نگار امکان‌پذیر می‌گردد. این دستگاه با زاویه تابش خورشید در هر عرض جغرافیایی تنظیم می‌گردد. ساعات آفتابی در ایستگاه‌های اندینوپتیک، هواشناسی کشاورزی و تشعشع سنجی اندازه‌گیری می‌گردد. شهر مراوه دارای بیشترین ساعات آفتابی (۳۴۷۲/۸ ساعت) و آق‌قلا دارای کمترین ساعات آفتابی (۲۸۸۱/۴ ساعت) در سال بوده است. میزان ساعات آفتابی ایستگاه گرگان

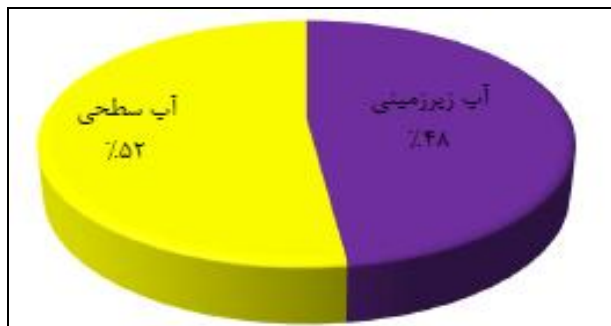
در سال ۱۳۹۷ معادل ۸۱۱،۹ ساعت در اسفندماه و بیشترین ساعات آفتابی معادل ۸۴۲ ساعت در مردادماه بوده است. ساعات آفتابی ممکن سالانه ایستگاه گرگان ۷۷۴۴/۵ ساعت است. همچنین، مشاهده می‌شود که کمترین ساعات آفتابی در زمستان و بیشترین ساعات آفتابی در تابستان روی می‌دهد.

جدول ۱۳- میانگین ساعات آفتابی در ایستگاه‌های مختلف استان

ردیف	ایستگاه	ساعات آفتابی
۱	آق‌قلا	۱۸۸۲/۴
۲	بندر ترکمن	۲۳۳۰
۳	کلاله	۲۴۷۳/۱
۴	گرگان	۲۲۲۷/۴
۵	گنبد	۲۴۰۹/۱
۶	مراوه تپه	۲۷۰۴/۲
۷	علی آباد	۲۰۸۲/۶
۸	فرودگاه گرگان	۲۳۰۶/۷

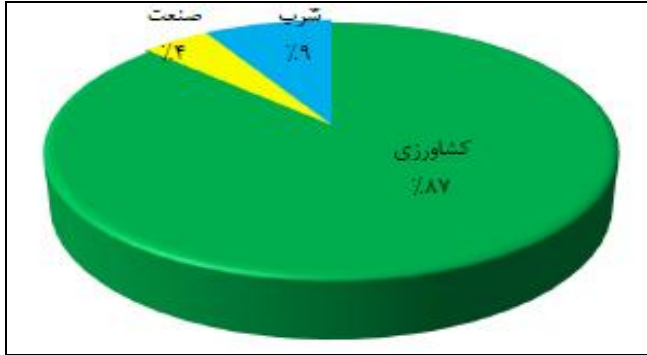
۳-۲-۳- منابع آب

استان گلستان در بخشی از حوضه آبریز دریای خزر واقع شده است. این استان که بالغ بر ۲۱۰۰۰ کیلومترمربع وسعت دارد، حدود ۱/۳ درصد از مساحت کشور و ۱۱/۷ درصد از مساحت حوضه آبریز دریای خزر را تشکیل می‌دهد. کل پتانسیل آب استان، ۲۴۸۵ میلیون متر مکعب می‌باشد که شامل ۱۲۳۵ م.م. پتانسیل آب سطحی و ۱۲۵۰ م.م. پتانسیل آب زیرزمینی است. طول کل رودخانه‌های استان ۲۷۰۰ کیلومتر است که شامل تعداد ۴۴ سرشاخه اصلی می‌باشد که در ۵ حوضه آبریز استان جریان دارند. حوضه‌های آبریز استان شامل حوضه‌های آبریز اترک سفلی، گرگانرود، قره‌سو، شرق خلیج گرگان و نکارود علیا است.

نمودار ۶- وضعیت تخلیه منابع آب استان گلستان

هم اکنون از ۴۸ درصد از پتانسیل آب‌های زیرزمینی و ۵۲ درصد از ظرفیت بخش آب‌های سطحی در حال استفاده است. همچنین از مجموع آب مصرفی در استان ۸۷ درصد به بخش کشاورزی، ۹ درصد به شرب و بقیه به مصارف صنعتی و محیط‌زیستی اختصاص دارد.

نمودار ۷- سهم استفاده منابع زیر زمینی در بخش‌های مختلف

حوضه آبریز گرگانرود: مساحت حوضه آبریز گرگانرود ۱۱۳۸۰ کیلومترمربع، معادل ۴۸ درصد سطح استان گلستان است. این منطقه از شمال به حوضه آبریز رودخانه اترک سفلی، از جنوب به حوضه آبریز اصلی ایران مرکزی در استان سمنان و از غرب به دریای خزر محدود شده است. ۶۷ درصد آب سطحی استان، یعنی ۸۲۸ میلیون مترمکعب در این حوضه جریان دارد.

حوضه آبریز اترک سفلی: حوضه اترک خود به ۲ زیرحوضه اترک علیا و سفلی تفکیک شده که به علت قرار گرفتن حوضه اترک سفلی در استان گلستان به بررسی آن می‌پردازیم.

حوضه آبریز اترک سفلی با ۷۹۲۰ کیلومترمربع وسعت، ۴۱ درصد سطح استان گلستان را تشکیل می‌دهد. بخش عمده این حوضه در استان‌های خراسان رضوی و خراسان شمالی و کشور ترکمنستان واقع گردیده و بخش سفلی آن در استان گلستان قرار دارد. این حوضه در منتهی‌الیه شرق حوضه آبریز دریای خزر و در شمال شرق استان مازندران و شمال غرب استان خراسان قرار گرفته است. حوضه آبریز اترک به صورت نواری باریک در حاشیه مرز ایران و ترکمنستان قرار دارد.

حوضه مذکور از شمال به کشور ترکمنستان، از جنوب به حوضه آبریز گرگانرود، از شرق به استان خراسان شمالی و از غرب به دریای خزر محدود می‌شود و حوضه‌ای عمدتاً سیلابی است. رودخانه اترک در استان گلستان رودخانه‌ای پیر با اختلاف ارتفاع کم است. برخی سرشاخه‌های شرقی و شمالی به‌ویژه سومبار که از کشور ترکمنستان در منطقه مرزی چات به اترک پیوسته و رودخانه مرزی را به طول ۸۰ کیلومتر تشکیل می‌دهد

به دلیل جاری بودن در ارتفاعات و بسترهای لسی، رسوبات سیلیکاتی ورقه‌ای به نام لس را همراه خود دارند و علی‌رغم اختلاف ارتفاع کم با دریا و سرعت کم آب، به دلیل ورقه‌ای بودن این رسوبات، اغلب رودخانه‌ای گل‌آلود را شاهد هستیم.

حوضه آبریز قره‌سو: این حوضه با ۱۶۷۰ کیلومترمربع وسعت، ۸ درصد مساحت استان گلستان را تشکیل می‌دهد. حوضه آبریز قره‌سو از شمال و شرق به حوضه آبریز گرگانرود، از جنوب به حوضه آبریز نکارود و از غرب به حوضه آبریز خلیج گرگان و نیز دریاچه بزرگ خزر محدود می‌شود و در روستای قره‌سو به این دریاچه تخلیه می‌گردد.

۸ درصد آب سطحی استان یعنی ۱۰۰ میلیون مترمکعب در این حوضه جریان دارد. سطح عمده حوضه آبریز قره‌سو در جنوب توسط جنگل پوشیده شده و در شمال حوضه دشت آبرفتی با کاربری زراعی و مسکونی سطح حوزه را تشکیل می‌دهد. ارتفاعات جنوبی به دلیل اختلاف ارتفاع شدید با دشت آبرفتی شمال آن به همراه بارندگی زیاد موجب روان شدن رودخانه‌های جنوبی - شمالی بسیار جوان با قدرت فرسایش شدید گردیده‌اند که این رودخانه‌ها پس از رسیدن به دشت با تشکیل مخروط افکنه‌های درشت‌دانه، رسوب عمده خود را به‌جا می‌گذارند و پس از الحاق به آبراهه اصلی حوضه آبریز قره‌سو به دلیل تغییر مسیر ناگهانی ۹۰ درجه‌ای کلیه رسوبات دانه‌ریز خود را نیز در رودخانه تخلیه می‌کنند و رودخانه پیر قره‌سو با باری از رسوب به سمت دریا روانه می‌شود و وجه تسمیه قره‌سو یا آب سیاه به همین دلیل است.

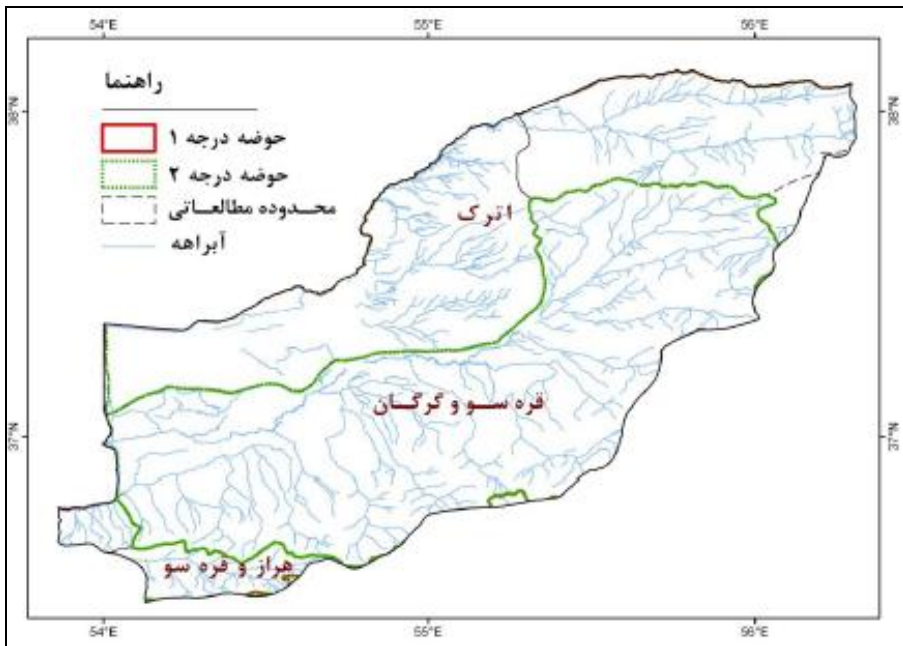
حوضه آبریز شرق خلیج گرگان: حوضه آبریز خلیج گرگان در دو استان گلستان (بخش شرقی) و مازندران (بخش غربی) گسترده شده و حوضه شرقی آن به مساحت ۳۸۰ کیلومترمربع است. این حوضه به صورت نواری به طول ۷۰ کیلومتر با راستای شرقی - غربی در غرب استان گسترش دارد. حوضه آبریز شرق خلیج گرگان از شمال به خلیج گرگان، از غرب به بخش غربی حوضه آبریز خلیج گرگان، از جنوب به حوضه آبریز نکارود و از شرق به حوضه آبریز قره‌سو محدود می‌شود. ۳/۲ درصد از آب سطحی استان یعنی ۴۰ میلیون مترمکعب در این حوضه جریان دارد.

شبکه رودخانه‌ای موجود در حوضه، از تعداد زیادی رودخانه کوچک و موازی با هم تشکیل شده که از ارتفاعات جنوبی (دامنه شمالی البرز) سرچشمه می‌گیرند و هر یک جداگانه، بعد از عبور از دشت وارد خلیج گرگان می‌شوند. حوضه رودخانه‌های یاد شده، کوهستانی و دارای پوشش گیاهی انبوه و با شیب تند است.

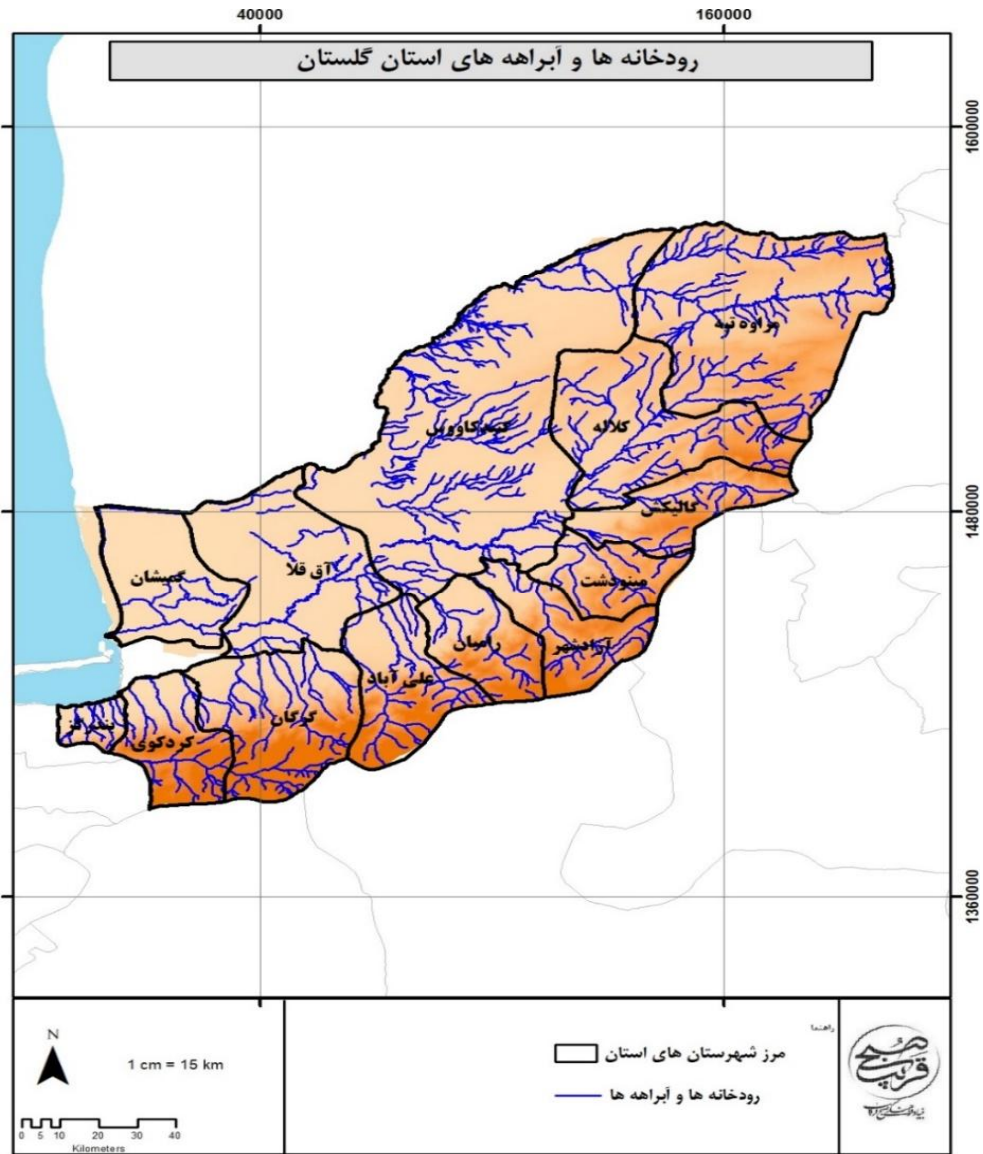
حوضه آبریز نکارود علیا: حوضه آبریز نکارود علیا از شمال به حوضه‌های آبریز قره‌سو و خلیج گرگان، از جنوب به حوضه آبریز ایران مرکزی، از غرب به حوضه تجن و از شرق نیز به حوضه آبریز دشت کویر محدود

است. این حوضه تماما در مناطق مرتفع کوهستانی قرار داشته و صفحات شمالی آن مستعد برای رویش درختان جنگلی است.

حوضه آبریز نکارود از ارتفاعات جنوب غربی استان گلستان حدفاصل بین ارتفاعات مشرف به گرگان و ارتفاعات مشرف به شاهرود آغاز شده و به صورت شرقی - غربی ادامه مسیر داده و پس از عبور از جنوب شهرستان‌های کردکوی، بندرگز، گلوگاه، بهشهر و نکا به سمت شمال تغییر جهت می‌دهد و در ادامه پس از شهر نکا در استان مازندران به دریای خزر تخلیه می‌شود. بخش‌های اولیه (شرقی) این حوضه که اصطلاحاً حوضه آبریز نکارود علیا نامیده می‌شود در استان گلستان قرار دارد. این حوضه ۱۱۸۰ کیلومتر مربع وسعت دارد. حدود ۱۰ میلیون مترمکعب آورد سالانه آب سرشاخه‌های این حوضه در محدوده استان گلستان است که ۱ درصد از آب سطحی استان را تشکیل می‌دهد.

نقشه ۸- موقعیت حوزه‌های آبریز در استان گلستان

نقشه ۹- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان گلستان

در مجموع حجم آب سطحی تولیدی در سال آبی ۹۹-۱۳۹۸ برابر با ۲۰۳۶.۲ میلیون مترمکعب می‌باشد.

جدول ۱۴- میزان مصارف سالانه آب‌های سطحی بر حسب بخش مصرفی ۹۸-۹۹ (میلیون مترمکعب)

بخش مصرفی	کشاورزی	صنعت	شرب	آبزی پروری	سایر (محیط‌زیست و تبحیر)
میزان مصرف	۲۹.۶۸۷	۵۵.۳۲	۹۲.۴۴	۴۸.۸۲	۷۴.۳۲

کل پتانسیل آب استان برابر ۲۴۸۵ میلیون متر مکعب است که از این میزان ۴۹/۷ درصد پتانسیل آب زیرزمینی و ۵۰/۳ درصد پتانسیل آب سطحی است.

جدول ۱۵- منابع آب زیرزمینی موجود ۹۸-۹۹

نوع منبع	تعداد	تخلیه (میلیون مترمکعب)	مصارف (میلیون مترمکعب)		
			کشاورزی	صنعت	شرب
چاه	عمیق	۷۸۴۷	۴۷.۶۵۳	۹۸.۳۹	۸۵.۲۳۱
	نیمه عمیق	۱۲۹۸۴	۰۴.۳۷۳		
قنات	۱۴۲	۲۳.۴۳	۹۱.۹۳۸	۸۵.۲۳۱	
چشمه	۳۴۷۰	۲۵۲			
جمع	۲۴۴۴۳	۱۳۲۱/۷۴			

۳-۲-۴- پایداری منابع آب

استان گلستان در حوزه آبریز اصلی خلیج فارس و دریای عمان قرارداد و حجم کل منابع آب تجدیدشونده برابر با ۱۶۸۸ میلیون مترمکعب در سال است که از این مقدار ۹۱۵ میلیون مترمکعب مربوط به آب‌های زیرزمینی و ۷۱۳ میلیون مترمکعب برای آب‌های سطحی است.

جدول ۱۶- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان گلستان

مشخصات جغرافیایی و اقلیمی		
مقدار	واحد	عنوان
نیمه مرطوب و معتدل تا خشک و نیمه خشک	-	نوع اقلیم
۲۰۳۸۰	کیلومتر مربع	مساحت
	نفر	جمعیت
مازندران - فلات مرکزی	۲	تعداد و نام حوضه‌های آبریز اصلی (درجه ۱)
اترک، قره سو-گرگانرود، کویر مرکزی، هراز - نکا	۴	تعداد و نام حوضه‌های آبریز فرعی (درجه ۲)
۴۲۸	میلیمتر	میانگین سالانه نزولات جوی
۸۷۱۸	میلیون مترمکعب	متوسط سالانه حجم نزولات جوی
۱۶۸۸	میلیون مترمکعب	حجم کل منابع آب تجدیدشونده
منابع آب سطحی		
مقدار	واحد	عنوان
۷۷۳	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده
۳۰	رودخانه	تعداد رودخانه‌های مهم
۱	رودخانه	تعداد رودخانه‌های مرزی
۴۶۰	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب رودخانه‌های مرزی
۶۰۱	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان، یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)
۴۳۸	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان
منابع آب زیرزمینی		
مقدار	واحد	عنوان
۹۱۵	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده
۳۵۸۰۹	حلقه	تعداد چاه‌ها
۷۹۳	میلیون مترمکعب	حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها
۳۷۰۶	دهنه	تعداد چشمه‌ها
۲۴۲	میلیون مترمکعب	حجم برداشت سالانه تخلیه از چشمه‌ها
۳۴۴	رشته	تعداد قنوات
۲۶	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از قنوات
میزان کل برداشت و مصارف		
مقدار	واحد	عنوان
۶/۸۰۱	میلیون مترمکعب	میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی
۱۵	میلیون مترمکعب	اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی
۲/۱۲۶۵	میلیون مترمکعب	میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان
۸/۱۰۶۶	میلیون مترمکعب	حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)
۹/۹۲۳	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه کشاورزی
۹/۱۳۳	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه شرب
۹	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه صنعت

شاخص فالکن مارک

فالکن مارک دانشمند سوئدی در مطالعات خود بحران آب را بر اساس مقدار سرانه منابع آب تجدیدپذیر سالانه هر کشور تعریف کرده است. فالکن مارک میزان سرانه آب ۱۷۰۰ مترمکعب در سال را به عنوان شاخص کمبود معرفی کرده است. بر این اساس کشورهایی که دارای سرانه منابع آب سالانه تجدیدپذیر بیش از ۱۷۰۰ مترمکعب هستند، مشکل بحران آب ندارند و کشورهایی که دارای سرانه منابع آب تجدیدپذیر بین ۱۰۰۰ تا ۱۷۰۰ مترمکعب هستند جزو کشورهای با تنش آبی محسوب می‌شوند و کشورهایی که دارای سرانه آب تجدیدپذیر کمتر از ۱۰۰۰ مترمکعب در سال هستند جزو کشورهای با کمبود آب هستند و سرانه آب کمتر از ۵۰۰ مترمکعب در سال، فشار بسیار شدیدی به آن کشور تحمیل می‌کند. با توجه به جمعیت کشور، در حال حاضر سرانه آب تجدیدپذیر ایران از مرز ۱۷۰۰ مترمکعب عبور کرده و کشور ما وارد دوره تنش آبی شده است. با توجه به تقسیم حجم آب تجدید شونده استان گلستان بر جمعیت در سال ۱۳۹۸ (۱۸۶۶۰۸۷ نفر) عدد ۹۰۴/۵ به دست آمد. از این رو استان گلستان محدوده کم آبی قرار دارد.

جدول ۱۷- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان گلستان و ایران

تعیین وضعیت/دسته بندی	شاخص (سرانه/مترمکعب)	عدد شاخص برای ایران و استان گلستان
بدون تنش	بالاتر از ۱۷۰۰	-
تنش آبی	۱۷۰۰-۱۰۰۰	ایران
کم آبی	۱۰۰۰-۵۰۰	گلستان
کم آبی مطلق	کمتر از ۵۰۰	-

شاخص سازمان ملل

بنیاد کمیسیون توسعه پایدار سازمان ملل میزان درصد برداشت از منابع آب تجدیدپذیر در هر کشور را به عنوان شاخص اندازه گیری بحران آب معرفی کرده است. بر اساس شاخص مذکور هرگاه میزان برداشت آب یک کشور بیشتر از ۴۰ درصد کل منابع آب تجدیدپذیر آن باشد این کشور با بحران شدید آب مواجه است و اگر این مقدار در حدفاصل ۲۰ تا ۴۰ درصد باشد بحران در وضعیت متوسط و چنانچه این شاخص بین ۱۰ تا ۲۰ درصد باشد بحران در حد متعادل و کمتر از ۱۰ درصد بدون بحران تلقی می‌شود. با توجه به اینکه در کشور هم اکنون ۷۰ درصد کل آب تجدیدپذیر کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد، ایران در وضعیت بحران شدید آبی قرار دارد.

جدول ۱۸- شاخص سازمان ملل برای بحران آب

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
کمتر از ۱۰ درصد	بدون بحران
بین ۱ تا ۲۰ درصد	بحران در حد متعادل
بین ۲۰ تا ۴۰ درصد	بحران در وضعیت متوسط
بیشتر از ۴۰ درصد	بحران شدید آب

حجم آب تجدیدشونده استان گلستان برابر با ۱۶۸۸ میلیون متر مکعب است و حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی) ۱۰۶۶ میلیون متر مکعب است. از این رو برداشت از منابع تجدیدپذیر استان گلستان برابر با ۰/۶۳ درصد است. بنابراین طبق این شاخص استان در وضعیت بحران شدید قرار دارد. شایان ذکر است که حجم مصارف آب (زیرزمینی و سطحی) بیش از حجم آب تجدید شونده است.

شاخص نسبت بحرانی

به منظور مقایسه سطح کم آبی در حوضه‌های آبریز متفاوت می‌توان از شاخص نسبت بحرانی استفاده کرد. آلکامو همکاران (۲۰۰۰) این شاخص را نسبت میزان آب برداشت شده برای استفاده‌های انسانی به کل منابع آب تجدیدپذیر تعریف نموده‌اند. هرچه نسبت بحرانی عدد بزرگتری باشد. فشار بیشتری بر منابع آب وارد می‌شود و به همان میزان هم کیفیت آب مصرف‌کننده‌گان پایین دست کاهش می‌یابد.

$$GR = W/WA$$

W= آب برداشت شده

WA= منابع آب در دسترس (منابع آبی تجدیدپذیر)

جدول ۱۹- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
بدون تنش	۰-۰/۱
تنش آبی کم	۰/۲-۰/۱
تنش آبی متوسط	۰/۴-۰/۲
تنش آبی زیاد	۰/۸-۰/۴

محاسبه شاخص نسبت بحرانی برای منابع آب استان گلستان در سال ۱۳۹۸

کل منابع آبی استان (سطحی و زیرزمینی) $CR=1066/1688=0/63$ تنش آبی زیاد

منابع آب سطحی استان $CR=265/1688=0/15$ تنش آبی زیاد

منابع آب زیرزمینی استان $CR=801/1688=0/47$ تنش آبی کم

با توجه به نتایج به دست آمده از شاخص‌های ارائه شده در این قسمت مشخص شد که استان گلستان در مرحله کم آبی قرار دارد.

شایان ذکر است که این استان در مرحله بحران آب قرار دارد چراکه با توجه به دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحران شدید آب قرار دارد. علاوه بر این استان به لحاظ شاخص فالکن در سطحی بالاتر از کشور قرار دارد اما در محدوده تنش آبی قرار دارد.

۳-۲-۵- کشاورزی استان

استان گلستان با مزیت‌های نسبی در زمینه کشاورزی و به خاطر ظرفیت‌ها و قابلیت‌های بسیار زیاد، نقش اساسی را در توسعه کشاورزی و امنیت غذایی کشور بعهده دارد و علیرغم محدودیت منابع آب توانسته است برخی رتبه‌ها را در تولید محصولات کشاورزی بشرح ذیل کسب نماید:

سویا رتبه اول، خاویار رتبه اول، گندم رتبه سوم، پنبه رتبه سوم، کلزا رتبه سوم، برنج رتبه چهارم، زیتون رتبه پنجم، ماهی گرمابی رتبه چهارم.

وسعت اراضی زراعی و باغی در سال ۱۳۹۸ موجود ۶۹۳،۶۱۷ هکتار و وسعت اراضی قابل کشت استان ۸۵۰ هزار هکتار می‌باشد.

جدول ۲۰- محصولات عمده کشاورزی استان

تولید (تن)	سطح کشت (هکتار)	محصول	
۱۲۶۰۰۰	۲۹۹۹۰۵	گندم	غلات
۱۲۱۴۹۲	۴۹۱۸۵	جو	
۱۱۹۲	۲۲۷	ذرت دانه‌ای	
۶۸۲۸۱۹	۱۱۸۷۵۴	شلوک	
۲۰۶۵۵۰۳	۴۶۸۰۷۱	جمع غلات	
۱۵۰۲	۹۳۰	نخود	حبوبات
۱۶۴۳	۱۰۶۵	لوبیا	
۷۳۴	۷۰۰	عدس	
۷۲۵۸	۴۳۰۵	سایر حبوبات	
۱۱۱۳۷	۷۰۰۰	جمع حبوبات	
۱۰۰۰۰	۳۰۰	خربزه	محصولات جالیزی
۱۵۴۳۶۸	۳۰۰۰	هندوانه	
۲۵۶۰۰	۸۰۰	خیار	
۱۶۵۰۰	۴۵۰	سایر محصولات جالیزی	
۲۰۶۴۶۸	۴۵۵۰	جمع محصولات جالیزی	
۱۳۲۰۷۰	۵۶۶۵	سیب زمینی	سبزیجات
۱۰۰۰۰	۳۸۰	پیاز	
۲۶۰۰۰۰	۶۵۰۰	گوجه فرنگی	
۱۵۰۵۷۰	۶۹۴۵	سایر سبزیجات	
۵۵۲۶۴۰	۱۹۴۹۰	جمع سبزیجات	
۳۸۶۵	۶۱۲	یونجه	نباتات علوفه‌ای
۸۴۸۷	۱۰۸۷	شیدر	
۳۲۷۲۰۰	۸۱۸۰	ذرت علوفه‌ای	
۵۳۹۵۷۵	۱۶۶۹۹	سایر نباتات علوفه‌ای	
۸۷۹۱۲۷	۲۶۵۷۸	جمع نباتات علوفه‌ای	

در عین حال با توجه به وجود دریای خزر پتانسیل سرمایه‌گذاری استان در بخش شیلات و آبریزان چشم‌گیر است. ظرفیت احداث تأسیسات زیربنایی و مزارع پرورش میگو، ماهیان خاویاری، ماهی قزل‌آلا و ماهیان استخوانی و ماهیان سرد آبی و گرم آبی در محدوده دریایی گلستان قابل توجه است. که از آن جمله می‌توان به سایت فعلی گمیشان اشاره کرد که تنها بخش کوچکی از سرمایه‌گذاری انجام شده است و گلستان می‌تواند با حضور سرمایه‌گذاران به قطب مزارع پرورش میگودر خاورمیانه تبدیل شود. همچنین به منظور بهره‌برداری از آب‌های نامتعارف دریا، اراضی شوره‌زار و کم‌بازده شمالی دریای خزر و توسعه صادرات غیرنفتی سرمایه‌گذاری در بخش ماهیان خاویاری جایگاه خاویار دریای خزر را بیش از پیش در جوامع بین‌المللی تثبیت و سودآوری آن را نمایان خواهد ساخت.

۳-۲-۶- پوشش گیاهی و جانوری

با توجه به شرایط خاص اقلیمی پوشش گیاهی استان گلستان بسیار متنوع است از استپ تا جنگل‌های انبوه که از آن به مادر جنگل‌های خزری یاد می‌شود. که این جنگل‌ها به جنگل‌های مرطوب، نیمه مرطوب و جنگل‌های نیمه خشک تقسیم می‌شوند که جنگل‌های مرطوب از گلوگاه آغاز و به دره زیارت ختم می‌شود که از این دهنه نیز جنگل‌های نیمه مرطوب امتداد می‌یابد جنگل‌های نیمه خشک نیز در دامنه‌های شرقی و جنوبی استان گسترش می‌یابد. جنگل‌های استان که از گونه‌های کمیاب و بازمانده دوران سوم زمین‌شناسی است مساحتی حدود ۴۵۲۱۸۵ هکتار را شامل می‌شود. مراتع استان گلستان که پوشیده از استپ است مساحتی برابر ۸۶۲۸۲۵ هکتار است که در چهار حوزه عمده اترک، گرگانرود، قره سو و حوزه آبخیز نکاء را شامل می‌شود که شامل مراتع بیلاقی می‌انند و قشلاقی است. همچنین بخش‌هایی از استان گلستان به دلیل تنوع اقلیمی و داشتن کوه، دریا، جنگل و دشت به عنوان شاخصی از مناطق بکر و دست نخورده تحت عنوان‌های مختلف مورد حفاظت قرار گرفته است.

جدول ۲۱- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی، فضاهای سبز و ذخیره گاه‌های جنگلی استان در پایان سال ۹۸

پوشش گیاهی	مساحت (هکتار)
پارک‌های جنگلی طبیعی	۷۷۶۷
فضاهای سبز	۳۹۰۶
ذخیره گاه‌های جنگلی	۳۲۲۲
جمع کل عرصه‌های جنگلی	۴۵۲۱۸۵

جدول ۲۲- مساحت جنگل‌ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی تا سال ۱۳۹۸

شرح	مساحت (هکتار)	
جنگل	۴۵۲۱۸۵	
مراتع	خوب (پرتراکم)	۳۱۸۷۹۵
	متوسط (نیمه متراکم)	۲۶۵۸۶۲
	فقیر (تراکم کم)	۲۷۸۱۶۸
بیابان	۳۰۰۲۳۰	

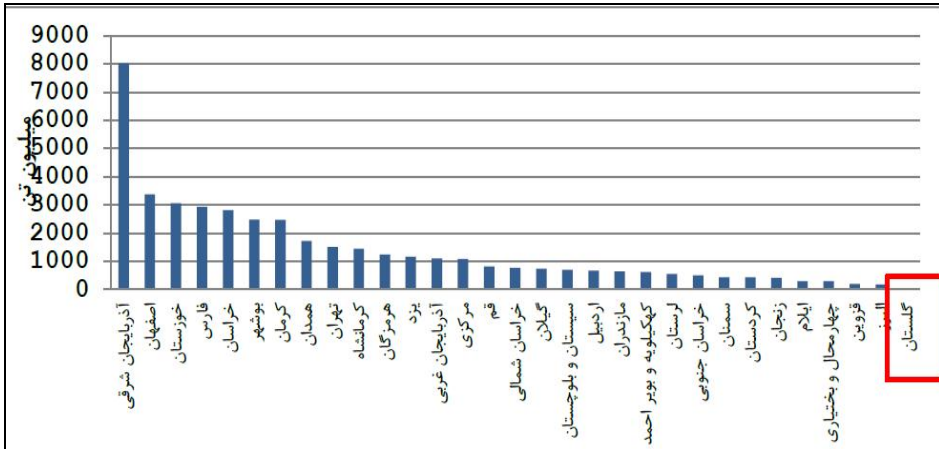
تعدد و تنوع فراوان جوامع و گونه‌های گیاهی در استان گلستان موجب ایجاد زیستگاه‌های مناسب برای زندگی انواع جانوران شده است. در مناطق جنگلی گونه‌هایی همچون مرال (گاو کوهی) و شوکا، در نواحی استپی قوچ و میش، در زیستگاه‌های صخره‌ای کل و بز و در نواحی دشتی آهو زندگی می‌کند. همچنین پلنگ، گراز، خرس قهوه‌ای، گرک، شال، گربه و پالاس از گونه‌هایی هستند که در اکثر مناطق به‌ویژه در حوزه پارک ملی گلستان یافت می‌شوند.

چونندگان کوچک اندامی نظیر روباه، گربه وحشی، خرگوش، خارپشت، گراز و موش‌های صحرائی در اطراف تالاب‌های شمالی گنبد کاووس زیست می‌نمایند. مناطق مختلف استان گلستان زیستگاه انواع پرندگان می‌باشد. در دشت‌های ترکمن صحرا یک نوع کوکو به نام کوکوی شکم سفید از جمعیت بالایی برخوردار است و دیگر پرندگان همچون چکاوک‌ها، دراج، هوبره، پرندگان مهم شکاری از قبیل عقاب‌ها، سارگپ‌ها، بالابان، قرقی، دلپچه و ... موجود می‌باشند. در حواشی مناط جنگلی و کوهستانی، پرندگانی از قبیل قرقاول، هما، دال‌ها، کبک دری، کبک معمولی، تیهو و پرندگان پاسری فرم و دیگر گونه‌های خشکیزی زیست می‌کنند. لاکپشت‌ها، مارها و سوسمارها از جمله دوزیستان و خزندگان هستند که در مناطق گوناگون به‌ویژه در اطراف تالاب‌ها انتشار گسترده‌ای پیدا کرده‌اند.

مهم‌ترین منابع شیلاتی در محدوده جنوب شرقی دریای خزر (استان گلستان) به سه گروه عمده ماهیان خاویاری، ماهیان استخوانی و کیلکا ماهیان تقسیم می‌شوند. دریای خزر زیست بوم حدود ۹۰ درصد از ذخایر ماهیان خاویاری (تاسماهیان) جهان می‌باشد. در این منطقه استحصال خاویار از انواع گونه‌های باارزش دریای خزر شامل فیل ماهی، تاس ماهی (قره برون)، چالپاش، شیب و دراکول (ازون برون) انجام می‌گیرد.

۳-۲-۷- وضعیت کانسارهای معدنی

استان گلستان از نظر وجود منابع معدنی دارای تنوع نسبتاً زیادی است که شامل منابع ید، سرب و روی، آهن، مس، قلع، تیتانیوم، بوکسیت، لاتریت، تالک، کوارتز، گچ، سنگ آهن، سنگ ساختمانی، شن و ماسه، زغال‌سنگ، نفت و گاز و... می‌باشد. براساس آمارهای وزارت صنعت، معدن، تجارت، استان گلستان با ذخیره ۵۷ میلیون تن از لحاظ میزان ذخایر معدنی رتبه آخر در کشور را به خود اختصاص داده است.

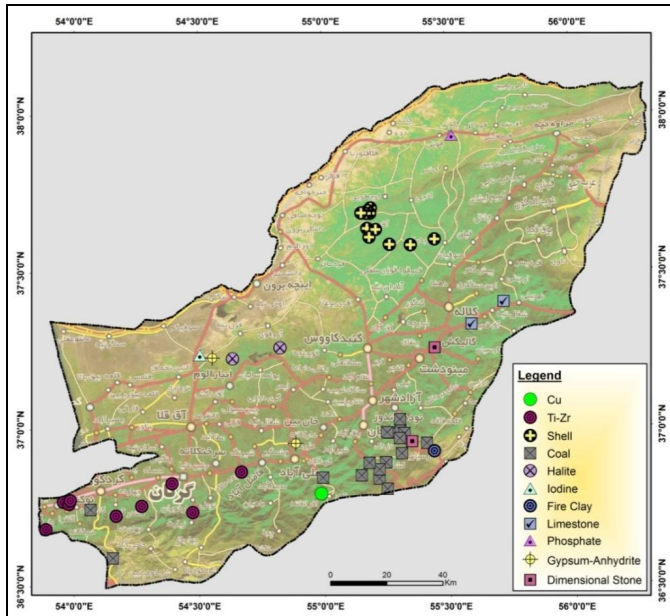

نمودار ۸- میزان ذخایر مواد معدنی کشور و جایگاه استان گلستان

تنها دو گروه مواد معدنی غیرفلزی و مصالح ساختمانی در استان گلستان وجود دارند، گروه مصالح ساختمانی با ۵۴ درصد بیشترین و گروه غیرفلزی با ۴۶ درصد کمترین میزان ذخیره استان را به خود اختصاص داده است. میزان ذخیره مصالح ساختمانی ۳۱ میلیون تن و مواد معدنی غیرفلزی ۲۶ میلیون تن می‌باشد.

نمودار ۹- درصد ذخایر انواع مواد معدنی در استان گلستان

نقشه ۱۰- پراکندگی معادن و کانسارهای استان گلستان

بررسی پراکندگی تعداد معادن در کشور نشان از آن دارد که استان گلستان ۱/۸ درصد از کل معادن کشور را از نظر تعداد در اختیار دارد و از این نظر در رتبه ۲۵ در میان استان‌های ایران قرار گرفته است. ۸۹/۴ درصد از معادن استان گلستان با مدیریت خصوصی اداره می‌شود که متوسط این شاخص در کل کشور برابر با ۹۶ درصد بوده و استان گلستان از این نظر در رتبه ۲۸ در میان استان‌های کشور قرار دارد.

جدول ۲۳- مشخصات عمومی معادن در حال بهره‌برداری بر حسب نوع استخراج در سال ۹۷

ارزش تولید (میلیون ریال)	مقدار بهره‌برداری (هزار تن)	تعداد شاغلین	تعداد معادن		نوع استخراج
			نحوه مدیریت		
			عمومی	خصوصی	
۳۸۹۰۹۲	۱۷۷۶۴۳	۹۷۳	۰	۶	استخراج زغال سنگ
۵۵۵۰۰۶	۴۹۳۲۵۲۹	۶۳۵	۱	۷۵	استخراج شن و ماسه
۳۹۰۵۳	۹۶۱۱۲۲	۶۸	۰	۴	استخراج سنگ آهک
۳۹۰۵۳	۰/۹۹۷	۴	۰	۱	استخراج کائولن و خاک نوز
۶۷۴۲۵	۰/۳۶۸	۱۳۱	۱	۰	استخراج زریخ، فسفات و ید
۷۵۴۵	۶۵۰۰۰	۳۲	۸	۰	استخراج صدف دریایی و میکا
۱۶۶۶۳۱۶	۶۱۳۷۶۵۹	۱۸۴۳	۱۰	۸۶	کل

۳-۲-۸- مخاطرات محیطی

۳-۲-۸-۱- زلزله

اغلب گسل‌های موجود در سطح استان دارای روند شمال‌خاور - جنوب‌باختر تا خاور شمال‌خاورباختر جنوب‌باختر بوده و ساز و کار اکثر آن‌ها رانده (یا معکوس) گزارش می‌شود. نتایج حاصل از برآورد پارامترهای لرزه خیزی و هم چنین موقعیت و پراکندگی زمین لرزه‌ها و چشمه‌های لرزه زای منطقه مورد مطالعه نشان‌دهنده آن است که گستره شعاعی ۲۵۰ کیلومتری شده نسبت به گستره‌های شعاعی ۱۰۰ و ۱۵۰ کیلومتری و هم چنین گستره استان‌های لرزه زمین‌ساختی البرز و کپه داغ به دلیل وجود رویدادهای لرزه‌ای بیشتر دارای آهنگ لرزه خیزی بالاتری است. لرزه خیزی در گستره شعاعی ۱۵۰ کیلومتر پیرامون شهر گرگان نسبت به دیگر گستره‌های شعاعی و استانی، آهنگ بالاتری دارد.

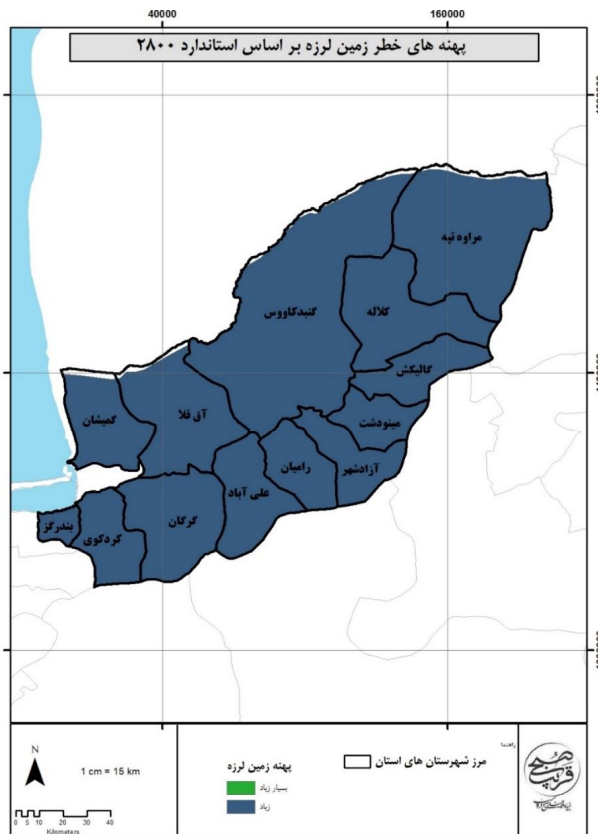
جدول ۲۴- مشخصات گسل‌های لرزه‌زا استان گلستان

نام شهر/مرکز بخش	گسل لرزه‌زا	طول گسل (کیلومتر)	فاصله از گسل (کیلومتر)
گرگان	خزر (قطعه بهشهر)	۱۴۲	۰
گنبد کاووس	خزر (قطعه مینودشت)	۷۵	۱۱
بندر ترکمن	خزر (قطعه بهشهر)	۱۴۲	۱۵
بندر گز	خزر (قطعه بهشهر)	۱۴۲	۷
آق‌قلا	خزر (قطعه بهشهر)	۱۴۲	۱۷
کردکوی	خزر (قطعه بهشهر)	۱۴۲	۲
گلوگاه	خزر (قطعه بهشهر)	۱۴۲	۲
گمیشان	خزر (قطعه بهشهر)	۱۴۲	۳۲
علی‌آباد	خزر (قطعه بهشهر)	۱۴۲	۲
آزادشهر	خزر (قطعه مینودشت)	۷۵	۱
مینودشت	خزر (قطعه مینودشت)	۷۵	۱
رامیان	خزر (قطعه مینودشت)	۷۵	۵
گالیکش	خزر (قطعه مینودشت)	۷۵	۱
کلاله	خزر (قطعه مینودشت)	۷۵	۵
مراوه تپه	مراوه تپه	۱۹۰	۱۰
آشخانه	آشخانه	۱۵۰	۱
اینچه برون	مراوه تپه	۱۹۰	۵۷

با توجه به مشخصات زمین لرزه‌هایی که قادر به ایجاد پارامترهای جنبش زمین می‌باشند، زمین لرزه‌های طراحی مطابق با آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله (استاندارد ۲۸۰۰) مناطق مختلف کشور را از دیدگاه خطر لرزه‌ای به چهار قسمت تقسیم می‌نماید. این چهار قسمت عبارت‌اند از:

- مناطق با خطر نسبی خیلی زیاد (شتاب $g \leq 0.35$)
- مناطق با خطر نسبی زیاد (شتاب $g = 0.30$)
- مناطق با خطر نسبی متوسط (شتاب $g = 0.25$)
- مناطق با خطر نسبی کم (شتاب $g \geq 0.20$)

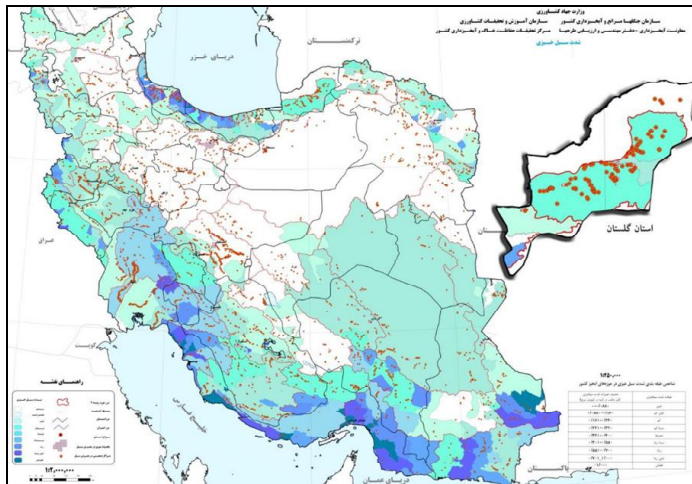
بر اساس نقشه پهنه‌بندی خطر نسبی، گستره استان گلستان در دو پهنه با وضعیت زمین لرزه خطر متفاوت قرار گرفته است. بر این اساس، بخش وسیعی از استان در پهنه با خطر نسبی زمین لرزه بسیار زیاد قرار گرفته است.

نقشه ۱۱- پهنه‌های خطر زمین لرزه بر اساس استاندارد ۲۸۰۰

۳-۲-۸-۲- سیل

بر اساس نقشه اطلس سیل، بیشترین وسعت گستره استان گلستان در محدوده مناط با شدت سیل خیزی "کم" تا "زیاد" قرار گرفته است. این استان با توجه به شرایط اقلیمی و توپوگرافی سیل خیز است. در محدوده اثر مستقیم سیل، مراکز شهری گنبدکاووس، انبارآلوم، آق قلا و سیمین شهر (حوزه گمیسان) قرار گرفته‌اند. همچنین در زون پخش شدگی سیلاب، ۸۲ آبادی وجود دارد. از میان آبادی‌های واقع در معرض سیل می‌توان به ترتیب شمار جمعیت، به روستاهای گدم آباد، خواجه نفس، چین سولی، بی‌بی شیروان، یلمه سالیان، صحنه سفلی، قرنجیک خواجه خان، بصیرآباد، ارخ بزرگ و قوریلچه، هرکدام با جمعیت بیش از ۳۰۰۰ نفر اشاره کرد. در پی آب گرفتگی و وقوع سیلاب، زیرساخت‌های حیاتی، اراضی زراعی و باغ‌ها و واحدهای مسکونی شهری و روستایی تخریب شدند و آسیب دیدند. در این استان ۸ نفر جان خود را در اثر این سیلاب از دست دادند (سازمان مدیریت بحران، ۱۳۹۸)

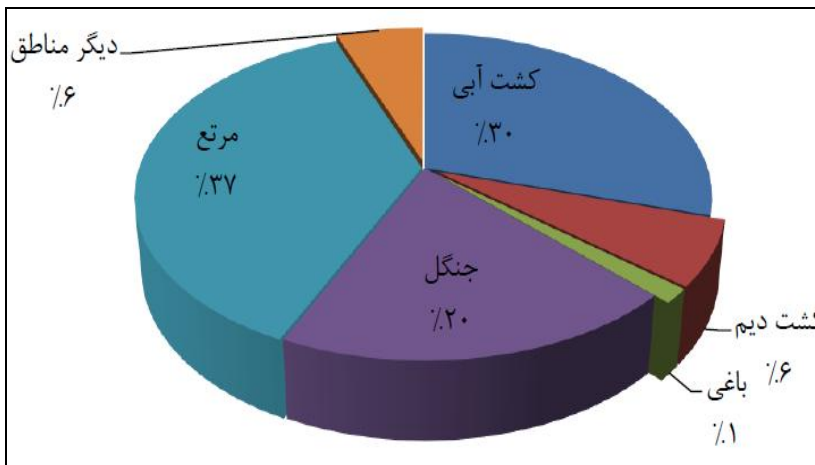

نقشه ۱۲- اطلس سیل ایران و استان گلستان

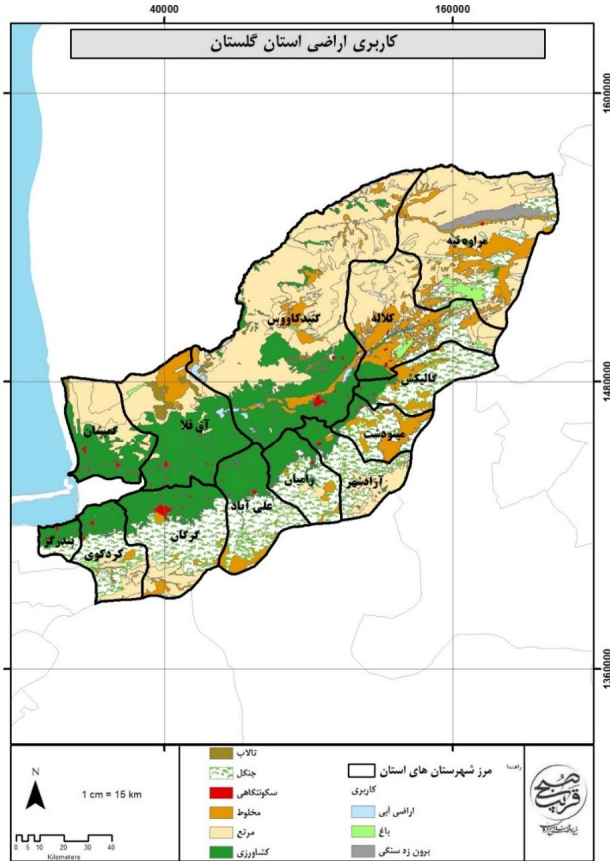
۳-۲-۹- کاربری اراضی

با توجه به موقعیت جغرافیایی و شرایط آب و هوایی و جنس خاک‌ها این استان از پوشش گیاهی متنوعی از قبیل جنگل انبوه، چمنزار و استپ برخوردار است. مجاورت با دریای خزر و رشته‌کوه‌های البرز سبب شده که به تبعیت از آب و هوا در دامنه شمالی البرز از خط ساحلی دریای خزر تا قله مرتفع متناسب با افزایش ارتفاع پوشش گیاهی متنوعی به صورت نوارهای مشخص به وجود آید. ارتفاعات بیش از ۱۵۰۰ متر تا کوهپایه‌ها

پوشیده از جنگل‌های انبوه پهن برگ است. از کوهپایه‌ها به طرف جلگه هم محصولات زراعی پوشش گیاهی منطقه را تشکیل می‌دهد. از حدود شمال گرگان رود تا مرز ترکمنستان نیز بیشتر از گیاهان مراتع استپی پوشیده شده است. در ناحیه جنوبی جنگل‌های سوزنی برگ ارس و سرخدار بر زیبایی‌های منطقه افزوده است. مساحت مراتع استان ۱۱۲۶۰۰ هکتار برآورد شده (۳۷ درصد مساحت استان) که شامل ییلاقی در جنوب، جنگل‌های شمالی و مراتع قشلاقی در دشت گرگان و مراتع دربند است. بیشترین مساحت استان را زمین‌های کشاورزی به‌خصوص کشت دیم تشکیل داده است. حدود ۲۰ درصد مساحت استان را جنگل‌ها تشکیل می‌دهند این جنگل‌ها از گلوگاه در غرب تا گلی داغ در شرق استان گلستان به طول تقریبی ۲۶۰ کیلومتر امتداد دارد و دارای سه چهره متفاوت مرطوب، نیمه مرطوب و نیمه خشک می‌باشند. جنگل‌ها با توجه به کیفیت و نوع آن‌ها، به سه گروه تجاری، حفاظتی و مخروطه تقسیم می‌گردند. جنگل‌های استان گلستان یکی از مهم‌ترین و ارزشمندترین جنگل‌های تجاری و صنعتی محسوب می‌شوند. جنگل‌های استان از تنوع گونه‌ای بسیار خوبی برخوردار بوده و در واقع یکی از مهم‌ترین و باارزش‌ترین جنگل‌های تجاری و صنعتی کشور به شمار می‌آید، گونه‌های بسیار باارزشی چون بلند مازو، راش، توسکا، افرا، ملج، نم‌دار، ممرز، ون، گردو و بارانک در این جنگل‌ها وجود دارند که از نظر زیست‌محیطی و اقتصادی دارای اهمیت فراوان می‌باشند. ۶۰ درصد از این جنگل‌ها تولیدی و ۴۰ درصد آن نیز مخروطه و موردحفاظت است. گونه بلند مازو درخت غالب جنگل‌های شرق استان بوده و گونه‌های باارزش و نادری چون سرخدار، سرونوش و زربین نیز در بین این جنگل‌ها دیده می‌شود.

نمودار ۱۰- میزان انواع اراضی استان گلستان

نقشه ۱۳- کاربری اراضی استان گلستان

۳-۲-۱۰- مناطق حفاظت‌شده

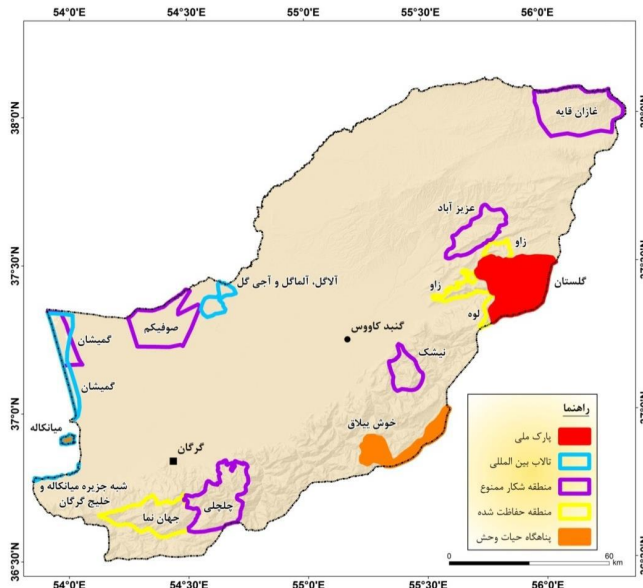
بخش‌هایی از استان گلستان به دلیل تنوع اقلیمی و داشتن کوه، دریا، جنگل و دشت به عنوان شاخصی از مناطق بکر و دست‌نخورده تحت عنوان‌های مختلف مورد حفاظت قرار گرفته که ۱۲ زیستگاه طبیعی با مساحتی بالغ بر ۲۶۷۹۶۵ هکتار معادل ۹/۴۴ درصد مساحت کل استان محسوب می‌شود. همچنین وجود جاذبه‌های طبیعی مانند انواع آبشارهای بی‌نظیر مانند آبشار گلستان، آبشار لوه، کبود وال و شیرآباد و شبه جزیره آشوراده از مهم‌ترین پتانسیل‌های بالقوه‌ای است که در بحث اکوتوریسم قابل توجه است. بر اساس گزارش اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان گلستان مناطق تحت مدیریت استان شامل ۴ منطقه حفاظت‌شده پارک ملی گلستان (۱۳۶۴۹۵ هکتار) و ۶ منطقه شکارممنوع (بیش از ۸۴۱۰۰ هکتار) و همچنین ۲ تالاب (۴۷۳۳۷۰ هکتار) می‌باشد.

جدول ۲۵- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت شده استان

موقعیت	مساحت (هکتار)	منطقه حفاظت شده
واقع در ضلع جنوب شرقی اطراف گجیان	۳۰۶۵۰	منطقه حفاظت شده جهان نما
واقع در ضلع غرب و شمال غربی پارک ملی گلستان	۱۰۴۰۰	منطقه حفاظت شده زاو
در شرق استان گلستان و ۱۶ کیلومتری شهرستان گالیکش	۳۵۵۰	منطقه حفاظت شده لوه
در شرق استان گلستان و غرب استان خراسان شمالی	۹۱۸۹۵	پارک ملی گلستان

جدول ۲۶- موقعیت و مساحت مناطق شکار ممنوع استان

موقعیت	مساحت (هکتار)	منطقه شکار ممنوع
جنوب شرق گرگان	۳۳۱۰۰	چلیچلی
در دورترین ناحیه شرقی استان گلستان و در بخش مراوه تپه	۳۴۰۰۰	قازاقایه
در فاصله ۲۴ کیلومتری شرق شهرستان کلاله، استان گلستان	۱۷۰۰۰	عزیز آباد
از توابع دهنه محمد آباد کتول	-	سیاه مرزکوه
در محدوده شهرستان گمیش تپه	۱۴۰۰۰	تالاب گمیشان
کیلومتر ۲۵ جاده آق قلا به مرز اینچه برون در شمال استان	۳۳۳۷۰	تالاب صوفیکم

نقشه ۱۴- مناطق تحت حفاظت محیط زیست استان گلستان

۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی

۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان گلستان

۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان گلستان

توسعه اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد. توسعه اجتماعی باید به رفاه و آسایش بیشتر افراد جامعه منجر شود تا افراد رضایت بیشتری از زندگی داشته باشند. توسعه اجتماعی، یک حوزه میان رشته‌ای و میان بخشی در جست و جوی بهزیستی مادی و اجتماعی مردم در همه سطوح جامعه تعریف می‌شود. از طرفی دیگر توسعه اجتماعی در برگیرنده بعدی از توسعه است که بر کنش و واکنش‌های انسانی، نهادها و روابط اجتماعی با یکدیگر تأکید می‌ورزد و بر آن‌ها تمرکز می‌نماید. امروز طرح رویکرد اجتماع محورد در فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی سبب شده که سنجش میزان توسعه یافتگی بر مبنای شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی بخش مهمی از جریان تحقیق در راستای رفع نابرابری‌های منطقه‌ای به حساب آید (سرور و خلیجی، ۱۳۹۴). به طور کلی در مسیر رسیدن به توسعه عواملی وجود دارد که مانع و عواملی نیز پیشبرنده توسعه است که پژوهشگران نیز در سدد شناخت این عوامل هستند؛ شناسایی عوامل مانع و یا پیشبرنده توسعه این امکان را فراهم می‌نماید که در شناخت و تحلیل روند تغییرات نیروهای پیشران توسعه در استان به یک چارچوب مشخص دست یافت. در واقع هدف از شناخت عوامل و فرایندهای فرهنگی و اجتماعی در نهایت دستیابی به چارچوبی جامع از این عوامل در ارتباط با توسعه استان است؛ اینکه روند تغییرات شاخص‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی استانی به طور کلی در راستای توسعه و به عنوان بستر ساز و محرک توسعه عمل می‌کنند یا اینکه در فرایند توسعه به عنوان اختلال ایجاد می‌کنند (گزارش آمایش استان گیلان، ۱۳۹۷).

۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه

در رابطه با مهم‌ترین عامل پیشبرنده توسعه استان می‌توان به سرمایه اجتماعی بالا در استان اشاره کرد. این عامل که در سطح استان در قالب متغیرهای مختلف همچون پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات، پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف، پنداشت نسبت به نکویی جامعه (مطلوب بودن جامعه و وجود عدالت و برابری)، ارزیابی نسبت به آینده، اعتماد سازمانی، کیفیت خدمات سازمانی، رضایت از زندگی و ... شکل گرفته است خود تاثیر پذیرفته از زمینه‌ها و پیشینه فرهنگی استان و اعتماد بالای به هم ساکنان

استان است. در این رابطه که مهم‌ترین متغیرهای آن اعتقاد به مطلوب بودن جامعه و وجود عدالت و برابری است، خود می‌تواند به عنوان نیرویی قدرتمند در جهت گردآوری مردم استان در زمینه‌های گوناگون را فراهم کرده و مشارکت را در استان افزایش دهد. سطح بالای اعتقاد نسبت به موفقیت نهادها (آموزش و پرورش، سازمان‌های دینی، دولت، دادگاه‌ها و مراکز قضایی، مجلس شورای اسلامی، مراکز برنامه ریز و ...) در انجام وظایف نهادی در استان و همچنین ارزیابی مطلوب نسبت به آینده می‌تواند عاملی راحت‌کننده برای پذیرش برنامه‌های توسعه‌ای در استان باشد. البته باید در نظر داشت که در بخش سرمایه اجتماعی علی‌رغم وضعیت مطلوب در اکثر شاخص‌ها و متغیرهای سرمایه اجتماعی (سرمایه اجتماعی کلان، سرمایه اجتماعی میانی، سرمایه اجتماعی خرد و شاخص اصلی سرمایه اجتماعی)، ولی چنین وضعیتی در دراز مدت تحت تأثیر شاخص‌هایی مانند آسیب‌های اجتماعی (بیکاری، طلاق، قاچاق مواد مخدر و...) که عموماً روندهای منفی را در استان دارند و میزان آن‌ها در حال افزایش است، قرار گیرد. به عبارت دیگر با این حال که در حال حاضر در مجموع شاخص سرمایه اجتماعی به نسبت کل کشور تقریباً در وضعیت مطلوبی قرار دارد و به عنوان عاملی پیشبرنده به حساب می‌آید اما اگر برنامه‌ای راهبردی در ارتباط با کنترل و کاهش آسیب‌ها و مسائل اجتماعی وجود نداشته باشد و روند افزایشی آن‌ها همچنان ادامه داشته باشد به احتمال بسیار زیاد در دراز مدت بر سرمایه اجتماعی تأثیر منفی خواهد گذاشت.

۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه

از موانع مهم در استان گلستان می‌توان به وجود سطح بالای تعارض بین مردم استان به دلیل وجود تنوع قومی و مذهبی اشاره کرد. این تکثر قومی و مذهبی بسته به نحوه مواجهه با آن می‌تواند تبدیل به فرصت و یا تهدیدی برای استان‌هایی اینچنین گردد؛ که در چند دهه گذشته بواسطه سیاستگذاری‌های نامناسب در ارتباط با تنوع قومی و مذهبی موجود در ایران، عموماً تبدیل به تهدیدهایی برای منافع و امنیت ایران به صورت عام و استان‌هایی چون استان گلستان به صورت خاص شده است. کشور ایران و استان گلستان جهت تبدیل نمودن تکثر قومی و مذهبی موجود در خود به فرصتی جهت قرار دادن کشور و استان در مسیر توسعه پایدار، نیازمند بازنگری در این سیاستگذاری‌ها و اقدامات می‌باشد. باید توجه داشت که در صورت ادامه وضعیت کنونی، نارضایتی‌ها و تنش‌های قومی علاوه بر بالا بردن هزینه‌های امنیتی می‌تواند قابلیت پایداری استان و کشور را با چالش‌هایی اساسی مواجه نماید. توزیع نامتناسب قدرت بواسطه تفاوت‌های مذهبی که به توزیع نامتناسب ثروت نیز در بین گروه‌های قومی‌ای چون ترکمن‌ها و بلوچ‌ها منجر شده، نارضایتی‌ها و آسیب‌هایی را در بین این

گروه‌های قومی پدید آورده که می‌بایست هر چه سریعتر مورد توجه قرار گیرد. شایان ذکر است که با توجه به گسترش وسایل ارتباطی، سیاست‌های امنیتی و کنترلی ناکارآمد گذشته به شدت توانایی خود را برای حفظ این نظم ناپایدار از دست داده‌اند و تنها گزینه باقی مانده در جهت افزایش پایداری، پذیرش تکثر قومی و مذهبی موجود است (مرکز بررسی‌های استراتژیک، ۱۳۹۵). میزان بالای تعارضات در بین ساکنان استان می‌تواند در حوزه اجتماعی پیامدهای نگران‌کننده‌ای را به دنبال داشته باشد که از آن جمله می‌توان به کاهش انسجام اجتماعی، افزایش آسیب‌ها و مشکلات اجتماعی (قتل، شرارت، سرقت، قاچاق، بیکاری، طلاق و ...)، میزان پایین افتخار به ایرانی بودن، تمایل بالا به مهاجرت، میزان پایین احساس امنیت و ... اشاره کرد که مانع توسعه در استان گلستان است.

۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان گلستان

مسائل و مشکلات اجتماعی

بیکاری

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر تا سال ۱۳۹۷ استان گلستان را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول زیر مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در استان روند سینوسی داشته است. همچنین باید توجه داشت که نرخ بیکاری در استان در همه سال‌ها به جز سال ۱۳۹۵ از نرخ بیکاری کل کشور پایین تر بوده است.

جدول ۲۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر

استان	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
گلستان	۱۴/۱	۹	۸/۷	۱۲/۶	۹/۸
کل کشور	۱۴/۲	۱۱/۳	۱۲/۳	۱۲/۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در استان گلستان و کل کشور را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول نرخ بیکاری در استان گلستان در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی به جز سال ۱۳۹۵ بالاتر بوده است؛ همچنین همانطور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در مناطق شهری استان گلستان در سال ۱۳۹۸ برابر ۱۱/۶ درصد و در مناطق روستایی ۱۰/۱ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور در مناطق روستایی وضعیت نامناسبی داشته است. استان گلستان در نرخ بیکاری در مناطق روستایی جزو ۱۰ استانی است که بالاترین نرخ بیکاری را داشته است.

جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی

نقاط روستایی		نقاط شهری		جمع		سال	
رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ		
۴	۱۱/۶	۲۱	۱۲	۱۳	۱۱/۸	گلستان	۱۳۹۴
-	۸/۱	-	۱۲/۲	-	۱۱	کل کشور	
۲	۱۲/۸	۲۳	۱۲/۴	۱۳	۱۲/۶	گلستان	۱۳۹۵
-	۸/۹	-	۱۳/۷	-	۱۲/۴	کل کشور	
۳	۱۰/۷	۱۳	۱۳/۶	۱۱	۱۲/۳	گلستان	۱۳۹۶
-	۸/۲	-	۱۳/۴	-	۱۲/۱	کل کشور	
۹	۹/۱	۲۷	۱۰/۳	۲۳	۹/۸	گلستان	۱۳۹۷
-	۷/۹	-	۱۳/۵	-	۱۲	کل کشور	
۷	۱۰/۱	۱۶	۱۱/۶	۱۲	۱۰/۹	گلستان	۱۳۹۸
-	۷/۳	-	۱۱/۸	-	۱۰/۶	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت در استان گلستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری زنان در همه سال‌های مورد بررسی به جز سال ۱۳۹۷ نسبت به بیکاری کل کشور بیشتر بوده است و در مقایسه با نرخ بیکاری مردان نیز در همه سال‌ها میزان بیشتری داشته است.

جدول ۲۹- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت

نرخ بیکاری زنان		نرخ بیکاری مردان		سال	
رتبه	نرخ	رتبه	نرخ		
۴	۲۶/۱	۲۲	۸/۵	گلستان	۱۳۹۴
-	۱۹/۴	-	۹/۳	کل کشور	
۸	۲۴/۸	۱۹	۹/۷	گلستان	۱۳۹۵
-	۲۰/۷	-	۱۰/۵	کل کشور	
۱۰	۲۲/۱	۱۵	۹/۸	گلستان	۱۳۹۶
-	۱۹/۸	-	۱۰/۲	کل کشور	
۲۲	۱۴/۷	۲۳	۸/۶	گلستان	۱۳۹۷
-	۱۸/۹	-	۱۰/۴	کل کشور	
۱۰	۱۹/۹	۱۶	۸/۷	گلستان	۱۳۹۸
-	۱۷/۵	-	۹	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

طلاق

جدول زیر تعداد طلاق و ازدواج را به تفکیک مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر میزان در همه سال‌های بررسی شده افزایش و میزان ازدواج نیز از سال ۱۳۹۰ کاهش پیدا کرده است.

جدول ۳۰- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان گلستان

سال	جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق
۱۳۸۰	۱۴۸۳۹	۸۱۹	۸۷۴۴	۶۰۳	۶۰۹۵	۲۱۶
۱۳۸۵	۲۱۱۲۸	۱۴۹۹	۹۶۴۹	۱۰۳۲	۱۱۴۷۹	۴۶۷
۱۳۹۰	۲۴۲۶۲	۲۸۹۰	۱۱۲۱۶	۱۸۹۴	۱۳۰۴۶	۹۹۶
۱۳۹۵	۱۸۶۰۸	۳۷۴۵	۱۲۶۶۲	۳۱۶۹	۵۹۴۶	۵۷۶
۱۳۹۷	۱۴۸۳۸	۳۸۰۴	۹۵۳۱	۳۱۳۸	۵۳۰۷	۶۶۶
۱۳۹۷ کل کشور	۵۵۰۵۶۵	۱۷۵۶۱۴	۴۸۶۶۶۱	۱۶۴۱۲۴	۶۳۹۰۴	۱۱۴۹۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان گلستان، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت طلاق به ازدواج در استان گلستان را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول قابل مشاهده است؛ نسبت طلاق به ازدواج طی سال‌های مورد بررسی افزایش یافته است به شکلی که از ۵/۵۲ در سال ۱۳۸۰ به ۲۵/۶۴ در سال ۱۳۹۷ رسیده است، ولیکن نسبت طلاق به ازدواج استان در سال ۱۳۹۷ به نسبت کل کشور پایین تر بوده است.

جدول ۳۱- نسبت طلاق به ازدواج در استان گلستان

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷	۱۳۹۷ کل کشور
تعداد طلاق به ازای هر ۱۰۰ ازدواج	۵/۵۲	۷/۰۹	۱۱/۹۱	۲۰/۱۳	۲۵/۶۴	۳۱/۹

بهبودی و تأمین اجتماعی

جدول زیر تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر در سال ۱۳۹۷، ۲۰۸۰۸ نفر در ۶۳ مرکز نگهداری افراد دچار آسیب اجتماعی هستند که این تعداد نسبت به سال ۱۳۹۵ بیشتر شده است که این موضوع نشان‌دهنده افزایش آسیب‌های اجتماعی در استان گلستان می‌باشد؛ همچنین تعداد ۵۷۸ نفر نیز در ۲۷ مرکز نگهداری کودکان بی سرپرست نگهداری می‌شوند که در هر دو مورد به نسبت سال ۱۳۹۵ کاهش پیدا کرده است.

جدول ۳۲- تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده

سال	نگهداری کودکان بی سرپرست		آسیب‌های اجتماعی ^۶	
	تعداد مراکز	تعداد افراد	تعداد مراکز	تعداد افراد
۱۳۸۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۸۵	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۰	۳۰	۲۹۰	۱۱	۷۶۵۹
۱۳۹۵	۲۹	۶۳۰	۳۴	۱۸۳۶۱
۱۳۹۷	۲۷	۵۷۸	۶۳	۲۰۸۰۸

منبع: سالنامه آماری استان گلستان، ۱۳۹۷

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول زیر مشخص است استان گلستان در نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی رتبه ۱۱، در نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی سرپرست رتبه ۱، در تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور رتبه ۱۰ و در تعداد افراد پذیرفته شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی رتبه ۱۹ را داشته است. استان گلستان در نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی سرپرست بالاترین میزان مراکز را داشته است.

جدول ۳۳- میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی

رتبه	شاخص	استان	موارد
			۱۳۹۸
۱۱	۰/۳۲	گلستان	نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی
-	۰/۱۸	کل کشور	
۱	۴/۵۴	گلستان	نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی سرپرست به تعداد کودکان بی سرپرست
-	۲/۶۰	کل کشور	
۱۰	۵۹۸۹۱	گلستان	تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور
-	۱۷۱۰۴۷۵	کل کشور	
۱۹	۱۹۴۶۱	گلستان	تعداد افراد پذیرفته شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی
-	۹۴۵۳۹۴	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۶. شامل فعالیت واحدهای بازپروری زنان و دختران آسیب دیده اجتماعی، خانه سلامت، ساماندهی کودکان خیابانی، مداخله در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی، مداخله به منظور کاهش طلاق، مهمانسرای سلامت کودک و طرح تلفن کودک است که در سال ۱۳۹۰ اطلاعات پایگاه خدمات اجتماعی، اسکان موقت، خدمات سیار اورژانس اجتماعی و حمایت از مبتلایان به اختلال هویت جنسی را نیز شامل می‌شود.

جدول ذیل موارد مرتبط در خصوص کمیته امداد امام خمینی استان گلستان را در مقایسه با کل کشور نشان می‌دهد؛ همانطور که مشاهده می‌شود استان گلستان در تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی رتبه ۲۰، در تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی رتبه ۱۳ و در سهم زنان سرپرست خانوار رتبه ۷ را داشته است.

جدول ۳۴- میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی

۱۳۹۸		استان	موارد
رتبه	شاخص		
۲۰	۲۰	گلستان	تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی
-	۸۳۲	کل کشور	
۱۳	۱۴۴۱۷۴	گلستان	تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی
-	۴۷۸۳۶۸۱	کل کشور	
۷	۳۱/۱	گلستان	سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی
-	۲۵/۱	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی در استان گلستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است در مجموع ۴۱/۴۵ درصد مردم در استان بیمه شده و مستمری بگیر هستند که این درصد از درصد کل کشور پایین‌تر است. در استان گلستان ۳۶/۴۴ درصد بیمه شده و ۵/۰۱ درصد مستمری بگیر هستند. که این درصد در کل کشور برابر با ۴۵/۶۱ درصد بیمه شده و ۸/۱۵ درصد مستمری بگیر می‌باشد.

جدول ۳۵- درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی

سال ۱۳۹۷			استان
مستمری بگیران	بیمه شدگان	مجموع	
۵/۰۱	۳۶/۴۴	۴۱/۴۵	گلستان
۸/۱۵	۴۵/۶۱	۵۳/۷۶	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت در سال ۱۳۹۷ در استان گلستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است در استان گلستان درصد افرادی که تحت پوشش بیمه سلامت ایران شده‌اند برابر با ۶۴/۱۴ درصد بوده است که از درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت در کل کشور (۵۱/۶۳ درصد) بالاتر بوده است.

جدول ۳۶- درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران ۷

استان	سال ۱۳۹۷
گلستان	۶۷/۱۴
کل کشور	۵۱/۶۳

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

آسیب‌های اجتماعی

اعتیاد و قاچاق مواد مخدر

جدول زیر مربوط به انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده در استان گلستان می‌باشد؛ همانطور که در جدول قابل مشاهده است بیشترین مواد مخدر کشف شده مربوط به تریاک و شیره تریاک بوده است و همچنین در سایر مواد مخدر نیز بالاترین میزان کشف به آمپول قرص‌های روانگردان مربوط می‌شود.

جدول ۳۷- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده

سال					مواد مخدر (کیلوگرم)	
۱۳۹۷	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۸۰		
۱۶	۱۱,۵۳۴	۱۶,۹۲۴	۹۲,۰۴۴	...	هروئین (هروئین، کراک، کریستال)	مواد افیونی
۱۷۵۰	۰	۰	۱۰,۴۴۷	...	مرفین	
۱۰۴۲۱	۳,۴۴۶,۵۹۴	۱,۰۹۵,۲۲۸	۳,۱۶۱,۷۳۷	...	تریاک و شیره تریاک	
...	سایر	
۲۴۴۵	۴۸۱,۳۷۵	۲۲,۷۴۹	۸۷,۹۳۸	...	حشیش	کانابیس
۴۸۳	۵۸۱,۲۵۷	۶۵,۶۵۵	گراس	
۷۶	۲,۳۶۱	۱۰,۱۰۵	شیشه (متا آمفتامین)	محرک‌ها
۶۷	سایر موارد	
۶۰۰۳۳	۲۶۱۹۰	۲۱۶	آمپول و قرص‌های روان‌گردان	سایر موارد
۷۶۹	۰	۴۲,۰۴۲	مواد پیش‌ساز (لیتر)	

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان گلستان، ۱۳۹۷

جدول زیر در خصوص دستگیر شدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم است؛ همانطور که در جدول مشاهده می‌شود تعداد دستگیر شدگان در ارتباط با مواد مخدر کشف شده یک روند

از تاریخ ۱۳۹۱/۷/۱ سازمان بیمه خدمات درمانی به سازمان بیمه سلامت ایران تغییر نام پیدا کرده است.

افزایشی داشته است. در سال ۱۳۹۷ به نسبت سال ۱۳۹۵ میزان دستگیری در ارتباط با دو مورد قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده و معتاد و مصرف کننده آن افزایش و در رابطه با اتباع بیگانه کاهش پیدا کرده است.

جدول ۳۸- دستگیر شدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم

سال	جمع کل	قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده	معتاد و مصرف کننده	اتباع بیگانه
۱۳۸۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۸۵	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۵	۹۴۷۶	۴۵۵۳	۴۸۹۴	۲۹
۱۳۹۷	۱۱۶۰۰	۵۵۹۹	۵۹۸۲	۱۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان گلستان، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) در استان گلستان را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است این نسبت در سال ۱۳۹۸ در استان برابر با ۴۷/۹۵ و در کل کشور ۱۱۴/۴۴ بوده است که این مساله نشان از میزان متوسط مواد مخدر کشف شده در استان در مقایسه با کل کشور است که استان در این مساله رتبه ۱۴ را دارا می‌باشد.

جدول ۳۹- نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	رتبه	نسبت
گلستان	۱۴	۴۷/۹۵
کل کشور	-	۱۱۴/۴۴

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نسبت دستگیر شدگان مواد مخدر به کل جمعیت در استان گلستان را در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است این نسبت در استان برابر با ۶۷/۸۸ و در کل کشور ۵۰/۲۵ بوده است و میزان بالای توانایی در دستگیری قاچاقچیان مواد را در استان نشان می‌دهد.

جدول ۴۰- نسبت دستگیر شدگان مواد مخدر به کل جمعیت (در هر ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	رتبه	نسبت
گلستان	۶	۶۷/۸۸
کل کشور	-	۵۰/۲۵

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

سرقت

جدول زیر تعداد سرقت‌های عادی بر حسب نوع را در استان گلستان نشان می‌دهد، همانطور که در جدول مشاهده می‌شود تعداد سرقت‌ها در سال ۱۳۹۷ افزایش داشته است و میزان آن در استان زیاد شده است. تعداد سرقت در سال ۱۳۹۷ از اماکن ۳۲۱۸، دولتی ۳۶۱، منزل ۱۶۰۳ و مغازه ۵۲۲ مورد بوده است که به نسبت سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده است.

جدول ۴۱- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد)

احشام	سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن			سرقت از اماکن				Σ
	لوازم خودرو یا وسایل داخل آن	موتورسیکلت	اتومبیل	مغازه	منزل	اماکن دولتی	اماکن خصوصی	
...	۱۳۸۰
...	۱۳۸۵
...	۱۳۹۰
۸۰۵	۱۱۲۶	۱۸۴۱	۳۴۷	۴۶۳	۱۲۵۹	۱۶۷	۱۶۵۷	۱۳۹۵
۹۱۰	۳۲۰۶	۱۶۷۸	۵۹۷	۵۲۲	۱۶۰۳	۳۶۱	۳۲۱۸	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان گلستان، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت را در هر ده هزار نفر نشان می‌دهد که این نسبت در استان گلستان برابر با ۳۹/۸۹ در ده هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور (۴۲/۸۲) کمتر است.

جدول ۴۲- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت (در ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۱۴	۳۹/۸۹	گلستان
-	۴۲/۸۲	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جرائم واقع شده در حوزه استحقافی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

بنابر اطلاعات سالنامه آماری کشور در سال ۱۳۹۷، میزان قتل در این سال در استان (۲/۸۹) در هر صد هزار نفر) بالاتر از این میزان در کل کشور (۲/۲۵) بوده است؛ همچنین استان گلستان به نسبت کل کشور در همه جرائم به جز چاقو و قمه کشی و سایر شرارت‌ها میزان کمتری داشته است و استان گلستان در دستگیری این افراد موفق عمل کرده و در مقایسه با کل کشور میزان بالاتری از این افراد را دستگیر کرده است.

جدول ۴۳- جرائم واقع شده در حوزه استحقافی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع (در صد هزار نفر)

سال ۱۳۹۷									
استان	قتل	مرگ‌های مشکوک		نزاع و درگیری		شرارت			
		خودکشی	سایر	فردی	دسته جمعی	زورگیری و باج‌گیری (اخاذی)	چاقو و قمه کشی	سایر شرارت‌ها	دستگیرشدگان
گلستان	۲/۸۹	۴/۶۶	۸/۹۴	۴۵۳/۲۸	۱/۲۳	۰/۰۵	۱۷/۰۲	۱۱/۲۴	۲۰/۲۳
کل کشور	۲/۲۵	۵/۳	۲۸/۵۳	۹۴۳/۳۴	۸/۰۴	۰/۱۵	۷/۶۵	۲/۱۸	۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر در خصوص نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحقافی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) می‌باشد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر استان گلستان در نسبت دستگیر شدگان در این مورد ۲۰/۴۵ در صد هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور (۷/۵۲) وضعیت بالاتری داشته و در بین استان‌هایی قرار گرفته است که بالاترین نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم را داشته‌اند. استان گلستان در این خصوص رتبه سوم را داشته است.

جدول ۴۴- نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحقافی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
گلستان	۲۰/۴۵	۳
کل کشور	۷/۵۲	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان

سرمایه اجتماعی در علوم اجتماعی مفهوم جدیدی نیست بلکه صرفاً مفهومی قدیمی در بسته‌بندی جدید است (شارع‌پور، ۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی جزئی جدا نشدنی از مجموعه داشته‌های یک جامعه است که نقش اساسی در توسعه پایدار و متوازن دارد.

در این بخش از گزارش به مطالعه و بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در سطوح کلان میانی و خرد و همچنین شاخص سرمایه اجتماعی کل بر اساس نتایج آخرین گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳ پرداخته شده است.

سرمایه اجتماعی سطح کلان

بر اساس گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان از ترکیب ۴ مؤلفه زیر ساخته می‌شود که میانگین هر کدام از این مؤلفه‌ها در تعیین وضعیت سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان و کل کشور مهم است.

۱. پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات

۲. پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف

۳. پنداشت نسبت به نکویی جامعه

• مطلوب بودن جامعه

• وجود عدالت و برابری

۴. ارزیابی نسبت به آینده

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان گلستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در همه متغیرها میانگین استان گلستان بالاتر از میانگین کل کشور است و استان در مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان وضعیت بهتری نسبت به کل کشور دارد؛ همچنین باید توجه داشت که میانگین متغیرهای پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف و ارزیابی نسبت به آینده علاوه بر میانگین بالا به نسبت کل کشور به نسبت میانگین اصلی طیف نیز بالاتر است.

جدول ۴۵- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان گلستان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۳۰	۴۶/۲۶	گلستان	پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات (میانگین طیف ۳۰)
-	۲۳/۶۴	کل کشور	
۳۱	۱۸/۳۲	گلستان	پنداشت نسبت به موفقیت نهادهای در انجام وظایف (میانگین طیف ۳۰)
-	۲۹/۳	کل کشور	
۲۲	۷۸/۲	گلستان	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (مطلوب بودن جامعه) (میانگین طیف ۲۴)
-	۲۱/۹۱	کل کشور	
۲۴	۳۹/۲۳	گلستان	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (وجود عدالت و برابری) (میانگین طیف ۲۷)
-	۲۲/۰۸	کل کشور	
۲۹	۹۳/۲	گلستان	ارزیابی نسبت به آینده (میانگین طیف ۲۱)
-	۱۸/۸۲	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر نشان‌دهنده شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان در استان گلستان و همچنین کل کشور است؛ با توجه به اطلاعات جدول میانگین استان گلستان در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان برابر با ۱۴/۴۲ است که از میانگین کل کشور با ۱۳/۱۸ بالاتر بوده است. استان گلستان جزو ۳ استانی است که در شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان میانگین بالایی داشته‌اند.

جدول ۴۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان گلستان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۱۵)	استان	مورد
۲۹	۴۲/۱۴	گلستان	سرمایه اجتماعی در سطح کلان
-	۱۳/۱۸	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح میانی

سرمایه اجتماعی در سطح میانی از ترکیب ۸ متغیر زیر ساخته می‌شود که مبتنی بر نظر پاسخگویان نسبت به نهادها و سازمان‌ها می‌باشد که این ۸ متغیر عبارت‌اند از:

۱. اعتماد سازمانی
۲. کیفیت خدمات سازمانی

۳. عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها
۴. آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز
۵. اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)
۶. دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۷. عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۸. ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مسئولین

جدول زیر مربوط به متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی می‌باشد. همان‌طور که در جدول مشخص است میانگین استان گلستان نسبت به کل کشور فقط در متغیر آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز پایین‌تر بوده است و در دیگر مؤلفه‌ها میانگین بالاتری را نسبت به کل کشور داشته است این موضوع وضعیت مناسب استان گلستان در متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی را نشان می‌دهد.

جدول ۴۷- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان گلستان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۱۹	۱۰/۶۵	گلستان	اعتماد سازمانی (میانگین طیف ۶۹)
-	۶۴/۳۴	کل کشور	
۲۰	۸۰/۵۶	گلستان	کیفیت خدمات سازمانی (میانگین طیف ۶۰)
-	۵۵/۶۱	کل کشور	
۲۵	۷۱/۵۴	گلستان	عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها (میانگین طیف ۵۴)
-	۵۲/۲۶	کل کشور	
۹	۲۴/۴۳	گلستان	آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز (میانگین طیف ۴۸)
-	۴۵/۵۴	کل کشور	
۲۴	۳۴/۴۱	گلستان	اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای) (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۹/۴۹	کل کشور	
۲۶	۸۸/۴۱	گلستان	دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۹/۷۵	کل کشور	
۲۶	۷۵/۳۹	گلستان	عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۸	کل کشور	
۵	۹۰/۱۸	گلستان	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین (میانگین طیف ۱۸)
-	۱۹/۹۷	کل کشور	
۳۰	۹۸/۱۳	گلستان	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین (میانگین طیف ۱۵)
-	۱۳	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان گلستان و کل کشور نشان می‌دهد که استان گلستان با میانگین ۲۷/۵۵ بالاتر از میانگین کل کشور با میانگین ۲۶/۳۶ قرار داشته و جزو ۵ استانی است که بالاترین میانگین را در این شاخص داشته‌اند؛ همچنین میانگین استان گلستان در این شاخص بالاتر از میانگین اصلی طیف بوده است.

جدول ۴۸- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان گلستان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۲۷)	استان	مورد
۲۸	۵۵/۲۷	گلستان	سرمایه اجتماعی در سطح میانی
-	۲۶/۳۶	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح خرد با ۸ مؤلفه زیر تعریف می‌شود که از مجموع این مؤلفه شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد ساخته می‌شود که این ۸ مؤلفه عبارت‌اند از:

۱. اعتماد عمومی
۲. ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی
۳. عام‌گرایی اجتماعی (شعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور؛ از اعضای خانواده تا غریبه‌ها)
۴. مشارکت اجتماعی
۵. بده‌بستان اجتماعی
۶. تعلق و عرق ملی
۷. رضایت از زندگی
۸. احساس امنیت

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین استان گلستان در دو متغیر ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت و عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده بالایی داشته و در دیگر متغیرها میانگین پایین‌تری به نسبت کل کشور داشته است؛ همچنین استان گلستان در متغیر عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با غیرهمشهری و غریبه‌ها جزو ۵ استانی بوده است که کمترین میانگین را داشته‌اند.

جدول ۴۹- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان گلستان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۲۵	۷۶/۲۳	گلستان	ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی منفی (میانگین طیف ۲۱)
-	۲۴/۹	کل کشور	
۸	۷۹/۲۴	گلستان	ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت (میانگین طیف ۲۷)
-	۲۳/۷۶	کل کشور	
۲۲	۴۹/۲۵	گلستان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده
-	۲۵/۱۱	کل کشور	
۷	۵۲/۱۸	گلستان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با همسایه‌ها و آشنایان
-	۱۹/۱۱	کل کشور	
۴	۹۱/۱۳	گلستان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با غیرهمشهری و غریبه‌ها
-	۱۵/۱۶	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

اعتماد عمومی

قابل اعتماد بودن مردم

توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم از نظر پاسخگویان در استان گلستان و کل کشور در جدول زیر آمده است؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۴۸/۸ درصد از پاسخگویان استان گلستان میزان قابل اعتماد بودن مردم را متوسط ارزیابی کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۴۷/۱ درصد بوده است؛ همچنین باید توجه داشت که ۳۶/۴ درصد پاسخگویان میزان قابل اعتماد بودن مردم در استان را کم و خیلی کم و ۱۴/۸ درصد نیز زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند. استان گلستان در رابطه با ارزیابی کم از این متغیر رتبه ۱۲ را در بین استان‌های دیگر داشته است.

جدول ۵۰- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان گلستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۱۲	۲	۱۲/۸	۴۸/۸	۲۵/۱	۱۱/۳	گلستان
-	۲/۵	۱۴/۹	۴۷/۱	۲۳/۱	۱۲/۵	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت)

جدول زیر توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان گلستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۵۰/۸ درصد از پاسخگویان استان گلستان این میزان را کم و خیلی کم و ۱۸/۱ زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۱۸/۲ و ۵۵/۸ درصد بوده است.

استان گلستان در مقایسه با استان‌های دیگر در این خصوص رتبه ۱۵ را دارد.

جدول ۵۱- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان گلستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۱۵	۱/۳	۱۶/۸	۳۱/۲	۲۵/۳	۲۵/۵	گلستان
-	۲/۸	۱۵/۴	۲۶	۲۴/۴	۳۱/۴	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

مشارکت اجتماعی

مشارکت در فعالیت داوطلبانه

توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان گلستان و کل کشور در جدول زیر آمده است؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۴۵ درصد از پاسخگویان استان گلستان میزان مشارکت در فعالیت داوطلبانه خود را کم و خیلی کم و ۱۵/۲ زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر با ۵۱/۳ و ۱۴/۱ درصد بوده است.

رتبه استان گلستان در این رابطه ۲۰ بوده است.

جدول ۵۲- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان گلستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۲۰	۲/۱	۱۳/۱	۳۹/۸	۲۶	۱۹	گلستان
-	۳/۳	۱۰/۸	۳۴/۶	۲۷/۴	۲۳/۹	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تعلق و شورمیهنی

افتخار به ایرانی بودن

توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان گلستان و کل کشور در جدول زیر قابل مشاهده است؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۶۴/۲ درصد از پاسخگویان استان گلستان میزان افتخار به ایرانی بودن خود را زیاد و خیلی زیاد و ۹ درصد کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۷۵/۵ و ۸/۸ درصد بوده است؛ استان گلستان در رابطه با این موضوع رتبه ۶ را داشته است که این رتبه نشان می‌دهد که پاسخگویان استان گلستان در رابطه با این شاخص ششمین استانی هستند که کمترین افتخار را به ایرانی بودن خود دارند.

جدول ۵۳- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان گلستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۶	۳۱/۵	۳۲/۷	۲۶/۹	۸/۱	۰/۹	گلستان
-	۴۵	۳۰/۵	۱۵/۸	۵/۸	۳	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تمایل به مهاجرت

جدول زیر توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان گلستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول زیر ۴۵ درصد از پاسخگویان استان گلستان تمایل به مهاجرت خود را کم و خیلی کم و ۲۸/۴ درصد زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۵۶/۹ و ۲۳/۱ درصد بوده است؛ مردم استان گلستان در بین استان‌های دیگر بیشترین میزان تمایل به مهاجرت را داشته‌اند.

جدول ۵۴- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان گلستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۳۱	۹/۱	۱۹/۳	۲۶/۶	۲۲/۲	۲۲/۸	گلستان
-	۹/۹	۱۳/۲	۲۰	۲۲	۳۴/۹	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

رضایت از زندگی

توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان گلستان و کل کشور در جدول زیر آمده است؛ همانطور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۲۱/۷ درصد از پاسخگویان استان گلستان میزان رضایت از زندگی خود را کم و

خیلی کم و ۳۷/۸ زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر با ۲۵/۹ درصد کم و خیلی کم و ۳۳/۶ درصد زیاد و خیلی زیاد بوده است. با توجه به رتبه استان (۲۶) نیز می‌توان عنوان کرد که استان گلستان در میزان رضایت از زندگی در بین دیگر استان‌های کشور دارای میانگین بالایی است.

جدول ۵۵- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان گلستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۲۶	۷/۲	۳۰/۶	۴۰/۵	۱۶/۲	۵/۵	گلستان
-	۷/۳	۲۶/۳	۴۰/۵	۱۷/۲	۸/۷	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احساس امنیت

جدول زیر توزیع درصدی احساس امنیت در استان گلستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۱۹/۶ درصد از پاسخگویان استان گلستان میزان احساس امنیت خود را زیاد و خیلی زیاد و ۴۰/۲ درصد کم و خیلی کم بیان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر ۳۳/۹ و ۳۴/۴ درصد بوده است.

استان گلستان در این شاخص رتبه ۷ را داشته و جزو ۱۰ استانی است که کمترین میزان احساس امنیت را داشته‌اند.

جدول ۵۶- توزیع درصدی احساس امنیت در استان گلستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۷	۲/۳	۱۷/۳	۴۰/۲	۳۰/۱	۱۰/۱	گلستان
-	۷	۲۶/۹	۳۱/۷	۲۰/۲	۱۴/۲	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد استان گلستان (۲۵/۷۷) بالاتر از میانگین کل کشور (۲۵/۲۳) بوده است.

استان گلستان جزو ۱۰ استانی است که در شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد بالاترین میانگین را داشته‌اند.

جدول ۵۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان گلستان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۲۷)	استان	مورد
۲۱	۷۷/۲۵	گلستان	سرمایه اجتماعی در سطح خرد
-	۲۵/۲۳	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی کل

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی را در استان و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول، میانگین سرمایه اجتماعی استان گلستان (۲/۹۴) بالاتر از میانگین کل کشور (۲/۷۹) است و میزان سرمایه اجتماعی در استان بالا بوده است به گونه‌ای که رتبه استان در رابطه با این شاخص از نظر ارزیابی نسبت به سرمایه اجتماعی ۲۷ بوده است.

جدول ۵۸- میانگین سرمایه اجتماعی در استان گلستان و کل کشور

رتبه	میانگین (۱ تا ۵)	استان	مورد
۲۷	۹۴/۲	گلستان	سرمایه اجتماعی کل
-	۲/۷۹	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

وضعیت سلامت و درمان استان گلستان

دو جدول زیر تعداد و سرانه (در هر صد هزار نفر) پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول در سال ۱۳۹۷ سرانه مجموع پزشکان شاغل در استان ۷۷/۸۶ در هر صد هزار نفر بوده است که در مقایسه با کل کشور ۶۱/۰۶ بالاتر بوده و به نسبت کل کشور وضعیت مناسبی داشته است.

استان گلستان در رابطه با پزشکان در سرانه‌های پزشک عمومی، دکترای علوم آزمایشگاهی و پزشک متخصص، وضعیت بهتری نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۵۹- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشکی	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق تخصص	دکترای تخصصی
۱۳۹۷ کل کشور	۴۸۸۰۶	۱۶۱۳۰	۵۲۲۲	۳۴۰	۲۴۰۶	۱۶۵۳۰	۲۶۲۶	۵۵۵۲
۱۳۸۰	۳۴۶	۳۰۳	۳۰	۰۰۰	۱۳	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۸۵	۴۳۷	۳۷۶	۴۴	۰۰۰	۱۷	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۰	۱۰۷۳	۵۶۹	۷۲	۱۴	۳۱	۳۶۵	۱۸	۴
۱۳۹۵	۱۳۶۶	۵۰۲	۸۳	۱۶	۵۱	۵۹۱	۵۰	۸۳
۱۳۹۷	۱۴۵۵	۵۵۸	۱۰۰	۹	۵۵	۶۱۰	۳۷	۸۶

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان گلستان، ۱۳۹۷

جدول ۶۰- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر)^۸

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشکی	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق تخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۶۱/۰۶	۲۰/۱۸	۶/۵۳	۰/۴۳	۳/۰۱	۲۰/۶۸	۳/۲۹	۶/۹۵
۱۳۸۵	۲۷/۰۲	۲۳/۲۵	۲/۷۲	...	۱/۰۵
۱۳۹۰	۶۰/۳۸	۳۲/۰۲	۴/۰۵	۰/۷۹	۱/۷۴	۲۰/۵۴	۱/۰۱	۰/۲۳
۱۳۹۵	۷۳/۰۹	۲۶/۸۶	۴/۴۴	۰/۸۶	۲/۷۳	۳۱/۶۲	۲/۶۸	۴/۴۴
۱۳۹۷	۷۷/۸۶	۲۹/۸۶	۵/۳۵	۰/۴۸	۲/۹۴	۳۲/۶۴	۱/۹۸	۴/۶۰

دو جدول زیر تعداد و سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. سرانه بیمارستان‌های فعال استان گلستان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱/۳۴ بوده است که از سرانه کل کشور بالاتر بوده است؛ همچنین در تخت‌های فعال و مصوب وضعیت استان (۱۷۶/۲۶) در هر صد هزار نفر) در مقایسه با کل کشور (۲۰۸/۳۷) در هر هزار نفر) وضعیت نامناسبی است.

^۸ . سرانه سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵) محاسبه شده است.

جدول ۶۱- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی

سایر	غیردولتی						دولتی						مجموع		سال و شهرستان
	خصوصی			خبریه			سایر نهادهای عمومی		تأمین اجتماعی		دانشگاه علوم پزشکی		تخت مصوب	بیمارستان فعال	
	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال			
تخت مصوب	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	سال و شهرستان
۱۱۱۴	۲	۱۸۷۰۳	۱۷۴	۵۳۳۸	۳۵	۱۱۵۳۳	۶۹	۱۲۷۵۶	۷۵	۱۱۲۶۸۳	۶۲۹	۱۶۶۵۴۳	۱۰۱۶	۱۳۹۷	کل کشور
...	...	۲۰۷	۴	۰	۰	۶۳	۱	۸۱	۱	۷۸۷	۱۲	۱۱۳۸	۱۸	۱۳۸۰	
...	...	۲۱۶	۴	۰	۰	۶۳	۱	۲۳۲	۲	۱۲۹۹	۱۴	۱۸۱۰	۲۱	۱۳۸۵	
...	...	۳۴۰	۵	۰	۰	۶۳	۱	۳۵۰	۲	۱۷۲۲	۱۴	۲۴۷۵	۲۲	۱۳۹۰	
...	...	۴۰۱	۷	۰	۰	۵۰	۱	۳۵۰	۲	۲۳۴۰	۱۶	۳۱۴۱	۲۶	۱۳۹۵	
...	...	۳۸۳	۶	۰	۰	۵۱	۱	۳۵۰	۲	۲۵۱۰	۱۶	۳۲۹۴	۲۵	۱۳۹۷	

منبع: سالنامه آماری استان گلستان، ۱۳۹۷

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۲- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر)

سایر	غیردولتی						دولتی						مجموع		سال
	خصوصی			خبریه			سایر نهادهای عمومی		تأمین اجتماعی		دانشگاه علوم پزشکی		تخت مصوب	بیمارستان فعال	
	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال			
تخت مصوب	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	بیمارستان	تخت مصوب	فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	سال
۱/۳۹	۰/۰۰	۲۳/۴۰	۰/۲۲	۶/۶۸	۰/۰۴	۱۹/۹۵	۰/۱۳	۱۵/۹۶	۰/۰۹	۱۴۰/۹۸	۰/۷۹	۲۰۸/۳۷	۱/۲۷	۱۳۹۷	کل کشور
...	...	۱۳/۳۶	۰/۲۵	۳/۹۰	۰/۰۶	۱۴/۳۵	۰/۱۲	۸۰/۳۳	۰/۸۷	۱۱۱/۹۳	۱/۳۰	۱۳۸۵	
...	...	۱۹/۱۳	۰/۲۸	۳/۵۵	۰/۰۶	۱۹/۷۰	۰/۱۱	۹۶/۹۰	۰/۷۹	۱۳۹/۲۸	۱/۲۴	۱۳۹۰	
...	...	۲۱/۴۶	۰/۳۷	۲/۶۸	۰/۰۵	۱۸/۷۳	۰/۱۱	۱۲۵/۲۱	۰/۸۶	۱۶۸/۰۷	۱/۳۹	۱۳۹۵	
...	...	۲۰/۴۹	۰/۳۲	۲/۷۳	۰/۰۵	۱۸/۷۳	۰/۱۱	۱۳۴/۳۱	۰/۸۶	۱۷۶/۲۶	۱/۳۴	۱۳۹۷	

دو جدول زیر تعداد و سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع تخت‌های فعال در استان گلستان در سال ۱۳۹۷ برابر ۱۵۶/۴۱ در هر صد هزار نفر است که نسبت به کل کشور پایین‌تر است.

استان گلستان در تخت‌های فعال بیمارستانی در همه تخت‌ها به جز مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو) سرانه پایین‌تری نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۶۳- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۳۸۱۱۷	۱۰۲۴۷	۹۲۱	۸۹۲۹	۵۹۳۰	۳۲۶۲	۱۰۸۸۲۸
۱۳۸۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۸۵	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۰	۲۱۴۵	۶۹	۱۴	۷۳	۹۹	۳۲	۱۸۵۸
۱۳۹۵	۲۵۲۶	۸۶	۲۱	۱۷۲	۱۵۳	۴۶	۲۰۴۸
۱۳۹۷	۲۹۲۳	۰	۶	۱۶۳	۱۵۵	۵۵	۲۵۴۴

منبع: سالنامه آماری استان گلستان، ۱۳۹۷

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۴- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر)

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۷۲/۸۱	۱۲/۸۲	۱/۱۵	۱۱/۱۷	۷/۴۲	۴/۰۸	۱۳۶/۱۶
۱۳۹۰	۱۲۰/۷۱	۳/۸۸	۰/۷۹	۴/۱۱	۵/۵۷	۱/۸۰	۱۰۴/۵۶
۱۳۹۵	۱۳۵/۱۷	۴/۶۰	۱/۱۲	۹/۲۰	۸/۱۹	۲/۴۶	۱۰۹/۵۹
۱۳۹۷	۱۵۶/۴۱	۰/۰۰	۰/۳۲	۸/۷۲	۸/۲۹	۲/۹۴	۱۳۶/۱۳

دو جدول زیر تعداد و سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان گلستان در سال ۱۳۹۷ برابر ۴۲/۸۱ است که نسبت به کل کشور بالاتر بوده است.

جدول ۶۵- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی

سال	مجموع	مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)						مراقبت بهداشت مرزی		
		شهری	روستایی	شهری روستایی	شبه‌روزی	روستایی	شهری			
کل کشور	۲۹۴۶۵	۱۵۵۹	۲۶۴۵	۱۰۵۹	۵۶۱	۳۲۴	۵۲۶۵	۱۷۷۴۶	۲۱۴	۹۲
۱۳۸۰	۷۰۱	۱۰۱	۸۳	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۵۱۷	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۸۵	۷۹۴	۱۰۰	۹۴	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۶۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۰	۸۰۰	۱۰۶	۹۷	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۵۹۷	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۵	۸۷۶	۱۱۴	۹۸	۰۰۰	۰۰۰	۴	۴۵	۶۰۹	۶	۰۰۰
۱۳۹۷	۸۰۰	۲۲	۸۷	۳۳	۱۱	۲۰	۵۳	۵۷۰	۲	۲

منبع: سالنامه آماری استان گلستان، ۱۳۹۷

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۶- سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی (صد هزار نفر)

پایگاه مراقبت بهداشت مرزی	تسهیلات زایمانی	خانه‌های بهداشت فعال	پایگاه بهداشت		مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				مجموع	سال و شهرستان
			شهری	روستایی	شبانه روزی	شهری روستایی	روستایی	شهری		
۰/۱۲	۰/۲۷	۲۲/۲۰	۶/۵۹	۰/۴۱	۰/۷۰	۱/۳۲	۳/۳۱	۱/۹۵	۳۶/۸۷	۱۳۹۷ کل کشور
...	...	۳۷/۱۰	۵/۸۱	۶/۱۸	۴۹/۱۰	۱۳۸۵
...	...	۳۳/۶۰	۵/۴۶	۵/۹۷	۴۵/۰۲	۱۳۹۰
...	۰/۳۲	۳۲/۵۹	۲/۴۱	۰/۲۱	۵/۲۴	۶/۱۰	۴۶/۸۷	۱۳۹۵
۰/۱۱	۰/۱۱	۳۰/۵۰	۲/۸۴	۱/۰۷	۰/۵۹	۱/۷۷	۴/۶۶	۱/۱۸	۴۲/۸۱	۱۳۹۷

دو جدول زیر تعداد و سرانه پایگاه‌های اورژانس در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع پایگاه‌های اورژانس در استان گلستان در سال ۱۳۹۷ برابر ۳/۰۵ است که نسبت به کل کشور پایین‌تر است. باید توجه داشت که سرانه پایگاه‌های اورژانس در نقاط شهری بالاتر و در نقاط جاده‌ای پایین‌تر از سرانه کل کشور بوده است.

جدول ۶۷- تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

جاده‌ای	شهری	مجموع	سال ۱۳۹۷
۳۴	۲۳	۵۷	گلستان
۱۵۶۹	۹۶۷	۲۵۳۶	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۸- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

جاده‌ای	شهری	مجموع	سال ۱۳۹۷
۱/۸۲	۱/۲۳	۳/۰۵	گلستان
۱/۹۶	۱/۲۱	۳/۱۷	کل کشور

۳-۲- فقر و محرومیت

محوریت موضوع فقر و محرومیت از جمله مهم‌ترین مسائل کشور به خصوص در دوره پس از انقلاب اسلامی بوده است. فقر با تعابیری چون فقر مطلق (تعریف معیشتی و حداقلی) و فقر نسبی (به مثابه محرومیت نسبی) همواره مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصان کشور بوده است. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به دلیل پشتوانه ایدئولوژیک انقلاب در بسط عدالت اجتماعی، اشتیاق برای تساهل، توازن و تعادل بین همه مناطق کشور و تعدیل شکاف میان شهر و روستا، دیدگاه‌های محرومیت‌زدایی رونق یافت. تلاش برای محرومیت‌زدایی و توسعه مناطق محروم و دورافتاده کشور در دستور کار نظام جمهوری اسلامی

قرار گرفت. پس از آن برنامه‌های اول تا ششم توسعه نیز گواه اهمیت این موضوع در دولت‌های مختلف بوده است.

درواقع کاهش محرومیت و نابرابری منطقه‌ای به دلیل تبعات اقتصادی و سیاسی، موضوع مهمی در بیشتر کشورهای در حال توسعه است. کیفیت زندگی افراد دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد به سرعت در حال افزایش است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد.

در ایران یکی از اهداف مهم در برنامه‌های اقتصادی-اجتماعی پس از انقلاب، کاهش محرومیت و رفع نابرابری میان مناطق بوده است. توسعه منطقه‌ای در ایران در طول دهه اول بعد از انقلاب اسلامی، با توجه ویژه به مناطق محروم در کل کشور مورد توجه قرار گرفت. در دهه دوم بعد از انقلاب، جهت‌گیری جدیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد گردید؛ تغییر جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای از سطوح ملی و بین منطقه‌ای به سطوح منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، توجه به سازماندهی طرح‌های مناطق روستایی و توجه به شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناطق برای حصول توسعه از آن جمله است.

با این وجود علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در برنامه‌ها و سیاست‌ها، در حال حاضر نابرابری‌های مشهودی میان مناطق مختلف کشور به لحاظ شاخص‌های توسعه و سطوح محرومیت موجود است. از این رو پژوهش‌های متفاوتی در راستای شناسایی و طبقه‌بندی مناطق محروم کشور و برنامه‌ریزی به منظور اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت ارتقای وضعیت موجود صورت گرفته است.

۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم

طرح مطالعاتی «نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران» توسط دفتر مطالعات رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماع (براساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۱)؛ «شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور» زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۶-۱۳۸۵) و «اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق» توسط بنیاد برکت (۱۳۹۶) از جمله مطالعاتی است که در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور در سطوح شهرستان، بخش و دهستان در سطح ملی صورت گرفته است.

الف) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی به بررسی فقر چندبعدی در ایران پرداخته است. در این پژوهش با استفاده از فایل خام داده‌های طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی سال ۱۳۹۱ مرکز آمار ایران، محاسبات شاخص فقر چندبعدی انجام شده است. بدین منظور ۵ شاخص سلامت، آموزش، مسکن، استانداردهای زندگی و اشتغال به عنوان مشخصه‌های فقر چندبعدی در نظر گرفته شده است. سپس با استفاده از وزن دهی به شاخص‌ها و مؤلفه‌های هر یک، میزان اهمیت آن‌ها تعیین شده است.

جدول ۶۹- شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی

وزن مؤلفه‌ها	مؤلفه	وزن شاخص	شاخص
۱۰	سوء تغذیه	۲۰	سلامت
۱۰	عدم برخورداری از بیمه درمان		
۱۰	خانوارهای دارای عضو کمتر از ۵ سال تحصیل	۲۰	آموزش
۱۰	خانوارهای دارای کودک ۶ تا ۱۸ سال کمتر از ۸ کلاس سواد (متناسب با سن)		
۱۰	مصالح بی‌دوام	۲۰	مسکن
۱۰	سطح زیربنای کمتر از ۱۶ مترمربع		
۴	سطح دسترسی به آشپزخانه	۲۰	استاندارهای زندگی
۴	عدم دسترسی به آب و برق		
۴	نداشتن حمام		
۴	نداشتن دارایی مانند اتومبیل، دوچرخه و...		
۴	نوع سوخت خانوار برای پخت و پز		
۱۰	سرپرست بیکار	۲۰	اشتغال
۱۰	عدم برخورداری از بیمه اجتماعی		

شاخص‌های مذکور درصد خانوارهایی را که دچار فقر چندبعدی هستند به تفکیک استان نشان می‌دهد. بر این اساس ۲۵ درصد از خانوارهای مناطق شهری استان گلستان دچار فقر شهری هستند. همچنین ۵۱ درصد از خانوارهای مناطق روستایی دچار فقر چندبعدی هستند. در این گزارش میانگین محرومیت هر استان نیز مشخص شده است. میانگین محرومیت در مناطق شهری استان گلستان برابر با ۳۵/۷ و در مناطق روستایی برابر با ۳۸/۵ هست. مقدار عددی این شاخص هرچه بیشتر باشد به معنی فاصله زیاد خانوارهای دچار فقر چند بعدی از آستانه فقر است. این شاخص در واقع معادل شاخص شکاف فقر در محاسبه فقر درآمدی است. علاوه بر این، بر اساس مطالعات انجام شده، ۵ اولویت اول هر استان جهت برنامه‌ریزی به تفکیک مناطق شهری و روستایی مشخص شده است. ۵ اولویت اول استان گلستان در مناطق شهری عبارتست از سلامت، مسکن، استاندارد زندگی، اشتغال و آموزش. اولویت‌های استان گلستان به تفکیک مناطق روستایی نیز عبارتست از: مسکن، استانداردهای زندگی، سلامت، اشتغال و آموزش (دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، بی‌تا).

ب) طرح مطالعاتی شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور با هدف شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته و تهیه نقشه مرکب آن‌ها (چگالی شاخص، بیکاری، بی‌سوادی، کمبود امکانات سکونتی، ارتباطی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی و ...) به منظور حمایت و تقویت توان منطقه‌ای صورت گرفته است.

در این پژوهش پس از انجام مطالعات اولیه و بحث و بررسی مراجع صاحب‌نظر ۲۵ شاخص به منظور سنجش میزان محرومیت در سطوح شهرستان، بخش و دهستان استفاده شده است. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها به تناسب سطوح مورد بررسی (شهرستان، بخش و دهستان) متفاوت بوده است. شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، نرخ بی‌سوادی (به دلیل وجود رابطه مستقیم و شدید با محرومیت)، تراکم خانوار در واحد مسکونی (پایین بودن این نرخ بیانگر بهبود وضعیت اقتصاد و توسعه‌ای هر جامعه‌ای است)، نرخ مهاجرت (نشانگر عدم رضایت از مکان زندگی و بازتاب توزیع نامتوازن امکانات)، بار تکفل شغلی (بیانگر نسبت جمعیت شاغل به کل جمعیت)، نسبت مراکز بهداشتی و درمانی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت آموزشگاه متوسطه به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای برخوردار از گاز، نسبت روستاهای دارای آب آشامیدنی سالم به کل روستاها (از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی که عدم برخورداری از آن سهم تعیین‌کننده‌ای در تشخیص محرومیت دارد)، نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت، چگالی جمعیت (نشانگر رابطه میان جمعیت و مساحت شهرستان، بخش و دهستان است)، فاصله مرکز شهرستان از مرکز (به منظور دسترسی یا عدم دسترسی مردم منطقه به خدمات مرکزی استان)، فاصله مرکز شهرستان از نزدیک‌ترین فرودگاه، فاصله مرکز شهرستان به ایستگاه راه آهن، نسبت پزشک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای بهره‌مند از دفاتر پستی به تعداد روستا، نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا، نسبت شعب بانک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت کتابخانه‌های عمومی یا کانون پرورش فکری و ... در سه سطح شهرستان، بخش و دهستان مورد ارزیابی قرار گرفت. در واقع شاخص‌ها ترکیبی از متغیرهای اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر متغیرهای اقتصادی و زیرساختی بوده است. اهمیت شاخص‌های مذکور در میزان محرومیت و قابل سنجش بودن؛ در انتخاب آن‌ها نقش اساسی داشته است.

سنجش میزان محرومیت: در این طرح به دلیل محدودیت‌های موجود در دستیابی به شاخص‌های مذکور در محدوده‌های شهرستان، بخش و دهستان؛ از نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ استفاده شده است. در طی جلساتی با مسئولین استانداری‌ها و معاونین و همین‌طور متخصصین امر، فرآیند وزن دهی شاخص‌ها انجام شده است.

بر اساس روش ضریب همبستگی، میانگین وزن هر یک از شاخص‌ها مشخص شده و برپایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با

رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر شهرستان، بخش و دهستان به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. بر این اساس مناطق محروم استان گلستان به شرح جدول زیر است:

جدول ۷۰- مناطق کمتر توسعه یافته استان گلستان

تابعیت تقسیماتی			ضریب دهستان	دهستان کمتر توسعه یافته
بخش	شهرستان	استان		
چشمه‌ساران	آزادشهر	گلستان	۶	چشمه‌ساران
وشمگیر	آق‌فلا	گلستان	۶	مزرعه جنوبی
وشمگیر	آق‌فلا	گلستان	۶	مزرعه شمالی
فندرسک	رامیان	گلستان	۶	فندرسک جنوبی
فندرسک	رامیان	گلستان	۶	فندرسک شمالی
مرکزی	رامیان	گلستان	۶	قلعه میران
مرکزی	رامیان	گلستان	۶	دلند
مرکزی	علی‌آباد	گلستان	۶	کتول
پیشکمر	کلاله	گلستان	۷	عرب داغ
پیشکمر	کلاله	گلستان	۷	زاوه کوه
مرکزی	کلاله	گلستان	۶	آق‌سو
مرکزی	کلاله	گلستان	۷	تمران
مرکزی	کلاله	گلستان	۶	کنگور
گلدشت	گمیشان	گلستان	۷	جعفریای شرقی
گلدشت	گمیشان	گلستان	۷	قزل‌آلان
مرکزی	گمیشان	گلستان	۷	جعفریای غربی
مرکزی	گمیشان	گلستان	۷	نفتلیجه
داشلی برون	گنبد کاووس	گلستان	۸	اترک
داشلی برون	گنبد کاووس	گلستان	۸	کزند
گلیداغ	مراوه تپه	گلستان	۸	شلمی
گلیداغ	مراوه تپه	گلستان	۸	گلیداغ
مرکزی	مراوه تپه	گلستان	۷	پالیزان
مرکزی	مراوه تپه	گلستان	۷	مراوه تپه
گالیکش	مینودشت	گلستان	۶	قراولان
گالیکش	مینودشت	گلستان	۶	ینفاق
گالیکش	مینودشت	گلستان	۶	نیلکوه
مرکزی	مینودشت	گلستان	۶	چهل‌چای
مرکزی	مینودشت	گلستان	۷	کوهسارات
مرکزی	مینودشت	گلستان	۸	قلعه قافه

(شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور، ریاست جمهوری، ۱۳۸۶)

بر اساس مطالعات مذکور، ۱۷/۲۴ درصد از دهستان‌ها محرومیت بالایی (ضریب ۸) داشته، ۳۴/۴۸ درصد دارای محرومیت متوسط (ضریب ۷) و ۴۸/۲۷ درصد نیز از محرومیت پایینی (ضریب ۶) برخوردار بوده‌اند. شایان ذکر است، ضرایب بر اساس ۵ تا ۹ تعیین شده و ضریب ۵ به معنی محرومیت کمتر و ضریب ۹ به معنی محرومیت بیش‌تر است.

دهستان‌های قلعه قافه، گلیداغ، شلمی، کَرند، اترک در شهرستان‌های مینودشت، مراوه تپه، مراوه تپه، گنبد کاووس و گنبد کاووس در اولویت میزان فقر قرار دارند.

ج) پژوهش دیگر مربوط به اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق توسط بنیاد برکت صورت گرفته است. در این طرح ۵۴ شاخص به منظور سنجش سطح محرومیت مورد استفاده قرار گرفته شده است.

سنجش میزان محرومیت: بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی) میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و برپایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر استان، شهرستان و بخش به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. شاخص‌های مذکور به شرح جدول زیر است:

جدول ۲۱- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی)

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱	نرخ اشتغال (درصد)	۰/۰۸۳۵
۲	نرخ اشتغال زنان (درصد)	۰/۱۱۴۸
۳	نرخ فعالیت (درصد)	۰/۱۴۰۷
۴	بار تکفل شغلی (نفر به ازای هر نفر شاغل)	۰/۱۶۴۳
۵	نسبت شاغلان بخش کشاورزی به کل شاغلان (درصد)	۰/۱۹۱۶
۶	نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۲۲۳
۷	نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۴۳۳
۸	نسبت مساحت اراضی راعی به کل مساحت بخش	۰/۲۷۴۵
۹	نسبت مساحت اراضی زراعی آبی به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۰۲۳
۱۰	نسبت مساحت اراضی زراعی دیم به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۲۵۱
۱۱	نسبت مساحت اراضی باغی به کل اراضی (درصد)	۰/۳۵۸۸
۱۲	سرانه دام سنگین خانوار (راس)	۰/۳۹۳۰
۱۳	سرانه دام سبک خانوار (راس)	۰/۴۱۹۵
۱۴	تراکم تراکتور در هر ۱۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۵۰۲

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱۵	تراکم کمباین در هر ۱۰۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۸۱۵
۱۶	نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۰۲۷
۱۸	نسبت روستاهای بهره‌مند از گاز به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۳۶۰
۱۹	نسبت شعب بانک به ۱۰/۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۵۵۵۴
۲۰	فاصله مرکز بخش از مرکز شهرستان (Km)	۰/۵۸۵۹
۲۱	فاصله مرکز بخش از مرکز استان (Km)	۰/۶۰۳۷
۲۲	شدت فرسایش	۰/۶۳۷۴
۲۳	قابلیت اراضی	۰/۶۶۸۹
۲۴	ارتفاع	۰/۶۹۳۴
۲۵	کلاس شیب	۰/۷۲۳۲
۲۶	میزان بارش	۰/۷۴۶۲
۳۱	دما	۰/۷۶۹۱
۳۲	اقلیم	۰/۷۹۹۸
۳۳	منابع آب	۰/۸۲۷۱
۳۴	تعداد معدن	۰/۸۵۵۵
۳۵	پتانسیل زلزله	۰/۸۷۹۴
۳۶	پتانسیل سیل	۰/۹۰۵۹
۳۷	بعد خانوار	۰/۹۳۰۰
۳۸	نرخ رشد جمعیت (درصد)	۰/۹۵۸۹
۳۹	نسبت جنسی (درصد)	۰/۹۸۵۰
۴۰	تراکم جمعیت	۱/۰۱۰۸
۴۱	نسبت شهرنشینی (درصد)	۱/۰۴۴۰
۴۲	نرخ باسوادی (درصد)	۱/۰۶۷۸
۴۳	نرخ باسوادی زنان (درصد)	۱/۰۹۸۱
۴۴	نسبت باسوادان با تحصیلات عالی به کل باسوادان (درصد)	۱/۱۲۲۸
۴۵	نسبت مراکز بهداشتی درمانی و خانه بهداشت به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۴۶۵
۴۶	نسبت پزشک به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۸۲۲
۴۷	نسبت مدرسه راهنمایی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۰۴۲
۴۸	نسبت دبیرستان و هنرستان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۳۰۶
۴۹	نسبت کتابخانه و کانون پرورش فکری کودکان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۵۸۸
۵۰	نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۹۰۰
۵۱	نسبت روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)	۱/۳۱۳۳
۵۲	نسبت روستاهای بهره‌مند از دفتر پستی به تعداد روستا (درصد)	۱/۳۳۷۲
۵۳	نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت (درصد)	۱/۳۶۱۱
۵۴	نسبت روستاهای خالی از سکنه به کل روستاها (درصد)	۰/۰۳۴۶

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

جدول ۲۲- مناطق کم تر توسعه یافته استان گلستان

ردیف	استان	شهرستان	بخش
۱	گلستان	آق قلا	وشمگیر
۲	گلستان	رامیان	فندر سک
۳	گلستان	رامیان	مرکزی
۴	گلستان	گنبد کاووس	داشلی برون
۵	گلستان	مینودشت	مرکزی
۶	گلستان	گالیکش	مرکزی
۷	گلستان	گالیکش	لوه
۸	گلستان	کلاله	مرکزی
۹	گلستان	گمیشان	گلدشت
۱۰	گلستان	گمیشان	مرکزی
۱۱	گلستان	مراوه تپه	پلی داغ
۱۲	گلستان	مراوه تپه	مرکزی

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در مجموع، ۵۶۴ بخش و شهرستان محروم در استان‌های مختلف کشور مورد سنجش قرار گرفته است. در این میان استان گلستان دارای ۸ شهرستان و ۱۲ بخش محروم است. شهرستان‌های مراوه تپه (بخش گلی داغ)، گنبد کاووس (بخش داشلی برون)، مراوه تپه (بخش مرکزی) و آق قلا (بخش وشمگیر) در ردیف ۳۰۶، ۲۸۲، ۱۱۳ و ۳۳۶ مناطق محروم کشور به حساب آمدند. بدیهی است رفع محرومیت مناطق مذکور مستلزم شناخت کافی از امکانات و پتانسیل‌های منطقه‌ای و بهره‌گیری از آن‌ها در جهت رفع محرومیت و دستیابی به توسعه پایدار است. مزیت‌های نسبی مناطق محروم استان گلستان در سه بخش عمده اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات و زیربخش‌های آن به شرح زیر است:

الف) کشاورزی:

۱. مزیت نسبی در تولید محصولات باغی نظیر هلو، پرتغال، آلو، نارنگی، زیتون، توت فرنگی، سایر مرکبات، گردو، کیوی، خرمالو، انار و سیب
۲. مزیت نسبی در تولید گندم، شلتوک، نباتات علوفه‌ای، سیب‌زمینی، جو، گندم، سایر سبزیجات، سویا، ذرت علوفه‌ای، کزازه، پنبه، هندوانه، خیار، خربزه، پیاز، دانه‌های روغنی، توتون، تنباکو و گیاهان دارویی.
۳. مزیت نسبی در دامداری و دامپروری و پرورش دام سبک

۴. مزیت نسبی در پرورش دام سنگین به خصوص در بخش‌های مرکزی کلاله، مرکزی مینودشت، مرکزی مراوه تپه، داشلی برون گنبد کاووس، گلدشت گمیشان و بخش مرکزی رامیان.
۵. مزیت نسبی در تولید تخم مرغ و گوشت مرغ و شتر مرغ
۶. مزیت نسبی در پرورش اسب در گنبد کاووس این استان به لحاظ داشتن پست‌های اسبدوانی و برگزاری سالانه مسابقات اسب دوانی شهرت خاصی دارد.
۷. مزیت نسبی در پرورش زنبور عسل به لحاظ وجود باغات میوه و مراتع مناسب و جنگل معروف گلستان.
۸. مزیت نسبی در شیلات در بخش گمیشان و آبی پروری در سایر بخش‌های محروم استان، با توجه به وجود رودخانه‌های دائمی در اکثر بخش‌های استان
۹. مزیت نسبی در وجود جنگل و مراتع مناسب و داشتن پتانسیل مناسب در زمینه صنایع چوب
۱۰. مزیت نسبی در پرورش کرم ابریشم و نوغانداری

ب) صنعت:

۱. وجود ناحیه صنعتی دهنه در بخش مرکزی شهرستان کلاله
۲. وجود ناحیه صنعتی کلاله در بخش مرکزی شهرستان کلاله
۳. وجود ناحیه صنعتی گمیشان در بخش سیمین شهر شهرستان گمیشان
۴. وجود شهرک صنعتی رامیان در بخش مرکزی شهرستان رامیان
۵. وجود شهرک صنعتی گرگان ۳ در بخش وشمگیر شهرستان آق‌قلا
۶. وجود شهرک صنعتی مراوه تپه در بخش مرکزی شهرستان مراوه تپه
۷. وجود شهرک صنعتی مینودشت در بخش مرکزی شهرستان مینودشت
۸. وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن سنگ لاشه هکی و صدف در بخش‌های محروم استان
۹. مزیت نسبی در تولید قالی و قالیچه، نمد، پستی و گلیم در غالب بخش‌ها از جمله بخش‌های محروم استان، ابریشک بافی در گالیکش، مینودشت و رامیان. همچنین حصیربافی در کلاله و مینودشت و پوستین دوزی در مراوه تپه سوزن دوزی در آق‌قلا و مینودشت
۱۰. مزیت نسبی در تولید چرم و کفش
۱۱. مزیت نسبی در صنایع نوغانداری در گالیکش و مینودشت
۱۲. مزیت نسبی به لحاظ داشتن توانمندی توسعه صنایع تبدیلی و بسته‌بندی فرآورده‌های بخش کشاورزی

ج) خدمات:

- ۱- مزیت نسبی در ارائه خدمات بازرگانی به لحاظ دسترسی به بازارهای پرجمعیت استان‌های مجاور، وجود گمرکات گرگان، بندر ترکمن و اینچه برون، تولید محصولات مهم از جمله گندم، گیاهان دارویی، پنبه، دانه‌های روغنی، محصولات باغی، دام، طیور و نوغانداری، همچنین مرکز پرورش و تولید نژادهای اصل اسب و توان صادرات آن‌ها، وجود سنت دیرپای بافت فرش و صنایع دستی ترکمن، برخورداری از جنگل‌های صنعتی، تجاری و زراعت چوب و در نهایت تبادل انرژی و کالا با کشورهای آسیای میانه. همچنین وجود بازارچه مرزی اینچه برون، زمینه خوبی برای تبادل کالا را فراهم نموده است.
- ۲- وجود پتانسیل و مزیت نسبی در ارائه خدمات مرزی و حمل و نقل جاده‌ای به لحاظ هم‌جواری با استان‌های خراسان شمالی، مازندران و سمنان و همچنین موقعیت مناسب جغرافیایی در زمینه دسترسی به کریدورهای بین‌المللی شمال-جنوب و بازارهای آسیای میانه و هم‌مرزی با کشور ترکمنستان و برخورداری از شبکه حمل و نقل جاده‌ای، ریلی و هوایی (فرودگان بین‌المللی گرگان و دو فرودگاه داخلی گرگان و کلالة) همچنین خط آهن اینچه برون- گرگان سبب اتصال کشورهای قزاقستان و ترکمنستان از طریق استان گلستان به خلیج فارس و دریاهای آزاد جنوب می‌شود.
- ۳- مزیت نسبی در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری با وجود فرهنگ و تمدن دیرینه، آثار باستانی، تنوع آب و هوایی داشتن جاذبه‌های اکوتوریسم و طبیعت گردی، وجود مناظر زیبای طبیعی از جمله جنگل گلستان و در بخش‌های محروم استان.
- ۴- مزیت نسبی وجود مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای متعدد در استان که زمینه توانمندسازی مهارتی جوانان مستعد بخش‌های مناطق محروم را فراهم می‌کند.
- ۵- به لحاظ داشتن انبار ۲۰,۰۰۰ تنی گندم در کلالة و صنایع تبدیلی، آرد، کنسرو و کمپوت در گنبدکاووس، تأثیرمستقیم و غیرمستقیم در ایجاد فرصت‌های شغلی برای جوانان مستعد منطقه و عرضه و فروش محصولات بخش‌های محروم دارد.
- ۶- مزیت نسبی و وجود پتانسیل ویژه برای ایجاد اقامتگاه‌های سنتی بومی منطقه جهت نمایش فرهنگ و آداب و رسوم محلی و رفتارهای سنتی و ارائه غذاهای محلی برای گردشگران داخلی و خارجی، با استفاده از تسهیلات اعتباری صندوق کارآفرینی و اعتبارات مناطق ویژه نهاد ریاست جمهوری (اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶).

۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان گلستان

همان‌طور که مشاهده می‌شود بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان گلستان برابر با ۳۶۰,۰۴۳ نفر است. از این تعداد ۱۷۹,۴۱۸ نفر زن و ۱۸۰,۶۲۶ نفر مرد هستند. تعداد خانوار ساکن در این مناطق برابر با ۱۰۲,۲۴۴ است. میانگین بعد خانوار برابر با ۳,۵ است و میانگین نسبت جنسی در این مناطق برابر با ۱۰۱,۱ است. نسبت جنسی در مناطق محروم این استان پایین‌تر از متوسط نسبت جنسی در کل کشور (۱۰۳) است. بعد خانوار این مناطق بالاتر از بعد خانوار در کل کشور است (متوسط بعد خانوار کل کشور در سرشماری ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳ بوده است). بالاترین نسبت جنسی مربوط به دهستان‌های نفتلیجه در شهرستان‌های گمیشان با نسبت جنسی ۱۰۵/۷ است. پس از آن دهستان‌های قلعه میران و اترک در شهرستان‌های گنبد کاووس و رامیان با ۱۰۵/۲ بالاترین نسبت جنسی را دارند.

بالاترین میزان بعد خانوار نیز مربوط به جعفریای شرقی شهرستان گمیشان با بعد خانوار ۳/۹ است. بعد خانوار در دهستان‌های عرب داغ، مزرعه شمالی، تمران، نفتلیجه، اترک، کرند، شلمی، گلی داغ، پالیزان و مراوه تپه با بعد خانوار ۳/۷, ۳/۷, ۳/۷, ۳/۷, ۳/۷, ۳/۷, ۳/۷, ۳/۷, ۳/۷, ۳/۸ در شهرستان‌های کلاله، آق‌قلا، کلاله، گمیشان، گنبد کاووس، گمبد کاووس، مراوه تپه، مراوه تپه و مراوه تپه بیش‌ترین میزان را داشته است.

جدول ۷۳- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان گلستان

تابعیت تقسیماتی			سرشماری سال ۹۵						
بخش	شهرستان	استان	دهستان کمتر توسعه یافته	بعد خانوار	نسبت جنسی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمعیت	خانوار
چشمه‌ساران	آزادشهر	گلستان	چشمه‌ساران	۳.۲	۱۰۴.۷	۷۹۲.۴	۰.۱۶۵	۸۰۸.۹	۱۰۰.۳
وشمگیر	آق‌قلا	گلستان	مزرعه جنوبی	۳.۶	۹۸.۵	۸۶۹.۳	۸۱۲.۳	۶۸۱.۷	۱۲۸.۲
وشمگیر	آق‌قلا	گلستان	مزرعه شمالی	۳.۷	۱۰۲.۵	۷۰۹۲۳	۸۰۱۲۸	۱۶۰۶۱	۴۳۰۰
فندرک	رامیان	گلستان	فندرک جنوبی	۳.۵	۹۷.۷	۹۰۳۲۴	۹۰۱۱۱	۱۸۰۴۳۵	۵۲۶۳
فندرک	رامیان	گلستان	فندرک شمالی	۳.۳	۹۶.۷	۳۰۶۳۹	۳۰۵۲۰	۷۰۱۵۹	۲۰۱۸۰
مرکزی	رامیان	گلستان	قلعه میران	۳.۳	۱۰۵.۲	۱۰۷۵۰	۱۰۴۴۱	۳۰۵۹۱	۱۰۰۷۷
مرکزی	رامیان	گلستان	دلند	۳.۴	۱۰۰.۸	۱۰۰۳۳۸	۱۰۰۴۱۶	۲۰۰۷۵۴	۶۰۱۸۸
مرکزی	علی‌آباد	گلستان	کتول	۳.۴	۱۰۰.۶	۱۳۰۳۲۴	۱۳۰۴۰۸	۲۶۰۷۳۲	۷۰۰۱
پیشکمر	کلاله	گلستان	عرب داغ	۳.۸	۱۰۰.۹	۷۰۳۶۹	۷۰۴۳۴	۱۴۰۸۰۳	۳۰۹۰۷
پیشکمر	کلاله	گلستان	زاوه کوه	۳.۴	۱۰۱.۱	۳۰۱۸۱	۳۰۲۱۶	۶۰۳۹۷	۱۰۷۷۷
مرکزی	کلاله	گلستان	آق سو	۳.۶	۱۰۰.۷	۶۰۵۶۰	۶۰۶۰۶	۱۲۰۱۶۶	۳۰۶۲۴
مرکزی	کلاله	گلستان	تمران	۳.۷	۱۰۲.۵	۸۰۸۰۶	۹۰۰۲۶	۱۷۰۸۳۲	۴۰۵۳
مرکزی	کلاله	گلستان	کنگور	۳.۴	۱۰۱.۳	۱۱۰۵۰۸	۱۱۰۶۶۰	۲۲۰۱۶۸	۶۰۷۸۱
گلدشت	گمیشان	گلستان	جعفریای شرقی	۳.۹	۹۹.۷	۳۰۳۰۷	۳۰۲۹۸	۶۰۶۰۵	۱۰۶۹۵
گلدشت	گمیشان	گلستان	قزل‌آلان	۳.۶	۱۰۱.۰	۵۰۰۷۹	۵۰۱۳۲	۱۰۰۲۱۱	۲۰۳۲۷

تابعیت تقسیماتی				سرشماری سال ۹۵					
بخش	شهرستان	استان	دهستان کمتر توسعه یافته	بعد خانوار	نسبت جنسی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمعیت	خانوار
مرکزی	گمیشان	گلستان	جعفربای غربی	۳.۶	۱۰۱.۵	۵,۸۶۶	۵,۹۵۳	۱۱,۸۱۹	۳,۳۰۶
مرکزی	گمیشان	گلستان	نفتلیجه	۳.۷	۱۰۵.۷	۱,۸۱۹	۱,۹۲۲	۳,۷۴۱	۱,۰۱۳
داشلی برون	گنبد کاووس	گلستان	اترک	۳.۷	۱۰۵.۲	۷,۴۲۸	۷,۸۱۶	۱۵,۲۴۴	۴,۰۷۴
داشلی برون	گنبد کاووس	گلستان	کرند	۳.۷	۱۰۰.۰	۴,۷۲۲	۴,۷۲۱	۹,۴۴۳	۲,۵۵۸
گلیداغ	مراوه تپه	گلستان	شلمی	۳.۷	۱۰۳.۲	۵,۹۲۷	۶,۱۱۴	۱۲,۰۴۱	۳,۲۸۶
گلیداغ	مراوه تپه	گلستان	گلی داغ	۳.۷	۹۷.۵	۸,۴۵۰	۸,۲۳۷	۱۶,۶۸۷	۴,۵۲۰
مرکزی	مراوه تپه	گلستان	پالیزان	۳.۷	۱۰۱.۷	۴,۶۰۵	۴,۶۸۴	۹,۲۸۹	۲,۴۹۴
مرکزی	مراوه تپه	گلستان	مراوه تپه	۳.۷	۹۹.۳	۶,۶۷۵	۶,۶۲۷	۱۳,۳۰۲	۳,۵۷۵
گالیکش	مینودشت	گلستان	قراولان	۳.۴	۱۰۰.۵	۵,۸۴۱	۵,۸۱۳	۱۱,۷۱۴	۳,۴۷۱
گالیکش	مینودشت	گلستان	ینقاق	۳.۴	۱۰۰.۷	۱۰,۰۴۶	۱۰,۰۱۸	۲۰,۰۶۴	۵,۹۵۸
گالیکش	مینودشت	گلستان	نیلکوه	۳.۴	۱۰۰.۳	۱,۹۴۷	۱,۹۵۲	۳,۸۹۹	۱,۰۵۸
مرکزی	مینودشت	گلستان	چهل چای	۳.۳	۹۶.۷	۱۲,۹۹۸	۱۲,۵۶۷	۲۵,۵۶۵	۷,۷۸۹
مرکزی	مینودشت	گلستان	کوهسارات	۳.۳	۱۰۰.۶	۷,۵۲۲	۷,۵۶۴	۱۵,۰۸۶	۴,۵۲۴
مرکزی	مینودشت	گلستان	قلعه قافه	۳.۳	۱۰۴.۵	۲,۳۰۷	۲,۴۱۰	۴,۷۱۷	۱,۴۲۶
جمع میانگین				۳.۵	۱۰۱.۱	۱۷۹,۴۱۸	۱۸۰,۶۲۶	۳۶۰,۰۴۴	۱۰۲,۲۴۴

(داده‌های سرشماری مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

۳-۲-۳- جمع‌بندی

استان گلستان دارای مساحت ۲۰/۳۶۷ کیلومتر مربع و جمعیت ۱,۸۶۸,۸۱۹ نفر است (چکیده مطالعات سند آمایش استان گلستان، ۱۳۹۷). گلستان از شمال با کشور ترکمنستان، از شرق با خراسان شمالی، از جنوب با سمنان و از غرب با استان مازندران و دریای خزر همسایه است.

این استان دارای پتانسیل‌های بسیاری در حوزه معادن، دسترسی به دریاچه خزر، دارا بودن نقطه مرزی اینچبه برون، مزیت‌های متعدد کشاورزی (زراعت، باغبانی)، صید و صیادی، آبی‌پروری و دامداری، آب و هوای متنوع و داشتن تاریخچه غنی و صنایع دستی مطرح است. همچنین قرارگیری در محورهای مواصلاتی پرسفر (منتهی به خراسان و مازندران و مرز اینچبه برون) و دارا بودن جاذبه‌های متعدد و متنوع گردشگری (تاریخی، مدهبی، طبیعی و ورزشی) شرایط مناسبی برای شکل‌گیری اقتصادهای مبتنی بر گردشگری در استان ایجاد کرده است.

با این وجود نرخ بیکاری استان گلستان در حدود ۱۱/۸ درصد است و از این حیث در رتبه ۱۴ کشور قرار دارد. توزیع اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصادی استان نشان می‌دهد که با کاهش اشتغال، بخش خدمات در بخش‌های مختلف تقریباً یکنواخت شده است. اشتغال بخش صنعت استان روند نزولی را آغاز کرده و با تعطیل شدن بخش قابل توجهی از کارخانه‌ها و کارگاه‌های استان، اشتغال این بخش در حال افول است.

دلیل اصلی نرخ اشتغال ناقص در استان گلستان، تمرکز عمده اقتصاد استان بر اقتصاد کشاورزی (فصلی و مقطعی) است. همین اشتغال ناقص باعث شده است که در نبود اشتغال مکمل، اغلب روستاییانی که طی سال‌های اخیر با مشکل بی‌آبی و خشکسالی در بخش کشاورزی روبرو شده‌اند به روستاهای مجاور و یا شهرهای نزدیک مهاجرت نمایند. عدم مواجهه توسعه‌ای مناسب و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بهینه طی سالیان گذشته موجب گسترش بیکاری به خصوص بیکاری‌های فصلی شدید و بالاترین نرخ اشتغال ناقص کشور (۱۹/۲ درصد) شده است (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار اشتغال پایدار استان گلستان، ۱۳۹۵:۵).

از سوی دیگر؛ بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، در رابطه با سنجش فقر ایران در سال ۱۳۹۵؛ نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان گلستان برابر با ۳۰/۶۸ است. تعداد فقرا ۶۴۶,۳۳۳ نفر و تعداد خانوارهای فقیر ۱۸۰,۳۸۷ بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۷).

توسعه نامتوازن، بیکاری، مهاجرت به شهرها بدون در نظر گرفتن زیرساخت‌های مورد نیاز، تبدیل روستاها به شهرها، تبدیل اراضی کشاورزی به مناطق مسکونی، پایین بودن راندمان آبیاری، پایین بودن سهم سرمایه‌گذاری بخش صنعت، واردات بی‌رویه و نبود فرصت‌های صادراتی، نرخ بالای بی‌سوادی و عدم تناسب رشته تحصیلی با نیازهای بخش‌های مختلف بازار کار استان از جمله عوامل تاثیرگذار بر فقر و محرومیت در استان گلستان بوده است. بنابراین توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های این استان از جمله بهره‌گیری از جاذبه‌های گردشگری، توسعه صنایع و معادن، ممانعت از خام‌فروشی، مدیریت آب، ارتقای مهارت‌های جوانان و اشتغال زایی از جمله راهکارهای غلبه بر فقر و محرومیت در استان گلستان است.

۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیر رسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه یکی از پیامدها و ویژگی‌های بارز شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران بوده است. این سکونتگاه‌ها یکی از عوامل تهدیدکننده کیفیت زندگی و برهم زنده تعادل اجتماعی در شهرها به حساب می‌آیند. اسکان غیررسمی در شهرها به طور اساسی ناشی از عوامل متعددی است. بخشی از آن سبب توسعه ناهمگون و نابرابر مناطق شهری و تفاوت‌های مکانی- فضایی (افتراق مکانی) نسبت به امکانات و تسهیلات موجود است.

تعاریف متعددی از سکونتگاه‌ها ارائه شده است که هر یک بر ملاک‌ها و معیارهای خاصی مانند کالبد، جغرافیا، اقتصاد، روابط اجتماعی و ویژگی‌های روانی تأکید کرده‌اند. برخی از نظر «بوم‌شناسی شهری» بر عواملی مانند

نحوه استفاده از زمین، کمبود مسکن، قیمت و اجاره زمین توجه کرده و عده‌ای دیگر از چشم‌انداز «فقر شهری» و مسائلی مانند نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و «تبعیض» نگریسته‌اند.

این پدیده به اشکال متفاوت در گوشه و کنار شهرها، حتی در بخش مرکزی شهرها در قالب محله‌هایی با عناوین زاغه، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های خودرو و سکونتگاه‌های غیرمجاز، سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده و ... مشاهده می‌شود. فقدان مالکیت بر زمین، قرارگیری در اراضی نامناسب (حریم خطوط راه‌آهن و بزرگراه‌ها و ...)، در دسترس نبودن امکانات پایه زندگی، بی‌نظمی و نابسامانی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، وجود فضاهای بی‌دفاع، گم و بدون نظارت؛ از ویژگی‌های این سکونتگاه‌هاست.

مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ روند شتابان جمعیت شهری و عدم توسعه زیرساخت‌های ضروری، مهاجرت گسترده اعم از روستا به شهر و مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن، سطح پایین درآمد خانوار و بالا بودن بهای زمین و همچنین هزینه ساخت و ساز رسمی، فقدان منطقه‌بندی و کاربری نامناسب زمین، ناکارآمدی سیاست‌ها و برنامه دولت‌ها، برنامه‌ریزی از بالا به پایین، توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات بوده است.

۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی

به دنبال شهرنشینی شتابان معاصر در کشورهای درحال توسعه و از جمله ایران، سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه جلوه‌ای کالبدی از فقر شهری در درون یا پیرامون شهرها شکل گرفتند. بنا به شرایط تاریخی و جغرافیایی و با توجه به مکاتب اقتصادی و سیاسی حاکم، از این پدیده برداشت‌های متفاوتی شکل گرفت و برای حل آن نیز رویکردهای متفاوتی اتخاذ گردید. از نادیده انگاشتن تا توانمندسازی، طیفی از اقدامات و سیاست‌ها را در برمی‌گیرد که به فراخور شرایط تاریخی و جغرافیایی مورد توجه قرار گرفته‌اند. این سیاست‌ها تحت تاثیر مکاتب، نظام‌های سیاسی و اجرایی و یا سازمان‌های بین‌المللی ترویج شده و کمابیش در بیش‌ترین کشورها تجربه شده‌اند. سیاست‌هایی چون نادیده گرفتن، تخریب و تخلیه اجباری، مسکن عمومی، بهسازی و توانمندسازی و ... نتایج متفاوتی را در کشورهای مختلف به همراه داشته است.

از اوایل سده بیستم که مسئله فقر و سکونتگاه‌های فقیرنشین مورد توجه جدی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت؛ تمرکز بر سیاست‌های اقتصادی کلان از جمله سیاست‌های فقرزدایی و سیاست‌هایی برای افزایش

متوسط درآمد و نیز ایجاد عدالت اجتماعی، همواره به مثابه راه حل ریشه‌ای فقر و محلات فقیرنشین مورد توجه بوده است.

جدول ۲۴- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

نکات اصلی	دوره رواج و تسلط	رویکرد
با توسعه اقتصادی در کل جامعه مشکل حل خواهد شد. مشکل ساختاری است و با برنامه‌ریزی محلی حل نخواهد شد.	تا دهه ۱۹۶۰	نادیده گرفتن
سکونتگاه‌های غیررسمی غده چرکین بر بدن شهر هستند و باید برچیده شوند.	۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ برخی کشورها تاکنون	حذف و تخلیه اجباری
بهره‌گیری از نیروی کار، مهارت و توان مدیریت ساکنان در حل مشکل	۱۹۷۰ و ۱۹۸۰	خودیاری
دولت و منابع دولتی کلید حل مشکل است. نیاز به پارانه‌های هدف‌دار مسکن	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	مسکن عمومی (اجتماعی)
تأمین زمین و زیرساخت‌های اولیه راه حل است.	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	مکان- خدمات
تأمین حق سکونت و زیرساخت‌ها با بهره‌گیری از وضع موجود	۱۹۸۰ تاکنون	ارتقاء بخشی (بهسازی)
ایجاد چارچوب سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت‌های درونی اجتماعات محل توسعه اقتصادی و اجتماعی	۱۹۹۰ تاکنون	توانمندسازی
با ترکیبی از توانمندسازی و تأکید بر حکمروایی شایسته (به‌ویژه حق نگاهداشت مسکن) محور، اجتماع محلی دانسته شد.	از ۲۰۰۰	اجتماع محوری (تام)

(ایراندوست، ۱۳۹۰:۱۳۹)

۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و بطور خاص استان گلستان

ایران از جمله کشورهای در حال توسعه‌ای محسوب می‌شود که با مشکل وجود سکونتگاه‌های غیررسمی روبروست. سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران پیش از سال ۱۳۳۰ به صورت محدود در چند شهر به وجود آمد. با این وجود تا قبل از اصلاحات ارضی، روندی بسیار آرام و کند داشته است. اما بعد از اصلاحات ارضی ۱۳۴۲ همراه با رشد مهاجرت، حاشیه‌نشینی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. چراکه اکثر خوش‌نشینانی که صاحب نسق نبوده و در نتیجه زمینی به آن‌ها واگذار نشد، همچنین کشاورزانی که مقدار ناچیزی زمین به آن‌ها رسیده بود مهاجرت نموده و در محلات فقیرنشین و حاشیه شهرها سکنی گزیدند. نکته قابل ذکر آن است که وجه اشتراک تمامی انواع سکونتگاه‌های غیررسمی دستیابی محدود و یا عدم دسترسی به امکانات و خدمات اساسی و زیرساختی است. اما در ایران سکونتگاه‌های غیررسمی به گونه‌ای متفاوت از سایر کشورها شکل گرفته است. به‌طوری که در غالب سکونتگاه‌های ایران، تصرف و مالکیت به صورت ملکی است و شکل تصرف عدوانی و غصبی بسیار نادر است. ساکنان این سکونتگاه‌ها مسکن را خود بر روی زمینی که تملک کرده‌اند، ساخته اما

ضوابط و مقررات رسمی را رعایت نکرده و در نتیجه این سکونتگاه‌ها بدون برنامه ایجاد شده است. از این رو سکونتگاه‌های بی‌ضابطه با سکونتگاه‌های ایران قرابت معنایی بیش‌تری دارد. در حال حاضر بیش از ۳۰ درصد از جمعیت کشورمان در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند. متأسفانه این پدیده به سرعت در حال رشد و گسترش است و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست محیطی فراوانی را در اغلب شهرهای ایران به وجود آورده است. استان گلستان نیز که تا سال ۱۳۷۶ بخشی از استان مازندران بود، در آن سال به صورت استانی مستقل درآمد و در حال حاضر درگیر مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی است.

اگرچه بنا بر مطالعات انجام شده در سال ۱۳۹۰، استان گلستان از نظر درصد جمعیت حاشیه‌نشین با ۵/۴ درصد در ۲۳ محله اسکان غیررسمی و در دو شهر گنبد کاووس (۳۸۱۵۰ نفر) و گرگان (۵۶۹۵۸ نفر) متمرکز بودند، اما بنا بر آخرین آمار موجود این میزان در استان گلستان به ۱۷ درصد رسیده که در ۵۳ منطقه اسکان غیررسمی ساکن هستند. این اعداد روند نگران‌کننده و رو به رشدی را نشان می‌دهد. مهاجرپذیر بودن استان گلستان و حجم بالای مهاجرت از روستاها به شهرها از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر رشد حاشیه‌نشینی در استان گلستان در سال‌های گذشته بوده است. با توجه به آمار بالای جمعیت روستایی در استان گلستان و بالا بودن آمار مهاجرت از مناطق روستایی به شهرها در مقایسه با میانگین کشوری - در صورت عدم توجه به سیاست‌های توسعه‌ای مناسب در روستاها- پیش‌بینی می‌شود در سال‌های آتی به شدت بر میزان جمعیت حاشیه‌نشین در شهرهای استان گلستان افزوده شود (مسئله‌شناسی راهبردی توسعه در استان گلستان، ۱۳۹۵).

بررسی نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن نشان داده که متوسط رشد سالانه جمعیت استان گلستان در دوره ۹۰-۱۳۸۵ حدود ۱/۹ درصد بوده که از متوسط رشد سالانه منطقه و کشور بیش‌تر بوده است. در دوره ۹۵-۱۳۸۵ متوسط رشد سالانه جمعیت استان معادل ۱/۰۱ درصد بوده که در مقایسه با متوسط رشد سالانه کشور و منطقه کم‌تر بوده است.

به طور کلی بررسی توزیع جمعیت استان حاکی از آن است که ساکنان این استان به طرز ناهمگون و نامتوازی در شهرستان‌ها پراکنده شده‌اند. سهم چشمگیری از جمعیت در دو شهرستان گرگان (۲۵/۷ درصد) و گنبد (۱۸/۷ درصد) زندگی می‌کنند (چکیده مطالعات سند آمایش استان گلستان، ۲۳:۱۳۹۷). از این رو با تمرکز امکانات در شهرهای محدودی از استان، گرایش غالب ساکنین از جمله روستائینان و ساکنین شهرهای کوچک‌تر به مکان‌های مستعد جلب خواهد شد و با خیل عظیمی از مهاجران مواجه خواهیم شد.

در حال حاضر جمعیت روستائینان این استان قابل توجه بوده؛ بطوری که ۴۶/۷۳ درصد از جمعیت استان را روستائینان و ۵۳/۲۷ درصد را شهرنشینان تشکیل می‌دهند (سرشماری مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). با این وجود

آهنگ رشد مهاجرت از روستاها به شهرها در حال افزایش است که می‌بایست به طور ویژه سیاست‌هایی جهت نگهداشت روستاییان و حفظ اراضی و زمین‌های کشاورزی، بهینه‌سازی کشاورزی و شیوه‌های آبیاری اتخاذ گردد.

استان گلستان یکی از نمودهای بارز بی‌توجهی به پتانسیل‌های بومی موجود در مناطق گوناگون آن است؛ به گونه‌ای که علیرغم وجود ظرفیت‌های بسیار در حوزه‌های کشاورزی، صنایع، گردشگری و ... این استان نتوانسته است در حوزه اقتصادی موفقیت مطلوبی کسب نماید. ضمن آن که بخش صنعت نیز با روند نزولی مواجه بوده است.

استان گلستان پس از سیستان و بلوچستان بالاترین میزان اشتغال ناقص را به خود اختصاص داده است. همین امر باعث شده است که در نبود اشتغال مکمل، اغلب روستاییانی که طی سال‌های اخیر با مشکل بی‌آبی و خشکسالی در بخش کشاورزی روبرو شده‌اند به روستاهای مجاور و یا شهرهای نزدیک مهاجرت نمایند. نتیجه آن که در طی ۱۰ سال، شهرهای گرگان و گنبد کاووس به دو شهری با بالاترین میزان سکونتگاه‌های غیررسمی در استان مواجه شده است (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار اشتغال پایدار، ۱۳۹۵:۵).

در شاخص محصول ناخالص داخلی به قیمت بازار، در سال ۱۳۹۴ سهم استان به کشور برابر با ۱/۲ درصد و جایگاه استان در کشور بیستم بوده است و از طرفی به لحاظ جمعیتی سهم استان از کشور ۲/۳ درصد است که با توجه به پتانسیل‌های موجود از حیث سطح زیرکشت بالای زمین‌های کشاورزی، دسترسی به راه‌های آبی شمال کشور، برخورداری از منابع طبیعی و پتانسیل‌های گردشگری در استان؛ این عدد بیانگر پایین بودن سهم استان از تولید ناخالص داخلی در مقایسه با شاخص سهم جمعیتی است (سنتر مطالعات ایش سرزمین استان گلستان، ۱۳۹۷:۳۱).

استان گلستان از نظر وجود منابع معدنی دارای تنوع نسبتاً زیادی است که شامل منابع سرب، روی، آهن، مس، قلع و ... است. با وجود منابع و مزیت‌های موجود در بخش معدن، سهم این بخش از ارزش افزوده استان طی سال‌های گذشته کم‌تر از یک درصد بوده است. این امر ناشی از بهره‌برداری اندک و بعضاً نامناسب از معادن است. بخش عمده‌ای از ید، زغال سنگ و صدف معدنی به صورت خام از استان خارج می‌شود. علیرغم همه پتانسیل‌های موجود، استان گلستان بک استان صنعتی تلقی نمی‌شود. صنعت استان گلستان تنها به میزان ۰/۶ درصد در ارزش افزوده صنعت کشور مشارکت داشته است (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار اشتغال پایدار استان گلستان، ۱۳۹۵:۷).

مجموعه عوامل مذکور منجر به رشد فقر، بیکاری، توسعه نامتوازن، پیوستن روستاهای حاشیه شهرها به شهر، از بین رفتن زمین‌های کشاورزی، مهاجرت از روستاها و روی آوردن به شهرهای بزرگ به امید دستیابی به شغل و درآمد بیش‌تر و به حاشیه رانده شدن افراد به دلیل گرانی مسکن، ناتوانی در اجاره مسکن و عدم تأمین مخارج و در نهایت رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان خواهد شد.

۳-۳-۳- جمع‌بندی

قلمرو استان گلستان بین رشته‌کوه‌های البرز، دشت‌های جنوبی کشور ترکمنستان، کوه‌های استان خراسان جنوبی و دریای خزر واقع شده است. قسمت جنوب و شرق استان را کوهستان تشکیل می‌دهد. این کوه‌ها به طور موازی و جهت آن‌ها تقریباً شرقی- غربی است و دنباله سلسله جبال البرز است (چکیده مطالعات سند آمایش استان گلستان، ۱۳۹۷). این استان پتانسیل‌های بسیاری در زمینه تولید محصولات باغی، زراعی، گردشگری، صید، صیادی و آبرزی‌پروری به دلیل بهره‌مندی از ساحل دریای خزر داشته است.

در سطح بین‌المللی نیز رابطه استان گلستان با کشورهای همسایه شمالی دارای اهمیت بسیاری است و محور گرگان- مرز پل به عنوان محور اصلی ارتباط در این جهت، بخش اصلی ترافیک کالا و مسافر را به سمت کشورهای همسایه شمالی از خود عبور می‌دهد. قرارگیری در مسیر ترانزیت بین‌المللی کالا از غرب به شرق ایران که از سمت ساری وارد استان شده و از مسیر ساری- بهشهر- کردکوی- گرگان- علی‌آباد- مینودست به سمت بجنورد از استان عبور می‌کند، بر اهمیت استان در حمل و نقل بین‌المللی افزوده است. ارتباط با کشور ترکمنستان و کشورهای آسیای مرکزی از طریق مرز اینچه برون نیز جایگاه ویژه‌ای در بحث ترانزیت بین‌المللی به استان گلستان بخشیده است.

با این وجود، یکپارچه نبودن اراضی کشاورزی استان، فرسودگی ماشین‌آلات کشاورزی، پایین بودن بهره‌وری و راندمان تولید به دلیل کوچک بودن واحدهای تولیدی و کم‌سودای اکثر بهره‌داران، پایین بودن راندمان آبیاری، محدودیت منابع آبی استان، آسیب‌پذیری بسیار شدید جامعه عشایر

پایین بودن سهم سرمایه‌گذاری بخش صنعت نسبت به تولید ناخالص داخلی در استان، واردات بی‌رویه و نبود فرصت‌های صادراتی، نابسامانی بازار هدف داخل و خارج، وقوع سیل‌های مکرر و سیل‌خیزی استان، بهره‌برداری زیاد از آب‌های زیرزمینی، همجواری منابع آب زیرزمینی با آب شور زیرزمینی و آب شور دریا، توسعه نیافتگی بخش بزرگی از استان در نواحی شمالی و پراکندگی و کم‌جمعیت بودن نقاط روستایی آن، رشد روز افزون جمعیت شهری و تبدیل نقاط سکونت روستایی به شهر، عدم دسترسی آبدی‌های گسترده شمال

شرقی استان به گاز طبیعی، نرخ بالای بی‌سوادی به نسبت میانگین کشوری، عدم تناسب پذیرش دانشجو با نیاز بخش‌های مختلف بازار کار استان؛ از جمله دلایل رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان گلستان بوده است.

بطوری که بر اساس آمار انتشار یافته حدود ۱۷ درصد از جمعیت شهر گرگان در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند. محلات کوی محتشم، اسلام آباد، کوی عرفان، انجیراب، قلعه حسن و اوزینه در شهر گرگان از جمله سکونتگاه‌های غیررسمی است که هر روز کالبد آن رشد بیشتری می‌یابد و محلاتی بدلیجه، افغان آباد و سیدآباد در شهر گنبد نیز از دیگر سکونتگاه‌های غیررسمی به شمار می‌آیند. در کنار این دو شهر بزرگ گلستان، سکونتگاه‌های غیررسمی در سایر شهرها و روستاهای استان نیز با سرعت در حال شکل‌گیری است. بنابراین شناخت سکونتگاه‌های غیررسمی، کسب اطلاع از ویژگی‌های جمعیتی، فرصت‌ها و توان‌های منطقه‌ای آنان جهت توانمندسازی و ممانعت از گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی اهمیتی اساسی دارد.

۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی

در برنامه‌ریزی‌هایی که در راستای پیشرفت و آبادانی یک منطقه صورت می‌گیرد، شناخت وضعیت گذشته آن منطقه یک اصل پذیرفته شده است و به طور معمول بخش قابل توجهی از مطالعات پشتیبان این نوع برنامه‌ریزی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد. از سوی دیگر در شرایطی که هدف‌گذاری‌های کمی در چارچوب یک برنامه‌ریزی لحاظ شوند، شناسایی روندها و ساختار تحولات متغیرهای مورد نظر، اهمیتی مضاعف خواهند یافت. به طور طبیعی در یک برنامه‌ریزی مرتبط با توسعه، تحولات جمعیتی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که وضعیت گذشته آن، باید مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین یکی از پیش‌نیازهای اساسی برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای آگاهی از تحولات و ساختار جمعیت فعلی و آینده است. این آگاهی از یک‌سو وضعیت و کیفیت منابع انسانی را روشن می‌کند و از سوی دیگر سطح نیازهای جامعه را برای سال‌های آتی مشخص می‌سازد.

عدم توجه به شاخص‌های جمعیتی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی، موجب می‌گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی بوجود آورد. گزارش حاضر با استفاده از روش اسنادی و بهره‌گیری از منابع آماری از قبیل آمارهای توصیفی، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، سالنامه‌های سازمان ثبت احوال و ...، با تمرکز بر ساختمان جمعیت استان گلستان و مقایسه شاخص‌های مربوطه با میانگین‌های کشوری در صدد است که تصویری روشن از منابع انسانی استان را جهت دستیابی به توسعه‌ی عادلانه و متوازن ارائه دهد.

۳-۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت

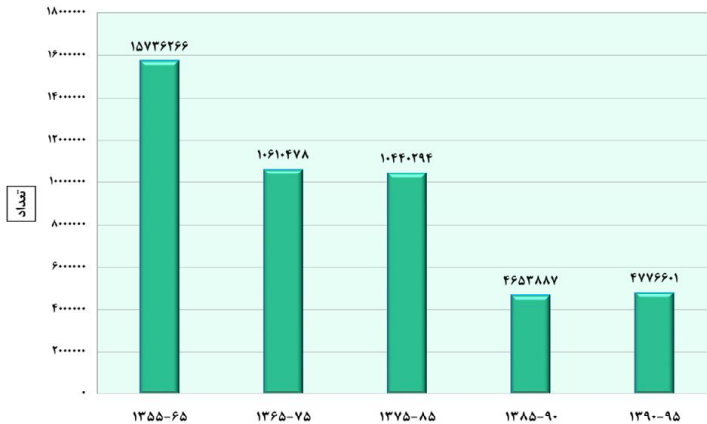
جمعیت استان گلستان از ۷۹۰۶۰۶ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۱۴۲۶۲۸۸ نفر در سال ۱۳۷۵ و سپس به ۱۸۶۸۸۱۹ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است این ارقام بیانگر آن است که طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به طور میانگین ۲/۲ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۲/۱ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور، کمی بالاتر بوده است. در واقع، جمعیت استان گلستان و کشور طی این دوره به ترتیب ۲/۴ و ۲/۴ برابر شده‌اند. برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ نیز جمعیت استان نسبت به سال ۱۳۹۵ با رشد متوسط ۱/۴ درصد، به ۱ میلیون و ۹۷۵ هزار نفر رسیده است. با وجود افزایش مستمر تعداد جمعیت در دوره مورد بررسی، شتاب این افزایش هم در سطح کشور و هم در سطح استان کاهش یافته است. با مشاهده تغییرات افزایش نسبی جمعیت در جداول ذیل به خوبی می‌توان به کاهش این شتاب پی برد. افزایش نسبی جمعیت از حدود ۴۴/۸ درصد در دوره ۶۵-۱۳۵۵ به ۵/۲ درصد در دوره ۹۵-۱۳۹۰ رسیده است. لازم به ذکر است که همسو با تغییرات جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور، در استان گلستان نیز تعداد جمعیت نقاط شهری همواره با افزایش و تعداد جمعیت نقاط روستایی با کاهش مواجه شده است. اما شتاب کاهش جمعیت روستایی استان در مقایسه با جمعیت روستایی کشور، بیشتر بوده است. براساس سرشماری سال ۱۳۹۵، رتبه جمعیتی استان در میان سایر استان‌های کشور، ۱۴ بوده است.

جدول ۷۵- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

سال	کل		نقاط شهری			نقاط روستایی	
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	-	-	۱۵۸۵۴۶۸۰	-	۱۷۸۵۴۰۶۴	-
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۵۷۳۶۲۶۶	۴۶/۷	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۰۹۸۹۸۸۱	۲۲۶۰۰۴۴۹	۴۷۴۶۲۸۵
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۰۶۱۰۴۷۸	۲۱/۵	۳۶۸۱۷۷۸۹	۹۹۷۳۲۲۸	۲۳۳۳۷۶۹۹	۶۳۷۲۵۰
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۰۴۴۰۲۹۴	۱۷/۴	۴۸۲۵۹۹۶۴	۱۱۴۴۲۱۷۵	۲۲۲۳۵۸۱۸	-۱۰۰۱۸۸۱
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۴۶۵۳۸۸۷	۶/۶	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۳۸۶۶۹۷	۲۱۵۰۳۰۰۸	-۷۳۲۸۱۰
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۴۷۲۶۶۰۱	۶/۴	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۵۰۰۱۸۶	۲۰۷۷۹۴۴۳	-۷۳۳۵۸۵

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

با توجه به نمودار زیر می توان گفت که بیشترین و کم ترین میزان تغییر جمعیت کل کشور، به ترتیب مربوط به دوره های ۱۳۵۵-۶۵ و ۱۳۸۵-۹۰ می باشد. در دوره ۶۵-۱۳۵۵ تعداد ۱۵۷۳۶۲۶۶ نفر و در دوره ۹۰-۱۳۸۵ تعداد ۴۶۵۳۸۸۷ نفر به جمعیت کشور اضافه شده است.

نمودار ۱۱- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال های ۹۵-۱۳۵۵

جدول ۷۶- تغییرات تعداد جمعیت استان گلستان به تفکیک وضع سکونت، در سال های ۹۵-

۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت ^۱	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۷۹۰۶۰۶	-	-	۲۶۵۰۳۲	-	-	۵۲۵۵۷۴	-	-
۱۳۶۵	۱۱۴۵۰۳۳	۳۵۴۴۲۷	۴۴/۸	۴۲۲۱۹۳	۱۵۷۱۶۱	۵۹/۳	۷۲۲۸۴۰	۱۹۷۲۶۶	۳۷/۵
۱۳۷۵	۱۴۲۶۲۸۸	۲۸۱۲۵۵	۲۴/۶	۵۸۱۹۸۵	۱۶۶۹۲۲	۳۹/۵	۸۳۳۳۰۳	۱۱۴۴۶۳	۱۵/۸
۱۳۸۵	۱۶۱۷۰۸۷	۱۹۰۷۹۹	۱۳/۴	۷۹۵۱۲۶	۲۰۶۱۴۱	۳۵/۰	۸۲۱۹۶۱	-۱۵۳۴۲	-۱/۸
۱۳۹۰	۱۷۷۷۰۱۴	۱۵۹۹۲۷	۹/۹	۹۰۶۱۸۲	۱۱۱۰۵۶	۱۴/۰	۸۷۰۸۳۲	۴۸۸۷۱	۵/۹۵
۱۳۹۵	۱۸۶۸۱۱۹	۹۱۸۰۵	۵/۲	۹۹۵۶۱۵	۸۹۴۲۳	۹/۹	۸۷۳۲۰۴	۲۳۷۲	۰/۳

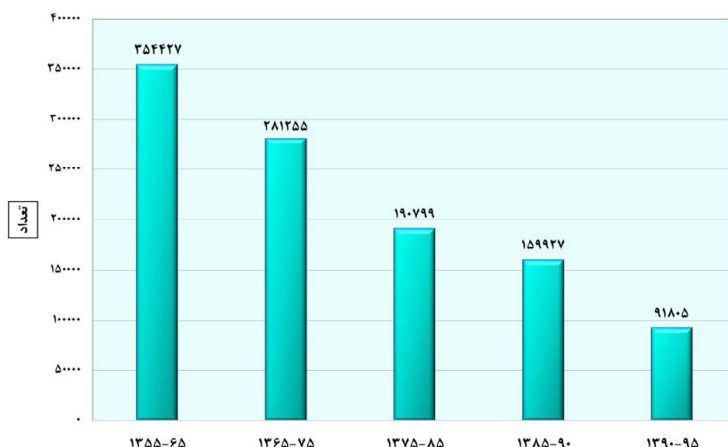
مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۹. از آنجایی که استان گلستان از سال ۱۳۷۶ به بعد از استان مازندران تفکیک شد و به مرکزیت شهر گرگان به عنوان استان ۲۷م کشور اعلام گردید، بنابراین اطلاعات قبل از سرشماری سال ۱۳۸۵، اطلاعات بازسازی شده برای این استان است.

نمودار ۱۲- تغییرات تعداد جمعیت استان گلستان، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

در نمودار زیر می‌توان گفت که مانند کشور، بیشترین تغییر تعداد جمعیت استان گلستان مربوط به دوره ۶۵-۱۳۵۵ بوده است که در این دوره ۳۵۴۴۲۷ نفر به جمعیت استان اضافه شده است اما کم‌ترین تغییر تعداد جمعیت، مربوط به دوره ۹۵-۱۳۹۰ می‌باشد که در این دوره ۹۱۸۰۵ نفر به جمعیت استان، اضافه شده است و این برخلاف وضعیت بسیاری از استان‌های کشور می‌باشد. در بسیاری از استان‌های کشور، تحت تأثیر پدیده گشتاور جمعیتی، تغییر جمعیت در دوره ۹۵-۱۳۹۰ نسبت به دوره ۹۰-۱۳۸۵ بیشتر نمایان بوده است.

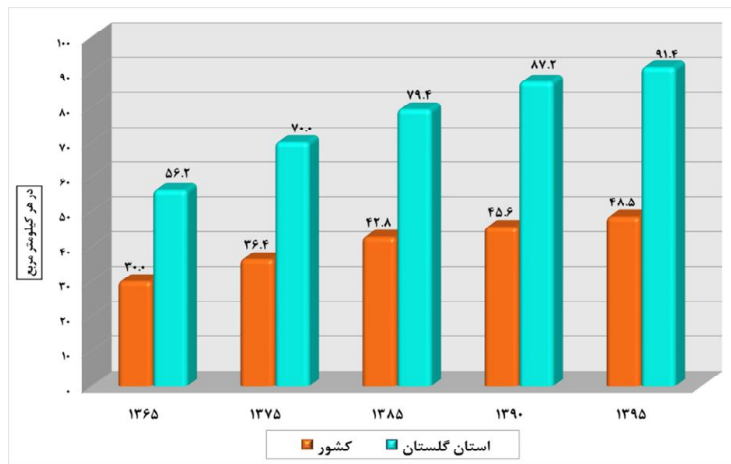

نمودار ۱۳- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان گلستان، طی سال های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-۲- تراکم جمعیت

جمعیت هر منطقه براساس عوامل متعددی نظیر آب و هوا، امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح آن منطقه پخش و توزیع می‌شود. تراکم جمعیت را در اصطلاح عامیانه می‌توان به پرازدحام و کم ازدحام بودن هر سرزمینی تعبیر کرد. تراکم جمعیت از تقسیم جمعیت به مساحت، برحسب کیلومتر مربع بدست می‌آید. در کشور ایران تراکم حسابی جمعیت در سرشماری‌های متعدد رو به افزایش است و علت آن ثابت بودن مساحت کشور و افزایش روزافزون جمعیت است.

در سال ۱۳۶۵ تراکم جمعیت در کل استان ۵۶/۲ نفر در هر کیلومتر مربع بوده است و این در حالی است که تراکم جمعیت در همان سال در کل کشور ۳۰ نفر در هر کیلومتر مربع است. براساس محاسبات به عمل آمده؛ طی ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) میزان تراکم جمعیت استان حدود ۱/۶ برابر (۹۱/۴ نفر در هر کیلومتر مربع) افزایش یافته است. تراکم جمعیتی استان گلستان در سال ۱۳۹۵ حدود ۴۳ واحد از میانگین تراکم جمعیت در کل کشور بالاتر بوده است. رتبه این استان در میان سایر استان‌ها به لحاظ شاخص تراکم جمعیتی، ۶ است، عبارتی در رده استان‌های با تراکم بالای جمعیتی قرار دارد.

نمودار ۱۴- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان گلستان، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

در جدول زیر تراکم جمعیت شهرستان‌های استان گلستان در سال ۱۳۹۵ نمایش داده شده است. ملاحظه می‌شود که شهرستان‌های گرگان (۲۹۷/۴ نفر در کیلومتر مربع)، ترکمن (۲۷۴/۵ نفر در کیلومتر مربع) و بندرگز (۱۹۲/۸ نفر در کیلومتر مربع) با اختلاف قابل توجهی نسبت به بقیه‌ی شهرستان‌های استان، پرتراکم‌تر محسوب می‌شوند.

در مقابل شهرستان مراوه تپه (با ۱۹ نفر در کیلومتر مربع) قرار دارد که از تراکم پایینی برخوردار است. همچنین شهرستان‌های استان به لحاظ سهم جمعیتی بسیار متفاوت از یکدیگر هستند؛ شهرستان‌های گرگان (۲۵/۷ درصد)، گنبد کاووس (۱۸/۷ درصد)، علی آباد (۷/۵ درصد) و آق‌قلا (۷/۱ درصد) بیشترین سهم از جمعیت استان و شهرستان‌های بندرگز (۲/۵ درصد)، مراوه تپه (۳/۳ درصد)، گالیکش (۳/۴ درصد)، گمیشان (۳/۷ درصد) و کردکوی (۳/۸ درصد) کم‌ترین سهم از جمعیت استان را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۷۷- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان گلستان، در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تعداد جمعیت	مساحت	تراکم جمعیت (در هر کیلومتر مربع)
آزادشهر	۹۶۸۰۳	۸۷۲/۷۴	۱۱۰/۹
آق‌قلا	۱۳۲۷۳۳	۱۷۶۳/۵۲	۷۵/۳
بندرگز	۴۶۱۳۰	۲۳۹/۳۱	۱۹۲/۸
ترکمن	۷۹۹۷۸	۲۹۱/۴۱	۲۷۴/۵
رامیان	۸۶۲۱۰	۷۸۰/۷۳	۱۱۰/۴
علی آباد	۱۴۰۷۰۹	۱۱۶۰/۱۹	۱۲۱/۳
کردکوی	۷۱۲۷۰	۸۱۸/۹۴	۸۷/۰
کلاله	۱۱۷۳۱۹	۱۷۵۲/۴۳	۶۶/۹
گالیکش	۶۳۱۷۳	۹۱۴/۶۳	۶۹/۱
گرگان	۴۸۰۵۴۱	۱۶۱۵/۸۱	۲۹۷/۴
گمیشان	۶۸۷۷۳	۱۲۸۵	۵۳/۵
گنبد کاووس	۳۴۸۷۴۴	۵۰۷۱/۳۲	۶۸/۸
مراوه تپه	۶۰۹۵۳	۳۲۱۰/۳۴	۱۹/۰
مینودشت	۷۵۴۸۳	۶۶۱/۹۴	۱۱۴/۰
استان گلستان	۱۸۶۸۸۱۹	۲۰۴۳۸/۳۱	۹۱/۴

مأخذ: محاسبه شده براساس اطلاعات مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان گلستان

۳-۳-۴- سهم جمعیت استان از کشور

سهم جمعیتی هر منطقه نشان از نسبت جمعیت آن منطقه نسبت به جمعیت کل دارد. این سهم می‌تواند نشانگر میزان تاثیرگذاری بر جریان‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی در کل (استان یا کشور) باشد. لذا با توجه به

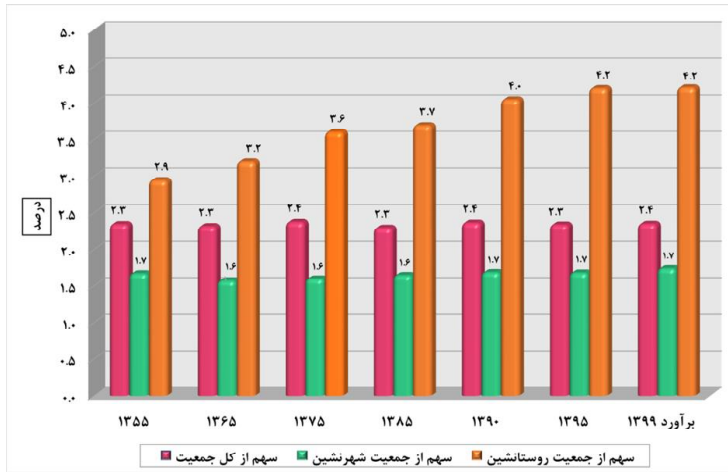
تفاوت سهم جمعیتی در تأثیرگذاری روی روندهای ملی، توجه به این شاخص می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های کشوری و منطقه‌ای راهگشا باشد؛ بنابراین با توجه به تفاوت تعداد جمعیت استان‌ها و نیز تأثیر تفاوت سهم جمعیتی مناطق بر میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل کشور، سهم جمعیتی استان گلستان از کل کشور طی شش دوره سرشماری و همچنین برآورد سال ۱۳۹۹ به تفکیک وضع سکونت مورد بررسی قرار گرفته است. ملاحظه می‌شود که در تمامی سال‌های مورد بررسی، سهم جمعیت استان از جمعیت کشور با کمی تغییر، یکسان بوده است در واقع می‌توان گفت؛ ثبات نسبی در روند سهم جمعیت استان از جمعیت کشور وجود دارد که به نظر می‌رسد در سال‌های آتی نیز ادامه داشته باشد. براساس برآورد مرکز آمار ایران، استان گلستان در سال ۱۳۹۹ حدود ۲/۴ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود.

جدول ۷۸- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان گلستان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

سال							شوح	
برآورد ۱۳۹۹	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵		
۸۴۰۳۸۰۰۰	۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	کشور	تعداد کل جمعیت
۱۹۷۵۰۰۰	۱۸۶۸۸۱۹	۱۷۷۷۰۱۴	۱۶۱۷۰۸۷	۱۴۲۶۲۸۸	۱۱۴۵۰۳۳	۷۹۰۶۰۶	استان گلستان	
۲/۴	۲/۳	۲/۴	۲/۳	۲/۴	۲/۳	۲/۳	سهم از کشور (درصد)	
۶۳۳۹۰۰۰۰	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۳۶۴۶۶۶۱	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۵۸۵۴۶۸۰	کشور	تعداد جمعیت شهرنشین
۱۱۰۵۰۰۰	۹۹۵۶۱۵	۹۰۶۱۸۲	۷۹۵۱۲۶	۵۸۸۹۸۵	۴۲۲۱۹۳	۲۶۵۰۳۲	استان گلستان	
۱/۷	۱/۷	۱/۷	۱/۶	۱/۶	۱/۶	۱/۷	سهم از کشور (درصد)	
۲۰۶۴۸۰۰۰	۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۶۰۰۴۴۹	۱۷۸۵۴۰۶۴	کشور	تعداد جمعیت روستائین
۸۷۰۰۰۰	۸۷۳۲۰۴	۸۷۰۸۳۲	۸۲۱۹۶۱	۸۳۷۳۰۳	۷۲۲۸۴۰	۵۲۵۵۷۴	استان گلستان	
۴/۲	۴/۲	۴/۰	۳/۷	۳/۶	۳/۲	۲/۹	سهم از کشور (درصد)	

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

همانطور که در نمودار ذیل ملاحظه می‌شود روند سهم جمعیت کل استان از جمعیت کل کشور و جمعیت نقاط شهری استان از جمعیت نقاط شهری کشور، روندی سینوسی داشته است، اما سهم جمعیت نقاط روستایی استان از جمعیت نقاط روستایی کشور، همواره افزایشی بوده است.

نمودار ۱۵- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان گلستان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۳-۴- میزان شهرنشینی و روستائینی

میزان شهرنشینی و روستائینی به نسبتی از جمعیت یک محدوده اطلاق می شود که در نقاط شهری یا روستایی سکونت دارند. وجود نابرابری در امکانات خدماتی و رفاهی در نقاط شهری و روستایی موجب شده است تا طی چند دهه اخیر، حجم جمعیت ساکن در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی به طرز قابل توجهی افزایش یابد. این افزایش جمعیت در مناطق شهری به علل مختلفی ایجاد شده است؛ باروری و مهاجرت دو عامل اصلی در این روند بوده و هستند. ورود ارتباطات و تکنولوژی به روستاها علاوه بر ایجاد شناخت و آگاهی نسبت به مناطق شهری، موجب شد که در فعالیت های روستایی مانند کشاورزی و دامداری مازاد نیروی انسانی رخ دهد که برای گذران زندگی و نیل به زندگی ایده آل، به سمت شهرها روانه شوند. این عوامل موجب شده است که در دهه های اخیر با نسبت های بالای شهرنشینی و در مقابل کاهش روستائینی مواجه باشیم.

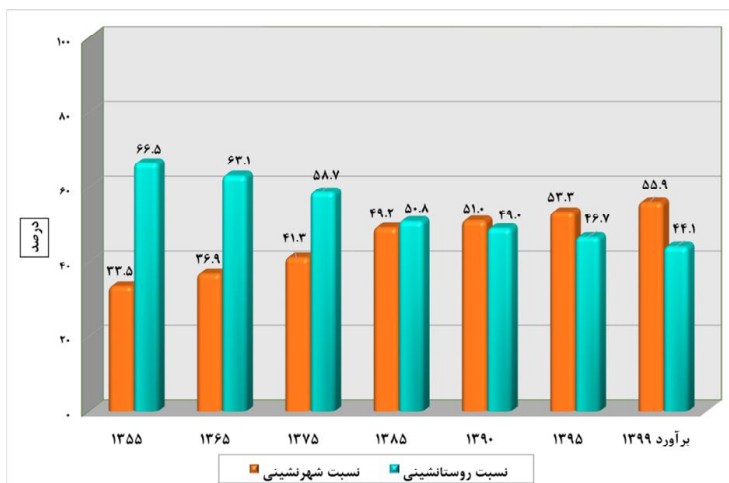
براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین کشور ۷۴ درصد و نسبت جمعیت روستائین برابر با ۲۶ درصد بوده و در نتیجه میزان جمعیت شهرنشین در کشور در این سال، حدود ۳ برابر میزان جمعیت روستائین بوده است. جمعیت شهرنشین استان گلستان نیز طی بازه مورد بررسی (۴۴ سال) از حدود ۳۳/۵ درصد به ۵۵/۹ درصد افزایش یافته و در مقابل جمعیت روستائین از حدود ۶۶/۵ درصد به ۴۴/۱ درصد، کاهش یافته است. از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین استان حدود ۱/۶

برابر افزایش داشته و نسبت جمعیت روستانشین حدود یک سوم تقلیل یافته است. براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، رتبه استان گلستان به لحاظ شاخص شهرنشینی و روستانشینی، ۳۰ بوده است و بعد از استان سیستان و بلوچستان، کمترین میزان شهرنشینی و بیشترین میزان روستانشینی را به خود اختصاص داده است. پیش‌بینی می‌شود که حتی با در نظر گرفتن حجم مهاجرت‌های شهر به روستا و تغییر وضعیت برخی نقاط روستایی و تبدیل شدن آن‌ها به نقاط شهری، افزایش میزان شهرنشینی در استان برخلاف بسیاری از استان‌های کشور، با روند ملایم‌تری تداوم پیدا کند.

جدول ۲۹- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان گلستان با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

سال							شرح	
برآورد ۱۳۹۹	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	کشور	نسبت شهرنشینی
۷۵/۴	۷۴/۰	۷۱/۴	۶۸/۵	۶۱/۳	۵۴/۳	۴۷/۰		
۵۵/۹	۵۳/۳	۵۱/۰	۴۹/۲	۴۱/۳	۳۶/۹	۳۳/۵	کشور	نسبت
۲۴/۶	۲۶/۰	۲۸/۶	۳۱/۵	۳۸/۷	۴۵/۷	۵۳/۰	استان گلستان	روستانشینی
۴۴/۱	۴۶/۷	۴۹/۰	۵۰/۸	۵۸/۷	۶۳/۱	۶۶/۵		

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۶- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان گلستان، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت

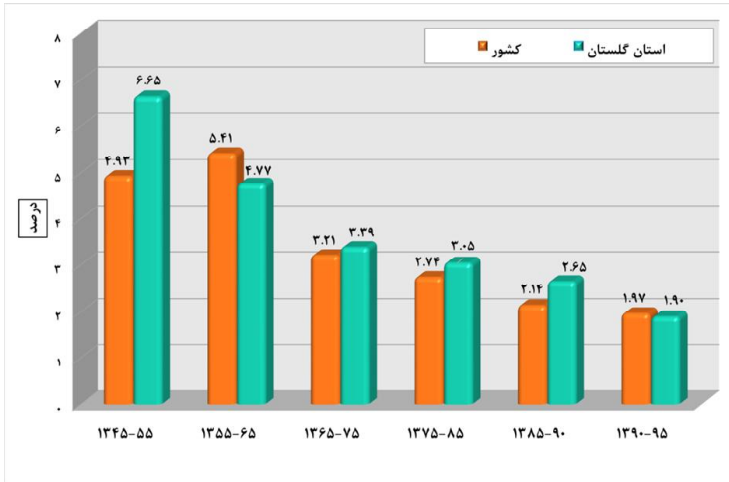
طی شش دوره مابین سال‌های ۹۵-۱۳۴۵ رشد سالانه جمعیت استان گلستان هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی مانند کل کشور در حال رکود و کاستی بوده و اکنون به مرحله‌ای رسیده‌اند که دارای رشد نزدیک به یک درصد هستند و البته در مناطق روستایی کشور، میزان رشد منفی شده است. همانطوری که در جدول و نمودارهای زیر نمایش داده شده است؛ متوسط رشد سالانه جمعیت استان در سال ۱۳۹۵ برابر با ۱/۰۱ درصد می‌باشد که در مقایسه با دوره‌های گذشته، کاهش را نشان می‌دهد.

مقایسه درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری و روستایی استان، حاکی است که به همان نسبت که رشد جمعیت نقاط روستایی به سمت کاهش، میل پیدا کرده، رشد جمعیت نقاط شهری صعودی بوده است. تأثیر پدیده گشتاور جمعیتی در نقاط شهری و روستایی استان نیز در دوره ۹۰-۱۳۸۵ (یک دوره جلوتر از آنچه که برای بسیاری از نقاط کشور اتفاق افتاده است) مشهود است. گفتنی است که در سال‌های مورد بررسی، رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان در مقایسه با میانگین کشوری، از وضعیت بهتری برخوردار بوده و در دوره ۹۵-۱۳۹۰ رشد سالانه نقاط روستایی استان، هنوز منفی نمی‌باشد. در دوره ۹۵-۱۳۹۰، رتبه رشد جمعیتی استان گلستان در مقایسه با دیگر استان‌های کشور؛ برای کل استان ۱۸، برای نقاط شهری استان ۱۶ و برای نقاط روستایی استان ۷ می‌باشد.

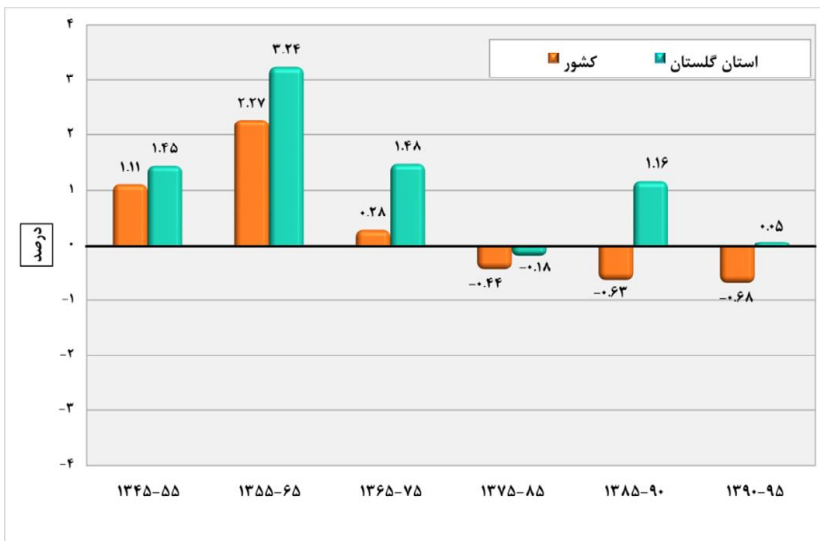
جدول ۸۰- درصد رشد سالانه جمعیت استان گلستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

دوره سرشماری						شرح	وضع سکونت
۹۵-۱۳۹۰	۹۰-۱۳۸۵	۸۵-۱۳۷۵	۷۵-۱۳۶۵	۶۵-۱۳۵۵	۵۵-۱۳۴۵		
۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	۳/۹۱	۲/۷۱	کشور	کل
۱/۰۱	۱/۹۰	۱/۲۶	۲/۲۲	۳/۷۷	۲/۸۹	استان گلستان	
۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	۵/۴۱	۴/۹۳	کشور	نقاط شهری
۱/۹۰	۲/۶۵	۳/۰۵	۳/۳۹	۴/۷۷	۶/۶۵	استان گلستان	
-۰/۶۸	-۰/۶۳	-۰/۴۴	۰/۲۸	۲/۲۷	۱/۱۱	کشور	نقاط روستایی
۰/۰۵	۱/۱۶	-۰/۱۸	۱/۴۸	۳/۲۴	۱/۴۵	استان گلستان	

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۷- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان گلستان و کشور، طی سرشماری‌های ۱۳۴۵-۹۵

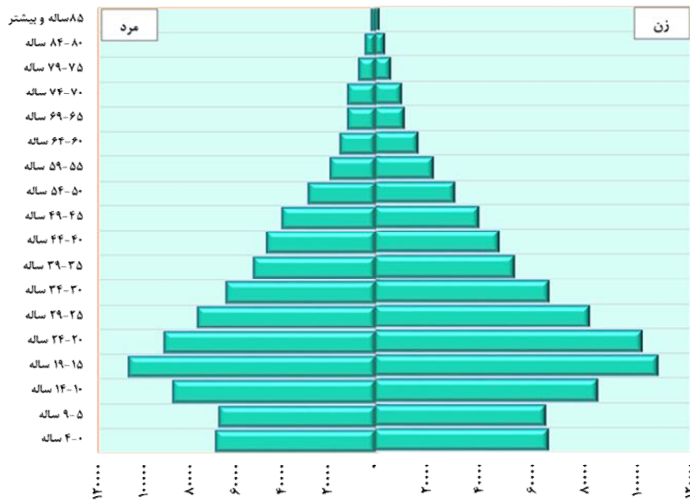

نمودار ۱۸- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان گلستان و کشور، طی سرشماری‌های ۱۳۴۵-۹۵

۳-۳-۴- هرم سنی جنسی جمعیت

ترکیب سنی جمعیت به صورت توزیع سنی و به تفکیک جنس با هرم سنی نشان داده می‌شود و به عبارت دیگر نمایش هندسی توزیع جمعیت برحسب سن و جنس با هرم سنی امکان‌پذیر است. شکل هرم سنی جنسی یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: تعداد موالید در هریک از نسل‌ها، تقلیل تعداد افراد در اثر مرگ و میر، مهاجرت به یک منطقه یا مهاجرت از آن منطقه.

هرم سنی جنسی جمعیت استان گلستان در سال ۱۳۸۵، دارای میانه‌ای پهن و گسترده بوده است که حکایت از سهم بالای جمعیت در سنین جوانی دارد. این هرم در واقع نماینگر تأثیر زاد و ولدهای بالای دهه ۶۰ می‌باشد که اکنون به سنین جوانی رسیده‌اند. تیزی نوک هرم نیز بیانگر پایین بودن سهم زنان و مردان سالمند نسبت به بقیه‌ی گروه‌های سنی در این استان می‌باشد. همچنین، در بیشتر گروه‌های سنی، ترکیب جنسی جمعیت در این استان همگون بوده است، به عبارت دیگر نابرابری در تعداد مردان و زنان در این سال، بیشتر در گروه‌های سنی نزدیک به رأس هرم، مشاهده می‌شود. به علاوه، همانطور که در هرم زیر مشاهده می‌شود در سال ۱۳۸۵، بیشترین جمعیت استان را افراد ۱۵ تا ۱۹ ساله تشکیل داده‌اند.

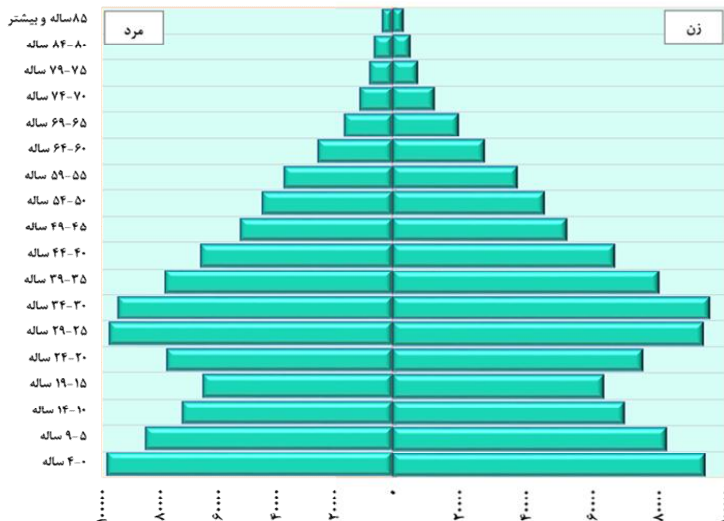

نمودار ۱۹- هرم سنی جنسی جمعیت استان گلستان، در سال ۱۳۸۵

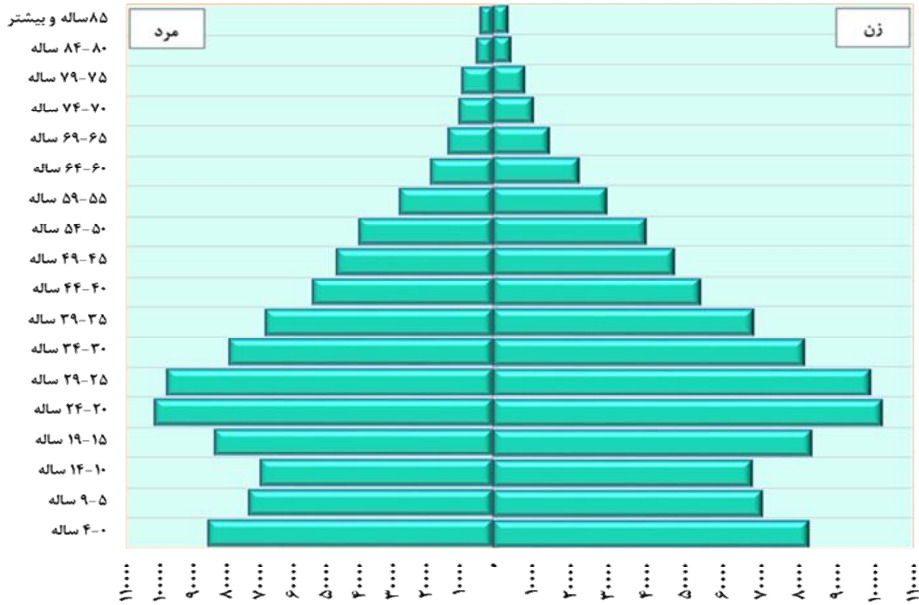
هرم سنی جنسی جمعیت استان گلستان در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که تعداد متولدین از سال ۱۳۹۰ به بعد رو به افزایش گذاشته است، در واقع هرم‌های سنی جمعیت نشان می‌دهند که در سال ۱۳۹۵، تعداد جمعیت ۰-۴ ساله بیشتر از تعداد جمعیت ۵-۹ ساله و تعداد جمعیت ۵-۹ ساله بیشتر از تعداد جمعیت ۱۰-۱۴

ساله بوده است، این پدیده به اثر «گشتاور جمعیتی» معروف است. بروز گشتاور جمعیتی بدلیل رسیدن متولدین دهه ۱۳۶۰ به سن ازدواج و باروری است و در واقع باروری بالای گذشته را منعکس می کند. نکته قابل توجه این است که متولدین دهه ۶۰ قاعده هرم را به اندازه خود متورم نکرده اند زیرا تحت تأثیر نگرش های محدود نمودن تعداد فرزندان قرار گرفته اند. همچنین انتظار می رود که روند افزایشی باروری در سال های آینده متوقف شود و با خروج نسل انفجاری یا متولدین دهه ۶۰ از سنین اصلی فرزندآوری (معمولاً ۲۱ تا ۳۵ سالگی)، مجدداً شاهد کاهش تعداد متولدین باشیم. به همین علت؛ احتمالاً در هرم سنی سال ۱۴۰۰ ما شاهد کوچک شدن مجدد پایه هرم سنی خواهیم بود.

به علاوه هرم سنی جنسی سال ۱۳۹۵ نشان می دهد که متولدین دهه ۱۳۶۰ که اکنون به سن بزرگسالی و فعالیت رسیده اند بیشترین تعداد جمعیت را نشان می دهند. در واقع پدیده ای به نام «پنجره جمعیتی» که در سطح کشور به وقوع پیوسته، در سطح استان گلستان نیز وقوع یافته است و اگر از این فرصت جمعیتی بهره برده شود، استان گلستان به سرعت راه های پیشرفت و توسعه را طی خواهد کرد. با توجه به هرم های سنی ارائه شده، می توان گفت که روند مذکور تا سال های زیادی ادامه خواهد یافت تا زمانی که نسل دهه ۶۰ از این سنین عبور نماید. همچنین با توجه به هرم سنی جنسی کنونی جمعیت استان گلستان سالخورده نیست اما توجه به جمعیت سنین قبل از ۶۵ سالگی می تواند مؤید این نکته باشد که در سال های آینده ما شاهد افزایش هر چه بیشتر سهم سالمندان از کل جمعیت استان خواهیم بود.

نمودار ۲۰- هرم سنی جنسی جمعیت استان گلستان، در سال ۱۳۹۰

نمودار ۲۱- هرم سنی جنسی جمعیت استان گلستان، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت

وضعیت توزیع جمعیت در گروه‌های سنی یا سنین مختلف، همان نحوه پراکندگی جمعیت برحسب سن است. سن یکی از متغیرهای اصلی جمعیت است و توزیع آن در گروه‌های مختلف سنی از نظر اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است. مقایسه‌ی توزیع درصد جمعیت استان گلستان و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی از سرشماری ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ در جدول و نمودارهای زیر نمایش داده شده است.

الف) گروه سنی ۰-۱۴ سال: به این گروه سنی، گروه سنی کودکان نیز گفته می‌شود. با رویکرد جمعیتی؛ بالا بودن یا پایین بودن حجم این گروه سنی ارتباط مستقیمی با مرگ و میر و تغییر رفتارهای باروری دارد. با رویکرد اقتصاد کلان؛ بالا بودن یا پایین بودن حجم این گروه سنی تأثیر مستقیمی بر سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی نیازهای مصرفی کودکان و زنان می‌گذارد.

چنانکه ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۵۵ از کل جمعیت استان گلستان، ۴۷/۳ درصد در گروه سنی ۰ تا ۱۴ سال قرار داشته‌اند که در سال ۱۳۶۵ تحت تأثیر سیاست‌های افزایش جمعیت به ۴۸/۳ درصد افزایش یافته است، اما

در دوره‌های بعد به سرعت از حجم جمعیت واقع در این گروه سنی کاسته شده و به ۲۶/۸ درصد در سرشماری سال ۱۳۹۵ رسیده است.

ب) گروه سنی ۶۴-۱۵ سال: در رابطه با تغییرات حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله، در سال ۱۳۵۵ در مقایسه با سال ۱۳۹۵، باید اذعان داشت به همان اندازه که از حجم جمعیت گروه سنی ۱۴-۰ ساله کاسته شده به حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله افزوده شده است.

چنانکه ملاحظه می‌شود حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله استان گلستان از ۴۹/۹ درصد در سال ۱۳۵۵، به ۴۹/۳ درصد در ده ساله بعد (۱۳۶۵) کاهش یافته و سپس در طول ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) به ۶۸/۲ درصد از کل جمعیت افزایش یافته است. در مقایسه‌ی حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله استان گلستان با میانگین کشوری در سال ۱۳۹۵، باید اظهار نمود که این نسبت برای استان کمتر از کشور می‌باشد.

پ) گروه سنی ۶۵ سال و بیشتر: به این گروه سنی، جمعیت سالمند و سالخورده نیز گفته می‌شود. در مطالعه‌های جمعیت‌شناختی، سالمندی جمعیت به این معنا است که نسبت افراد سالخورده به کل جمعیت، در حال افزایش باشد. به عبارت دقیق‌تر، جمعیت رو به سوی سالمندی، جمعیتی است که بین ۷ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند. این نسبت در جامعه سالمند بین ۱۴ تا ۲۰ درصد و در جامعه‌ی سالخورده ۲۰ درصد و بیشتر است.

مطابق با داده‌های جدول زیر حجم جمعیت سالمند استان گلستان در سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۵۵ به ترتیب برابر با ۲/۸ و ۲/۴ درصد از کل جمعیت استان بوده که با روند افزایشی به ۵ درصد در سال ۱۳۹۵، رسیده است. بنابراین با توجه به مباحث ذکر شده جمعیت استان گلستان به مرحله سالمندی نرسیده است.

در مقایسه‌ی جمعیت سالمند استان گلستان با میانگین کشوری، همچنان که مشاهده می‌شود، درصد جمعیت ۶۵ سال و بیشتر استان از کشور، کمتر می‌باشد.

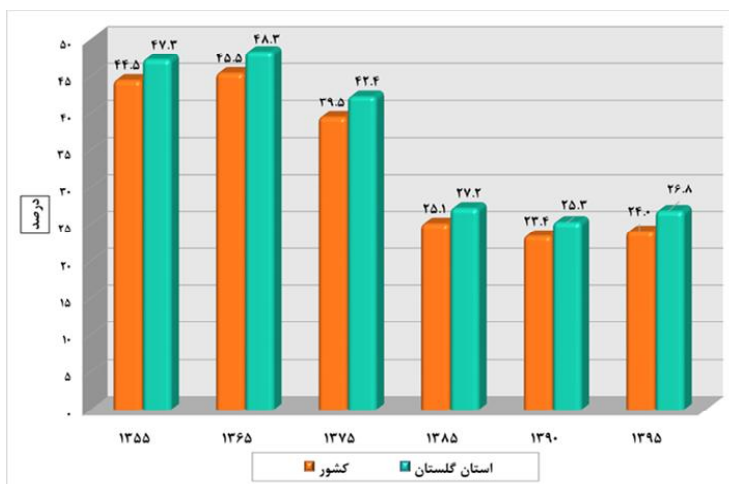
به طور کلی چنانکه ملاحظه می‌شود بیشترین حجم جمعیت استان گلستان در مرحله جوانی و میانسالی قرار دارد و همچنان که در مطالب قبلی بدان اشاره شده این موضوع می‌تواند به عنوان فرصت تلقی شود لیکن این مرحله با چالش‌هایی نیز همراه خواهد بود، که از آن جمله می‌توان به نیازهای خاص همچون آموزش، ایجاد اشتغال و ازدواج اشاره کرد که در برنامه‌ریزی‌های کلان باید بیش از پیش بدان توجه شود.

رتبه استان گلستان به لحاظ درصد جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله (جمعیت بالقوه فعال)، در میان دیگر استان‌های کشور، ۲۲ می‌باشد و در رده استان‌های با نسبت جمعیت بالقوه فعال پایین، قرار دارد.

جدول ۸۱- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان گلستان و کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

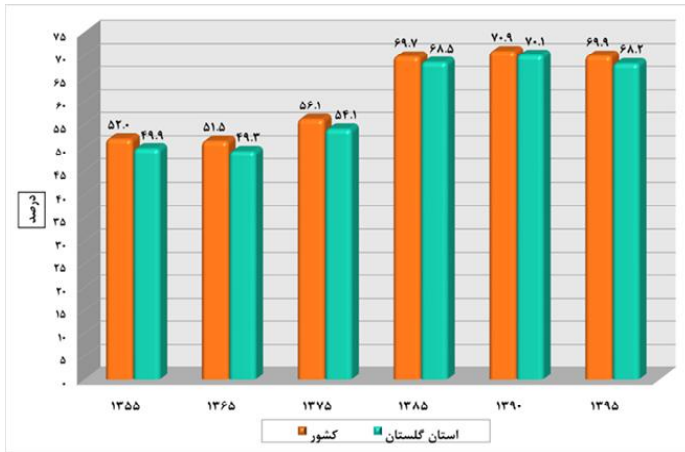
شرح	سال	تعداد			توزیع درصد		
		۱۴-۰ ساله	۶۴-۱۵ ساله	جمع	بیشتر ۶۵ ساله و	۱۵-۶۴ ساله	جمع
کشور	۱۳۵۵	۱۵۰۰۹۳۶۳	۱۱۸۶۶۷۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	۳/۵	۵۲/۰	۴۴/۵
	۱۳۶۵	۲۲۴۷۴۰۱۷	۱۵۰۱۷۱۸	۴۹۴۲۱۲۹۷	۳/۰	۵۱/۵	۴۵/۵
	۱۳۷۵	۲۳۷۲۵۵۴۵	۳۳۷۰۲۴۰۶	۶۰۰۲۳۱۳۲	۴/۳	۵۶/۱	۳۹/۵
	۱۳۸۵	۱۷۶۸۱۶۲۹	۴۹۱۵۷۵۶۲	۷۰۴۹۵۷۸۲	۵/۲	۶۹/۷	۲۵/۱
	۱۳۹۰	۱۷۵۶۱۷۷۸	۵۳۲۴۴۸۰۰	۷۵۱۰۳۳۴۷	۵/۷	۷۰/۹	۲۳/۴
	۱۳۹۵	۱۹۱۹۲۶۶۵	۵۵۸۶۲۰۸۷	۷۹۹۲۶۲۷۰	۶/۱	۶۹/۹	۲۴/۰
استان گلستان	۱۳۵۵	۳۷۳۸۳۶	۳۹۴۲۹۲	۷۹۰۶۰۶	۲/۸	۴۹/۹	۴۷/۳
	۱۳۶۵	۵۵۳۳۷۷	۲۷۷۱۳	۱۱۴۵۰۳۳	۲/۴	۴۹/۳	۴۸/۳
	۱۳۷۵	۶۰۴۴۴۷	۷۷۱۱۱۰	۱۴۲۶۲۸۸	۳/۶	۵۴/۱	۴۲/۴
	۱۳۸۵	۴۳۹۶۲۱	۱۱۰۸۱۷۹	۱۶۱۷۰۸۷	۴/۳	۶۸/۵	۲۷/۲
	۱۳۹۰	۴۴۹۵۳۱	۱۲۴۵۱۱۱	۱۷۷۷۰۱۴	۴/۶	۷۰/۱	۲۵/۳
	۱۳۹۵	۵۰۱۱۱۱	۱۲۷۵۰۰۹	۱۸۶۸۸۱۹	۵/۰	۶۸/۲	۲۶/۸

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

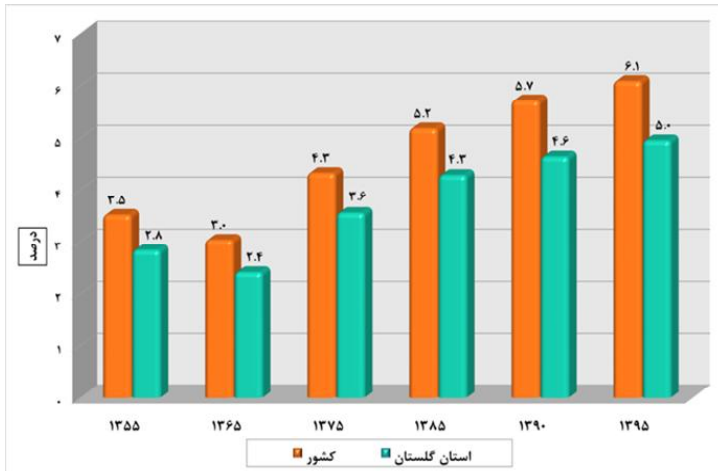

نمودار ۲۲- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان گلستان و کشور، در سال‌های ۹۵-

۱۳۵۵

نمودار ۲۳- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان گلستان و کشور، در سال‌های ۱۳۵۵-۹۵

نمودار ۲۴- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان گلستان و کشور، در سال‌های ۱۳۵۵-۹۵

۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت

نسبت جنسی یک از شاخصه‌های ترکیب جمعیت است که از نسبت مردان به زنان به ازای هر صد زن بدست می‌آید. بر مبنای یافته‌های زیست‌شناختی، نسبت جنسی در سال‌های اولیه زندگی در بالاترین حد خود و در

حدود ۱۰۴ تا ۱۰۶ است و با افزایش سن کاهش می‌یابد. مقدار ۱۰۰ در حدود ۲۰ سالگی مشاهده می‌شود و سپس کاهش ادامه می‌یابد تا به سطح ۵۰ یا ۶۰ در سنین سالخوردگی می‌رسد. این الگو، به استثنای حالات شدید دخالت انسان یا وجود یک اختلال، باید در اکثر جمعیت‌ها به وقوع پیوندد. بنابراین، چنانچه شرایط خاصی رخ ندهد (مثل مهاجرت شدید یا مرگ و میر بیشتر برای یک جنس) انتظار می‌رود نسبت جنسی همانند روند مورد انتظار باشد. افزایش یا کاهش نسبت جنسی جمعیت می‌تواند تبعات و آثار بسیاری را در زمینه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه داشته باشد. با توجه به اهمیت این شاخص، بررسی آن و تغییرات حاصله طی پنج دوره مورد بررسی مفید خواهد بود.

جدول ۸۲- نسبت جنسی جمعیت استان گلستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

سال					جنس/نسبت جنسی	شرح	وضع سکونت
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵			
۴۰۴۹۸۴۴۲	۳۷۹۰۵۶۶۹	۳۵۸۶۶۳۶۲	۳۰۵۱۵۱۵۹	۲۵۲۸۰۹۶۱	مرد	کشور	کل
۳۹۴۲۷۸۲۸	۳۷۲۴۴۰۰۰	۳۴۶۲۹۴۲۰	۲۹۵۴۰۳۲۹	۲۴۱۶۴۰۴۹	زن		
۱۰۲/۷	۱۰۱/۸	۱۰۳/۶	۱۰۳/۳	۱۰۴/۶	نسبت جنسی		
۹۳۸۳۲۷	۸۸۶۸۳۰	۸۰۴۱۶۲	۷۱۰۲۸۷	۵۸۰۶۲۹	مرد	استان گلستان	کل
۹۳۰۴۹۲	۸۹۰۱۸۴	۸۱۲۹۲۵	۷۱۶۰۰۱	۵۶۴۴۰۴	زن		
۱۰۰/۸	۹۹/۶	۹۸/۹	۹۹/۲	۱۰۲/۹	نسبت جنسی		
۲۹۸۴۱۴۱۴	۲۷۰۲۳۶۳۸	۲۴۵۷۶۴۴۲	۱۸۸۰۵۰۲۳	۱۳۷۶۹۶۱۷	مرد	کشور	نقاط شهری
۲۹۳۰۵۴۳۳	۲۶۶۲۳۰۳۳	۲۳۶۸۳۵۲۲	۱۸۰۱۲۷۶۶	۱۳۰۷۴۹۴۴	زن		
۱۰۱/۸	۱۰۱/۵	۱۰۳/۸	۱۰۴/۴	۱۰۵/۳	نسبت جنسی		
۴۹۸۰۱۴	۴۵۲۷۵۳	۳۹۸۲۵۵	۲۹۵۱۹۳	۲۱۴۹۵۴	مرد	استان گلستان	نقاط روستایی
۴۹۷۶۰۱	۴۵۳۴۲۹	۳۹۸۱۷۱	۲۹۳۷۹۲	۲۰۷۲۳۹	زن		
۱۰۰/۱	۹۹/۹	۱۰۰/۳	۱۰۰/۵	۱۰۳/۷	نسبت جنسی		
۱۰۶۵۷۰۲۸	۱۰۸۸۲۰۳۱	۱۱۲۸۹۹۲۰	۱۱۷۱۰۱۳۶	۱۱۵۱۱۳۴۴	مرد	کشور	نقاط روستایی
۱۰۱۲۲۳۹۵	۱۰۶۲۰۹۷۷	۱۰۹۴۵۸۹۸	۱۱۵۲۷۵۶۳	۱۱۰۸۹۱۰۵	زن		
۱۰۵/۳	۱۰۲/۵	۱۰۳/۱	۱۰۱/۶	۱۰۳/۸	نسبت جنسی		
۴۴۰۳۱۳	۴۳۴۰۷۷	۴۰۵۹۰۷	۴۱۵۰۹۴	۳۶۵۶۷۵	مرد	استان گلستان	نقاط روستایی
۴۳۲۸۹۱	۴۳۶۷۵۵	۴۱۶۰۵۴	۴۲۲۲۰۹	۳۵۷۱۶۵	زن		
۱۰۱/۷	۹۹/۴	۹۷/۶	۹۸/۳	۱۰۲/۴	نسبت جنسی		

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

با توجه به اطلاعات ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران و همانگونه که در جدول ذیل نمایش داده شده است طی پنج دوره مورد بررسی شاخص نسبت جنسی جمعیت در استان نوسانات قابل توجهی داشته است، این شاخص از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ روندی کاهشی طی کرده است، اما در سال ۱۳۹۵، شاخص نسبت جنسی به ویژه در مناطق روستایی استان، افزایش یافته است. رتبه استان گلستان به لحاظ شاخص نسبت جنسی، در میان دیگر استان‌های کشور، ۲ می‌باشد، در واقع این استان، بعد از استان گیلان، متعادل‌ترین حد نسبت جنسی را داشته است.

نمودار ۲۵- مقایسه نسبت جنسی جمعیت استان گلستان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار

خانوار به افرادی که زیر یک سقف زندگی می‌کنند و معیشت آن‌ها با هم مشترک است، گفته می‌شود. بعد خانوار که تسامحاً به جای خانواده نیز به کار می‌رود، بیشتر یک مفهوم آماری و جمعیت شناختی است. عواملی همچون مهاجرت، ورود زنان به بازار کار، سنت‌ها و ارزش‌های رایج در گروه‌های قومی و نژادی مختلف، سطح توسعه اقتصادی و ساختار اقتصادی، نرخ مرگ و میر و زاد و ولد بر اندازه خانوار تأثیر دارند. بررسی و شناخت بعد خانوار کاربردهای بسیاری در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های بخش‌های اجتماعی و مسکن، اشتغال، خدمات و تسهیلات کودکان، امنیت غذایی و غیره در شهرها و روستاها دارد. بر این اساس در این‌بند به بررسی و تحلیل بعد خانوار پرداخته شده است.

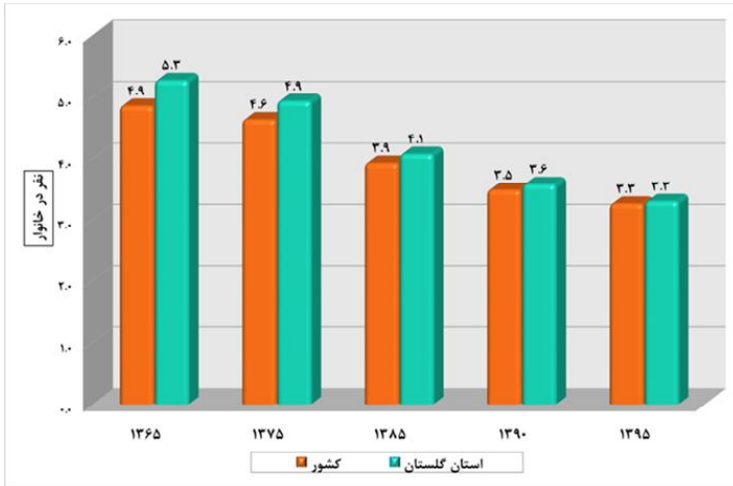
متوسط بعد خانوار در استان گلستان در سرشماری سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ حدود ۵ نفر به ازای یک خانوار شهری و حدود ۶ نفر به ازای یک خانوار روستایی بوده که در سرشماری‌های بعد به سرعت روند نزولی طی کرده و به ۳/۳ نفر به ازای یک خانوار شهری و ۳/۴ نفر به ازای یک خانوار روستایی در سال ۱۳۹۵ رسیده است. همچنین براساس آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، متوسط بعد خانوار در استان گلستان کمی بیشتر از میانگین کشوری می‌باشد.

گفتنی است که براساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۲/۱ درصد از خانوارهای استان گلستان (۶۶۵۵۳ خانوار) زن سرپرست می‌باشند و حدود ۴۴ درصد از خانوارهای زن سرپرست یک نفره (خود سرپرست) می‌باشند. میزان خانوارهای خود سرپرست زن ساکن در استان گلستان که اکثریت آنان بالای ۵۰ سال سن دارند، گواه بر لزوم توجه بیشتر به خانوارهای زن سرپرست و مسائل و چالش‌هایی که پیش‌روی آنان است، می‌باشد. البته لازم به ذکر است که رتبه استان گلستان به لحاظ خانوارهای زن سرپرست به استناد نتایج آخرین سرشماری رسمی کشور، ۱۸ می‌باشد، عبارتی در رده استان‌های با نسبت بالای خانوار زن سرپرست قرار دارد.

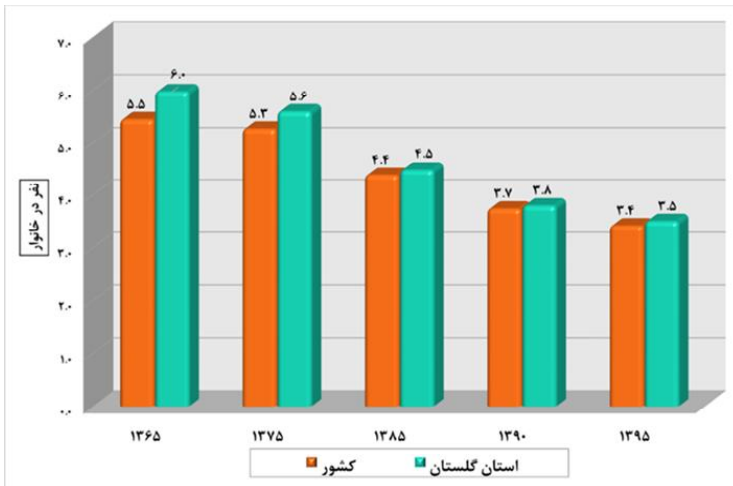
جدول ۸۳- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان گلستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

تعداد خانوار						
شرح	جنس	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	کل	۹۶۷۲۴۷۷	۱۲۳۸۷۳۴۵	۱۷۳۵۲۶۸۶	۲۱۱۱۰۶۸۱	۲۴۱۹۶۰۳۵
	نقاط شهری	۵۵۲۷۴۷۵	۷۹۴۳۱۸۹	۱۲۲۸۲۹۲۶	۱۵۳۶۵۸۹۲	۱۸۱۲۵۴۸۸
	نقاط روستایی	۴۱۴۵۰۰۲	۴۴۰۵۸۱۴	۵۰۶۹۷۶۰	۵۷۴۴۵۸۹	۶۰۷۰۵۴۷
استان گلستان	کل	۲۰۰۹۴۷	۲۶۸۸۴۹	۳۷۸۴۲۴	۴۸۱۸۸۲	۵۵۰۲۴۹
	نقاط شهری	۸۰۰۵۰	۱۱۹۳۴۳	۱۹۵۱۱۰	۲۵۲۷۹۵	۳۰۱۲۷۳
	نقاط روستایی	۱۲۰۸۹۷	۱۴۹۵۰۶	۱۸۳۳۱۴	۲۲۹۰۸۷	۲۴۸۹۷۶
متوسط بعد خانوار						
کشور	کل	۵/۱	۴/۸	۴/۱	۳/۶	۳/۳
	نقاط شهری	۴/۹	۴/۶	۳/۹	۳/۵	۳/۳
	نقاط روستایی	۵/۵	۵/۳	۴/۴	۳/۷	۳/۴
استان گلستان	کل	۵/۷	۵/۳	۴/۳	۳/۷	۳/۴
	نقاط شهری	۵/۳	۴/۹	۴/۱	۳/۶	۳/۳
	نقاط روستایی	۶/۰	۵/۶	۴/۵	۳/۸	۳/۵

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۶- تغییرات متوسط بعد خانوارهای نقاط شهری استان گلستان و کشور، در سال های ۱۳۶۵-۹۵

نمودار ۲۷- تغییرات متوسط بعد خانوارهای نقاط روستایی استان گلستان و کشور، در سال های ۱۳۶۵-۹۵

۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی

مهاجرت به عنوان یکی از عوامل اصلی پویایی جمعیت، سبب تغییر در ساختار سنی و جنسی و متوسط رشد سالانه جمعیت و تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مبدأ و مقصد می گردد. خالص مهاجرت از تفاضل

مهاجرت به یک منطقه (مهاجرپذیری) و مهاجرت از همان منطقه (مهاجرفرستی) به دست می‌آید. به عبارت دیگر، میزان خالص مهاجرت بر اساس تفاوت بین آن‌هایی که به یک جمعیت می‌پیوندند و آن‌هایی که آن جمعیت را ترک می‌کنند، محاسبه می‌شود.

بر اساس جدول زیر و همچنان که نمایان است خالص مهاجرت استان گلستان^{۱۰} در دوره‌های ۸۵-۱۳۷۵ و ۹۰-۱۳۸۵ مثبت و در دوره ۹۵-۱۳۹۰ منفی بوده است. در دوره ۹۵-۱۳۹۰ خالص مهاجرت استان گلستان ۱۸۱۴۹- می‌باشد، بعبارتی به ازای هر ۱۰۰ نفر مهاجر خارج شده از استان، ۶۵ نفر به استان وارد شده‌اند.

جدول ۸۴- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان گلستان، طی

سرشماری‌های ۹۵-۱۳۷۵

دوره	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	خالص مهاجرت	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان (درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده (درصد)
۸۵-۱۳۷۵	۱۲۵۴۲	۹۷۶۱۳	۲۸۱۲۹	۱/۷	۱۲۸/۸
۹۰-۱۳۸۵	۵۱۰۱۷	۳۷۱۷۹	۱۳۸۳۸	۰/۸	۱۳۷/۲
۹۵-۱۳۹۰	۳۳۶۹۹	۵۱۸۴۸	۱۸۱۴۹-	-۱/۰	۶۵/۰

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۸- خالص مهاجرت استان گلستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵

۱۰. جدول مربوط به خالص مهاجرت استان گلستان برای تمامی دوره‌های مورد بررسی، منهای مهاجران درون استانی می‌باشد.

به منظور نشان دادن سهم مهاجرت نسبت به سهم موالید و مرگ و میر (عوامل طبیعی) در تغییرات تعداد جمعیت استان، از شاخص نسبت مهاجرت به جمعیت استفاده می‌شود. در پنج ساله ۹۵-۱۳۹۰ تعداد مهاجران وارد شده به استان گلستان ۸۹۲۵۲ نفر بوده که ۶۱۳۰۵ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۲۷۹۴۷ نفر باقی مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند به عبارتی دیگر طی دوره مورد بررسی ۶/۲ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۳/۲ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰، در مقایسه با دوره‌های قبل، کاهش داشته است. البته کاهش دوره سرشماری را نباید نادیده انگاشت. بالاترین میزان مهاجرپذیری برای مناطق شهری و روستایی استان مربوط به دوره ۸۵-۱۳۷۵ بوده که ۲۲/۵ درصد از جمعیت نقاط شهری و ۱۴/۹ درصد از جمعیت نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند.

جدول ۸۵- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان گلستان^{۱۱} و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۷۵

دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل/شهری/روستایی)		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۸۵-۱۳۷۵	کشور	۱۲۱۴۸۱۴۸	۸۹۹۹۷۰۹	۳۱۴۸۴۳۹	۱۷/۲	۱۸/۶	۱۴/۲
	استان گلستان	۳۰۰۸۸۵	۱۷۸۵۸۲	۱۲۲۳۰۳	۱۸/۶	۲۲/۵	۱۴/۹
۹۰-۱۳۸۵	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۳۲۵۸۰	۷/۴	۸/۰	۵/۷
	استان گلستان	۱۵۱۱۷۸	۹۰۴۲۹	۶۰۷۴۹	۸/۵	۱۰/۰	۷/۰
۹۵-۱۳۹۰	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۴	۶/۰	۳/۵
	استان گلستان	۸۹۲۵۲	۶۱۳۰۵	۲۷۹۴۷	۴/۸	۶/۲	۳/۲

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

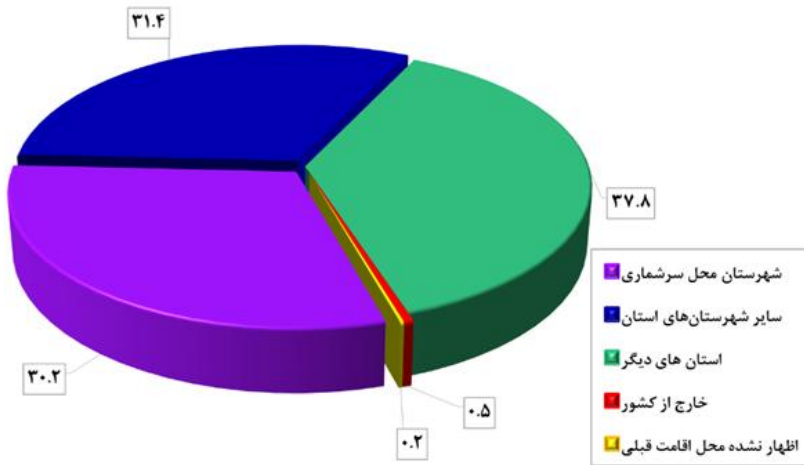
۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران

مهاجرت‌های داخلی خود به انواع مختلفی از قبیل مهاجرت‌های شهر به شهر، روستا به شهر، روستا به روستا، شهر به روستا، بین‌استانی، داخل استانی و ... قابل تقسیم هستند که هر کدام از منظر خاصی به موضوع مهاجرت می‌پردازند. در این بخش از گزارش، مهاجران استان گلستان برحسب محل اقامت قبلی آنان مورد مطالعه قرار

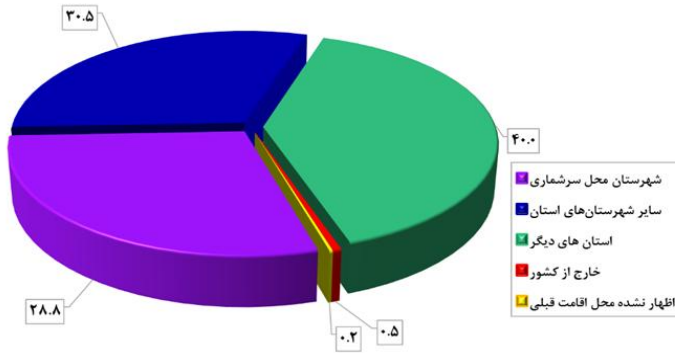
۱۱. در این جدول جابه‌جایی‌های درون استانی نیز در نظر گرفته شده است.

گرفته‌اند و علت پرداختن به این موضوع آگاهی از حجم مهاجرت‌های درون استانی و برون استانی می‌باشد. آگاهی از سهم مهاجرت‌های بین استانی و درون استانی می‌تواند نقش عمده‌ای در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و مهاجرتی یک منطقه داشته باشد.

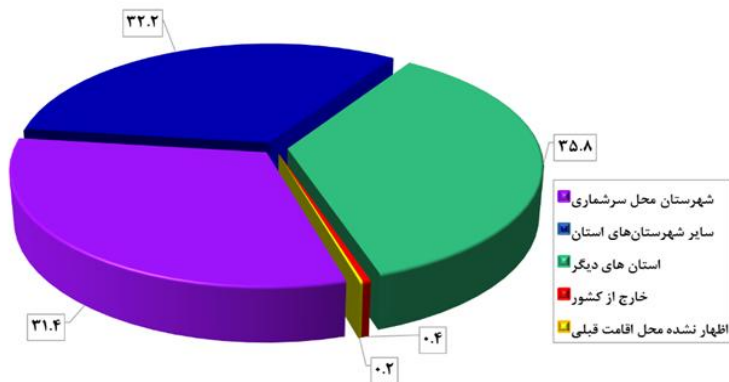
مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ از کل مهاجران وارد شده به استان گلستان؛ مبدأ اقامت ۳۷/۸ درصد، مهاجران برون استانی (مربوط به دیگر استان‌ها) بوده‌اند. مهاجران مربوط به سایر شهرستان‌های استان، با ۳۱/۴ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته‌اند و سهم مهاجرت‌های درون شهرستانی با ۳۰/۲ درصد در مراتب بعدی قرار دارد؛ بنابراین این استان در زمره‌ی استان‌هایی است که سهم مهاجرت‌های برون استانی آن، کم است. عمده مهاجران برون استانی وارد شده به استان گلستان متعلق به استان‌های تهران، سیستان و بلوچستان، خراسان رضوی و مازندران هستند. لازم به ذکر است که مهاجران وارد شده به استان گلستان فارغ از موضوع پیروی از خانوار، بیشتر به دلایل انجام یا پایان تحصیل، دستیابی به مسکن مناسب‌تر، انجام یا پایان خدمت وظیفه و انتقال شغلی، به این استان وارد شده‌اند. بنابراین نمی‌توان اذعان داشت که استان گلستان برای مهاجران دارای جاذبه اقتصادی می‌باشد و به جستجوی کار وارد این استان شده‌اند، کما این که به استناد آخرین نتایج سرشماری رسمی کشور، حدود ۱۳ درصد از مردان ۲۰ تا ۵۰ ساله استان گلستان بیکار بوده‌اند.

نمودار ۲۹- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان گلستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۳۰- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان گلستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۳۱- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان گلستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت

بررسی آمار و اطلاعات مهاجرتی، طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد حجم قابل توجهی از مهاجران وارد شده به استان گلستان، مبدأ اقامت قبلی‌شان شهر بوده و به شهرهای استان نیز وارد شده‌اند (۴۹ درصد از کل مهاجران). حجم مهاجرت‌های روستا به شهر با ۱۹/۱ درصد از کل مهاجران، در مرتبه دوم قرار گرفته است. مهاجرت‌های شهر به روستا با ۱۷/۵ درصد از کل مهاجران نیز سهم قابل توجهی را به خود اختصاص داده که

نیازمند واکاوی و بررسی عوامل مؤثر در این موضوع است، اما آنچه که از اطلاعات سرشماری دریافت می‌شود، این است که ۶۰ درصد از مهاجران شهر به روستا در گروه‌های سنی ۱۵ تا ۳۹ ساله و ۱۵ درصد نیز در گروه‌های بالای ۴۰ سال واقع هستند، بنابراین می‌توان گفت که عمده مهاجران شهر به روستا در این استان؛ محصلان، دانشجویان، سربازان، کارگران فصلی و بازنشستگان هستند که به صورت موقت در شهرها اقامت گزیده و در زمان سرشماری به روستای محل اقامت خود بازگشته‌اند.

جدول ۸۶- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان گلستان بر حسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

الگوی مهاجرت							شرح
جمع	اظهار نشده محل اقامت قبلی	خارج از کشور	شهر به روستا	روستا به روستا	روستا به شهر	شهر به شهر	
۸۹۲۵۲	۱۶۸	۴۱۴	۱۵۵۷۵	۱۲۲۹۵	۱۷۰۳۱	۴۳۷۶۹	تعداد
۱۰۰	۰/۲	۰/۵	۱۷/۵	۱۳/۸	۱۹/۱	۴۹/۰	توزیع درصد

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت شده

ولادت یکی از شاخص‌های پویای جمعیتی است. فراوانی ولادت‌ها بیانگر جامعه‌ای است که جمعیت آن قابلیت باروری دارد، مطالعه باروری و ولادت را نمی‌توان از یکدیگر جدا کرد. اما علل و همچنین نتایج این دو پدیده جمعیتی همواره یکسان نیستند و اگر ولادت را بتوان یک پدیده جمعیتی و یا بیولوژیک دانست، عوامل گوناگونی چون عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در امر باروری مؤثر هستند (مبانی جمعیت‌شناسی، شهلا کاظمی پور).

در سال ۱۳۸۵ تعداد ۳۳۶۶۲ ولادت برای استان گلستان ثبت شده بود که این رقم به ۴۱۴۹۳ ولادت در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و طی دو سال بعد (۱۳۹۷) به ۳۷۲۴۵ ولادت کاهش یافته است. همانطور که در جدول ملاحظه می‌شود در تمامی مقاطع مورد بررسی، میزان خام ولادت‌های ثبت شده در استان با اختلاف بیشتر از متوسط کشور، بدست آمده است. افزایش تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان در طول سال‌های ۱۳۹۰ تا

۱۳۹۵ را می‌توان به مولید مربوط به دهه ۶۰ دانست که در این بازه زمانی به سن ازدواج و فرزندآوری رسیده‌اند.

جدول ۸۷- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان گلستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

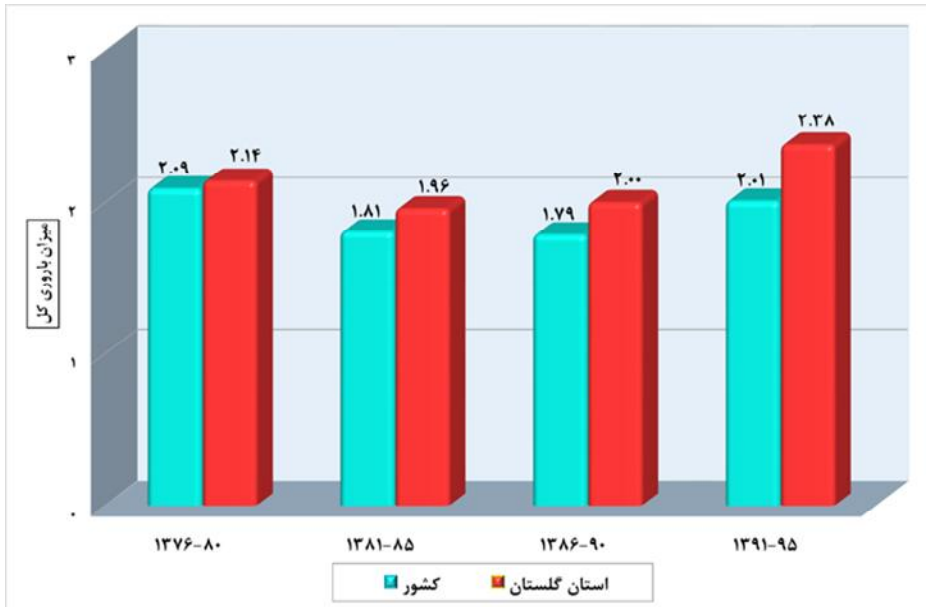
سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل شهری/روستایی	
		جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی	جمع	نقاط شهری روستایی
۱۳۸۵	کشور	۱۲۵۳۹۱۲	۸۴۵۰۵۰	۴۰۸۸۶۲	۱۷/۸	۱۷/۵
	استان گلستان	۳۳۶۶۲	۱۵۰۰۷	۱۸۶۵۵	۲۰/۸	۱۸/۹
۱۳۹۰	کشور	۱۳۸۲۲۲۹	۱۰۸۷۹۸۸	۲۹۴۲۴۱	۱۸/۴	۲۰/۳
	استان گلستان	۳۹۱۵۴	۱۷۳۲۰	۲۱۸۳۴	۲۲/۰	۱۹/۱
۱۳۹۵	کشور	۱۵۲۸۰۵۳	۱۱۷۶۰۳۲	۳۵۲۰۲۱	۱۹/۱	۱۹/۹
	استان گلستان	۴۱۴۹۳	۲۰۱۲۴	۲۱۳۶۹	۲۲/۲	۲۰/۲
۱۳۹۷	کشور	۱۳۶۶۵۱۹	۱۰۴۷۹۲۵	۳۱۸۵۹۴	۱۶/۶	۱۷/۱
	استان گلستان	۳۷۲۴۵	۱۹۱۱۷	۱۸۱۲۸	۱۹/۳	۱۸/۲

مأخذ: محاسبه شده براساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴- میزان باروری کل

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندانانی که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۴۹-۱۵ سال)، بدون به شمار آوردن مرگ و میرهای فرزندان بدنیا می‌آورد.

تغییرات میزان باروری کل استان گلستان و کشور برحسب دوره‌های ۵ ساله، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ در جدول ذیل نمایش داده شده است. همانطور که مشاهده می‌شود روند باروری هم در کشور و هم در استان گلستان از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۰، روندی کاهشی بوده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره‌های قبل، اندکی افزایش یافته است. در تمامی مقاطع مورد بررسی، میزان باروری کل در استان گلستان بیشتر از کشور می‌باشد. در دوره ۹۵-۱۳۹۱ رتبه استان گلستان در سطح کشور، به لحاظ شاخص میزان باروری کل، ۷ بوده است، بنابراین این استان در رده استان‌های با میزان باروری بالا قرار داشته است.

نمودار ۳۲- میزان باروری کل استان گلستان و کشور، طی سال‌های ۱۳۷۶-۹۵

۳-۳-۴-۱۵- مرگ و میرهای ثبت شده

یکی دیگر از عوامل و مؤلفه‌های تاثیرگذار بر روند رشد جمعیت میزان مرگ و میر است و دسترسی به آمار دقیق، صحیح و به روز این رویداد بسیار حائز اهمیت می‌باشد. این واقعه برای همه افراد و به صورت ناهمزمان در طول زندگی آن‌ها اتفاق می‌افتد.

میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده برای استان گلستان در سال ۱۳۸۵ برابر با ۴/۵ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت بوده که طی سال‌های بعد با روندی سینوسی، همان ۴/۵ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت باقی مانده است. در سال ۱۳۹۷ میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده استان، اندکی بالاتر از متوسط کشوری گزارش شده است.

در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۷ میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده نقاط روستایی بالاتر از نقاط شهری می‌باشد، ساختار سنی متفاوت شهر و روستا را می‌توان دلیل این امر دانست، در واقع جمعیت نقاط روستایی به علت مهاجرت جوانان، پیرتر از نقاط شهری است و همین امر نیز روی میزان مرگ و میرها، تأثیر گذاشته است.

جدول ۸۸- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان گلستان و کشور به تفکیک وضع

سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شوح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل شهری/روستایی		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۴۰۸۵۶۶	۲۵۷۴۳۶	۱۵۱۱۳۰	۵/۸	۵/۳	۶/۸
	استان گلستان	۷۳۱۷	۳۵۶۹	۳۷۴۸	۴/۵	۴/۵	۴/۶
۱۳۹۰	کشور	۴۲۲۱۳۳	۳۰۵۴۷۵	۱۰۹۶۲۸	۵/۶	۵/۷	۵/۱
	استان گلستان	۷۸۱۴	۴۱۵۵	۳۵۷۳	۴/۴	۴/۶	۴/۱
۱۳۹۵	کشور	۳۶۹۷۵۱	۲۷۴۸۷۰	۹۴۷۸۸	۴/۶	۴/۶	۴/۶
	استان گلستان	۸۲۸۸	۴۲۰۲	۴۰۸۶	۴/۴	۴/۲	۴/۷
۱۳۹۷	کشور	۳۵۷۶۸۷	۲۶۷۳۸۴	۹۰۳۰۳	۴/۴	۴/۴	۴/۴
	استان گلستان	۸۶۷۱	۴۶۰۷	۴۰۶۴	۴/۵	۴/۴	۴/۶

مأخذ: محاسبه شده براساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی

امید به زندگی به عنوان یکی از شاخص‌های خلاصه سلامت جمعیت، به همراه سایر شاخص‌های بهداشتی، نتیجه عملکردهای نظام سلامت را جهت تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و ارزشیابی برنامه‌های سلامت مشخص می‌کند. بررسی مقادیر امید به زندگی یک جمعیت در طول زمان یا در مکان‌های مختلف با زمان‌های مشابه، امکان مقایسه برآیند نهایی عوامل خطر منتهی به مرگ و عوامل پیشگیری‌کننده از مرگ و میر را فراهم می‌سازد. به همین جهت یکی از بخش‌های اصلی مورد بررسی در استان گلستان، میزان امید به زندگی آن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ می‌باشد. همراه با افزایش خدمات پزشکی و امکانات بهداشتی و ظهور درمان‌های نوین، روند افزایشی در میزان امید به زندگی رخ داده است. این روند افزایشی هم در سطح کشوری و در سطح استانی دارای نوسانی قابل مشاهده است. میزان شاخص امید به زندگی در میان مردان و زنان استان گلستان از دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ افزایش یافته و از دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ روندی کاهشی طی کرده است. در استان گلستان و همین‌طور کل کشور، همواره امید به زندگی زنان بیشتر از مردان بوده و البته سرعت رشد این شاخص در زنان نیز بیشتر از مردان بوده است. در سال ۱۳۹۵ امید به زندگی زنان استان ۷۴/۲ سال و برای مردان ۷۰/۸ سال بوده است و امید به زندگی زنان استان با اختلاف، پایین‌تر از میانگین امید به زندگی زنان کشور می‌باشد. به طور کلی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، به امید به زندگی مردان استان حدود ۱/۳ سال و به امید به زندگی زنان ۲/۶ سال افزوده شده است.

جدول ۸۹- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان گلستان به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ (سال)

سال	کل کشور		استان گلستان	
	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۸۵	۷۱/۷	۷۳/۶	۶۹/۵	۷۱/۶
۱۳۹۰	۷۱/۵	۷۴	۷۲	۷۴/۴
۱۳۹۵	۷۲/۵	۷۵/۵	۷۰/۸	۷۴/۲

مأخذ: براساس اطلاعات مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵

برای انجام پیش‌بینی از روش «ترکیبی پیش‌بینی جمعیت» بهره گرفته شده است. در این روش که متداول‌ترین روش پیش‌بینی جمعیت می‌باشد بر اساس عملکرد مجموعه عوامل مؤثر بر تغییر و تحولات جمعیت یعنی باروری، مرگ و میر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت استفاده شده است. براساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، جمعیت استان گلستان تا سال ۱۴۱۵ به ۲ میلیون و ۲۵۴ هزار نفر خواهد رسید، عبارتی از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۱۵، سالانه حدود ۱۹۳۰۰ نفر به جمعیت استان اضافه خواهد شد. همچنین در سال ۱۴۱۵ نسبت شهرنشینی جمعیت استان به ۶۴ درصد خواهد رسید که بیش از ۱۵ واحد از متوسط نسبت شهرنشینی در کشور، پایین‌تر خواهد بود. بنابراین، میزان شهرنشینی استان در سال ۱۴۱۵ همچنان پایین‌تر از میانگین کشوری و بسیاری از استان‌های دیگر خواهد بود.

جدول ۹۰- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان گلستان، براساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵

سال	شرح	جمع			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن
۱۴۰۰	کشور	۸۴۹۷۱۰۰۰	۴۲۹۳۷۰۰۰	۴۲۰۳۴۰۰۰	۶۴۳۹۷۰۰۰	۳۲۵۳۶۰۰۰	۳۱۸۶۱۰۰۰	۲۰۵۷۵۰۰۰	۱۰۴۰۱۰۰۰	۱۰۱۷۳۰۰۰
	استان گلستان	۱۹۷۵۰۰۰	۹۹۰۰۰۰	۹۸۶۰۰۰	۱۱۰۵۰۰۰	۵۵۴۰۰۰	۵۵۱۰۰۰	۸۷۰۰۰۰	۴۳۶۰۰۰	۴۴۴۰۰۰
۱۴۰۵	کشور	۸۹۱۲۱۰۰۰	۴۴۹۵۰۰۰۰	۴۴۱۷۱۰۰۰	۶۸۹۸۲۰۰۰	۳۴۷۸۸۰۰۰	۳۴۱۹۵۰۰۰	۲۰۱۳۹۰۰۰	۱۰۱۶۳۰۰۰	۹۹۷۶۰۰۰
	استان گلستان	۲۱۰۱۰۰۰	۱۰۵۰۰۰۰	۱۰۵۱۰۰۰	۱۲۵۹۰۰۰	۶۲۹۰۰۰	۶۳۰۰۰۰	۸۴۳۰۰۰	۴۲۱۰۰۰	۴۲۱۰۰۰
۱۴۱۰	کشور	۹۲۴۶۰۰۰	۴۶۵۶۲۰۰۰	۴۵۸۹۸۰۰۰	۷۲۸۷۷۰۰۰	۳۶۶۹۴۰۰۰	۳۶۱۸۳۰۰۰	۱۹۵۸۳۰۰۰	۹۸۶۸۰۰۰	۹۷۱۵۰۰۰
	استان گلستان	۲۱۸۴۰۰۰	۱۰۸۹۰۰۰	۱۰۹۴۰۰۰	۱۳۶۰۰۰۰	۶۷۹۰۰۰	۶۸۲۰۰۰	۸۲۳۰۰۰	۴۱۱۰۰۰	۴۱۳۰۰۰
۱۴۱۵	کشور	۹۵۲۷۸۰۰۰	۴۷۹۰۸۰۰۰	۴۷۳۷۰۰۰۰	۷۶۳۴۷۰۰۰	۳۸۳۸۱۰۰۰	۳۷۹۶۵۰۰۰	۱۸۹۳۲۰۰۰	۹۵۲۷۰۰۰	۹۴۰۵۰۰۰
	استان گلستان	۲۲۵۴۰۰۰	۱۱۲۲۰۰۰	۱۱۳۲۰۰۰	۱۴۶۱۰۰۰	۷۲۷۰۰۰	۷۳۴۰۰۰	۷۹۴۰۰۰	۳۹۵۰۰۰	۳۹۹۰۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۸- جمع بندی

- ✓ استان گلستان به عنوان ۱۴مین استان پرجمعیت کشور، با جمعیتی بالغ بر ۱ میلیون و ۹۷۵ هزار نفر (برآورد مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۹)، حدود ۲/۴ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود. از جمله شاخص‌های قابل توجه در این استان بالا بودن نسبت جمعیت روستایی به کل جمعیت استان است، به طوری که براساس برآورد مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹، بیش از ۴۴ درصد جمعیت استان را روستائیان تشکیل می‌دهند. در سال ۱۳۹۹، میانگین جمعیت روستائیان برای کل کشور برابر با ۲۴/۶ درصد می‌باشد.
- ✓ ساختار سنی جمعیت کنونی استان گلستان نماینگر قرار گرفتن سهم قابل توجهی از جمعیت در سنین جوانی و می‌انسالی (فعال بالقوه) است؛ میانگین سنی جمعیت (حدود ۲۹/۶ سال) و بالا بودن سهم جمعیت ۱۵-۶۴ ساله (۶۸/۲ درصد از کل جمعیت) گواه این مطلب هستند.
- ✓ کاهش رشد سالانه جمعیت و پیش‌بینی ادامه آن در سال‌های آتی به‌ویژه در نقاط روستایی می‌تواند به یکی از چالش‌های پیش‌روی جمعیت استان تبدیل شود.
- ✓ میزان خام ولادت‌های ثبت شده در استان روند کاهشی طی کرده اما در سال ۱۳۹۷ از میانگین کشوری بالاتر است.
- ✓ آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر وارد شده به استان (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰) حدود ۱/۸ درصد جمعیت از استان و بدون کسر مهاجرت‌های درون استانی، ۴/۸ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شود. این امر نشان می‌دهد که مهاجرت‌های استان گلستان، بیشتر مربوط به جابه‌جایی‌های داخلی استان است.
- ✓ عمده مهاجرین برون استانی وارد شده به استان گلستان به ترتیب مربوط به استان‌های تهران، سیستان و بلوچستان، خراسان رضوی و مازندران بوده است.
- ✓ الگوی مهاجرت استان نیز حاکی است که حدود ۴۹ درصد جابه‌جایی‌های جمعیتی در استان شهر به شهر بوده است و میزان مهاجرت روستا به شهر با حدود ۱۹/۱ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته است.
- ✓ برتری الگوی مهاجرت شهر به شهر به معنای حرکت جمعیت از شهرهای کوچک به سمت شهرهای بزرگ به‌ویژه مراکز شهرستانی و در نتیجه برهم خوردن توازن جمعیتی در سطح استان می‌باشد.
- ✓ از مجموع ۱۴ شهرستان استان، سهم جمعیتی ۳ شهرستان نزدیک ۵۲ درصد است و مابقی در دیگر شهرستان‌های استان زندگی می‌کنند.
- ✓ در خصوص متوسط بعد خانوارهای ساکن در این استان باید گفت که بعد خانوار کمی بالاتر از میانگین کشوری گزارش شده است و نکته حائز اهمیت در مورد خانوارهای استان این است که؛ براساس نتایج

آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۲/۱ درصد از خانوارهای استان (معادل ۶۶۵۵۳ خانوار) زن سرپرست هستند و حدود ۴۴ درصد از خانوارهای زن سرپرست استان، در قالب خانوارهای یک نفره (خود سرپرست) زندگی می کنند.

۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی - عمومی

۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی - عمومی

آموزش عمومی شامل دوره های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه ای می باشد و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش و پرورش است. شایان ذکر است که از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ با تغییر نظام آموزش عمومی مقاطع تحصیلی شامل ابتدایی، متوسطه دوره اول و متوسطه دوره دوم است. در این بخش تلاش خواهد شد، در ابتدا آمار بخش تعلیم و تربیت رسمی عمومی با تمرکز بر استان گلستان ارائه شود و در نهایت ضمن احصاء مهم ترین مسائل و چالش های آموزش عمومی راهکارهایی برای بهبود این وضعیت پیشنهاد خواهد شد.

۳-۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات

- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ از مجموع ۳۹۷۴۶۲ دانش آموز مشغول به تحصیل در سطح استان، ۱۹۳۸ نفر در دوره آموزش استثنایی (۴۸/۰ درصد و ۱/۲۵ درصد دانش آموزان استثنایی کشور)، ۲۸۹۵۲ نفر در دوره پیش دبستانی (۲۸/۷ درصد دانش آموزان)؛ ۲۱۶۵۷۰ نفر در دوره ابتدایی (۴۸/۵۴ درصد و پایین تر از میانگین کشوری با ۶/۵۴ درصد)، ۸۴۶۶۷ نفر در دوره متوسطه اول (۳۰/۲۱ درصد و پایین تر از میانگین کشوری با ۷/۲۲ درصد)؛ و ۵۸۳۷۵ نفر در دوره متوسطه دوم (۶۸/۱۴ درصد و بالاتر از متوسط کشوری با ۱۸ درصد) مشغول به تحصیل بوده اند.
- از کل دانش آموزان استان ۴۷/۵۱ درصد را پسران و ۵۳/۴۸ درصد را دختران تشکیل می دهند.
- پوشش تحصیلی استان در دوره ابتدایی ۳/۹۸ درصد، متوسطه اول ۱۸/۹۱ درصد و متوسطه دوم ۶/۷۵ درصد است. بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش، در سال ۱۳۹۹ حدود ۳۰ هزار نفر در استان گلستان به علل مختلف از تحصیل بازمانده اند. گلستان در شاخص پوشش تحصیلی دوره های متوسطه رتبه ۲۷ کشور را دارد و جزو پنج استان اول دارای دانش آموز بازمانده از تحصیل است. بررسی ها نشان می دهد که دلایل اقتصادی و فقر مهم ترین دلیل ممانعت از تحصیل در سطح استان می باشد.

- بر اساس آمار سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور، سرانه مطلوب فضای آموزشی در کشور ۸/۴ مترمربع است. سرانه متوسط فضای آموزشی در کشور نیز ۵/۱۸ مترمربع است.^{۱۲} در استان گلستان سرانه فضای آموزشی ۴/۳ متر می‌باشد و بالاتر از میانگین کشوری است. بر اساس این آمار حدود ۹۲ هزار مترمربع فضای آموزشی در استان مورد نیاز می‌باشد.
- بر اساس آمار حدود ۳۵ درصد از مدارس استان گلستان نیازمند تعمیر و مقاوم‌سازی هستند.
- بر اساس اطلاعات سالنامه آماری سال ۱۳۹۸ استان گلستان حدود ۱۹۳۰۰ نفر شاغل در آموزش و پرورش هستند که شامل گروه معلمان (آموزگار، دبیر، هنرآموز و استادکار)، گروه مدیریت (مدیر، معاون پرورشی، معاون فناوری، معاون اجرایی، معاون امور عمومی و معاون آموزشی) و گروه کیفیت‌بخشی (شامل مشاور، مربی امور تربیتی پرورشی، مراقب سلامت، سرپرست بخش، سرپرست آموزش، سرپرست شبانه‌روزی، مسئول سوادآموزی مجتمع، مسئول توانبخشی و متصدی سایت رایانه) می‌باشد. در حال حاضر استان با کمبود حدود ۲۰۰۰ معلم روبرو است.
- بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش استان، حدود ۲۰ درصد از دانش‌آموزان (۸۰ هزار دانش‌آموز) استان به دلایلی مانند نبود اینترنت و گوشی هوشمند از دسترسی سامانه شاد محروم هستند. آن دسته از دانش‌آموزانی که به شبکه شاد دسترسی ندارند تعدادی در کلاس‌های حضوری (دانش‌آموزان روستایی)، تعدادی از آموزش‌های تلویزیونی و تعدادی نیز از درسنامه‌ها و محتوای درسی تولید شده از سوی مدارس، استفاده می‌کنند.

جدول ۹۱- خلاصه اطلاعات آموزش و پرورش استان گلستان

سال و مقطع تحصیلی	جمع	پسر	دختر	معلم	مدیریت و کیفیت بخشی	تعداد آموزشگاه	تعداد کلاس درس
۱۳۹۸-۹۹	۳۹۷۴۶۲	۲۰۴۵۷۹	۱۹۲۸۸۳	۱۴۵۳۱	۴۶۹۸	۳۴۱۳	۱۷۳۸۱
آموزش استثنایی	۱۹۳۸	۱۲۰۸	۷۳۰	۴۷۹	۳۳	۷۰	۲۹۸
پیش دبستانی	۲۸۹۵۲	۱۴۷۸۱	۱۴۱۷۱			۵۵۷	۱۷۹۶
ابتدایی	۲۱۶۵۷۰	۱۱۰۵۵۱	۱۰۶۰۱۹	۷۵۶۷	۲۰۸۴	۱۴۲۳	۹۰۱۶
متوسطه دوره اول	۸۴۶۶۷	۴۳۵۷۳	۴۱۰۹۴	۳۴۱۷	۱۲۴۹	۶۹۲	۳۳۶۸
متوسطه دوره دوم	۵۸۳۷۵	۳۰۴۵۳	۲۷۹۲۲	۳۰۶۸	۱۳۳۲	۴۶۳	۲۹۰۳
بزرگ سال (دوره اول متوسطه)	۵۱۰	۲۹۶	۲۱۴	۰	۰	۲۹	۰
بزرگ سال (دوره دوم متوسطه)	۶۴۵۰	۳۷۱۷	۲۷۳۳	۰	۰	۱۷۹	۰

^{۱۲}. در فضای آموزش شهری سرانه ۴/۹۶ متر مربع و در فضاهای آموزش روستایی سرانه ۵/۸۱ متر مربع است.

۳-۳-۵-۱-۲- مهم ترین مسائل آموزش و پرورش استان گلستان

۱. نرخ پایین پوشش تحصیلی در دوره متوسطه؛
۲. کمبود ۲ هزار معلم در سطح استان؛
۳. فرسوده و غیراستاندارد بودن ۳۰ درصد از مدارس استان؛
۴. عدم دسترسی حدود ۲۰ درصد دانش آموزان شهری و روستایی به سامانه شاد به دلیل در دسترس نبودن اینترنت و گوشی های هوشمند؛
۵. نرخ بالای بازماندگان از تحصیل (۳۰ هزار نفر) در سطح استان؛
۶. کمبود ۹۲ هزار مترمربع فضای آموزشی در استان؛
۷. مشکلات مربوط به دانش آموزان دوزبانه مانند ترک تحصیل، مردودی و

۳-۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی

به منظور بهبود وضعیت تشریح شده در بالا و انجام اقدامات مقتضی در خصوص مسائل احصائی راهکارهای زیر ارائه می گردد:

۱. افزایش نرخ پوشش تحصیلی در سطح استان با استفاده از طرح آبا(آشتی با آموزش) با بهره گیری از ظرفیت سایر دستگاه های اجرایی؛
۲. تأمین نیروی انسانی استان با استفاده از راهکار تبدیل وضعیت نیروهای حق التدریس؛
۳. تأمین فضای آموزشی از طریق ظرفیت های ممکن ملی و استانی و
۴. ترمیم فضای آموزشی از محل اعتبارات ملی و استانی و کمک های بخش مردمی؛
۵. ارتقای دسترسی به سامانه شاد از طریق بهبود وضعیت دسترسی به اینترنت و گوشی های هوشمند؛
۶. شناسایی عوامل بازدارنده از تحصیل مانند فقر و معلولیت و استفاده از ظرفیت های موجود مانند سوادآموزی و دفتر آسیب های اجتماعی وزارت تعاون به منظور تحقق بازگشت به تحصیل بازماندگان از آموزش؛

۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان گلستان

وضع سواد در بین افراد جامعه یکی از معیارهای مهم در تعیین میزان توسعه یافتگی کشورها بشمار می آید و بررسی روند تغییرات آن بیانگر چگونگی پیشرفت و توسعه نیروی انسانی در آن جامعه است. یکی از مهم ترین

شاخص‌ها در این زمینه میزان باسوادی است. به‌طور کلی، بررسی این شاخص در سال‌های بعد از انقلاب حاکی از روند افزایشی آن و توجه به مسئله آموزش عمومی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کشور است. با این مقدمه کوتاه در این بخش تلاش خواهد شد تا وضعیت سواد در استان گلستان مورد بررسی قرار گیرد و در نهایت دلالت‌های این مطالعه برای تدوین برنامه‌های راهبردی استان استخراج شود.

۳-۳-۵-۲-۱- آمار و اطلاعات

جدول ۹۲- وضعیت نرخ باسوادی در استان گلستان

نرخ باسوادی (درصد)	جنس / سکونت‌گاه
۹۱	مردان
۸۲	زنان
۹۰	شهری
۸۱	روستایی

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ نرخ باسوادی در جمعیت ۶ ساله و بیشتر به ترتیب ۵۷ درصد، ۷۷ درصد، ۸۲ درصد، ۸۳ درصد و ۸۶ درصد بوده است.

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ میزان باسوادی مردان و زنان ۶ ساله و بیشتر استان به ترتیب معادل ۹۱ درصد (برابر متوسط کشوری با ۹۱ درصد) و ۵۲ (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۸۴/۲) بوده است. میزان باسوادی در نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۹۰ درصد (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۹۰/۸) و ۸۱ درصد (بالا‌تر از متوسط کشوری با ۷۸/۵) درصد بوده است. به‌طور کلی آمارهای مربوط به وضع سواد در زنان، مردان و بخش شهری از متوسط کشوری پایین‌تر و در سکونت‌گاه‌های روستایی از متوسط کشوری بالاتر می‌باشد. فاصله باسوادی مردان و زنان در سطح استان حدود ۹ درصد و فاصله باسوادی در نقاط شهری و روستایی حدود ۱۱ درصد می‌باشد.

بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ شهرستان گرگان با ۹۰/۹۰ درصد و شهرستان مراوه‌تپه با ۸۰ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان باسوادی را در استان گلستان دارا هستند. گلستان در زمینه باسوادی رتبه ۱۷ را بین استان‌های کشور دارد.

بر اساس سرشماری سال ۹۵، ۶۸ هزار و ۶۷۲ بی‌سواد در سنین ۱۰ تا ۴۹ سال در استان وجود دارد که جامعه هدف سوادآموزی استان را تشکیل می‌دهند. بر اساس سالنامه آماری سال ۱۳۹۸، در استان گلستان، ۳۰۲۸ نفر در

دوره سوادآموزی، ۱۵۷۷ نفر در دوره انتقال و ۱۸۰۹ نفر در دوره تحکیم شرکت کرده‌اند که تقریباً ۹۰ درصد آن‌ها را بانوان تشکیل می‌دهند.

بر اساس آخرین آمار معاونت سوادآموزی اداره کل آموزش و پرورش گلستان، حدود ۷ مرکز یادگیری محلی در استان وجود دارد که در کنار آموزش سواد پایه به سوادآموزان این استان مواردی شامل حرفه‌آموزی و ایجاد اشتغال و تولید نیز جزء فعالیت آن‌ها است. بر اساس آمار سازمان نهضت سوادآموزی حدود ۵۱۲ مرکز یادگیری محلی در کشور وجود دارد که سهم استان گلستان حدود ۱/۳۶ درصد می‌باشد.

۳-۳-۵-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی

۱. پایین بودن تقاضای اجتماعی برای دریافت خدمات سوادآموزی به خصوص از طرف مردان (۹۰ درصد مشارکت کنندگان در دوره‌ها بانوان می‌باشند).
۲. عدم وجود فضا و امکانات آموزشی مناسب برای ارائه خدمات سوادآموزی در سطح استان؛
۳. عدم وجود امنیت شغلی، دستمزد پایین آموزش‌دهنده‌ها، مشکلات بیمه آموزشیاران و در نتیجه کاسته شدن از انگیزه حرفه‌ای آن‌ها؛
۴. وجود محدودیت‌های سنی (۱۰-۴۹) به عنوان جامعه هدف و عدم ارائه خدمات به افراد بالای ۴۹ سال؛
۵. برگشت به بی‌سوادی و از دست رفتن مهارت‌های سواد؛

۳-۳-۵-۳- راهکارهای پیشنهادی

- ۱- انجام اقدامات فرهنگی مانند ارائه مشاوره به افراد و توجه آن‌ها در خصوص اهمیت و مزایای سوادآموزی برای آن‌ها؛
- ۲- تأمین فضا و امکانات آموزشی مجزا برای ارائه خدمات سوادآموزی؛
- ۳- تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی؛
- ۴- اصلاح قوانین سوادآموزی و ارائه آموزش‌های لازم به متقاضیان بالای ۴۹ سال؛
- ۵- همکاری دستگاه‌های مختلف در مسدود کردن مبادی بی‌سوادی و کاهش نرخ افراد بازمانده از تحصیل در دوره ابتدایی؛

۶- انجام اقدامات لازم مانند برنامه ریزی و بسترسازی برای استفاده عملی از مهارت سواد توسط نوسوادان، استفاده از ظرفیت رسانه ملی و کتابخانه‌های عمومی جهت ممانعت از ایجاد پدیده شوم بازگشت به بی‌سوادی؛

۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان گلستان

۳-۳-۵-۱- آمار و اطلاعات

- در حوزه آموزش عالی با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته مبتنی بر سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسه ۷۷۶ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی) استان گلستان در منطقه ۲ جانمایی شده است: منطقه ۲ شامل استان‌های گیلان، مازندران و گلستان و دانشگاه‌های گلستان، گنبد کاووس، علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، مازندران، علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، تخصصی فناوری‌های نوین آمل، صنعتی بابل، علم و فناوری مازندران، گیلان، دانشکده آزادشهر است.
- در سال ۹۸-۹۹ تعداد کل دانشجویان استان برابر ۶۳۱۱۷ نفر بوده است که ۳۱۷۴۰ نفر (۵۰/۲۸) درصد پسر و ۳۱۳۷۷ نفر (۴۹/۷۷) درصد دختر بوده‌اند.
- از کل دانشجویان ۱۷/۴ درصد در مقطع کاردانی (۱۱۰۰۴ دانشجو)، ۶۲/۹ درصد در مقطع کارشناسی (۳۹۷۰۴ دانشجو)، ۱۳/۲ درصد در مقطع کارشناسی ارشد (۸۳۵۷ دانشجو) ۲/۵۳ درصد در دکتری حرفه‌ای (۱۵۹۹۹ دانشجو) و ۳/۸۸ درصد در دکتری (۲۴۵۳ دانشجو) تخصصی تحصیل می‌کنند. بر اساس آمار، از تعداد کل دانشجویان استان:
 ۱. ۷/۱۴ درصد (۴۵۱۰ دانشجو) در گروه پزشکی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۷/۲۶ درصد)؛
 ۲. ۵۵/۸ درصد (۳۵۲۲۵ دانشجو) در گروه علوم انسانی (بالا‌تر از متوسط کشوری با ۴۸/۵ درصد)؛
 ۳. ۴/۷۷ درصد (۳۰۱۴ دانشجو) در گروه علوم پایه (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۶/۲ درصد)؛
 ۴. ۱۷/۱۹ درصد (۱۰۸۵۴ دانشجو) در گروه فنی مهندسی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۲۶/۵)؛
 ۵. ۹/۵۰ درصد (۵۹۹۰ دانشجو) در گروه کشاورزی و دامپزشکی (بالا‌تر از متوسط کشوری با ۳/۷۶ درصد)؛
 ۶. ۵/۵۸ درصد (۳۵۲۴ دانشجو) در گروه هنر (بالا‌تر از متوسط کشوری با ۳/۳۷) درصد) مشغول به تحصیل بوده‌اند.
- دانش‌آموختگان دوره‌های تحصیلی مختلف در سال ۹۸-۱۳۹۷، ۱۱۱۴۹ نفر بوده‌اند که از این تعداد:

۱. ۲۱/۱۸ درصد مربوط به دوره کاردانی (۲۳۶۲ نفر)؛
 ۲. ۵۷/۱۶ درصد مربوط به دوره کارشناسی (۶۳۷۳ نفر)؛
 ۳. ۱۹/۷۴ درصد مربوط به دوره کارشناسی ارشد (۲۲۰۱ نفر)؛
 ۴. ۰/۸۶ درصد مربوط به فنی و مهندسی (۹۶)؛
 ۵. ۱/۰۴ درصد مربوط به کشاورزی و دامپزشکی (۱۱۷)؛
- بر اساس آمار ارائه شده در سال ۱۳۹۵ در استان گلستان ۷۳ موسسه آموزش عالی وجود دارد (۲/۵ از مؤسسات آموزش عالی کشور) که شامل ۳ واحد دولتی (وزارت عتف)، ۱۱ واحد دانشگاه پیام‌نور، ۲۱ واحد علمی - کاربردی، ۳ واحد دانشگاه فرهنگیان، ۵ موسسه فنی و حرفه‌ای، ۱ واحد وزارت بهداشت، ۱۴ موسسه غیردولتی - غیرانتفاعی و ۱۵ واحد دانشگاه آزاد می‌باشد.
 - در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، تعداد آموزشگران دانشگاهی تمام‌وقت مؤسسات آموزش عالی، ۱۵۳۸ نفر بوده است. ۷۴/۴ درصد از آموزشگران مرد و ۲۵/۶ درصد زن بوده‌اند.
 - نسبت دانشجوی به استاد بر اساس آمار وزارت عتف حدود ۵۲/۵۳ می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۴۹/۷ نفر می‌باشد در سطح بالاتری قرار دارد.
 - بر اساس آمار آمایش آموزش عالی سهم شاغلان با تحصیلات عالی به کل شاغلان استان حدود ۱۶/۹۲ درصد است و سهم شاغلان با تحصیلات عالی استان به کل شاغلان عالی کشور ۱/۹۵ می‌باشد.

۳-۳-۵-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی

بر اساس گزارشات و تحلیل‌های ارائه شده مهم‌ترین مسائل آموزش عالی استان به شرح ذیل می‌باشد:

۱. استیجاری بودن فضای آموزشی بیشتر موسسه‌های آموزشی، فقدان استاندارد لازم و کیفیت پایین زیرساخت‌های کارگاهی و آزمایشگاهی؛
۲. عدم تناسب رشته‌ها با نیازهای بازار کار، شرایط بومی منطقه و مزیت‌های نسبی موجود در استان گلستان؛
۳. کمبود هیات علمی به خصوص در دانشگاه فرهنگیان؛
۴. ارتباط ضعیف و ناکارآمد صنعت با دانشگاه و ارتباط اندک پژوهش‌های دانشگاهی با نیازهای صنعتی؛
۵. آمار بالای فارغ‌التحصیلان بیکار در استان گلستان به دلیل کثرت وجود رشته‌های دانشگاهی کم‌کاربرد و نامتناسب با نیازهای زیست‌بوم؛

۳-۳-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱. ارتقای کیفیت فضای آموزشی مؤسسات آموزش عالی غیردولتی در مقایسه به مراکز دولتی؛
۲. انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛
۳. تأمین اعضای هیات علمی برای مؤسسات آموزش عالی با اولویت استخدام و تبدیل وضعیت اساتید حق التدریس؛
۴. تقویت ارتباط بین صنعت و دانشگاه و جهت‌دهی به پژوهش‌های دانشگاهی در جهت پاسخ‌دهی به نیازهای صنعت؛
۵. متناسب‌سازی خروجی‌های آموزش عالی با نیازهای زیست‌بوم با هدف کاهش بیکاری دانش‌آموختگان؛

۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید

۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان گلستان

براساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیت استان گلستان برابر با ۱۸۶۸۸۱۹ نفر بوده (۵۰/۲ درصد مرد و ۴۹/۸ درصد بوده است. بیشترین جمعیت در سال ۱۳۹۵ متعلق به گروه سنی ۲۹-۲۵ سال (۱۰/۲ درصد جمعیت) بوده است. در این سال میانگین سنی مردان و زنان ۲۹/۰۶ سال بوده است. سهم جمعیت استان گلستان از جمعیت کشور ۲/۳ درصد است که در رتبه ۱۴ استان‌های کشور از نظر جمعیتی قرار دارد. در این استان میزان شهرنشینی ۵۵/۳ درصد است که نسبت به متوسط کشور که ۷۵/۱ درصد است پایین‌تر است و در رتبه ۳۰ استان‌های کشور قرار دارد این موضوع نشان می‌دهد که در مناطق روستایی استان گلستان ظرفیت بالایی برای رشد و توسعه اقتصادی وجود دارد. در سال ۱۳۹۸ براساس نتایج طرح آمارگیری از نیروی کار ۳۷/۴ درصد جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر در استان گلستان از نظر اقتصادی فعال محسوب می‌شوند. نرخ بیکاری در میان این گروه جمعیتی ۱۰/۹ درصد بوده که نرخ بیکاری مردان ۸/۷ درصد، زنان ۱۹/۹ درصد و نرخ بیکاری کل در نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۱۱/۶ درصد و ۱۰/۱ درصد بوده است. همچنین در سال ۱۳۹۸ نرخ بیکاری جمیت فعال ۱۵-۲۴ ساله ۲۹/۹ درصد بوده است. در سال ۱۳۹۸ توزیع نسبی شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر در سه بخش عمده فعالیت‌های اقتصادی عبارت است از ۲۸/۶ درصد در بخش کشاورزی، ۲۸/۲ درصد در بخش صنعت و ۴۳/۲ درصد در بخش خدمات برآورد شده است. بررسی بار تکفل خالص و ناخالص استان

نشان می‌دهد که در این زمینه نرخ بار تکفل پایین‌تر از متوسط کشوری است و این بدین معنی است که شرایط دسترسی خانوار به اشتغال تا حدودی نسبت به متوسط کشوری مطلوب می‌باشد. یکی از مهم‌ترین فاکتورها در زمینه کیفیت و رفاه اجتماعی وجود درآمد مطلوب است. بررسی درآمد سالانه خانوار شهری در استان گلستان نشان می‌دهد که این شاخص از متوسط کشوری پایین‌تر قرار دارد و از این نظر استان رتبه استان شانزدهم است. اما متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی در استان بالاتر از متوسط کشوری است و این بدین معنی شرایط مطلوب‌تری در مناطق روستایی نسبت به مناطق شهری از نظر رفاه اجتماعی وجود دارد. اما بررسی ضریب جینی به عنوان شاخصی از عدالت در توزیع درآمد در استان نشان می‌دهد که استان گلستان یکی از استان‌ها با بیشترین میزان اختلاف درآمدی میان استان‌های کشور است. به ویژه این موضوع در مناطق روستایی بیشتر است. در سال ۹۸ استان گلستان بعد از استان همدان بیشترین میزان ضریب جینی در مناطق روستایی داشته است. هرچند در مناطق شهری وضعیت نسبتاً بهتری نسبت به مناطق روستایی دارد اما مناطق شهری استان نیز در میان مناطق شهری استان‌های کشور اختلاف درآمد بالایی دارند که موجب شده است که استان گلستان در زمینه ضریب جینی بالا جز چهارمین استان کشور باشد. بررسی نرخ مشارکت اقتصادی در مناطق شهری و روستایی در استان نشان می‌دهد یکی از چالش‌های جدی استان در آینده تأمین نیروی انسانی است. به دلیل مهاجرت نیروی کار استان به سایر استان‌ها نرخ مشارکت اقتصادی استان در سطح پایینی قرار دارد. به‌ویژه این موضوع در مناطق روستایی به دلیل عدم گسترش اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصادی در سطح بالایی است. با توجه به سهم تقریباً یک سوم اشتغال بخش کشاورزی که عمدتاً در مناطق روستایی تمرکز یافته است، نیازمند بازنگری در سیاست‌گذاری‌ها با تأکید بر ایجاد اشتغال مولد و پایدار در مناطق روستایی ضروری است. به دلیل اینکه ۴۶/۶۳ درصد از جمعیت استان در مناطق روستایی قرار دارد ضرورت این سیاست‌گذاری را دو چندان کرده است. بررسی میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی استان نشان می‌دهد از سال ۹۴-۹۸ نشان می‌دهد که تنها در سال ۹۷ استان سهم ناچیز در جذب سرمایه‌گذاری خارجی دارد. بررسی نرخ سپرده‌گذاری استان نشان می‌دهد که استان گلستان نرخ سپرده‌گذاری بالاتری نسبت به میانگین کشوری دارد و استان جز استان‌های با بالاترین سهم از نرخ سپرده بانکی است. این امر نشان می‌دهد که ساختار تولیدی استان نیازمند جذب سرمایه داخلی و خارجی برای رونق است. اگر سرمایه‌های راکد در سطح ساختار تولید استان گلستان به کار گرفته شود، می‌تواند زمینه ایجاد اشتغال پایدار را فراهم آورد. آخرین شاخص مورد بررسی سرانه تولید ناخالص داخلی استان است. بررسی سرانه تولید ناخالص داخلی استان نشان می‌دهد که این استان از نظر پایین‌ترین نرخ سرانه تولید در رتبه چهارم قرار دارد. از این رو یکی از چالش‌های آینده استان وجود بیکاری فزاینده و کاهش سطح رفاه عمومی خواهد بود.

جدول ۹۳- نمای کلی وضعیت استان گلستان در مقایسه با کشور در سال ۹۸

شاخص	بخش	گلستان	کشور	رتبه در کشور
اندازه بازار خانگی	سهم جمعیتی (۱۳۹۵)	۲/۳	۱۰۰	۱۴
	سهم جمعیت شهری (۱۳۹۵)	۱/۷	۱۰۰	۱۹
	سهم جمعیت روستایی (۱۳۹۵)	۴/۲	۱۰۰	۱۰
	تراکم نسبی جمعیت (نفر در کیلومتر مربع)	۹۶	۵۱	۶
نرخ اشتغال	میزان شهرنشینی	۵۵/۳	۷۵/۱	۳۰
	مناطق شهری	۸۸/۴	۸۸/۲	-
سهم اشتغال	مناطق روستایی	۸۹/۹	۹۲/۷	-
	کشاورزی	۲۸/۶	۱۷/۷۵	-
	صنعت	۲۸/۲	۳۱/۹۵	-
	خدمات	۴۳/۲	۵۰/۲۵	-
نرخ بیکاری	جمعیت کل	۱۰/۹	۱۰/۶	۱۲
	مناطق شهری	۱۱/۶	۱۱/۸	۱۶
	مناطق روستایی	۱۰/۱	۷/۳	۷
بار تکفل خالص	مناطق شهری	۲/۰۶	۲/۰۹	۱۷
بار تکفل ناخالص	مناطق شهری	۲/۶۱	۲/۷۱	۱۸
درآمد	متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری	۴۵۵۱۶۰	۵۴۱۰۰۷	۱۶
	متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی	۳۱۲۵۶۴	۲۹۷۰۲۲	۱۵
ضریب جینی	مناطق شهری	۰/۳۵۹۱	۰/۳۸۲۸	۴
	مناطق روستایی	۰/۳۵۴۶	۰/۳۵۳۹	۲
نرخ مشارکت اقتصادی	جمعیت کل	۳۷/۴	۳۹/۹	۲۳
	مناطق شهری	۳۷/۲	۳۹/۲	۲۲
	مناطق روستایی	۳۷/۶	۴۲/۳	۲۵
سرمایه گذاری خارجی	میزان جذب سرمایه (هزار دلار) (۱۳۹۷)	۲۲۵۰	۵۱۰۶۶۴۲	۲۶
نرخ رشد سپرده های بانکی	-	۳۴/۷	۳۱/۴	۱۰
سرانه تولید ناخالص داخلی استان	هزار ریال به نفر (۱۳۹۶)	۱۱۱۹۶۸	۱۸۴۵۸۴	۲۷

تولید ناخالص داخلی

بررسی تولید ناخالص داخلی استان گلستان نشان می دهد که به طور متوسط استان گلستان کمتر از ۱/۲ درصد از تولید ناخالص داخلی ایران را طی دو دهه اخیر داشته است. استان طی سال های مورد بررسی پایین ترین رتبه ها در مقایسه با دیگر استان ها را دارد. اما بررسی این شاخص در تولید ناخالص داخلی بدون نفت که وضعیت اقتصادی استان را بهتر نمایش می دهد، نشان داد که در تمامی سال های مورد بررسی سهم تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان گلستان ۱/۵ درصد بوده است که با توجه به اینکه این استان نفت خیر نیست وضعیت بهتری در مقایسه با سهم تولید ناخالص داخلی با نفت دارد. موضوع مهم دیگر این است که روند تولید ناخالص داخلی

استان نشان می‌دهد که سهم تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان از تولید ناخالص داخلی بدون نفت کشور کشور در سال ۱۳۷۹ برابر با ۱/۷۷ درصد بوده است که این سهم در سال ۱۳۹۷ به ۱/۳۷ درصد رسیده این موضوع در تولید ناخالص داخلی با نفت نیز صادق است. لذا این موضوع حاکی از این است که استان گلستان همگام با کل کشور توسعه پیدا نکرده است سهم آن از تولید ناخالص داخلی کشور کاهش پیدا کرده است.

جدول ۹۴- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال)

سال	تولید ناخالص داخلی		تولید ناخالص داخلی بدون نفت	
	کل کشور	خراسان شمالی	سهم درصدی	سهم درصدی
۱۳۷۹	۶۳۰۰۳۸۶۲۳	۹۰۵۸۳۱۲	۱.۴۴	۱.۷۷
۱۳۸۰	۷۳۳۹۰۸۹۸۲	۱۰۱۵۹۰۶۳	۱.۳۸	۱.۶۵
۱۳۸۱	۹۵۴۲۴۰۲۷۳	۱۲۹۶۱۲۰۲	۱.۳۶	۱.۶۶
۱۳۸۲	۱۱۸۹۲۸۶۸۷۹	۱۶۴۹۸۹۳۸	۱.۳۹	۱.۷۱
۱۳۸۳	۱۵۵۴۸۱۰۸۹۴	۲۱۱۸۱۵۸۷	۱.۳۶	۱.۷۲
۱۳۸۴	۱۹۴۱۱۸۷۵۸۴	۲۴۶۶۲۱۳۴	۱.۲۷	۱.۶۴
۱۳۸۵	۲۳۸۲۶۷۴۸۱۸	۲۸۷۲۹۱۱۶	۱.۲۱	۱.۵۴
۱۳۸۶	۳۰۷۲۶۱۵۴۳۹	۳۷۱۹۵۳۱۷	۱.۲۱	۱.۵۷
۱۳۸۷	۳۶۵۵۱۹۵۴۷۲	۴۴۵۳۹۹۱۱	۱.۲۲	۱.۵۲
۱۳۸۸	۳۸۹۴۲۳۳۷۷۸	۵۰۹۴۲۹۷۹	۱.۳۱	۱.۵۴
۱۳۸۹	۴۸۵۵۸۶۲۲۱۱	۵۷۸۲۰۹۷۰	۱.۱۹	۱.۴۴
۱۳۹۰	۶۸۶۶۸۱۱۱۴۷	۶۴۵۵۲۵۶۵	۰.۹۴	۱.۲۶
۱۳۹۱	۸۵۳۳۳۹۱۸۳۰	۸۶۱۶۴۳۶۰	۱.۰۱	۱.۳۱
۱۳۹۲	۱۱۸۰۴۸۸۶۲۶۵	۱۱۸۵۰۴۲۷۴	۱.۰۰	۱.۳۲
۱۳۹۳	۱۲۵۵۰۹۶۰۰۲۶	۱۴۲۴۰۹۹۷۱	۱.۱۳	۱.۳۹
۱۳۹۴	۱۳۱۸۰۰۱۶۱۲۹	۱۵۹۸۸۹۴۶۲	۱.۳۱	۱.۴۸
۱۳۹۵	۱۴۹۰۶۲۵۷۳۳۴	۱۹۳۰۵۳۰۵۸	۱.۳۰	۱.۵۰
۱۳۹۶	۱۷۹۷۱۸۷۱۱۵۳	۲۱۶۷۳۶۶۲۱	۱.۲۱	۱.۴۳
۱۳۹۷	۲۵۸۲۹۷۱۲۴۲۶	۲۸۷۱۱۲۱۸	۱.۱۱	۱.۳۷

ارزش افزوده به تفکیک بخش‌های اقتصادی استان گلستان در مقایسه با کشور

بررسی ارزش افزوده استان نشان می‌دهد که گلستان جزو استان‌های با سهم که در ارزش افزوده کل کشور بوده است. بررسی میزان ارزش افزوده تمامی بخش‌های اقتصادی استان نشان می‌دهد که در تمامی سال‌های مورد بررسی بالاتر از ۱/۳۱ درصد نبوده است و رتبه استان در این زمینه ۲۱ بوده است.

بخش کشاورزی و معدن

بررسی ارزش افزوده بخش کشاورزی نشان می‌دهد که سهم ارزش افزوده استان در بخش کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری تقریباً ۳ درصد از کل کشور بوده است. بررسی زیربخش‌های بخش کشاورزی نشان می‌دهد که مزیت نسبی استان در بخش دام سنتی، مرغداری و پرورش حیوانات است این بخش‌ها حدود ۴ درصد از ارزش افزوده کشور در این بخش‌ها را شامل می‌شود. بخش جنگل‌داری نیز به طور متوسط ۳/۶ درصد از ارزش افزوده بخش جنگل‌داری کل کشور را تشکیل داده است و نشان می‌دهد که این بخش در کنار بخش زراعت و باغداری با سهم ۲/۹ درصدی از ارزش افزوده کشور نیز از مزیت‌های بخش کشاورزی در استان گلستان هستند. موضوع دیگر اینکه در زمینه‌های کشاورزی که استان گلستان در آن‌ها مزیت دارد روند سهم ارزش افزوده این بخش‌ها صعودی بوده است در حالی که در دیگر بخش‌ها این روند صعودی مشاهده نمی‌شود. رتبه استان از نظر تاثیرگذار در اقتصادی ملی در بخش کشاورزی در مقایسه با سایر استان‌های کشور ۱۲ بوده است.

جدول ۹۵- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن استان خراسان شمالی از کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۳۰۰۴	۳۰۳۵	۳۰۶۱	۳۰۲۱	۲۰۹۵	۳۰۰۰	۳۰۰۸	۲۸۴	کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری
۲۰۹۹	۳۰۲۹	۳۰۶۵	۳۰۱۱	۲۰۷۸	۲۰۸۲	۲۰۷۴	۲۰۴۷	زراعت و باغداری
۳۰۷۱	۴۰۱۵	۴۰۰۲	۴۰۰۲	۳۰۸۹	۳۰۷۵	۴۰۰۲	۳۰۹۲	پرورش حیوانات
۰۰۵۰	۰۰۴۵	۰۰۴۵	۰۰۴۶	۰۰۵۶	۰۰۵۹	۰۰۶۳	۰۰۶۱	کاووداری سنتی
۴۰۳۶	۴۰۵۹	۴۰۷۱	۴۰۶۰	۴۰۲۸	۴۰۲۵	۴۰۷۵	۴۰۶۴	دام سنتی
۳۰۸۴	۵۰۶۶	۴۰۲۱	۴۰۸۳	۵۰۶۶	۴۰۲۷	۳۰۷۶	۳۰۴۸	مرغداری
۰۰۹۳	۰۰۹۸	۱۰۱۵	۱۰۹۶	۱۰۵۶	۱۰۸۱	۲۰۱۱	۲۰۲۹	پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکر و سایر فعالیت‌های کشاورزی
۳۰۶۰	۳۰۶۱	۴۰۱۶	۳۰۸۷	۳۰۴۳	۳۰۵۳	۳۰۸۱	۳۰۷۵	جنگلداری
۱۰۲۹	۱۰۲۸	۱۰۶۱	۱۰۴۸	۱۰۴۵	۲۰۳۰	۲۰۶۶	۲۰۷۱	ماهیگیری
۰۰۰۲	۰۰۰۲	۰۰۰۲	۰۰۰۵	۰۰۰۲	۰۰۰۲	۰۰۰۲	۰۰۸۷	استخراج معدن
۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معدن
۰۰۴۰	۰۰۳۶	۰۰۴۳	۰۰۹۶	۰۰۵۰	۰۰۵۴	۰۰۵۸	۰۰۷۹	استخراج سایر معادن

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بررسی زیر بخش‌های کشاورزی نشان می‌دهد که با توجه به مزیت نسبی استان در بخش‌های دام سنتی، مرغداری و پرورش حیوانات سرانه تولید گوشت قرمز استان حدود ۵۰ درصد بالاتر از متوسط کشور است و از این نظر رتبه ۹ کشور را دارد. اما مزیت اصلی استان در تولید سرانه گوشت مرغ است که با تولید سرانه حدود ۱۲۱ کیلو گوشت مرغ ۴ برابر متوسط کشوری است و رتبه ۱ را در تولید سرانه گوشت مرغ دارد. در زمینه تولید آبریزان استان از متوسط کشوری پایین‌تر است و در بین استان‌های کشور رتبه ۱۳ را دارد. لذا می‌توان گفت مزیت اصلی استان در بخش کشاورزی در تولید گوشت مرغ و گوشت قرمز است. در بخش جنگل‌کاری با

توجه به مساحت استان و مساحت جنگل در استان، ۱۷ را دارد و نسبت مساحت جنگل کاری به مساحت استان ۰/۰۲ درصد است که کمتر از متوسط کشوری است. استان گلستان در زمینه اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری فشار رتبه ۱۵ کشور را دارد که با توجه به ظرفیت این استان در زمینه کشاورزی، این وضعیت با حالت نرمال فاصله زیادی دارد و لازم است در این زمینه اقدامات لازم صورت پذیرد. از سوی دیگر به دلیل عدم توسعه بخش کشاورزی، سهم آب مصرف شده استان از منابع آب کشور در رتبه ۲۱ استان‌های کشور قرار دارد. در بخش معدن با توجه به سهم کم استان در معادن در حال بهره‌برداری، ارزش افزوده بالایی نیز این بخش ندارد و حدود ۰/۵ درصد از ارزش افزوده بخش معدن کشور مربوط به استان گلستان است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که میزان سرمایه‌گذاری از معادن در حال بهره‌برداری در سطح پایینی قرار دارد. همچنین سهم اشتغال استان از معادن در حال بهره‌برداری پایین است و از این نظر در رتبه پایینی قرار دارد. همچنین رتبه استان از نظر تاثیرگذاری بخش معدن نیز در شرایط مطلوبی قرار ندارد و به عبارتی رتبه استان از نظر تاثیرگذاری در بخش معدن کل کشور ۲۳ است.

جدول ۹۶- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور

رتبه در کشور	کشور	گلستان	شاخص
۱۱	۱۰/۳۴	۱۵/۱۲	سرانه تولید گوشت قرمز (کیلوگرم به نفر)
۹	۱۳۲/۴۳	۱۹۷/۸۵	سرانه تولید شیر
۱	۳۲/۹۰	۱۲۱/۴۴	سرانه تولید گوشت مرغ
۱۳	۱۵/۴۴	۱۰/۶۲	سرانه تولید آبریان
۱۲	۱/۱۱	۱/۷۸	نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت
۱۷	۰/۰۳	۰/۰۲	نسبت مساحت جنگل کاری به مساحت استان
۱۵	۱۰۰	۲/۷۳	سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت فشار (۱۳۹۷)
۱۱	۱۰۰	۰/۹۸	سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی (۱۳۹۷)
۲۱	۱۰۰	۱/۳	سهم آب مصرف شده استان از منابع آب کشور
۲۲	۱۰۰	۱/۳	سهم استان از آب مصرف شده در بخش کشاورزی
۲۰	۵/۹۹	۵/۱۴	نسبت تعداد معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (۱۳۹۷)
۲۱	۱۰۰	۲/۰۱	سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری
۱۳	۱۲۱/۴۸	۹۵/۷۴	نسبت تعداد شاغلان معدن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)
۱۸	۴/۸۱	۰/۸۷	سرانه ارزش تولیدات معدن در حال بهره‌برداری (میلیون ریال به نفر)
۱۷	۳۷۵۲/۱۰	۶۱۹/۲۶	سرانه ارزش افزوده معدن در حال بهره‌برداری (هزار ریال به نفر)
۱۶	۲۳۷/۲۷	۱۰/۷۳	نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (هزار ریال به نفر)
۱۴	۱۰۰	۱/۸۵	سهم استان از شاغلان معدن در حال بهره‌برداری

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش صنعت و ساختمان

بررسی زیر بخش‌های بخش صنعت نشان می‌دهد که تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو و تولید چوب و محصولات چوبی بجز مبلمان نسبت به دیگر زیربخش‌های صنعتی استان سهم بیشتری در ارزش افزوده کشور دارند و در واقع استان در این بخش‌ها از مزیت بیشتری برخوردار است. اگر چه روند سهم این بخش‌ها در مقایسه با کشور از سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۷ روند کاهنده‌ای داشته است اما همچنان نسبت به دیگر بخش‌ها وضعیت بهتری دارند. بخش‌های آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه، تولید مبلمان و تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا از دیگر بخش‌هایی هستند که سهم بیشتری از ارزش افزوده کشور را به خود اختصاص می‌دهند و استان گلستان در این زمینه‌های می‌تواند مزیت داشته باشد. بررسی بخش صنعت نشان می‌دهد این بخش کمترین تاثیر را در اقتصاد ملی داشته است و این استان سهم پایینی در ارزش افزوده بخش صنعت کشور دارد. به طور متوسط سهم استان در بخش صنعت کشور ۰/۶۸ درصد بوده است و از این نظر رتبه ۲۷ کشور را دارد.

جدول ۹۷- سهم ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان استان گلستان از کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
-۰.۶۷	-۰.۶۵	-۰.۷۱	-۰.۸۲	-۰.۷۸	-۰.۵۹	-۰.۶۳	-۰.۵۹	صنعت
۱.۴۴	۱.۴۲	۱.۴۱	۱.۶۶	۲.۰۸	-۰.۹۹	۱.۰۵	۱.۰۵	تولید محصولات غذایی
۱.۱۵	۱.۰۷	-۰.۹۶	۱.۲۰	۱.۷۳	۱.۸۰	۱.۳۹	۳.۴۹	تولید انواع آشامیدنیها
۱.۰۰	۱.۷۵	۲.۷۱	۳.۶۲	۳.۵۴	۷.۵۹	۱۱.۰۵	۴.۶۳	تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو
۱.۰۰	-۰.۹۱	-۰.۹۹	-۰.۹۳	۱.۰۶	۱.۱۰	۱.۰۳	۱.۲۲	تولید مسوجات
۱.۰۰	۱.۰۰	۱.۰۰	۱.۰۱	۱.۰۳	۱.۰۱	۱.۰۱	۱.۰۴	تولید پوشاک
-۰.۰۸	-۰.۱۰	-۰.۰۹	-۰.۰۷	-۰.۰۷	-۰.۰۸	-۰.۰۸	-۰.۰۸	تولید چرم و فرآورده‌های وابسته
۱.۸۱	۱.۷۶	۱.۶۴	۲.۰۶	۲.۱۶	۲.۲۷	۲.۲۳	۱.۹۰	تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، چسب و مواد چسب زایی
-۰.۶۲	۱.۰۰	-۰.۸۹	-۰.۳۳	-۰.۷۶	-۰.۴۵	-۰.۶۰	-۰.۳۸	تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی
-۰.۲۶	-۰.۱۹	-۰.۳۴	-۰.۳۵	-۰.۳۶	-۰.۳۸	-۰.۴۰	-۰.۴۱	چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
-۰.۰۱	-۰.۰۴	-۰.۰۴	-۰.۱۲	-۰.۰۶	-۰.۰۲	-۰.۰۴	-۰.۰۳	تولید کتک، فرآورده‌های حاصل از پلاش نفت
-۰.۲۵	-۰.۳۴	-۰.۳۸	-۰.۴۹	-۰.۳۴	-۰.۳۲	-۰.۳۷	-۰.۲۳	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی
۱.۱۹	۱.۴۰	۱.۵۵	۱.۴۶	۱.۸۴	۱.۳۵	۱.۵۲	۱.۴۷	تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گاهی
-۰.۴۲	-۰.۳۱	-۰.۲۸	-۰.۳۱	-۰.۳۱	-۰.۲۷	-۰.۲۸	-۰.۲۲	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی
-۰.۶۵	-۰.۷۵	-۰.۷۳	-۰.۸۱	-۰.۹۵	-۰.۹۷	-۰.۸۷	-۰.۸۹	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی
-۰.۱۱	-۰.۰۷	-۰.۱۵	-۰.۱۲	-۰.۱۳	-۰.۱۱	-۰.۱۴	-۰.۲۷	تولید فلزات پایه
-۰.۷۹	-۰.۶۹	-۰.۷۲	-۰.۷۲	-۰.۷۵	-۰.۷۰	-۰.۶۳	-۰.۶۲	تولید محصولات فلزی ساخته شده به جز ماشین‌آلات و تجهیزات
-۰.۰۶	-۰.۰۶	-۰.۰۵	-۰.۰۵	-۰.۱۷	-۰.۰۵	-۰.۱۱	-۰.۱۲	تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری
-۰.۶۲	-۰.۳۵	-۱.۰۳	-۰.۴۵	-۰.۳۷	-۰.۲۷	-۰.۲۸	-۰.۳۴	تولید تجهیزات برقی
-۰.۳۸	-۰.۳۵	-۰.۳۸	-۰.۳۵	-۰.۳۸	-۰.۳۳	-۰.۳۲	-۰.۳۰	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر
-۰.۰۹	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و تریلرهای
-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۳	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۳	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل
-۰.۵۲	-۰.۲۷	۱.۸۵	۲.۲۷	۰.۶۲	۰.۶۱	۰.۶۹	۰.۶۴	تولید مبلمان
-۰.۲۵	۱.۲۵	-۰.۷۵	-۰.۵۱	-۰.۳۶	-۰.۶۰	-۰.۴۰	-۰.۴۵	تولید محصولات نساجی
۱.۳۷	۱.۲۷	۱.۲۲	۱.۳۵	۱.۲۸	۱.۲۸	۱.۲۳	۱.۲۸	تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات
-۰.۳۷	-۰.۵۶	-۰.۶۷	-۰.۵۰	-۰.۳۸	-۰.۳۴	-۰.۴۰	-۰.۵۰	تأمین برقی، گاز، بخار و تهویه هوا
۱.۵۳	۱.۶۹	۱.۷۷	-۰.۹۴	-۰.۸۱	-۰.۹۴	-۰.۸۶	۱.۰۸	تولید، انتقال و توزیع برقی
-۰.۱۳	-۰.۱۹	-۰.۲۹	-۰.۴۴	-۰.۳۴	-۰.۲۹	-۰.۳۵	-۰.۴۴	تولید و توزیع گاز طبیعی
۱.۲۷	۱.۱۷	۱.۲۴	۲.۴۳	۲.۵۰	۲.۷۰	۲.۴۱	۲.۱۲	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه
۱.۲۲	۱.۰۹	۱.۲۶	-۰.۹۵	-۰.۹۹	۱.۰۰	۱.۱۰	-۰.۹۲	ساختمان
۱.۲۶	۱.۲۰	۱.۲۵	۱.۲۴	۱.۴۸	۱.۲۵	۱.۱۵	۱.۲۳	ساختمان‌های مسکونی
۱.۲۱	۱.۰۳	۱.۲۶	-۰.۸۷	-۰.۸۲	-۰.۸۸	۱.۰۷	-۰.۸۰	سایر ساختمان‌ها

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

استان گلستان از نظر تعداد کارگاه‌های صنعتی نسبت به کل جمعیت در سطح پایینی تری نسبت به متوسط کشور قرار دارد. از نظر این شاخص، در رتبه ۱۷ قرار دارد. نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی به کل جمعیت استان نیز از متوسط کل کشور کمتر است و در رتبه ۱۷ قرار گرفته است. اما نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت حاکی از این است که وضعیت استان گلستان در مقایسه با کل کشور بهتر است و در رتبه ۹ استان‌های کشور قرار دارد. سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر کمتر از ۱ درصد در مقایسه با کل کشور است و رتبه ۲۲ در بین استان‌های کشور را دارد که وضعیت مناسبی نیست. همچنین آب مصرف شده در بخش صنعت حدود ۱ درصد کشور است که به نسبت ارزش افزوده و تعداد شاغلان بخش صنعت این میزان مصرف آب زیاد ارزیابی می‌شود.

جدول ۹۸- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور

رتبه در کشور	کشور	گلستان	شاخص
۱۷	۳/۷۴	۲/۱۴	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۱۷	۳/۷۲	۲/۱۱	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر)
۹	۲/۲۷	۳/۱۶	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۵)
۲۵	۲۱/۹۳	۷/۸۵	نسبت تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۱۶	۲۶/۷۰	۱۲/۹۵	سرنه ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (میلیون ریال به نفر) (۱۳۹۶)
۲۲	۱۰۰	۰/۶۱	سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی (۱۳۹۶)
۱۹	۱۰۰	۱/۳۴	سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر (۱۳۹۶)
۲۳	۱۰۰	۰/۴۸	سهم استان از ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (۱۳۹۶)
۲۲	۱۰۰	۰/۸۴	سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر
۱۴	۱۰۰	۱/۱	سهم استان از آب مصرف شده در بخش صنعت

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش خدمات

علاوغم سایر بخش‌های اقتصادی استان، بخش خدمات استان یکی از کلیدی‌ترین بخش استان است. بررسی ارزش افزوده استان نشان می‌دهد که طی سال ۹۰ تا ۹۷ این روند هرچند کم اما صعودی بوده است و رتبه استان از نظر تاثیرگذاری بخش خدمات در طی بازه زمانی مورد بررسی ۹ بوده است. با توجه به جدول زیر بخش فعالیت‌های دامپزشکی یکی از مهم‌ترین بخش‌های خدمات است که سهمی بیش از ۳ درصد از کل کشور را در بازه مورد بررسی به خود اختصاص می‌دهد. همچنین، روند سهم فعالیت‌های دامپزشکی از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ افزایش یافته است که حاکی از روند روبه رشد این بخش در مقایسه با کل کشور است. سایر فعالیت‌های حرفه‌ای علمی و فنی بخش دیگری است که استان گلستان در زمینه خدمات نسبت به دیگر بخش‌ها سهم

بیشتری در کشور دارد. بخش‌هایی مانند فعالیت‌های پست و پیک، تأمین جا (اقامتگاه‌ها) و آموزش (در بخش‌های مختلف) از دیگر بخش‌هایی است که سهم بیشتری از ارزش افزوده کشوری را به خود اختصاص می‌دهند.

جدول ۹۹- سهم استان گلستان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۳۸	عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۱.۳۳	۱.۳۳	۱.۳۳	۱.۳۳	۱.۳۳	۱.۳۳	۱.۳۳	۱.۳۳	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۱.۳۶	۱.۳۳	۱.۴۴	۱.۳۱	۱.۲۳	۱.۲۴	۱.۱۱	۱.۲۱	حمل و نقل و انبارداری و پست
۱.۵۰	۱.۴۴	۱.۵۹	۱.۴۴	۱.۳۴	۱.۳۵	۱.۲۰	۱.۳۲	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
۰.۱۱	۰.۰۷	۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۲	۰.۱۹	۰.۲۵	۰.۲۴	حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری
۱.۵۶	۱.۵۱	۱.۶۶	۱.۵۰	۱.۳۹	۱.۴۱	۱.۲۵	۱.۳۸	سایر حمل و نقل زمینی
۰.۳۸	۰.۴۴	۰.۴۳	۰.۴۵	۰.۵۱	۰.۴۷	۰.۵۴	۰.۶۱	حمل و نقل از طریق لوله
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	حمل و نقل آبی
۰.۳۹	۰.۵۱	۰.۴۲	۰.۳۳	۰.۴۳	۰.۴۴	۰.۵۶	۰.۶۲	حمل و نقل هوایی
۰.۴۹	۰.۵۷	۰.۵۵	۰.۴۶	۰.۴۳	۰.۳۷	۰.۳۳	۰.۳۳	انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل
۲.۱۶	۲.۱۶	۲.۱۶	۲.۱۶	۲.۱۶	۲.۱۶	۲.۱۶	۲.۱۶	فعالیت‌های پست و پیک
۱.۰۵	۱.۰۴	۱.۰۳	۱.۰۴	۱.۰۴	۱.۰۴	۱.۰۵	۱.۰۷	فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا
۱.۷۴	۱.۷۴	۱.۷۴	۱.۷۴	۱.۷۴	۱.۷۴	۱.۷۴	۱.۷۴	تأمین جلا(اقامتگاه‌ها)
۰.۹۲	۰.۹۳	۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۲	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی(ها) رستوران‌ها (...)
۰.۵۸	۰.۵۶	۰.۵۷	۰.۵۲	۰.۴۶	۰.۴۴	۰.۴۳	۰.۳۹	اطلاعات و ارتباطات
۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۰	ارتباطات
۰.۹۵	۰.۹۴	۱.۰۶	۱.۰۰	۰.۹۶	۰.۸۹	۰.۸۸	۰.۷۶	سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات
۰.۹۱	۰.۸۶	۰.۶۶	۰.۶۵	۰.۶۸	۰.۷۵	۰.۹۲	۰.۹۱	فعالیت‌های مالی و بیمه
۰.۸۶	۰.۸۷	۰.۴۸	۰.۵۳	۰.۶۰	۰.۸۱	۰.۹۵	۱.۰۱	بانک و موسسات مالی
۱.۳۶	۱.۱۷	۱.۱۸	۱.۱۷	۱.۱۸	۱.۱۶	۱.۱۴	۱.۰۸	بیمه
۰.۴۱	۰.۴۱	۰.۴۲	۰.۳۴	۰.۳۲	۰.۴۴	۰.۳۶	۰.۲۵	سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه
۱.۱۷	۱.۱۹	۱.۱۹	۱.۱۹	۱.۳۸	۱.۱۹	۱.۱۲	۱.۱۸	املاک و مستغلات
۱.۲۵	۱.۲۹	۱.۲۸	۱.۲۸	۱.۵۲	۱.۲۵	۱.۱۵	۱.۲۶	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۰.۹۱	۰.۹۱	۰.۹۲	۰.۹۲	۱.۱۰	۰.۹۹	۰.۸۸	۰.۹۱	خدمات واحدهای مسکونی اجزای
۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	خدمات واحدهای غیر مسکونی
۱.۰۳	۱.۰۴	۱.۰۶	۱.۰۸	۱.۱۰	۱.۱۹	۱.۲۵	۱.۲۵	خدمات دولانی مستغلات
۱.۲۲	۱.۸۸	۱.۹۵	۱.۸۸	۱.۸۶	۱.۸۱	۱.۸۴	۱.۷۴	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۰.۱۶	۰.۱۲	۰.۵۸	۰.۱۳	۰.۱۶	۰.۱۳	۰.۲۱	۰.۲۴	تحقیق و توسعه
۲.۲۱	۲.۲۲	۲.۱۱	۲.۲۲	۲.۲۰	۲.۲۱	۲.۲۲	۲.۲۰	سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۳.۵۴	۳.۵۱	۳.۲۳	۳.۳۷	۳.۲۴	۳.۰۴	۳.۱۳	۲.۸۶	فعالیت‌های دامپزشکی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول سهم استان گلستان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱.۰۶	۱.۳۱	۱.۱۳	۱.۱۰	۱.۰۷	۱.۰۶	۱.۰۵	۰.۹۸	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۱.۷۸	۱.۸۰	۱.۷۶	۱.۶۹	۱.۶۱	۱.۶۹	۱.۷۹	۱.۸۸	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی
۱.۳۳	۱.۳۶	۱.۲۹	۱.۲۵	۱.۰۸	۱.۲۲	۱.۳۲	۱.۴۳	امور عمومی و خدمات شهری
۱.۷۴	۱.۷۶	۱.۵۱	۱.۵۱	۱.۲۸	۱.۷۱	۱.۷۲	۱.۷۹	امور عمومی
۱.۱۱	۱.۱۴	۱.۰۷	۱.۱۳	۱.۰۰	۱.۰۰	۱.۱۱	۱.۲۱	خدمات شهری
۲.۲۹	۲.۲۹	۲.۳۰	۲.۲۷	۲.۳۰	۲.۳۰	۲.۲۸	۲.۲۷	امور دفاعی و انتظامی
۳.۱۰	۳.۱۰	۳.۱۰	۳.۰۹	۳.۱۰	۳.۱۰	۳.۱۰	۳.۰۹	امور دفاعی
۳.۶۹	۳.۷۰	۳.۶۹	۳.۶۶	۳.۶۹	۳.۷۲	۳.۷۰	۳.۷۱	امور انتظامی
۱.۴۱	۱.۳۶	۱.۳۰	۱.۳۰	۱.۲۰	۱.۴۵	۱.۶۰	۱.۶۱	تأمین اجتماعی اجباری
۲.۰۳	۱.۹۵	۱.۹۶	۲.۰۲	۱.۸۵	۱.۹۲	۱.۹۲	۱.۶۰	آموزش
۲.۶۵	۲.۶۷	۲.۳۷	۲.۷۳	۲.۵۵	۲.۳۵	۲.۳۳	۲.۳۶	آموزش ابتدایی
۲.۷۲	۲.۷۲	۲.۴۱	۲.۸۰	۲.۶۰	۲.۳۸	۲.۳۶	۲.۳۷	آموزش ابتدایی دولتی
۱.۵۶	۱.۵۶	۱.۵۶	۱.۵۶	۱.۵۶	۱.۵۶	۱.۵۶	۱.۵۶	آموزش ابتدایی خصوصی
۱.۸۶	۱.۷۱	۲.۰۱	۲.۰۴	۱.۸۹	۲.۰۳	۲.۱۲	۱.۴۹	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۱.۹۰	۱.۷۵	۲.۰۷	۲.۱۰	۱.۹۴	۲.۰۹	۲.۱۸	۱.۵۲	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
۱.۴۳	۱.۳۱	۰.۹۶	۰.۹۳	۱.۰۲	۰.۹۸	۰.۸۹	۱.۰۶	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
۱.۴۲	۱.۳۵	۱.۳۷	۱.۲۷	۱.۲۱	۱.۳۶	۱.۱۵	۰.۹۸	آموزش عالی
۱.۳۲	۱.۱۹	۱.۱۶	۱.۰۲	۰.۸۹	۱.۳۶	۰.۹۳	۰.۷۳	آموزش عالی دولتی
۱.۶۰	۱.۵۶	۱.۶۴	۱.۶۴	۱.۶۵	۱.۴۹	۱.۵۰	۱.۴۰	آموزش عالی خصوصی
۲.۸۰	۲.۳۷	۲.۳۸	۲.۳۱	۲.۱۴	۲.۰۸	۲.۳۱	۲.۲۳	آموزش بزرگسالان
۱.۹۶	۱.۸۵	۱.۸۸	۱.۹۰	۱.۵۴	۱.۲۷	۱.۶۹	۱.۷۱	آموزش بزرگسالان دولتی
۳.۳۴	۲.۷۱	۲.۵۶	۲.۶۶	۲.۷۶	۲.۹۹	۲.۹۶	۲.۸۶	آموزش بزرگسالان خصوصی
۲.۴۱	۲.۴۶	۲.۴۸	۲.۴۸	۲.۴۸	۲.۳۵	۲.۳۷	۲.۴۷	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۲.۴۵	۲.۵۱	۲.۵۴	۲.۷۰	۲.۵۵	۲.۴۲	۲.۴۵	۲.۵۷	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۲.۴۲	۲.۵۲	۲.۵۶	۳.۱۷	۲.۵۳	۲.۳۶	۲.۳۲	۲.۴۵	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی
۲.۴۸	۲.۵۲	۲.۵۲	۲.۳۵	۲.۵۶	۲.۴۶	۲.۵۵	۲.۷۱	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی
۱.۳۶	۱.۳۷	۱.۳۵	۱.۳۵	۱.۳۶	۱.۴۲	۱.۳۸	۱.۳۸	مددکاری اجتماعی
۱.۵۸	۱.۵۳	۱.۳۷	۱.۳۳	۱.۳۴	۱.۳۲	۱.۳۳	۱.۴۳	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
۱.۴۹	۱.۲۹	۰.۹۴	۰.۹۳	۱.۰۴	۱.۰۱	۰.۹۷	۰.۹۴	هنر، سرگرمی و تفریح
۱.۸۷	۱.۹۴	۱.۸۳	۱.۸۱	۱.۵۹	۱.۵۹	۱.۶۸	۲.۳۸	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
۱.۲۹	۱.۲۹	۱.۲۹	۱.۳۰	۱.۳۱	۱.۳۱	۱.۳۱	۰.۴۵	تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی
۱.۵۸	۱.۵۸	۱.۵۸	۱.۵۸	۱.۵۸	۱.۵۸	۱.۵۸	۱.۵۸	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی استان گلستان

بخش کشاورزی و معدن

به طور متوسط بخش کشاورزی در دوره مورد بررسی ۲۲/۲۷ درصد از ارزش افزوده استان را تشکیل داده است. بخش زراعت و باغداری ۱۵/۲۰ درصد از ارزش افزوده استان را به خود تخصیص می‌دهد و بخش‌های پرورش حیوانات و دام سنتی نیز از بخش‌های مهم دیگر در این زمینه هستند. تمرکز بخش زراعت به ترتیب در شهرستان‌های گنبد کاووس، آق‌قلا، گرگان و علی آباد است. در زمینه باغداری تمرکز عمده در شهرستان‌های گرگان، رامیان، گنبد کاووس، بندر گز و مینودشت است. بررسی توزیع سطح برداشت محصولات زراعی کشور در سال زراعی ۹۷-۹۸ نشان می‌دهد که ۶/۷ درصد از زمین‌های آبی کشور و ۴/۲ درصد از زمین‌های زراعی در

این استان قرار دارند. به طور کلی ۵/۵ درصد از اراضی زراعی کشور شامل زمین های آبی و دیم استان گلستان قرار دارند و رتبه استان در این زمینه میان استان های کشور هفت است. بررسی توزیع میزان تولید محصولات زراعی نشان می دهد که در بخش زمین های آبی کشور سهم استان از تولید آن ۴/۲ درصد است. هر چند یا توجه سهم ۶/۷ درصد از زمین های زراعی، میزان تولید آن کم بوده است و بیانگر بهره وری پایین این بخش است. اما میزان تولید محصولات کشاورزی در زمین های دیمی کشور نشان می دهد که سهم استان گلستان ۱۰/۸ درصد از کشور است. به عبارتی رتبه نخست تولید محصولات دیمی در کشور را دارد. از نظر سهم تولید بخش کشاورزی، رتبه استان گلستان چهارم است. در مقایسه با بخش زراعت، بررسی توزیع سطح باروز محصولات باغبانی کشور در سال ۹۸ نشان می دهد که سهم باغبانی استان در زمینه آبی ۰/۹ درصد و سهم دیمی آن ۳/۶ درصد که در مجموع سهم استان از باغات کشور ۱/۳ درصد است و رتبه استان ۲۸ است. توزیع میزان تولید محصولات باغبانی کشور نیز در همین سال نشان می دهد که سهم تولید باغات آبی استان از تولید کشور ۱/۴ درصد و دیمی آن ۱/۱ درصد و به طور کلی سهم تولید باغبانی استان گلستان از کشور ۱/۴ درصد که در رتبه ۲۳ قرار دارد. بخش معدن سهم بسیار ناچیزی (کمتر از ۰/۵ درصد) از ارزش افزوده استان را به خود اختصاص می دهد. بررسی تعداد معادن در حال بهره برداری کشور در سال ۹۷ نشان می دهد که در استان گلستان ۹۹ معدن در حال بهره برداری وجود دارد که عمده فعالیت آن در زمینه استخراج است. از ۱۱ معدن در حال بهره برداری در زمینه صدف دریایی و میکا ۸ معدن در استان گلستان واقع شده است. از دیگر پتانسیل های منحصر به فرد استان در زمینه استخراج فسفات، پتاس و ید است که از ۵ معدن فعال در این زمینه یک معدن در استان گلستان واقع شده است.

جدول ۱۰۰- ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۲۳۴۵	۲۳۵۶	۲۵۰۶	۲۳۵۲	۲۱۹۶	۲۳۳۱	۲۰۷۳	۱۶۵۸	کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری
۱۶۵۲	۱۶۷۶	۱۸۶۰	۱۶۳۹	۱۴۸۲	۱۵۸۲	۱۲۵۱	۱۰۱۹	زراعت و باغداری
۶۱۰	۶۰۲	۵۵۸	۶۲۶	۶۳۲	۶۴۰	۷۰۱	۵۳۹	پرورش حیوانات
-۰.۱۱	-۰.۰۸	-۰.۰۷	-۰.۰۸	-۰.۱۰	-۰.۱۱	-۰.۱۳	-۰.۱۰	کودداری صنعتی
۴۹۱	۴۶۷	۴۶۲	۵۰۲	۴۸۶	۴۹۹	۵۷۳	۴۴۸	دام سنتی
۱.۰۵	۱.۲۲	۰.۸۳	۰.۹۹	۱.۲۳	۱.۱۷	۱.۰۲	۰.۷۱	مرغداری
-۰.۰۳	-۰.۰۴	-۰.۰۵	-۰.۱۶	-۰.۱۲	-۰.۱۲	-۰.۱۳	-۰.۱۰	پرورش زنبور عمل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت های کشاورزی
-۰.۱۸	-۰.۲۳	-۰.۲۲	-۰.۲۴	-۰.۲۲	-۰.۲۱	-۰.۲۳	-۰.۲۷	جنگلداری
-۰.۶۵	-۰.۵۵	-۰.۶۶	-۰.۶۳	-۰.۶۱	-۰.۸۸	-۰.۹۸	-۰.۷۴	ماهیگیری
-۰.۴۰	-۰.۳۰	-۰.۲۶	-۰.۴۷	-۰.۳۳	-۰.۴۲	-۰.۵۳	-۰.۶۱	استخراج معدن
-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن
-۰.۴۰	-۰.۳۰	-۰.۲۶	-۰.۴۷	-۰.۳۳	-۰.۴۲	-۰.۵۳	-۰.۶۱	استخراج سایر معادن

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش صنعت و ساختمان

بخش صنعت در استان گلستان سهم ۹/۹۸ از ارزش افزوده کل استان را به خود اختصاص می‌دهد. زیربخش‌های ساختمان، تولید محصولات غذایی و تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی به ترتیب بیشترین سهم را از ارزش افزوده بخش صنعت استان گلستان به خود اختصاص می‌دهند. بخش تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا نیز از دیگر بخش‌های مهم این استان است. بررسی تعداد صنایع استان نشان می‌دهد که در این استان ۲۶ کد ایسیک دو رقمی فعال در قالب ۸۷۷ کارگاه صنعتی فعال تا سال ۹۸ در این استان وجود دارد. توزیع سطح اشتغال استان نشان می‌دهد که ۳۳/۴۵ درصد از اشتغال استان در زمینه محصولات غذایی و آشامیدنی‌ها قرار دارد. از دیگر بخش‌های استان با قایت بالای اشتغال مربوط به سایر محصولات کانی غیر فلزی است که معادل ۱۵/۳۸ درصد از اشتغال گلستان است. در این استان ۳۸ کارگاه صنعتی اشتغال ۱۰۰ نفر به بالا و ۶۰ کارگاه صنعتی بین ۵۰ تا ۱۰۰ نفر کارکن وجود دارد و مابقی کارگاه‌های کوچکتر از ۵۰ نفر کارکن هستند. سهم اشتغال صنایع با فناوری بالا در استان در سطح پایینی قرار دارد.

جدول ۱۰۱- ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
صنعت	۹۰۷	۹۳۶	۸۷۶	۱۰۳۱	۹۰۹	۸۰۶	۸۱۰	۹۱۸
تولید محصولات غذایی	۱۸۲	۲۲۴	۱۸۵	۳۸۰	۳۵۴	۲۹۱	۳۰۵	۳۴۱
تولید انواع آشامیدنیها	۰۲۸	۰۱۴	۰۱۶	۰۱۷	۰۰۹	۰۰۷	۰۰۷	۰۱۰
تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو	۰۱۸	۰۲۱	۰۲۰	۰۰۹	۰۰۹	۰۱۲	۰۰۹	۰۰۵
تولید منسوجات	۰۷۹	۰۵۹	۰۶۱	۰۵۰	۰۳۹	۰۴۱	۰۴۱	۰۴۹
تولید پوشاک	۰۲۵	۰۲۴	۰۲۱	۰۲۳	۰۲۱	۰۲۲	۰۱۷	۰۲۲
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی	۱۲۳	۱۴۷	۱۵۵	۱۳۵	۹۸	۶۸	۹۴	۱۱۹
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۰۰۶	۰۰۸	۰۰۸	۰۱۲	۰۰۵	۰۱۴	۰۱۵	۰۱۲
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۰۰۵	۰۰۴	۰۰۳	۰۰۳	۰۰۳	۰۰۲	۰۰۲	۰۰۳
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰۰۳	۰۰۳	۰۰۲	۰۰۳	۰۰۴	۰۰۳	۰۰۳	۰۰۲
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۰۵۰	۰۴۰	۰۸۲	۰۷۸	۰۸۳	۰۶۲	۰۶۶	۱۰۱
تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	۰۲۲	۰۳۴	۰۳۳	۰۴۲	۰۴۴	۰۴۶	۰۳۹	۰۳۴
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۰۱۱	۰۱۳	۰۱۱	۰۱۴	۰۱۳	۰۱۱	۰۱۳	۰۲۴
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیر فلزی	۱۶۳	۱۵۳	۱۵۳	۱۳۰	۸۱	۶۸	۷۴	۶۷
تولید فلزات پایه	۰۴۷	۰۳۴	۰۲۶	۰۲۳	۰۱۴	۰۱۶	۰۱۲	۰۲۲
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین آلات و تجهیزات	۰۶۵	۰۵۸	۰۵۶	۰۵۶	۰۵۳	۰۴۸	۰۴۶	۰۵۰
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	۰۰۲	۰۰۲	۰۰۱	۰۰۲	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱
تولید تجهیزات برقی	۰۱۳	۰۱۰	۰۱۰	۰۱۲	۰۱۲	۰۱۱	۰۱۳	۰۱۹
تولید ماشین آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰۱۶	۰۱۲	۰۱۲	۰۱۴	۰۱۳	۰۱۱	۰۱۲	۰۱۱
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۰۰۳	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۲	۰۰۱	۰۰۲	۰۰۲	۰۰۲
تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
تولید مبلمان	۰۱۴	۰۱۳	۰۱۰	۰۱۰	۰۰۹	۰۱۳	۰۱۳	۰۰۸
تولید سایر مصنوعات	۰۰۶	۰۰۶	۰۰۶	۰۰۴	۰۰۷	۰۱۵	۰۱۵	۰۰۹
تعمیر و نصب ماشین آلات و تجهیزات	۰۰۴	۰۰۳	۰۰۲	۰۰۲	۰۰۶	۰۰۷	۰۰۸	۰۰۹
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۳۷۱	۱۸۹	۱۸۲	۱۸۱	۱۶۳	۳۰۷	۲۷۴	۲۲۱
تولید، انتقال و توزیع برق	۰۵۶	۰۳۸	۰۳۷	۰۳۲	۰۳۶	۲۰۶	۲۰۲	۱۵۶
تولید و توزیع گاز طبیعی	۳۱۴	۱۵۱	۱۴۵	۱۴۸	۱۲۸	۱۰۱	۷۲	۰۶۶
ایرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۰۶۶	۰۶۹	۰۶۱	۰۵۹	۰۶۱	۰۳۶	۰۲۸	۰۳۰
ساختمان	۴۹۳	۴۸۶	۴۰۶	۳۸۵	۳۱۹	۴۱۵	۳۴۹	۳۱۰
ساختمان‌های مسکونی	۱۷۹	۱۵۸	۱۵۷	۱۴۷	۹۴	۷۸	۸۹	۱۳۶
سایر ساختمان‌ها	۳۱۴	۳۲۸	۲۴۹	۲۳۸	۲۲۴	۳۳۷	۲۶۰	۲۸۰

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش خدمات

بخش عمده فروشی و خرده فروشی بیشترین ارزش افزوده را در بخش خدمات استان به خود اختصاص می‌دهد این بخش در سایر استان‌های نیز سهم زیادی از ارزش افزوده بخش خدمات را دارد. بخش املاک و مستغلات به طور متوسط ۱۲/۴۲ درصد ارزش افزوده استان را در دوره مورد بررسی به خود تخصیص می‌دهد. بخش‌های اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی، فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی، فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی در رتبه‌های بعدی بیشترین سهم از ارزش افزوده استان در بخش خدمات قرار دارند.

جدول ۱۰۲- ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱۴۱۵	۱۳۰۱	۱۱۶۹	۱۲۳۹	۱۴۴۹	۱۶۰۸	۱۵۱۳	۱۵۷۴	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۱۲۳۰	۱۲۱۳	۱۰۸۲	۱۱۵۰	۱۳۶۸	۱۵۳۰	۱۴۳۴	۱۴۸۷	عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
-۰۸۵	-۰۸۸	-۰۸۷	-۰۸۹	-۰۸۱	-۰۷۸	-۰۸۰	-۰۸۸	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۷۴۱	۷۴۲	۷۹۴	۷۶۱	۷۲۴	۶۸۴	۶۳۶	۶۸۱	حمل و نقل و انبارداری و پست
۷۰۶	۷۰۲	۷۵۷	۷۳۰	۶۹۲	۶۵۷	۶۱۰	۶۵۱	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۲	-۰۰۳	-۰۰۳	حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری
۷۰۰	۶۹۴	۷۴۹	۷۲۱	۶۸۳	۶۴۷	۵۹۷	۶۳۷	سایر حمل و نقل زمینی
-۰۰۵	-۰۰۷	-۰۰۷	-۰۰۸	-۰۰۸	-۰۰۸	-۰۰۹	-۰۱۱	حمل و نقل از طریق لوله
-۰۰۰	-۰۰۰	-۰۰۰	-۰۰۰	-۰۰۰	-۰۰۰	-۰۰۰	-۰۰۰	حمل و نقل آبی
-۰۰۵	-۰۰۶	-۰۰۵	-۰۰۵	-۰۰۷	-۰۰۶	-۰۰۵	-۰۰۶	حمل و نقل هوایی
-۰۲۳	-۰۳۵	-۰۲۴	-۰۱۸	-۰۱۷	-۰۱۵	-۰۱۴	-۰۱۶	انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل
-۰۰۷	-۰۰۹	-۰۰۸	-۰۰۸	-۰۰۸	-۰۰۷	-۰۰۷	-۰۰۸	فعالیت‌های پست و پیک
۱۰۹	۱۰۳	۱۰۶	۱۱۷	۱۱۲	۱۱۳	۱۰۹	۱۰۶	فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا
-۰۲۸	-۰۲۵	-۰۲۵	-۰۲۹	-۰۲۷	-۰۲۸	-۰۲۹	-۰۳۲	تأمین جا(اقامتگاهها)
-۰۸۱	-۰۷۸	-۰۸۱	-۰۸۸	-۰۸۵	-۰۸۵	-۰۸۰	-۰۷۴	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران‌ها و...)
-۰۸۷	-۰۹۳	-۰۸۹	-۰۷۹	-۰۷۱	-۰۶۸	-۰۶۳	-۰۶۶	اطلاعات و ارتباطات
-۰۲۷	-۰۳۱	-۰۳۲	-۰۳۳	-۰۳۶	-۰۳۷	-۰۳۶	-۰۴۱	ارتباطات
-۰۶۰	-۰۶۱	-۰۵۷	-۰۴۶	-۰۳۵	-۰۳۱	-۰۲۷	-۰۲۶	سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات
۱۹۸	۱۲۹	۱۰۲	۱۰۹	۱۲۲	۱۸۴	۲۲۵	۲۵۰	فعالیت‌های مالی و بیمه
۱۰۳	-۰۷۲	-۰۳۸	-۰۵۱	-۰۵۴	-۰۸۶	۱۴۳	۱۹۰	بانک و موسسات مالی
-۰۷۸	-۰۴۵	-۰۵۰	-۰۴۷	-۰۵۴	-۰۵۹	-۰۷۰	-۰۵۰	بیمه
-۰۱۷	-۰۱۲	-۰۱۳	-۰۱۱	-۰۱۴	-۰۳۹	-۰۱۲	-۰۱۰	سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه
۱۱۵۲	۱۲۰۴	۱۱۷۲	۱۲۱۶	۱۳۵۷	۱۲۷۹	۱۲۴۸	۱۳۰۵	املاک و مستغلات
۶۸۸	۷۴۱	۷۲۷	۷۴۹	۸۳۳	۷۴۸	۷۷۴	۸۱۰	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۲۵۶	۲۵۹	۲۵۴	۲۵۶	۳۰۲	۲۹۹	۳۳۸	۳۶۵	خدمات واحدهای مسکونی اجاری
۱۹۴	۱۸۹	۱۷۶	۱۶۶	۲۰۷	۲۱۲	۲۰۸	۲۰۴	خدمات واحدهای غیرمسکونی
-۰۱۵	-۰۱۶	-۰۱۵	-۰۱۶	-۰۱۵	-۰۲۰	-۰۲۸	-۰۲۷	خدمات دلان مستغلات
۱۵۷	۱۶۲	۱۵۲	۱۵۸	۱۴۱	۱۳۴	۱۳۸	۱۵۳	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
-۰۰۲	-۰۰۲	-۰۰۶	-۰۰۲	-۰۰۲	-۰۰۲	-۰۰۳	-۰۰۵	تحقیق و توسعه
۱۴۶	۱۵۱	۱۳۷	۱۴۸	۱۳۲	۱۳۵	۱۲۷	۱۴۱	سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
-۰۰۸	-۰۰۹	-۰۰۸	-۰۰۹	-۰۰۷	-۰۰۷	-۰۰۷	-۰۰۷	فعالیت‌های دامپزشکی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
-۰.۳۳	-۰.۴۷	-۰.۴۰	-۰.۴۰	-۰.۳۶	-۰.۳۴	-۰.۳۳	-۰.۳۳	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۶.۸۴	۷.۲۳	۷.۰۶	۶.۹۶	۶.۲۹	۶.۴۰	۷.۰۵	۸.۹۰	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی
۲.۴۹	۲.۹۹	۳.۵۷	۲.۶۸	۲.۲۵	۲.۵۵	۲.۵۷	۳.۰۵	امور عمومی و خدمات شهری
۱.۱۴	۱.۲۲	۱.۱۱	۱.۰۰	-۰.۷۸	۱.۱۲	۱.۱۳	۱.۴۷	امور عمومی
۱.۳۶	۱.۴۷	۱.۴۶	۱.۶۷	۱.۴۸	۱.۴۳	۱.۴۴	۱.۵۸	خدمات شهری
۴.۱۴	۴.۴۰	۴.۲۷	۴.۰۵	۳.۸۷	۳.۷۱	۴.۳۲	۵.۶۸	امور دفاعی و انتظامی
۲.۵۷	۲.۷۸	۲.۵۵	۲.۶۱	۲.۲۹	۲.۲۶	۲.۷۵	۳.۷۴	امور دفاعی
۱.۵۷	۱.۶۲	۱.۷۳	۱.۴۴	۱.۵۸	۱.۴۶	۱.۵۶	۱.۹۴	امور انتظامی
-۰.۲۱	-۰.۴۴	-۰.۲۲	-۰.۲۳	-۰.۱۶	-۰.۱۳	-۰.۱۵	-۰.۱۸	تأمین اجتماعی اجباری
۴.۸۹	۵.۵۹	۵.۴۲	۵.۵۰	۴.۶۹	۴.۶۵	۶.۱۱	۵.۶۹	آموزش
۲.۱۳	۲.۵۸	۲.۱۸	۲.۱۵	۱.۷۸	۱.۵۹	۲.۱۸	۲.۲۵	آموزش ابتدایی
۳.۰۶	۲.۵۱	۲.۱۱	۲.۰۹	۱.۷۲	۱.۵۵	۲.۱۳	۲.۲۱	آموزش ابتدایی دولتی
-۰.۰۷	-۰.۰۷	-۰.۰۷	-۰.۰۷	-۰.۰۶	-۰.۰۵	-۰.۰۵	-۰.۰۳	آموزش ابتدایی خصوصی
۱.۵۹	۱.۷۶	۲.۰۲	۲.۱۰	۱.۷۰	۱.۸۴	۲.۵۸	۱.۹۸	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۱.۵۰	۱.۶۷	۱.۹۷	۲.۰۴	۱.۶۴	۱.۷۹	۲.۵۳	۱.۹۰	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
-۰.۱۰	-۰.۰۹	-۰.۰۶	-۰.۰۵	-۰.۰۵	-۰.۰۵	-۰.۰۵	-۰.۰۸	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
-۰.۹۵	-۱.۰۶	-۱.۰۳	-۱.۰۵	-۱.۰۲	-۰.۹۹	-۱.۰۱	-۱.۰۷	آموزش عالی
-۰.۵۵	-۰.۵۵	-۰.۴۹	-۰.۴۹	-۰.۴۳	-۰.۵۳	-۰.۵۰	-۰.۵۰	آموزش عالی دولتی
-۰.۴۰	-۰.۵۱	-۰.۵۴	-۰.۵۵	-۰.۵۹	-۰.۴۶	-۰.۵۱	-۰.۵۶	آموزش عالی خصوصی
-۰.۲۱	-۰.۲۰	-۰.۱۹	-۰.۲۱	-۰.۲۰	-۰.۲۳	-۰.۳۳	-۰.۴۰	آموزش بزرگسالان
-۰.۰۶	-۰.۰۶	-۰.۰۷	-۰.۰۸	-۰.۰۷	-۰.۰۷	-۰.۱۳	-۰.۱۷	آموزش بزرگسالان دولتی
-۰.۱۶	-۰.۱۴	-۰.۱۲	-۰.۱۳	-۰.۱۲	-۰.۱۵	-۰.۲۱	-۰.۲۳	آموزش بزرگسالان خصوصی
۸.۵۵	۹.۶۶	۹.۳۷	۱۰.۸۰	۹.۱۳	۷.۸۷	۷.۹۸	۷.۹۲	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۸.۳۵	۹.۴۳	۹.۱۳	۱۰.۵۱	۸.۸۶	۷.۵۶	۷.۶۴	۷.۵۶	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۳.۷۶	۴.۰۸	۳.۹۳	۵.۲۱	۳.۵۳	۲.۹۸	۳.۰۷	۳.۹۰	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی
۴.۵۹	۵.۳۵	۵.۲۰	۵.۳۱	۵.۳۲	۴.۵۸	۴.۵۷	۳.۶۶	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی
-۰.۲۰	-۰.۲۳	-۰.۲۴	-۰.۲۹	-۰.۲۷	-۰.۳۱	-۰.۳۴	-۰.۳۶	مددکاری اجتماعی
۱.۰۹	۱.۱۵	-۰.۹۷	۱.۰۳	۱.۰۴	۱.۰۶	۱.۱۴	۱.۲۴	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
-۰.۴۱	-۰.۳۵	-۰.۲۶	-۰.۳۰	-۰.۲۳	-۰.۳۴	-۰.۳۵	-۰.۳۳	هنر، سرگرمی و تفریح
-۰.۲۲	-۰.۲۶	-۰.۲۳	-۰.۲۳	-۰.۲۲	-۰.۲۳	-۰.۲۷	-۰.۴۲	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
-۰.۰۳	-۰.۰۴	-۰.۰۴	-۰.۰۴	-۰.۰۴	-۰.۰۴	-۰.۰۴	-۰.۰۱	تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی
-۰.۴۲	-۰.۵۰	-۰.۴۴	-۰.۴۶	-۰.۴۴	-۰.۴۴	-۰.۴۸	-۰.۴۷	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت همکارانه

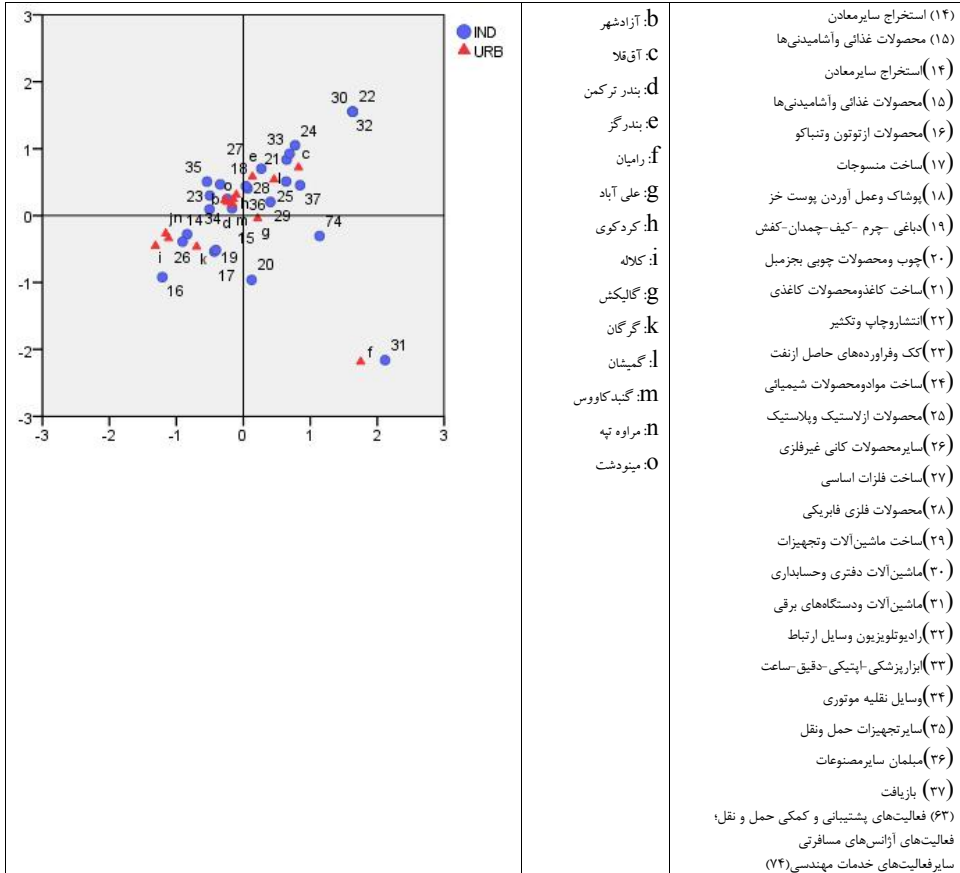
بررسی مزیت همکارانه شهرستان‌های استان گلستان نشان می‌دهد که رامیان، آق قلا و گرگان به ترتیب بیشترین میزان نرخ مکمل‌گری میان شهرستان‌های استان را دارند. شهرستان‌های آزادشهر، بندر ترکمن، گمیشان و مراوه تپه به ترتیب از کمترین میزان نرخ مکمل‌گری برخوردار هستند. بررسی نرخ مکمل‌گری استان نشان می‌دهد که سطح مکمل‌گری در استان بالاست. این بدین معنی است که گسترش فعالیت‌های صنعتی در راستای تفاوت‌های اقتصادی گسترش یافته است و این موضوع نشان از ظرفیت‌های بالای استان در زمینه صنعتی است.

جدول ۱۰۳- نرخ مکمل‌گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان

شهرستان	نرخ مکمل‌گری	نرخ مکمل‌گری کل
آرادشهر	۰.۰۱	۰.۵۲۵
آق‌قلا	۰.۱۳	
بندر ترکمن	۰.۰۱	
بندرگز	۰.۰۳	
رامیان	۰.۲۱	
علی‌آباد	۰.۰۳	
کردکوی	۰.۰۴	
کلاله	۰.۰۶	
گالیکش	۰.۰۵	
گرگان	۰.۱۲	
گمیشان	۰.۰۲	
گنبد کاووس	۰.۰۵	
مراوه تپه	۰.۰۲	
مینودشت	۰.۰۵	

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

کلاله، مرواه تپه، گرگان در در استخراج ساری معادن، محصولات از تتون و تنباکو، ساخت منسوجات، دباغی و چرم، وسایل نقلی موتوری از قابلیت هم افزای اقتصادی برخوردار هستند. شهرستان مینو دشت و آزادشهر نیز در فعالیت‌های کک و فرآوردهای حاصل از نفت، ساخت فزلت اساسی، سایر تجهیزات حمل و نقل از قابلیت هم افزای برخوردار هستند.

نمودار ۳۳- وضعیت شهرستان‌های استان گلستان از نظر نرخ مکمل‌گری و هم‌افزایی

مزیت‌های نسبی، رقابتی و همکارانه استان

بررسی مزیت نسبی استان نشان می‌دهد که در بخش کشاورزی در زیر بخش‌های پرورش دام سنتی، پرورش حیوانات، مرغداری و جنگل‌داری ارزش افزوده بالایی برخوردار است. از این رو این بخش‌ها به عنوان مزیت نسبی استان در بخش کشاورزی شناخته می‌شوند. استان گلستان دارای رتبه ۱ در تولید سرانه گوشت مرغ و رتبه ۱۱ سرانه تولید گوشت قرمز کشور را دارد. بررسی میزان صادرکننده بودن شهرستان‌های استان نیز نشان می‌دهد که اکثر شهرستان‌های استان در بخش کشاورزی به عنوان صادرکننده محسوب می‌شوند. همچنین این استان دارای مزیت نسبی در تولید گندم، کلزا، پنبه و سویا است. همچنین این استان به سهم حدود ۱۰/۸ درصد از

تولیدان بخش کشاورزی در زمین‌های دیمی کشور، رتبه نخست تولید محصولات زراعی دیمی کشور در سال ۹۸ است. همچنین این استان با ۴/۸ درصد از تولیدات محصولات زراعی کشور در رتبه چهارم کشور قرار دارد. در بخش معدن نیز استان گلستان در برخی از مواد معدنی همچون آلومینیوم، ذغال سنگ و ید و صدف کوهی دارای قابلیت بالایی است. در واقع استان تنها تولیدکننده ید در کشور است. استان گلستان در بخش صنعت در زیر بخش‌های تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو و تولید چوب و محصولات چوبی بجز مبلمان مزیت نسبی است. ضریب تمرکز اشتغال صنعتی در استان نشان می‌دهد که شهرستان‌های گرگان و آق‌قلا بالاترین تمرکز اشتغال صنعتی و کارگاه‌های صنعتی را دارد. به عبارتی این شهرستان دارای مزیت گوناگون انباشت و تنوع هستند که این مزیت موجب جذب بنگاه‌های بیشتر می‌شود. تجمع بنگاه‌های اقتصادی در یک مکان موجب افزایش رقابت‌پذیری بیشتر صنایع می‌گردد. بررسی مزیت همکارانه استان نشان می‌دهد که نرخ مکمل‌گری در میان شهرستان‌های استان در سطح خوبی قرار دارد.

۳-۵- نظام سکونتگاهی

۳-۵-۱- نظام شهرنشینی

بررسی تحولات جمعیتی استان نشان می‌دهد در ۳۰ سال گذشته جمعیت آن از ۱۱۴۱۰۳۶ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۱۸۶۸۸۱۹ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده که افزایش مطلق آن حدود ۷۲۷۷۸۳ نفر بوده است و متوسط رشد سالانه برابر ۱/۶۶ درصد را در طی دوره مذکور نشان می‌دهد که نزدیک به نرخ رشد سالانه کشور (۱/۶ درصد) در همین دوره است. لازم به ذکر است که طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ سهم جمعیت استان از کشور تغییری نکرده و همواره در حدود ۲ درصد بوده است. همچنین با در نظر گرفتن تغییرات شمار جمعیت استان در طول آخرین دوره ۹۵-۱۳۹۰، نرخ رشد سالانه جمعیت استان معادل ۱/۰۱ درصد بدست می‌آید که از نرخ رشد سالانه جمعیت کشور (۱/۲۴ درصد) در دوره مشابه کمتر است.

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر از جمعیت کشور را ساکنین شهری تشکیل می‌دهند و متوسط رشد سالانه جمعیت شهری کشور در دوره ۳۰ ساله اخیر (۹۵-۶۵) برابر با ۲/۶۴ درصد بوده است که از متوسط رشد جمعیت کل (۱/۶) بیشتر است. به عبارتی در این بازه زمانی، جمعیتی بالغ بر ۳۲/۳ میلیون نفر به جمعیت شهری کشور افزوده شد و سهم نسبی جمعیت شهرنشین از ۵۴/۲۹ به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

جمعیت شهری استان گلستان همانند جمعیت شهری کشور طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ همواره رو به افزایش بوده؛ به طوری که جمعیت شهری استان در سال ۱۳۶۵ معادل ۵۰۴۰۳۹ نفر بوده و با رشدی معادل ۲/۳ درصد به ۹۹۵۶۱۵ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است، بنابراین می‌توان گفت جمعیت شهری استان در این دوره حدود دو برابر شده است.

بررسی تحول شهرنشینی نشان می‌دهد که نسبت شهرنشینی کشور در سال ۱۳۶۵ معادل ۵۴/۳ درصد بوده و به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. به عبارتی، در مجموع ۳۰ سال اخیر (۹۵-۱۳۶۵) حدود ۲۰ درصد به میزان شهرنشینی کشور اضافه شده است. همانطور که در جدول زیر مشخص است مرتباً از سهم جمعیت روستایی کشور کاسته و به سهم جمعیت نقاط شهری افزوده شده؛ به طوری که در دوره‌های مختلف سهم جمعیت شهرنشین از روستانشین پیشی گرفته است. این روند تاکنون علی‌رغم کاسته شدن از شدت آن همچنان ادامه دارد؛ به طوری که در سال ۱۳۹۵ نرخ شهرنشینی به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

متأثر از این تحولات، نسبت شهرنشینی در استان گلستان نیز در چند دهه اخیر افزایش یافته و این نسبت از رقم ۴۴/۲ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۵۳/۳ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. آنچه در این بین قابل توجه است پایین‌تر بودن نرخ شهرنشینی استان در مقایسه با کشور در تمامی دوره‌های سرشماری است که این نسبت با روند صعودی فزاینده‌ای روبه‌رو بوده است.

جدول ۱۰۴- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

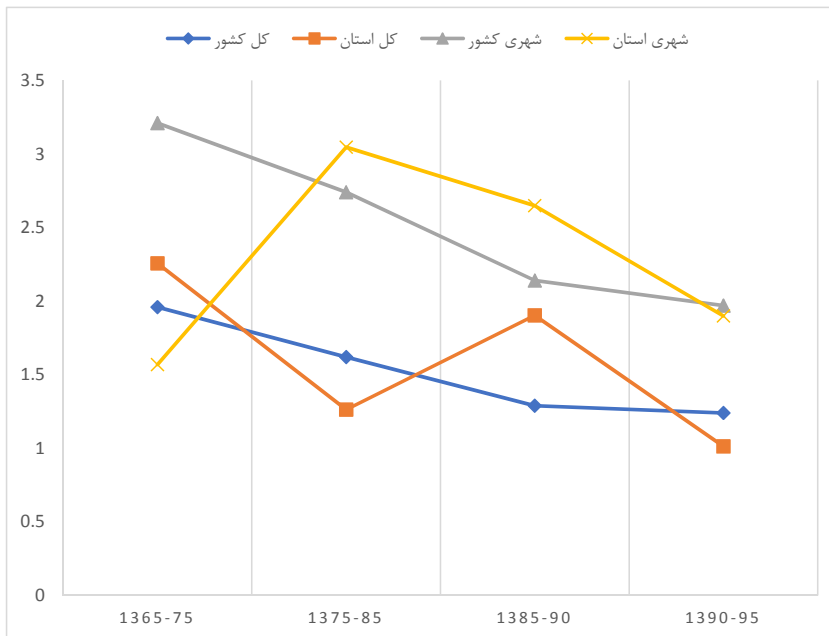
جمعیت کل					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	کشور
۱۸۶۸۱۱۹	۱۷۷۷۰۱۴	۱۶۱۷۰۸۷	۱۴۲۶۲۸۸	۱۱۴۱۰۳۶	استان
۲/۳۴	۲/۳۶	۲/۲۹	۲/۳۷	۲/۳۱	سهم استان از کشور
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۱/۶	۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	کل کشور
۱/۶۶	۱/۰۱	۱/۹۰	۱/۲۶	۲/۲۶	کل استان

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

جدول ۱۰۵- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال های ۹۵-۱۳۶۵

جمعیت شهری					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۳۶۴۶۶۶۱	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۶۸۴۴۵۶۱	کشور
۹۹۵۶۱۵	۹۰۶۱۸۲	۷۹۵۱۲۶	۵۸۸۹۸۵	۵۰۴۰۳۹	استان
۱/۶۸	۱/۶۹	۱/۶۵	۱/۶۰	۱/۸۸	سهم استان از کشور
نسبت شهرنشینی					شرح
۷۴	۷۱/۳۹	۶۸/۴۶	۶۱/۳۱	۵۴/۲۹	
۵۳/۳	۵۱/۰	۴۹/۲	۴۱/۳	۴۴/۲	شهری استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۲/۶۴	۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	شهری کشور
۲/۳	۱/۹	۲/۶	۳/۰	۱/۶	شهری استان

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

نمودار ۳۴- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان

مطابق با نمودار فوق از بررسی و مقایسه نرخ‌های رشد جمعیت شهری کل کشور و استان در سال‌های مختلف نیز این گونه برداشت می‌شود که اگرچه نرخ رشد جمعیت شهری استان گلستان در دوره‌های مختلف، دچار نوساناتی بوده اما همواره مشابه با روند تجربه شده در کشور رو به کاهش بوده است.

در دوره ۹۵-۱۳۹۰، نرخ رشد جمعیت شهری استان تقریباً مشابه با متوسط رشد جمعیت شهری کشور، معادل ۱/۹ درصد برآورد شده است.

۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان گلستان

در سرشماری سال ۱۳۷۵ استان گلستان متشکل از ۱۶ کانون شهری بوده است و پس از تشکیل استان گلستان در سال ۱۳۷۶، بر شمار شهرهای استان افزوده شد و این تغییر در تقسیمات اداری-سیاسی محدوده استان گلستان به تشکیل هشت شهر تا سال ۱۳۸۵ انجامید.

در این دوره که از نظر شهرنشینی می‌توان آن را مهم‌ترین دوره به حساب آورد شهرهای سیمین شهر، فاضل آباد، نگین شهر، سرخنگلاته، انبارآلوم، مراوه، نوده خاندوز، اینچه برون تشکیل شد و به این ترتیب شمار شهرهای استان در این سال به ۲۴ شهر بالغ گردید.

در دوره پنج ساله ۹۰-۱۳۸۵ استان گلستان کمترین تغییرات در تعداد نقاط شهری را تا پیش از آن به خود دیده و تنها روستای جلین واقع در شهرستان گرگان به سکونت‌گاه شهری تغییر وضعیت داده و به این ترتیب شمار شهرهای استان گلستان در سال ۱۳۹۰، ۲۵ شهر بوده است.

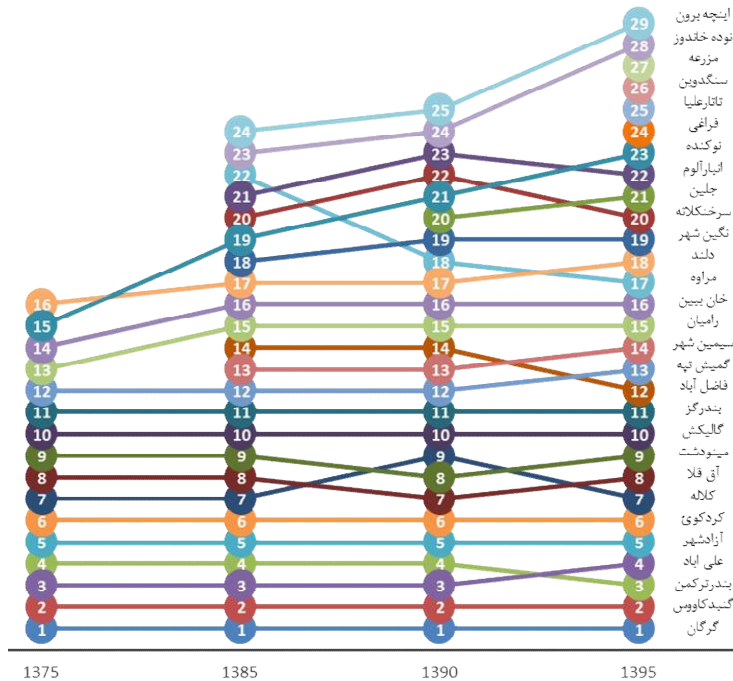
همچنین شمار شهرهای استان گلستان در دوره ۹۵-۱۳۹۰ با تشکیل چهار شهر فراغی در شهرستان کلاله، تاتارعلیا در شهرستان رامیان، سنگدوین و مزرعه در شهرستان علی‌آباد به ۲۹ شهر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. بر اساس جدول زیر که جمعیت شهرهای استان گلستان را از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ به نمایش می‌گذارد، باید گفت که در تمامی سال‌ها پرجمعیت‌ترین شهر استان، شهر گرگان بوده که جمعیت آن از ۱۸۸۷۱۰ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۳۵۰۶۷۶ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

پس از گرگان، شهر گنبد کاووس دومین شهر بزرگ استان است که جمعیت آن از ۱۱۱۲۵۳ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۱۵۱۹۱۰ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

جدول ۱۰۶- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال های ۹۵-۱۳۷۵

۱۳۹۵		۱۳۹۰		۱۳۸۵		۱۳۷۵		نام
جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	
۳۵۰۶۷۶	۱	۳۲۹۵۲۶	۱	۲۶۹۲۲۶	۱	۱۸۸۷۱۰	۱	گرگان
۱۵۱۹۱۰	۲	۱۴۴۵۴۶	۲	۱۲۷۱۶۷	۲	۱۱۱۲۵۳	۲	گنبد کاووس
۵۳۹۷۰	۳	۴۸۷۳۶	۴	۴۵۰۴۵	۴	۳۸۷۸۲	۴	بندر ترکمن
۵۲۸۳۸	۴	۴۹۸۰۴	۳	۴۶۱۸۳	۳	۴۱۳۹۷	۳	علی آباد
۴۳۷۶۰	۵	۳۹۴۸۴	۵	۳۸۲۶۰	۵	۳۳۰۸۲	۵	آزادشهر
۳۹۸۸۱	۶	۳۸۲۴۶	۶	۲۸۹۹۱	۶	۲۶۴۹۲	۶	کردکوی
۳۶۱۷۶	۷	۲۷۹۵۱	۹	۲۷۶۶۱	۷	۲۳۵۸۶	۷	کلاله
۳۵۱۱۶	۸	۳۱۶۲۶	۷	۲۷۴۰۲	۸	۲۲۲۰۰	۸	آق قلا
۳۰۰۸۵	۹	۲۸۴۷۸	۸	۲۵۹۸۳	۹	۲۱۰۱۱	۹	مینودشت
۲۳۳۹۴	۱۰	۲۰۸۳۱	۱۰	۲۰۰۰۹	۱۰	۱۶۸۲۲	۱۰	گالیکش
۲۰۷۴۲	۱۱	۱۸۷۳۴	۱۱	۱۷۹۲۳	۱۱	۱۵۷۲۷	۱۱	بندرگز
۱۹۴۶۱	۱۲	۱۴۵۴۸	۱۴	۱۳۰۶۰	۱۴	-		فاضل آباد
۱۹۱۹۱	۱۳	۱۷۶۴۸	۱۲	۱۵۶۳۹	۱۲	۱۴۱۷۵	۱۲	گمیش تپه
۱۷۲۰۵	۱۴	۱۵۵۳۹	۱۳	۱۳۵۴۵	۱۳	-		سیمین شهر
۱۲۴۲۶	۱۵	۱۲۲۶۳	۱۵	۱۱۷۱۹	۱۵	۱۱۰۰۱	۱۳	رامیان
۱۰۸۷۸	۱۶	۱۱۰۰۷	۱۶	۱۰۴۳۵	۱۶	۹۶۶۲	۱۴	خان بین
۸۶۷۱	۱۷	۷۹۰۶	۱۸	۵۶۰۲	۲۲	-		مراوه
۸۱۸۴	۱۸	۷۹۹۲	۱۷	۷۷۳۲	۱۷	۶۷۴۶	۱۶	دلند
۸۱۳۸	۱۹	۷۸۵۸	۱۹	۷۶۳۹	۱۸	-		نگین شهر
۷۵۸۹	۲۰	۶۶۸۸	۲۲	۶۵۰۷	۲۰	-		سرخکلاته
۷۴۱۷	۲۱	۷۷۵۳	۲۰	-		-		جلین
۷۰۰۳	۲۲	۶۵۴۰	۲۳	۵۸۵۹	۲۱	-		انبار آلوم
۶۶۵۰	۲۳	۷۱۵۵	۲۱	۷۶۰۱	۱۹	۸۳۳۹	۱۵	نوکنده
۵۷۷۷	۲۴	-		-		-		فراغی
۴۷۸۲	۲۵	-		-		-		تاتار علیا
۴۲۰۳	۲۶	-		-		-		سنگدوین
۴۰۰۹	۲۷	-		-		-		مزرعه
۲۹۸۹	۲۸	۳۰۳۲	۲۴	۲۰۹۵	۲۳	-		نوده خاندوز
۲۴۹۴	۲۹	۲۲۸۱	۲۵	۱۷۶۴	۲۴	-		اینچه برون

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۵- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵

بررسی رتبه جمعیتی شهرهای استان نشان‌دهنده تغییرات اندک رتبه جمعیتی شهرهای نخست تا چهاردهم است؛ به نحوی که در این میان بندر ترکمن که در دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ دارای رتبه جمعیتی چهارم بوده است، جایگاه آن با شهر علی‌آباد عوض شده و به رتبه سوم ارتقاء یافته است. همچنین شهر فاضل‌آباد که در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ دارای رتبه جمعیتی ۱۴ بوده به رتبه ۱۲ در سال ۱۳۹۵ ارتقاء یافته است.

در مقابل رتبه جمعیتی دیگر شهرهای استان دستخوش تغییرات گسترده‌ای در نظام شهری استان شده است. برای مثال شهرهای دلند و نوکنده به ترتیب از رتبه ۱۵ و ۱۶ در سال ۱۳۷۵ به رتبه ۲۳ و ۱۸ در سال ۱۳۹۵ افول کرده‌اند. از دیگر شهرهای استان که طی دوره مذکور تغییرات چشمگیری داشته است، شهر مراوه است؛ چراکه با داشتن رتبه جمعیتی ۲۲ در سال ۱۳۸۵، به رتبه ۱۷ در سال ۱۳۹۵ ارتقاء یافته است. دیگر شهرهای استان با تغییرات اندک رتبه جمعیتی مواجه بوده‌اند و تقریباً توانسته‌اند جایگاه خود را حفظ کنند.

۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان گلستان

وضعیت نخست شهری یک منطقه می تواند وضعیت توسعه را تحت الشعاع قرار دهد و به طور نامتناسبی نسبت به دیگر شهرها، بزرگتر است. مروری بر روش ها و شاخص های بررسی میزان نخست شهری بیانگر آن است که تاکنون چندین شاخص برای این موضوع بیان شده است؛ که شاخص چهار شهر مهتا یک از مهم ترین این روش ها است. این شاخص در سال ۱۹۶۴ بهترین روش را برای نخست شهری، نسبت اندازهی شهر نخست به چهار شهر اول پیشنهاد کرد. بعدها ریچاردسون شاخص چهار شهر را با معیارهای قاعدهی رتبه - اندازه تطبیق داد؛ بدین صورت که اگر براساس قاعدهی رتبه - اندازهی شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری این گونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم، سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد؛ بنابراین نسبت شهر اول به مجموع چهار شهر نخست نظام شهری باید برابر ۰/۴۸ باشد (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵).

$$\frac{P_1}{P_1 + P_2 + P_3 + P_4}$$

بررسی این شاخص در استان گلستان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ نشان می دهد که وضعیت نخست شهری در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ نشان از برتری مطلوب شهر گرگان در نظام سکونت گاهی استان داشته است؛ اما رفته رفته با افزایش میزان شاخص نخست شهری، وضعیت نخست شهری استان روند نامطلوبی را در پیش گرفته است؛ چاکه میزان آن از ۰/۵۰ در سال ۱۳۷۵ به ۰/۵۸ در سال ۱۳۹۵ رسیده است که نشان دهنده تغییر وضعیت این شاخص از برتری مطلوب در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ به برتری شهر گرگان در سال های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ نسبت به دیگر شهرهای استان است.

جدول ۱۰۷- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان گلستان

شوخ	جمعیت شهر نخست	جمعیت شهرهای نخست، دوم، سوم و چهارم	شاخص نخست شهری
نخست شهری ۱۳۷۵	۱۸۸۷۱۰	۳۸۰۱۴۲	۰/۵
نخست شهری ۱۳۸۵	۲۶۹۲۲۶	۴۸۷۶۲۱	۰/۵۵
نخست شهری ۱۳۹۰	۳۲۹۵۲۶	۵۷۲۶۱۲	۰/۵۸
نخست شهری ۱۳۹۵	۳۵۰۶۷۶	۶۰۹۳۹۴	۰/۵۸

۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله مراتبی کانون های شهری استان

امروزه شهرهایی که جریانات فضایی را به خود جذب می کنند و به کانون های سکونتی حائز اهمیت تبدیل می شوند، با ارائه ی فرصت های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ... منجر به جذب بیشتر جمعیت می گردند.

از این رو شناخت سلسله مراتب جمعیتی شهرها می تواند تصویری از سلسله مراتب اهمیت و تأثیر گذاری آن ها ارائه دهد. امری که پیش نیاز تعیین اندازه ی بهینه ی شهرها و اتخاذ راهبردهای برنامه ریزانه در این راستا است. بر اساس اطلاعات سرشماری های نفوس و مسکن انجام شده در کشور در دوره ی سال های ۱۳۹۵-۱۳۷۵، وضعیت ساختار سلسله مراتبی استان گلستان در هر رده در قالب جدول زیر نشان داده شده است.

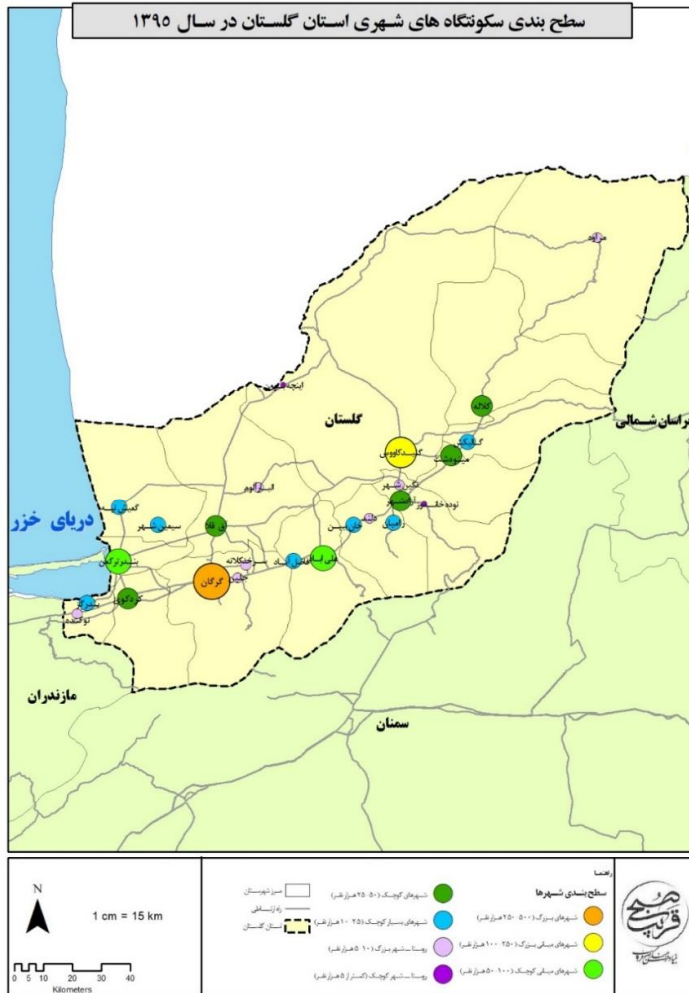
بررسی چگونگی توزیع تعداد شهرها در طبقات جمعیتی نشان می دهد که در سال ۱۳۷۵، تعداد نقاط شهری استان گلستان برابر با هشت نقطه بوده که هیچ یک از شهرهای استان در طبقه جمعیتی کمتر از ۵۰۰۰ نفر قرار نگرفته است و سه شهر خان بیین، نوکنده و دلند جمعیتی بین ۱۰-۵ هزار نفر داشته اند که ۴/۲ درصد از کل جمعیت شهری استان را در خود جای داده اند. لازم به ذکر است که در این سال سه شهر گرگان، گنبد کاووس و علی اباد ۵۸ درصد جمعیت شهری استان را دربر گرفته و ۴۲ درصد جمعیت شهری استان در ۱۳ نقطه شهری دیگر مستقرند. از آنجا که استان گلستان از استان های تازه تاسیس بوده و در سال ۱۳۷۶ (دوره ۸۵-۱۳۷۵) شکل گرفته است، از سال ۱۳۷۵ به بعد با تبدیل هشت نقطه روستایی به نقطه شهری تعداد شهرهای استان در سال ۱۳۸۵ به ۲۴ شهر رسید. در این سال با افزایش جمعیت شهر گنبد کاووس که در سال ۱۳۷۵ در طبقه جمعیتی بین ۵۰ تا ۱۰۰ هزار نفر قرار داشته، به طبقه جمعیتی شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر) ارتقاء یافته است و همچنین شهر گرگان که در سال ۱۳۷۵ جمعیتی بین ۱۰۰ تا ۲۵۰ هزار نفر داشته است، برای اولین بار در سال ۱۳۸۵ در گروه جمعیتی شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر) قرار گرفته است. لازم به ذکر است که در این سال، هیچ یک از شهرهای استان در طبقه جمعیتی ۱۰۰-۵۰ هزار نفر جمعیت قرار نگرفته است و ۲۲ شهر استان جمعیتی کمتر از ۵۰۰۰۰ نفر داشته اند. به عبارتی ۵۱ درصد از جمعیت شهری استان تنها در دو شهر گرگان و گنبد کاووس سکونت دارند و ۴۹ درصد باقی مانده در ۲۲ نقطه شهری دیگر مستقرند. این وضعیت از تعدد شهرهای کوچک و کم جمعیت در پهنه استان حکایت دارد؛ به طوریکه افزایش تعداد نقاط شهری کمتر از ۵ هزار نفر سبب شده سهم ناچیزی از جمعیت ساکن در نقاط شهری در تعداد قابل توجهی از سکونت گاه های شهری مستقر باشند. در سال ۱۳۹۰ تعداد شهرهای استان گلستان با تشکیل شهر جلین به ۲۵ شهر رسید. از این تعداد، مطابق روال گذشته بیشترین تعداد شهرها به رده جمعیتی زیر ۵۰ هزار نفر تعلق دارد که ۲۳ شهر با فراوانی ۹۲ درصد از مجموع جمعیت شهرنشین را به خود اختصاص داده را در بر می گیرد. در این سال نیز همچون سال های قبل هیچ یک از شهرهای استان در طبقه جمعیتی ۵۰ تا ۱۰۰ هزار نفر قرار نگرفته و همچنان تنها شهر گنبد کاووس در طبقه ۱۰۰ تا ۲۵۰ هزار نفر جمعیت قرار دارد. مهم ترین تغییری که در سال ۱۳۹۵ نسبت به ۱۳۹۰ به وقوع پیوست، قرارگیری دو شهر بندرترکمن و علی اباد در طبقه جمعیتی ۱۰۰-۵۰ هزار نفر و پر شدن شکاف جمعیتی حاکم بر نظام شهری استان در دوره های قبل بوده است. همچنین در این سال افزایش

شمار شهرهای استان از ۲۵ شهر به ۲۹ شهر در نتیجه تبدیل چهار نقطه روستایی استان به سکونت گاه‌های شهری بوده است. از آنجا که چهار نقطه شهری اضافه شده در این سال در طبقه جمعیتی روستا-شهرها قرار دارند، بر تعداد و جمعیت روستا-شهرهای استان افزوده شده است و تعداد آن‌ها از ۹ روستا-شهر در سال ۱۳۹۰ به ۱۳ روستا-شهر در سال ۱۳۹۵ ارتقاء یافته است. شهر گرگان نیز به عنوان تنها شهر دارای جمعیت ۲۵۰ تا ۵۰۰ هزار نفر همچنان در جایگاه قبلی خود مانده و به عنوان مرکز استان همواره در زمره شهرهای بزرگ به حساب آمده است.

جدول ۱۰۸- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر)	-	گرگان	گرگان	گرگان
شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	گرگان	گنبد کاووس	گنبد کاووس	گنبد کاووس
شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر)	گنبد کاووس	-	-	بندر ترکمن، علی‌آباد
شهرهای کوچک (۲۵-۵۰ هزار نفر)	علی‌آباد، بندر ترکمن، آزادشهر، کردکوی، کلاله، آق‌قلا، مینودشت	علی‌آباد، بندر ترکمن، آزادشهر، کردکوی، آق‌قلا، مینودشت، کلاله	علی‌آباد، بندر ترکمن، آزادشهر، کردکوی، آق‌قلا، مینودشت، کلاله	آزادشهر، کردکوی، کلاله، آق‌قلا، مینودشت
شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	کلاله، آق‌قلا، مینودشت، گالیکش، بندرگز، گمیش‌تپه، رامیان	گالیکش، بندرگز، گمیش‌تپه، سیمین شهر، فاضل‌آباد، خان‌بین	گالیکش، بندرگز، گمیش‌تپه، سیمین شهر، فاضل‌آباد، رامیان، خان‌بین	گالیکش، بندرگز، فاضل‌آباد، گمیش‌تپه، سیمین شهر، رامیان، خان‌بین
روستا - شهر بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر)	خان‌بین، نوکنده، دلد، نگین شهر، نوکنده، سرخنگلاته، انبارآلوم، مراوه	دلد، نگین شهر، نوکنده، سرخنگلاته، انبارآلوم، مراوه	دلد، نگین شهر، نوکنده، سرخنگلاته، انبارآلوم، مراوه	مراوه، دلد، نگین شهر، سرخنگلاته، جلین، انبارآلوم، نوکنده، فراغی
روستا - شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	-	نوده خاندوز، اینچه برون	نوده خاندوز، اینچه برون	تاتارعلیا، سنگدوین، مزرعه، نوده خاندوز، اینچه برون

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نقشه ۱۵- سطح بندی سکونتگاه های شهری استان گلستان

به طور کلی می توان بر اساس طبقات جمعیتی شهرها، الگوی نامتوازن شبکه شهری استان گلستان را به لحاظ جمعیت مشاهده نمود؛ به طوریکه در حدود ۸۶ درصد از شهرهای استان (شهرهای کوچک زیر ۵۰ هزار نفر) ۳۸ درصد از جمعیت شهری استان را در سال ۱۳۹۵ در خود جای داده اند و در مقابل تنها شهر گرگان حدود ۳۵ درصد از جمعیت شهری را به خود اختصاص داده است. این مهم حاکی از آن است که توزیع جمعیت در

سلسله مراتب نظام شهری استان رو به ایجاد عدم تعادل و توازن است. بر اساس آنچه گفته شد بررسی وضعیت توزیع جمعیت شهری در سلسله مراتب اندازه شهری بیانگر دو موضوع مهم به شرح زیر است:

- الگوی پراکنش شهرهای استان به صورت خطی و حول محور بجنورد-گرگان-ساری است به طوری که تمام شهرهای استان به جز مراکز فاصله بسیار کمی از این محور قرار گرفته‌اند.
- بررسی شاخص نخست شهری در سطح استان گلستان نشان از برتری شهر گرگان نسبت به دیگر شهرهای استان در سال ۱۳۹۵ دارد، چراکه شهر گرگان به عنوان مرکز استان گلستان با داشتن جمعیتی معادل ۳۵۰۶۷۶ نفر در سال ۱۳۹۵، بیشترین جمعیت شهری استان را در خود جای داده و از نظر اندازه جمعیتی با شهر دوم استان (گنبدکاووس) که جمعیتی معادل ۱۵۱۹۱۰ نفر و با شهر سوم استان (بندر ترکمن) که جمعیتی معادل ۵۳۹۷۰ نفر در سال ۱۳۹۵ داشته است، به ترتیب اختلافی بیش از دو و شش برابری داشته است.

۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان

استقرار و پیدایش یک شهر بیش از هر چیز تابع شرایط محیطی و موقعیت جغرافیایی و سپس عوامل اقتصادی و اجتماعی است. زیرا عوارض و پدیده‌های طبیعی در مکان‌گزینی، پراکندگی، حوزه نفوذ، توسعه فیزیکی، مورفولوژی شهری و امثال آن‌ها اثر قاطعی دارند و به عنوان یک عامل مؤثر عمل می‌کند. وسعت استان گلستان ۲۰۴۳۰٫۹۲ کیلومتر مربع است که از این میزان معادل ۸۳۴۸ کیلومتر مربع شامل اراضی جلگه‌ای می‌شود که قریب ۳۷٫۵ درصد (۳۱۲۸ کیلومتر مربع) از آن را جلگه ساحلی پست و ۶۲٫۵ درصد (۵۲۲۰ کیلومتر مربع) آن را جلگه موج تشکیل می‌دهد. جلگه ساحلی پست استان حدود ۱۵/۲ درصد کل وسعت استان را در بر گرفته و اراضی جلگه‌ای موج حدود ۲۵/۴ درصد از کل وسعت استان را تشکیل می‌دهد. دشت کوهپایه‌ای نیز با مساحت ۳۶۹۹/۸ کیلومتر مربع ۱۸ درصد استان را شامل می‌شود. تپه ماهورها و کوه‌های پست و کم ارتفاع در مجموع ۴۵۲۶/۸ کیلومتر مربع از سطح استان را به خود اختصاص می‌دهند. کوه‌های مرتفع و اراضی کوهستانی با وسعتی قریب به ۳۹۴۱/۵ کیلومتر مربع، ۱۹/۲ درصد وسعت کل استان را فرا گرفته‌اند. به این ترتیب باید گفت که بیشترین وسعت استان را اراضی جلگه‌ای و دشت کوهپایه‌ای تشکیل می‌دهد.

قلمرو استان گلستان بین رشته کوه‌های البرز، دشت‌های جنوبی کشور ترکمنستان، کوه‌های استان خراسان جنوبی و دریای خزر واقع شده است. در خصوص موقعیت ناهمواری‌های استان باید گفت که قسمت جنوب و شرق استان را کوهستان تشکیل می‌دهد. این کوه‌ها به طور موازی و جهت آن‌ها تقریباً شرقی-غربی بوده و دنباله

سلسله جبال البرز می‌باشد. این کوه‌ها از منطقه هزار جریب (استان مازندران) شروع شده و به صورت نواری هلالی شکل امتداد پیدا کرده و در شرق و شمال شرقی به کوه‌های آلاداغ، بینالود و هزارمسجد در استان خراسان شمالی می‌پیوندد. کوه شاهوار با ارتفاع ۳۹۴۵ متر بلندترین و نقاط ساحلی با ارتفاع ۲۶- متر پست‌ترین نقاط استان می‌باشد. راه‌های مواصلاتی استان به دلیل موقعیت ویژه استان به لحاظ عبور محور شمالی کشور از استان و ارتباط استان با کشورهای همسایه شمالی (محور گرگان-مرزپل) جزو شبکه‌های ارتباطی مهم کشور محسوب می‌شود. در همین ارتباط نیز محور گرگان-مشهد، تاثیر قابل توجهی در آرایش فضایی سکونت‌گاه‌های شهری و روستایی استان داشته است؛ به نحوی که تعداد قابل توجهی از نقاط شهری استان در اطراف این محور جای گرفته‌اند. همانطور که در جدول زیر مشاهده می‌شود به علت همجواری استان گلستان دارای ۱۵ شهر است که در فاصله کمتر از ۱۰ کیلومتر از بزرگراه‌ها قرار دارد که بیش از ۸۵ درصد جمعیت شهری استان را در خود جای داده است. تمامی شهرهای استان در ارتفاع کمتر ۵۰۰ متر از سطح دریا قرار گرفته است و اغلب شهرها در شیب بسیار کم و کمتر از ۲/۵ درصد قرار دارد.

جدول ۱۰۹- طبقه‌بندی شهرهای استان بر اساس ویژگی‌های طبیعی و دسترسی به راه‌ها

شرح	روستا - شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	روستا - شهر بزرگ (۱۰- ۵ هزار نفر)	شهرهای بسیار کوچک (۲۵- ۱۰ هزار نفر)	شهرهای کوچک (۵۰- ۲۵ هزار نفر)	شهرهای میانی کوچک (۱۰۰- ۵۰ هزار نفر)	شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰- ۱۰۰ هزار نفر)	شهرهای خیلی بزرگ (۵۰۰- ۱۰۰۰ هزار نفر)	جمع کل
کمتر از ۱۰۰ متر	۱		۴	۲	۱	۱		۱۴
بین ۱۰۰ تا ۵۰۰ متر	۱		۳	۳	۱	۱		۱۱
جمع کل تعداد شهرها	۲		۷	۵	۲	۱		۲۵
کمتر از ۱۰۰۰ متر	۲۴۹۴	۳۷۵۶۴	۶۸۰۱۶	۷۴۹۹۷	۵۳۹۷۰	۱۵۱۹۱۰		۳۸۸۹۵۱
بین ۱۰۰ تا ۵۰۰ متر	۲۹۸۹	۱۶۰۸۸	۵۵۲۸۱	۱۱۰۰۲۱	۵۲۸۳۸		۳۵۰۶۷۶	۵۷۸۹۳
جمعیت کل	۵۴۸۳	۵۳۶۵۲	۱۲۳۲۹۷	۱۸۵۰۱۸	۱۰۶۸۰۸	۱۵۱۹۱۰	۳۵۰۶۷۶	۹۷۶۸۴۴
کمتر از ۱ درصد	۱	۴	۴	۳	۲	۱		۱۵
بین ۱ تا ۲/۵ درصد		۳	۳	۲			۱	۹
بین ۲/۵ تا ۵ درصد	۱							۱
جمع کل تعداد شهرها	۲	۷	۷	۵	۲	۱		۲۵
کمتر از ۱ درصد	۲۴۹۴	۲۹۹۷۵	۶۸۰۱۶	۱۱۸۷۵۷	۱۰۶۸۰۸	۱۵۱۹۱۰		۴۷۷۹۶۰
بین ۱ تا ۲/۵ درصد	۲۳۶۷۷	۵۵۲۸۱	۵۵۲۸۱	۶۶۲۶۱			۳۵۰۶۷۶	۴۹۵۸۹۵
بین ۲/۵ تا ۵ درصد	۲۹۸۹							۲۹۸۹
جمعیت کل	۵۴۸۳	۵۳۶۵۲	۱۲۳۲۹۷	۱۸۵۰۱۸	۱۰۶۸۰۸	۱۵۱۹۱۰	۳۵۰۶۷۶	۹۷۶۸۴۴
در فاصله ۱۰ کیلومتری بزرگراه	۱	۵	۵	۵	۱	۱		۱۹
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه اصلی	۱	۱	۲		۱			۵
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه فرعی		۱						۱
جمع کل تعداد شهرها	۲	۷	۷	۵	۲	۱		۲۵
در فاصله ۱۰ کیلومتری بزرگراه	۲۹۸۹	۳۷۹۷۸	۸۶۹۰۱	۱۸۵۰۱۸	۵۲۸۳۸	۱۵۱۹۱۰	۳۵۰۶۷۶	۸۶۸۳۱۰
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه اصلی	۲۴۹۴	۸۶۷۱	۳۶۳۹۶		۵۳۹۷۰			۱۰۱۵۳۱
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه فرعی		۷۰۰۳						۷۰۰۳
جمعیت کل	۵۴۸۳	۵۳۶۵۲	۱۲۳۲۹۷	۱۸۵۰۱۸	۱۰۶۸۰۸	۱۵۱۹۱۰	۳۵۰۶۷۶	۹۷۶۸۴۴

۳-۵-۲- نظام روستائینی

جمعیت روستائینی در سال‌های اخیر، همواره سهم کمتری از کل جمعیت کشور را داشته است و به طور متناوب این سهم کمتر شده است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن، رشد جمعیت روستایی کشور تنها در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نرخ مثبت ۰/۳ را تجربه کرده است و سایر دوره سرشماری با رشد منفی روبه رو بوده است. در طول این دوره نسبت روستائینی در کشور از ۴۵/۲ به ۲۶ درصد کاهش یافته و مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ تنها ۲۰/۷ میلیون نفر از جمعیت ۷۹/۹ میلیون نفری کشور را ساکنان روستایی شامل می‌شود. به عبارت دیگر در بازه زمانی مورد مطالعه با وجود افزایش ۱/۶ برابری جمعیت کل کشور، جمعیت روستایی حدوداً هشت درصد کاهش یافته است و از سهم آن نسبت به جمعیت کل کشور حدود ۲۰ درصد کاسته شده است. بنابراین روند حاکم بر کل کشور در طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، کاهش جمعیت روستایی در مقابل افزایش جمعیت کل کشور و در نتیجه کاهش چشمگیر سهم جمعیت روستائین نسبت به جمعیت کل است.

برخلاف روند حاکم در کشور، تعداد جمعیت روستایی استان گلستان در چند دهه اخیر به استثنای دوره ۷۵-۱۳۶۵، همواره روندی افزایشی داشته است؛ به نحوی که در ۳۰ سال گذشته جمعیت روستایی استان از ۶۳۶۹۹۷ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۸۷۱۵۴۶ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده که افزایش مطلق آن حدود ۲۳۴۵۴۹ نفر بوده است و متوسط رشد سالانه برابر ۱/۰۵ درصد را در طی دوره مذکور نشان می‌دهد که از نرخ رشد جمعیت روستایی سالانه کشور (۰/۲۸- درصد) در همین دوره بالاتر است.

بر اساس آنچه گفته شد در دوره مطالعاتی ۹۵-۱۳۶۵ همواره به سهم جمعیت روستایی استان از کل جمعیت روستایی کشور افزوده شده است؛ به گونه‌ای که در سال ۱۳۶۵ استان گلستان معادل ۲/۸۲ درصد از جمعیت روستایی کشور را به خود اختصاص داده است و با افزایش حجم جمعیت روستایی استان در سال ۱۳۹۵ سهم آن در کل جمعیت روستایی کشور به ۴/۱۹ درصد ارتقاء یافته است.

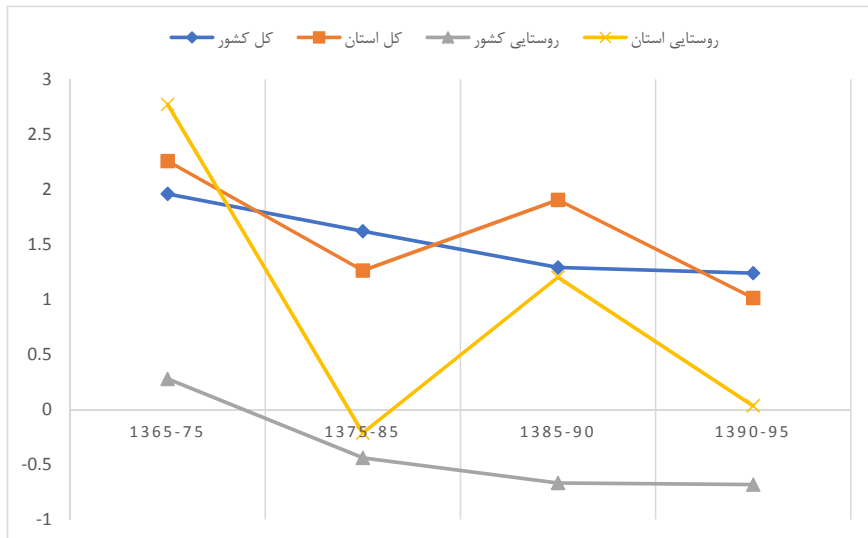
در ارتباط با نرخ رشد جمعیت روستایی کشور می‌بایستی خاطر نشان کرد که برای اولین بار در دوره ۸۵-۱۳۷۵ روند تغییرات جمعیت روستایی کشور، معکوس و منفی شده در حالی که نرخ رشد جمعیت استان گلستان تنها در دوره ۷۵-۱۳۶۵ روند منفی داشته است و از این سال به بعد با رشد جمعیت روستایی همراه بوده است. این مهم نشان می‌دهد که روند تخلیه آبادی‌های کشور و کاهش گرایش به روستائینی با شدت بیشتری نسبت به استان گلستان دنبال شده است؛ به طوری که در دوره پنج سال ۹۰-۱۳۸۵ درحالی‌که نرخ رشد جمعیت روستایی کشور برابر با ۰/۶۷- درصد بوده، نرخ رشد جمعیت روستایی استان ۱/۲ درصد بوده است. با توجه به آنچه

گفته شد، روند کاهش جمعیت روستان نشین کشور طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ با سرعت بیشتری در مقایسه با استان اتفاق افتاده است.

جدول ۱۱۰- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵

جمعیت روستایی					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۲۲۳۷۶۹۹	۲۲۶۰۰۴۴۹	کشور
۸۷۱۵۴۶	۸۷۰۰۶۸	۸۱۹۵۸۴	۸۳۷۳۰۳	۶۳۶۹۹۷	استان
۴/۱۹	۴/۰۵	۳/۶۹	۳/۶۰	۲/۸۲	سهم استان از کشور
نسبت روستائینی					شرح
۲۶	۲۸/۶۱	۳۱/۵۴	۳۸/۶۹	۴۵/۷۱	
۴۶/۶۴	۴۸/۹۶	۵۰/۶۸	۵۸/۷۱	۵۵/۸۳	استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
-۰/۲۸	-۰/۶۸	-۰/۶۷	-۰/۴۴	۰/۲۸	روستایی استان
۱/۰۵	۰/۰۳	۱/۲	-۰/۲۱	۲/۷۷	

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۶- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور

۳-۶- نظام زیربنایی

استان گلستان به واسطه موقعیت جغرافیایی و ساحلی در شمال کشور دارای ظرفیت‌های متعددی است، شبکه حمل‌ونقلی استان بر پایه زیربناهای حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی، فرودگاهی و بندر است. در حال حاضر استان میادین نفت و گاز فعال ندارد و تأسیسات مربوط به نفت و گاز چشمگیر نیست و اما به واسطه موقعیت در شمال کشور دارای ظرفیت بالای در حوزه تولید انرژی برق است که در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات

شبکه‌های حمل‌ونقل شامل پنج حوزه اصلی حمل‌ونقل جاده‌ای، حمل‌ونقل هوایی، حمل‌ونقل ریلی، حمل‌ونقل آبی و حمل‌ونقل لوله‌ای است. با توجه به موقعیت استان گلستان چهار حوزه نخست از اهمیت بیشتری برخوردار هستند. از این رو در ابتدا وضعیت حمل‌ونقل جاده‌ای و سپس وضعیت حمل‌ونقل هوایی و بندر و دریانوردی و حمل‌ونقل ریلی در استان مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۶-۱-۱- حمل‌ونقل جاده‌ای استان گلستان

استان گلستان در زمینه زیرساخت‌های حمل و نقل جاده‌ای با محرومیت‌های متعددی رو به رو است، به نحوی که استان علاوه بر جایگاه ارتباطی ویژه از نظر بندری فاقد زیرساخت‌های آزادراهی است و در برنامه‌های آتی نیز هیچ آزادراهی جهت ارتباط بندر چابهار به مرکز کشور پیشبینی نشده است؛ بر اساس آمار ارائه شده

- نسبت طول بزرگراه به جمعیت ۱۵ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که وضعیت این شاخص نامناسب‌تر از میانگین کشور است؛
- نسبت طول راه‌های شریانی به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۲۷ کیلومتر است که از این نظر استان جایگاه نامناسب‌تری نسبت به میانگین کشور دارد؛
- نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۲۹/۸ کیلومتر است که جایگاه استان نسبت به کشور نامناسب‌تر است؛
- نسبت طول راه‌های روستایی به جمعیت روستایی ۳۳۸ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که از نظر این شاخص نیز استان وضعیت نامناسب‌تری دارد.

- استان از نظر تعداد تجهیزات راهداری از میانگین کشوری مناسب‌تر است اما تعداد پایانه‌های باری و مسافربری نسبت به جمعیت و وضعیت نامناسب‌تری را نسبت به میانگین کشور دارد.
- استان از نظر تعداد کشته شدگان جاده‌ای نسبت به جمعیت با ۱۴/۹ نفر کشته شده در تصادفات جاده‌ای به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت دارای وضعیتی نامناسب‌تر نسبت به میانگین کشور است.

جدول ۱۱۱- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور

شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای در سال ۱۳۹۸	کشور	گلستان	وضعیت نسبت به کشور
نسبت طول بزرگراه به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۲۵/۸	۱۵/۲	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های شریانی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۷۵/۶	۲۷/۰	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۳۱/۶	۲۹/۸	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های روستایی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی (کیلومتر به نفر)	۶۴۵/۲	۳۳۸/۲	نامناسب‌تر
طول کل راه‌ها نسبت به ماشین‌آلات و تجهیزات راهداری (کیلومتر به دستگاه)	۱۵/۰	۱۲/۶	مناسب‌تر
نسبت راه‌های ترانزیتی به پایانه‌های باربری (کیلومتر به پایانه)	۳۰۴/۵	۰/۰	نامناسب‌تر
پایانه مسافربری به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (پایانه به ازای نفر)	۰/۴۲	۰/۲۷	نامناسب‌تر
تعداد کشته شدگان جاده‌ای به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت	۱۴/۰	۱۴/۹	نامناسب‌تر

منبع: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۸

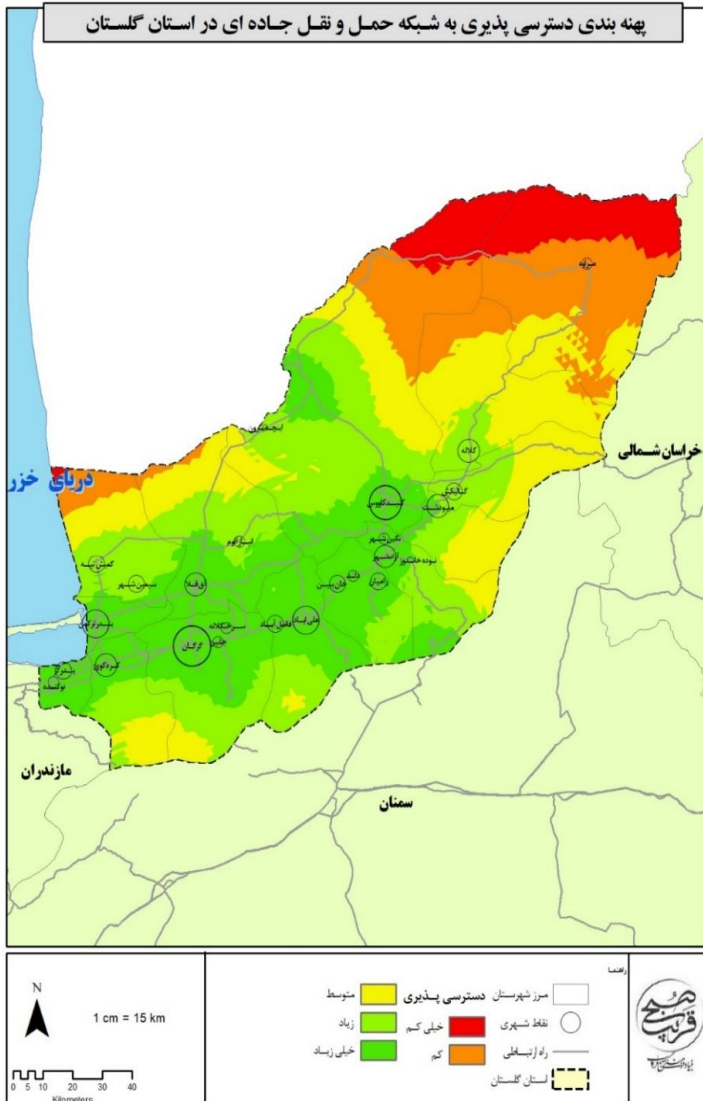
عوامل مختلفی در شکل‌گیری شبکه راه‌های استان گلستان تأثیر داشته است که در اینجا به خلاصه‌ای از مهم‌ترین این عوامل اشاره شده است.

- نخست شکل طبیعی زمین و پستی و بلندی‌های استان در پهنه‌های شرقی و شمالی ارتباط پهنه‌های مختلف استان را یکدیگر را تحت تأثیر قرار داده و محورهای ارتباطی عمدتاً در مسیرها و دشت‌های هموار و پهنه‌های ساحلی ایجاد شده است، در نتیجه عرصه‌هایی از استان که دارای ناهمواری بیشتری بوده‌اند از دسترسی کمتری برخوردار هستند.
- موقعیت مرزی ارتباط با کشور ترکمنستان و فاصله زیاد از مرکز کشور و موقعیت حاشیه‌ای استان نیز یکی از عوامل محرومیت‌زای استان بوده است که زمینه ساز محرومیت‌های ارتباطی استان شده است. به نحوی که اکنون استان به شبکه آزادراهی دسترسی ندارد.

۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی پذیری

بررسی وضعیت دسترسی‌پذیری استان نشان‌دهنده الگوی مرکز پیرامون در دسترسی‌پذیری استان است، بر اساس همپوشی نقشه‌های مربوط به دسترسی‌پذیری شبکه حمل و نقل جاده‌ای، پیرامون شهرهای بزرگ استان

بیشتر است مناطق حاشیه‌ای دسترسی پذیری بسیار کمی دارند، الگوی کلی دسترسی پذیری در استان بر اساس الگوی مرکزیت شهرهای بزرگ از جمله گرگان و گنبد کاووس است استان است.

۳-۱-۶-۳- حمل و نقل هوایی و فرودگاهها

در سال ۱۳۷۴ ساخت فرودگاه جدید گرگان و استان گلستان آغاز شد. این مرحله از پروژه‌ی ساخت فرودگاه در ابتدا با ساخت باندی به طول ۲۳۰۰ متر در محوطه‌ی تخصیص یافته، آغاز شد. طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۷۹ یعنی ۴ سال و با اختصاص اعتبارات ملی و استانی در سایر بخش‌های فرودگاهی از جمله سطوح پروازی، ترمینال، نصب تجهیزات ناوبری، نصب و راه‌اندازی رادار در ارتفاعات درازنو، روشنایی باند و همچنین توسعه اراضی فرودگاه از ۱۰۰ هکتار به ۲۹۴ هکتار این فرودگاه را آماده‌ی بهره‌برداری نمود.

در بهمن ماه سال ۱۳۷۹، فرودگاه جدید گرگان با انجام ۲ پرواز در هفته در مسیر تهران به گرگان و در نهایت به تهران عملیاتی شد. از سال ۱۳۸۹ به بعد تاکنون نیز، با توجه به افزایش تقاضای سفرهای هوایی، پروازها از ۲ پرواز در هفته به ۷۰ پرواز در هفته تاکنون افزایش یافته است.

۳-۱-۶-۴- حمل و نقل ریلی

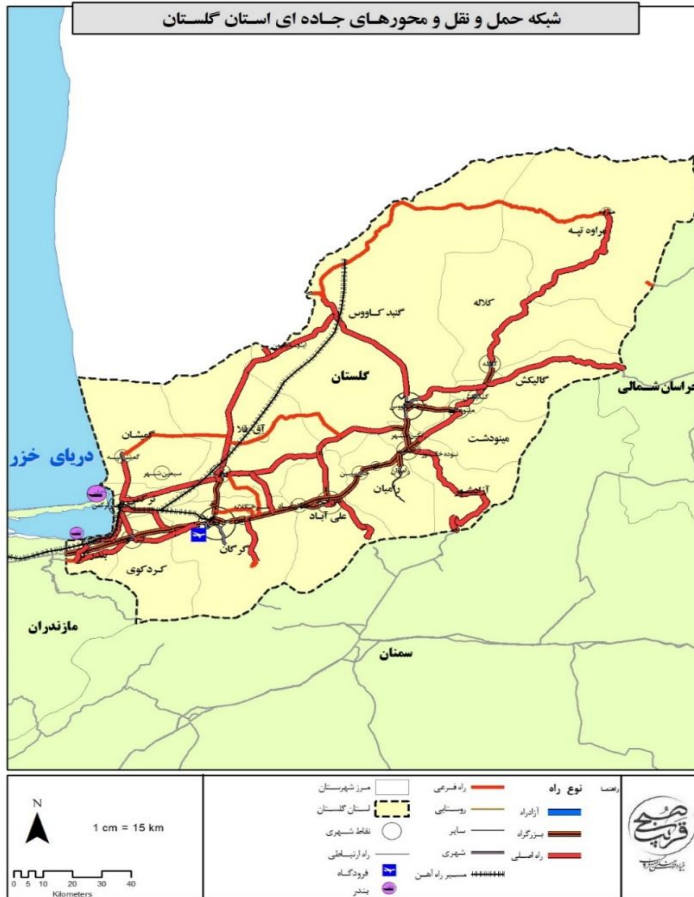
این استان دارای ۱۴۶ کیلومتر خط اصلی و حدود ۵ کیلومتر خطوط فرعی و مجموعاً ۸ ایستگاه باری و مسافری که از ایستگاه گلوگاه آغاز و به ایستگاه اینچه برون ختم می‌شود. محور گرگان اینچه برون به عنوان بخشی از - کریدور ریلی شرق دریای خزر بین سه کشور جمهوری اسلامی ایران، ترکمنستان و قزاقستان با هدف دسترسی آسیای میانه به ویژه کشورهای ترکمنستان و قزاقستان به آب‌های گرم خلیج فارس و دریای عمان طراحی و در نشست مشترک سه کشور یاد شده در سال ۱۳۸۸ با عقد تفاهم نامه به تصویب رسید. بهره‌برداری از این طرح بزرگ ریلی علاوه بر فراهم نمودن زمینه ترانزیت کالا و مسافر در حجم انبوه بین کشورهای همسایه موجب ارتقای مناسبات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در سطح بین‌الملل خواهد شد. محور مذکور از ایستگاه سبزدشت واقع در حد فاصل ایستگاه‌های بندر ترکمن و گرگان از محور موجود راه آهن تهران گرگان منشعب شده و پس از طی ۱۸ کیلومتر به سمت شمال شرق - امتداد یافته و با عبور از حاشیه غربی شهرستان آق‌قلا در کیلومتر ۷۷ به ایستگاه مرزی اینچه برون و سپس به مرز ایران با کشور ترکمنستان منتهی می‌شود. چهار ایستگاه سبزدشت، یامپی و پتروشمی هر یک با ۳۰۰ مترمربع وسعت و ایستگاه اینچه برون با ۳۰۰۰ مترمربع در این مسیر بنا شده است. محور گرمسار گرگان نیز استان گلستان را به استان‌های مازندران، سمنان و تهران متصل نموده و موجب کاهش حدود ۳۷۰ کیلومتری مسیر حمل و نقل ترانزیت نسبت به مرز سرخس در ایران و همچنین کوتاه‌تر شدن مسیر مبادلات بین‌المللی از کشورهای ترکمنستان و قزاقستان را گردیده است و در نتیجه کریدور اینچه برون بندر عباس را عملاً بطور قابل ملاحظه‌ای کوتاه‌تر نموده است که این مهم از نظر - اقتصادی، کاهش

مصرف سوخت، کاهش آلاینده‌گی محیط‌زیست، کاهش ترافیک و تصادفات جاده‌ای، اشتغالزایی و توسعه فرهنگی واجتماعی شهرهای مجاور خطوط راه آهن حائز اهمیت می‌باشد.

۳-۶-۱-۵- بنادر و دریانوردی

بنادر و اسکله‌های استان گلستان شامل بنادر گز، ترکمن و خواجه نفس می‌باشد که تحت نظارت اداره کل بنادر و دریانوردی استان گلستان مستقر در بندر گز فعالیت می‌کنند.

بندر گز (بندر جز) از دوران قاجار با ایجاد یک تجارت‌خانه (انبار بزرگ کالا) توسط روس‌ها در زمان محمد شاه (۱۲۳۶ه. ق) قطب مهم اقتصادی-تجاری منطقه استرآباد محسوب می‌شد. مدتی بعد در اوایل حکومت ناصرالدین شاه با احداث یک اسکله چوبی و عامل شعبه بانک استقراضی روس این بندر ای یک سو به استرآباد، دامغان، شاهرود، مازندران، و تهران و از سوی دیگر با چرکن، بادکوبه و هشتراخان روسیه در تماس تجاری بود. از همین تاریخ مهاجرت از شهرهای روسیه به سوی بندر گز آغاز گردید که ارامنه بیشترین تعداد مهاجرین را تشکیل می‌دادند. این گروه مدت‌ها بعد صاحب بسیاری از املاک و مغازه‌ها گردیدند و سال‌ها نبض و محور اصلی اقتصاد تجاری منطقه را در دست داشتند. قدرت اقتصادی و تراکم جمعیت آن‌ها باعث نفوذشان در این ناحیه شد؛ چنان که یکی از ارامنه در اوایل حکومت رضا شاه (۱۳۰۵ش) به نمایندگی مجلس مردم این منطقه انتخاب گردید. شهر بندر گز در ۲۰ کیلومتری جنوب بندر ترکمن و در ۴۸ کیلومتری غرب گرگان و در کرانه خلیج گرگان قرار گرفته است. پیش از ایجاد بندر ترکمن بندر تجاری گرگان، شاهرود و دامغان بود که بواسطه تاسیس کارخانه‌های متعدد از قبیل پنبه پاک کنی، برنج پاک کنی، روغن کشی و واقع بودن بر سر راه شوسه، گرگان، بهشهر و بندر ترکمن و خط آهن دارای اهمیت زیادی بود. و از طرفی عقب نشینی آب دریا و نوع رژیم رسوب گذاری خلیج گرگان و رسوب کانال خوزینی و تغییر نسل شناورها در دریای خزر، از جمله دلایل عدم فعالیت تجاری این دو بندر مهم محسوب می‌گردند. بندر ترکمن در غرب جلگه وسیع گرگان در سواحل شرقی دریای خزر و خلیج گرگان قرار دارد. از جنوب به کردکوی، از جنوب غربی به بندر گز، از غرب به خلیج آرام و ساکن دریای خزر و شبه جزیره می‌انکاله و در شمال به گمیشان محدود است. بندر ترکمن بعنوان یکی از قدیمی‌ترین بنادر کشور که از مزیت اتصال به راه آهن برخوردار بوده است در سال ۱۳۰۶ هجری خورشیدی بنیان نهاده شده و اقتصاد این شهر بر پایه اقتصاد کشاورزی طراحی شده است.

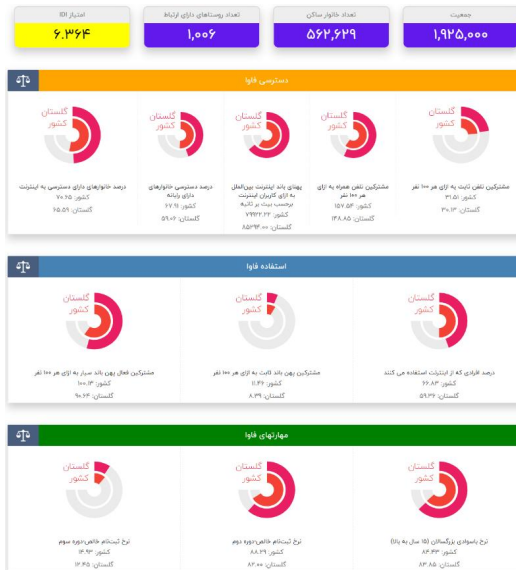

نقشه ۱۷- شبکه حمل و نقل استان گلستان

۳-۶-۱-۶- فناوری اطلاعات و ارتباطات

بررسی وضعیت استان گلستان از نظر شاخص IDI در اسفند سال ۱۳۹۹ نشان دهنده جایگاه ۱۲۸ استان در بین استان‌های کشور است. بررسی زیرشاخص‌های این بخش برای استان نشان می‌دهد که استان گلستان در زیرشاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات دارای رتبه ۱۲۶ام، در زیرشاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۲۰ام و در زیرشاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۱۲۸ام در بین

استان‌های کشور قرار دارد. لذا این استان ضعیف‌ترین استان کشور از نظر دسترسی و برخورداری از فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

شکل ۲- شاخص فناوری اطلاعات در استان گلستان ۱۳۹۹

منبع: درگاه پایش جامعه اطلاعاتی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۹

۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب

در این بخش وضعیت استان از نظر زیرساخت‌های برق و آب و گازرسانی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق

از سال ۱۳۴۶ برق مازندران و گلستان به شبکه سراسری پیوست. در سال ۱۳۴۶ خط فشار قوی ۲۳۰ کیلو ولتی تهران - گرگان احداث و در سال ۱۳۴۷ پست ۲۳۰/۶۳ کیلو ولت گرگان نصب گردید. در همین سال یک خط ۶۳ کیلو ولت از شهر گنبد در استان گلستان تا نوشهر در غرب مازندران به طول ۳۷۰ کیلومتر و در مسیرهای شهرهای بین راه ایجاد و در همه این شهرها پست‌های ترانسفورماتور ۲۰/۶۳ کیلو ولتی احداث شد و برق همه آن‌ها تأمین گردید. از آنجا که شرایط اقلیمی ایجاب می‌نمود برق‌رسانی به روستاهای محدوده استان گلستان

آسان تر و زودتر از سایر نقاط کشور انجام گرفت و این به خاطر نزدیکی و پیوستگی مناطق به یکدیگر بود. در سال ۱۳۴۹ با احداث ۳۰۰۰ متر شبکه توزیع و نصب یک دستگاه ترانسفورماتور به قدرت ۵۰ کیلو ولت آمپر روستای اوزینه در شهرستان گرگان و در سال بعد با احداث ۶۳۵۰ متر شبکه توزیع نیرو و نصب یک دستگاه ترانسفورماتور به قدرت ۱۶۰ کیلو ولت آمپر روستای ولاغوز واقع در شهرستان کردکوی برقرار گردیدند. تعداد آبادی‌های برق‌دار استان در سال ۵۷ به ۳۱۶ و در سال تاسیس شرکت (۱۳۷۶) به ۸۹۶ روستا رسید. در حال حاضر تمامی شهرها و بیش از ۹۷ درصد روستاهای استان از نعمت برق برخوردارند. نیروگاه علی آباد تنها واحد تولید برق گلستان است. فاز اول نیروگاه ۱۵۰۰ مگاواتی علی آباد گلستان، در ۶ واحد گازی در سال ۱۳۸۹ به بهره‌داری رسید. با توجه به رشد مصرف برق کشور و سیاست‌های وزارت نیرو مبنی بر افزایش سهم نیروگاه‌های سیکل ترکیبی، طرح توسعه این نیروگاه در سال ۱۳۹۳ در دستور کار قرار گرفت. تبدیل نیروگاه‌های گازی به سیکل ترکیبی، راندمان این نیروگاه‌ها را از حدود ۳۳ درصد به ۴۷ درصد افزایش داد. در استان گلستان که روزهای آفتابی آن در سال از ۳۰۰ روز فراتر می‌رود، زمینه برای ایجاد زیرساخت‌های لازم برای تولید برق از خورشید در ابعاد کوچک و بزرگ فراهم است

۳-۲-۶-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز

خط لوله گاز طبیعی طی سال‌های ۵۳ تا ۵۵ از پالایشگاه گاز سرخس جهت گازرسانی به نیروگاه نکا از استان گلستان که در آن زمان بعنوان شرق استان مازندران محسوب می‌شد عبور کرد و در سال ۶۰ شهر گرگان به‌عنوان اولین شهر و روستاهای امیرآباد (گرگان)، قزلجه (آزادشهر) و یساقی (کردکوی) بنام اولین روستاهای این منطقه از نعمت گاز طبیعی برخوردار گردیدند. در سال ۱۳۷۸ تعداد ۱۶ شهر و ۲۴ روستای گازرسانی شده بوده است که مجموعاً شامل ۱۴۹۰ کیلومتر شبکه، ۷۶۵۰۰ عدد انشعاب، ۱۰۶۰۰۰ مشترک و ۱۱۷۰۰۰ خانوار بهره‌مند از گاز را شامل و شرکت گاز استان تاسیس شد. در حال حاضر ۹۶٪ روستاهای استان و تمام شهرها از نعمت گاز برخوردارند که باقی مانده روستاهای گازرسانی نشده به علت شرایط سخت کوهستانی مورد عنایت نبوده است ولی تمهیدات لازم در این خصوص اندیشیده شده است. همچنین تعداد دو هزار و ۷۵۰ واحد تولیدی و صنعتی در استان گلستان گازرسانی شده است.

۳-۲-۶-۳- استحصال و تأمین آب

استان گلستان در بخشی از حوضه آبریز دریای خزر واقع شده است. این استان که بالغ بر ۲۱۰۰۰ کیلومترمربع وسعت دارد، حدود ۱/۳ درصد از مساحت کشور و ۱۱/۷ درصد از مساحت حوضه آبریز دریای خزر را تشکیل

می‌دهد. کل پتانسیل آب استان، ۲۴۸۵ میلیون متر مکعب می‌باشد که شامل ۱۲۳۵ م.م. پتانسیل آب سطحی و ۱۲۵۰ م.م. پتانسیل آب زیرزمینی است. طول کل رودخانه‌های استان ۲۷۰۰ کیلومتر است که شامل تعداد ۴۴ سرشاخه اصلی می‌باشد که در ۵ حوضه آبریز استان جریان دارند. حوضه‌های آبریز استان شامل حوضه‌های آبریز اترک سفلی، گرگانرود، قره‌سو، شرق خلیج گرگان و نکارود علیا است. بررسی وضعیت منابع آب استان در آبان ۱۳۹۹ نشان می‌دهد، میزان بارندگی در مقایسه با سال گذشته، ۶۵ درصد کاهش و نسبت به دوره شاخص دراز مدت ۴۸/۶ درصد کاهش نشان داشته و در مدت ۱ ماه اخیر نیز در مقایسه با مدت مشابه سال گذشته ۳۶/۴ درصد کاهش و نسبت به دوره دراز مدت ۳۰/۶۳ درصد کاهش داشته است. جریان رودخانه‌ها در مدت ۱ ماه مهر تا آبان، نسبت به دوره شاخص در حوضه قره سو ۲۰ درصد کاهش و در حوضه گرگانرود ۵۰/۹ درصد کاهش داشته است. ذخیره آبخوان کم عمق استان در آبان مقایسه با متوسط بیست و هفت سال گذشته آبان ماه سال جاری، در مقایسه با آبان ۴۱/۱۳ میلیون مترمکعب کاهش ماه سال آبان، در مقایسه با آبان ماه سال گذشته ۱۱۴/۲۱ میلیون متر مکعب کاهش و در ۸/۰۶ میلیون متر مکعب کاهش نشان می‌دهد. ذخیره آبخوان عمیق استان نیز در ماه سال گذشته ۱۰/۷۷ میلیون مترمکعب کاهش و در مقایسه با متوسط هفده سال گذشته نشان می‌دهد.

جدول ۱۱۲- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲

مقدار	واحد	عنوان
منابع آب سطحی		
۷۷۳	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده
۴۶۰	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب رودخانه‌های مرزی
۶۰۱	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)
۴۳۸	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان
منابع آب زیرزمینی		
۹۱۵	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده
۷۹۳	میلیون مترمکعب	حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها
۲۴۲	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها
۲۶	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از قنوت
میزان کل برداشت و مصارف		
۸۰۱،۶	میلیون مترمکعب	میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی
۱۵	میلیون مترمکعب	اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی
۲۶۵،۲	میلیون مترمکعب	میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان
۱۰۶۶،۸	میلیون مترمکعب	حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)
۹۲۳،۹	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه کشاورزی
۱۳۳،۹	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه شرب
۹	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه صنعت

منبع: دفتر مطالعات پایه منابع آب، وزارت نیرو، ۱۳۹۲

بررسی میزان مصرف منابع در سال ۱۳۹۲ نشان‌دهنده سه موضوع اساسی است، نخست سهم برداشت از منابع زیرسطحی ۷۵ درصد و برداشت از منبع آب سطحی ۲۵ درصد آب مصرفی استان است. دوم اضافه برداشت از منابع آب زیرزمینی حدود ۲ درصد از کل برداشت از منابع آب زیرزمینی است و سوم سهم بالای مصرف در بخش کشاورزی است، به طوری که بیش از ۸۷ درصد منابع سطحی و زیرسطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است و سهم بخش صنعت حدود ۱ درصد منابع موجود بوده است و حدود ۱۲ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.

۳-۷- بررسی نظام مدیریتی

۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی

در این قسمت از مطالعات سیستم مدیریتی حاکم بر استان گلستان بررسی و تحلیل می‌گردد. این سیستم همچون بستر (Platform) و چارچوبی است که کلیه فرآیندها و اقدامات توسعه‌ای، هم در حوزه نرم‌افزاری (سازمانی، اداری، حقوقی و ...) و هم در حوزه سخت‌افزاری (اجرا، تدرکات، نظارت و ...)، از طریق این سیستم و نظام موجود صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان گفت توسعه پایدار و متوازن استان از یک سو، به کلیه برآوردها، تحلیل‌ها و راهکارهای فنی و تخصصی توسعه استان و از سوی دیگر به نحوه اجرای نتایج و محصول مطالعات آمایش که حاصل کارآمدی و اثربخشی نظام مدیریتی است، وابسته است. دستیابی به اهداف طرح آمایش استان نیازمند استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی و حقوقی موجود در نظام مدیریتی و شناسایی خلاءها و کمبودهای قانونی و اداری و رفع آنهاست، تا از این طریق امکان تحقق حداکثری پروژه‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی شده در مطالعات آمایش استان فراهم گردد.

نظام برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور به صورت متمرکز، از بالا به پایین و به صورت بخشی و تخصصی است. به عبارت دیگر، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی اجرایی و بودجه‌ریزی به صورت متمرکز از مرکز و در سطح ملی صورت می‌گیرد و سهم هر یک از وزارت‌خانه‌ها (دستگاه‌های اجرایی تخصصی) مشخص و به آنها ابلاغ می‌شود و آنها نیز به صورت سلسله‌مراتبی به دستگاه‌های متناظر در استان و شهرستان ابلاغ نموده و سپس فرآیندهای اجرایی را مطابق آیین‌نامه‌های سازمان برنامه و بودجه کشور، انجام می‌دهند. نظام پایش و نظارت عملکرد نیز متناسب با همین سیستم سلسله‌مراتبی از سطح خرد به کلان تهیه و جهت برنامه‌ریزی‌های آینده بکارگرفته می‌شود. در این نظام انجام هماهنگی‌های بین بخشی از طریق تشکیل ستادها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های متشکل از نمایندگان دستگاه‌ها زیر نظر عالی‌ترین مقام مرتبط ملی، استانی یا شهرستانی، صورت می‌گیرد.

اجرای آمایش سرزمین در مقیاس استان گلستان و شهرستان‌های آن در چارچوب نظام مدیریتی مذکور با چالش‌هایی مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

- فعال بودن تشکل‌ها و سازمان‌های سیاسی و غیرسیاسی در استان در عین حال تعارضات بالای آن‌ها در مسیر توسعه استان؛
- نقش پررنگ تشکل‌های مذهبی و اعتقادی و اثرگذاری کمتر تشکل‌ها و سازمان‌های مردمی حوزه اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی و ورزشی؛
- تنوع قومی و تعارضات منافع حاصل ناشی از کمبود منابع و نبود سازوکارهای قانونی چانه‌زنی و تعامل سازنده بین جناح‌ها، جریان‌ها، اقوام و گرایش‌ها؛
- مدیریت ناکارآمد ظرفیت‌های همجواری و همسایگی کشور ترکمنستان و تبدیل آن به فرصت‌های قاچاق و فعالیت‌های غیرقانونی؛
- درآمیختگی با استان مازندران و تأثیر و سیطره نیروهای اجرایی و مدیریتی غیربومی؛
- وجود ذهنیت‌های منفی نسبت به برخی از گروه‌های قومی در هنگام واگذاری مسئولیت‌های مدیریتی و اداری؛
- کم‌توجهی به شایسته‌سالاری و تخصص‌گرایی در بین نخبگان قومی و سیاسی؛
- پایین بودن میزان تعامل بین کارکنان و مدیران دستگاه‌های اداری استان؛
- وجود احساس تبعیض در بکارگیری نیروها در فضای سیاسی و اداری استان؛
- تأثیر منفی گرایش‌های محلی‌گرایانه قوی در سطح استان و عدم ارتباط و یکپارچگی استان و هویت منطقه‌ای آن و نیز متفرق شدن خواسته‌ها و گاه شکل‌گیری تعارض و خرد شدن هر چه بیشتر واحدهای تقسیمات سیاسی در سطح استان؛
- وجود تعارض و رقابت شدید بین اقوام بومی و حتی غیربومی با سیستمی‌ها در فضای سیاسی و اداری استان؛
- بالا بودن میزان رقابت بین گروه‌های قومی جهت کسب مسئولیت‌های اداری و مدیریتی؛
- تأثیر بالای تأثیر نخبگان و افراد بانفوذ بر شکل‌گیری نابرابری در تخصیص بودجه و فعالیت‌های عمرانی در سطح استان و نیز تأثیر بر جایگاه‌های مدیریتی؛
- پیروی مردم از نخبگان سیاسی و مذهبی خود و عدم ایجاد جریانات مستقل؛

- نقش پررنگ افراد غیربومی در کنار افراد تأثیرگذار در استان و عدم آشنایی مدیران غیربومی با حساسیت‌های فرهنگی و اجتماعی خاص استان و ضعف در برآورد تأثیرات و پیامدهای اجتماعی اقدامات و پروژه‌های مناطق مختلف استان؛
- عدم درک درست مسئولان و اعضای سازمان‌های غیردولتی از نهادهای غیردولتی و وابستگی نهادهای غیردولتی به یارانه و کمک‌های سازمان‌های دولتی؛
- عدم ثبات مدیریتی به دلیل غیربومی بودن و غیرمتخصص بودن استانداران و مدیران ارشد استان؛
- توانمندی فنی و تخصصی پایین شوراها و کارگروه‌های استان و شهرستان زیر سایه مسائل سیاسی؛
- مداخله افراد و نخبگان در جذب صنایع، بودجه و اعتبارات، خدمات، منابع خارج از مطالعات و برنامه‌های فنی و تخصصی و توسعه نامتوازن در دراز مدت؛
- عدم اعتماد کافی مردم به مسئولان استان و پایین بودن سطح پاسخگویی، شفافیت و مسئولیت‌پذیری آن‌ها؛
- تعارض بین مدیران مرکز استان با مراکز شهرستان‌ها؛
- وابستگی قابل توجه توسعه استان به منابع ملی؛
- تأثیرپذیری از رویدادها و فرآیندهای حاکم بر نظام مدیریتی استان گلستان؛
- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛
- نبود نظام یکپارچه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛
- تشتت شدید در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی؛
- تعدد کارگروه‌های شورای برنامه‌ریزی استان و وظایف فراوان (بیش از ۸۰ وظیفه اصلی) آن‌ها و حذف برخی وظایف کلیدی نظیر تلفیق برنامه‌های کوتاه، میان و بلندمدت؛
- عدم توجه جدی شوراهای عالی و ستادهای استانی نظیر شورای عالی شهرسازی و معماری، ستاد بازآفرینی پایدار شهری، ستاد آموزش استان و غیره به آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی؛
- نبود نتایج و دستاوردهای آمایش سرزمین به عنوان قوانین لازم‌الاجرا برای نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- فقدان متولی جدی، کارآمد، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو برای اجرای آمایش استان؛
- نبود نیروهای متخصص و می‌ان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛
- کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم و مدیریت بهینه منابع موجود برای تحقق آمایش استان؛
- نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول پایش و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن (سامانه ساترا، اگرچه یک بستر مناسب است اما سازوکار نهادی نیست)؛

- فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم (نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای عالی استان، شهرها و روستاها) در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان؛
 - نبود تقسیم وظایف و مسئولیت‌های نهادی غیردولتی و نهادهای عمومی در برنامه توسعه استان و پاسخگویی آن‌ها؛
 - ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به عنوان ناظر و مدعی العموم در برنامه‌های توسعه استان؛
 - فقدان توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های موجود آمده بعد از تهیه طرح از یک سو، و تغییر در شرایط و ویژگی‌های مکانی و فضایی از سوی دیگر در راستای بازنگری و به روزرسانی برخط برنامه توسعه استان؛
 - نبود سازوکار حفظ و رعایت زمانبندی پروژه‌ها و اقدامات برآمده از برنامه توسعه استان و ایجاد سازوکار رفع مشکلات و موانع اجرایی؛
 - ضعف در شناسایی و توجه جدی به مسائل و مشکلات مردم استان به عنوان مجریان و ذخیلان اصلی توسعه استان و سازوکارهای لازم برای انتقال نظرات و دیدگاه‌ها در برنامه توسعه؛
 - عدم فرآیند برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ایجاد شرایط تأثیرگذاری آن بر استراتژی‌های کلی توسعه استان؛
 - نبود نظام کارا و مؤثر در جهت حفظ کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای؛
 - تداخل تصمیم‌گیری‌ها در مناطقی با تداخل مسئولیت‌های نهادهای متولی و مجری و وجود خلاءهای تصمیم‌گیری؛
 - ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران با هدف کاهش حداقل تأثیرات بر فرآیند توسعه استان؛
 - نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی؛
- برای رفع موانع نظری و عملی اجرای آمایش استان نیازمند چارچوب نظری مناسب و منطبق با شرایط کشور است، تا از این طریق هم از حداکثر ظرفیت قانونی موجود کشور استفاده شود و هم خلاءهای موجود شناسایی شده و فرآیندهای لازم برای ایجاد سازوکارهای قانونی مناسب در آینده برداشته شود. لذا با مطالعه منابع مختلف داخلی و خارجی از جمله ROM، D&E، TQM، KM، PDCA، IMS، PMBOK و سایر مطالب مرتبط، مدل مفهومی نظام مدیریتی آمایش استان مطابق نمودار صفحه بعد پیشنهاد شده است.

در این مدل کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با اجرای برنامه توسعه آمایش استان دیده شده است. هر یک از این ابعاد، خود یک نظام مدیریتی است که باید توسط نهادهای مرتبط در یک سازوکار اجرایی مناسب انجام شود. لازم به ذکر است که کلیه ۱۴ بعد (نظام) در کنار یکدیگر می‌تواند حداکثر اثرگذاری و کارآمدی را برای نتایج مطالعات آمایش استان داشته باشد. ایجاد خلل جدی در هر یک از این ابعاد، عملاً سایر ابعاد را با چالش جدی در هدایت و راهبری مواجه می‌کند.

نمودار ۳۷- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان

۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود

استان گلستان از جمله استان‌های دارای ظرفیت توسعه در کشور به‌ویژه در حوزه‌های معادن و گردشگری است. بخش قابل توجهی از این ظرفیت به دلیل مدیریت نامطلوب و ناکارآمدی در سطوح مختلف استان به کار

گرفته نشده است. اجرای با کیفیت طرح آمایش، نیازمند سازوکارهای اجرایی مناسب و سازگار با طرح است، تا از این طریق امکان تحقق و اجرای نتایج طرح آمایش حاصل شده و اثرات مثبت آن در توسعه استان نمایان شود. در حال حاضر استان گلستان دارای پروژه‌های ناتمام بسیاری است. بنابر اظهار نظر مسئولان استان در ۱۳۹۹، استان گلستان دارای بیش از ۱۲۶۰ پروژه ناتمام است که برای تکمیل آن‌ها به اعتباری بیش از ۱۶ هزار میلیارد تومان نیاز است. بنابر اعلام سازمان برنامه و بودجه، اولویت چند سال گذشته اتمام پروژه‌های نیمه تمام بوده است و در این مسیر، اولویت با پروژه‌های با ۷۰ درصد پیشرفت فیزیکی به بالاست. سازمان برنامه و بودجه استان تلاش فراوانی جهت جذب منابع غیردولتی و مشارکت بخش خصوصی داشته است. در زیر به برخی از این پروژه‌ها اشاره می‌گردد:

۱. طرح ریسندگی پنبه ارگانیک: این طرح با سرمایه‌گذاری دوهزار میلیارد ریالی توسط شرکت مپنا برنامه‌ریزی شد که نیمه تمام مانده است.
۲. مجتمع پتروشیمی گلستان: از سال ۸۶ آغاز شده اما به دلیل اختلاص‌های متعددی که در این پروژه شده هنوز به سرانجام نرسیده است.
۳. زه‌کشی اراضی استان گلستان: که مقرر بود در سه فاز انجام شود، از سال ۸۵ شروع شده و هنوز فازهای اولیه هم تکمیل نشده است.
۴. گلخانه مراوه‌تپه: این پروژه در سال ۹۷ با ۹۰۰ میلیارد ریال توسط بنیاد مستضعفان تعریف و مقرر شد اجرایی شود که هنوز تکمیل نگردیده است.
۵. طرح گردشگری آشوراده: در سال ۹۳ در سفر استانی هیأت دولت تصویب شد. مساحت این طرح از ۳۸۰ هکتار به ۳۸ هکتار و سپس به ۲۲ هکتار کاهش یافت و هنوز متروکه مانده است.
۶. بند خواجه نفس: در زمینه به وسعت ۱۷۶ هکتار با هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۸۴ برنامه‌ریزی شد اما تاکنون هنوز عملیات عمرانی آن شروع نشده است.
۷. توسعه شهرک صنعتی اترک: فاز اول این شهرک اجرایی شده است اما نیازمند طرح‌های تکمیلی است که از حداکثر ظرفیت آن استفاده شود. طرح‌هایی نظیر احداث پست برق شهرک صنعتی اترک و اینکه برون و خط انتقال از نیروگاه علی آباد، ساخت پست برق با هدف تأمین برق پایدار، تأمین آب پایدار، احداث پل روگذر، راه دسترسی و استقرار گمرک است.
۸. جاده بجنورد- جنگل گلستان: این محور با پیشرفت فیزیکی بالای ۷۰ درصد است. در واقع از ۱۶۳ کیلومتر این محور، ۸۰ کیلومتر به بهره‌برداری رسیده است و عملیات زیرسازی بخش‌های دیگر نیز تا حد زیادی انجام شده است.

۹. راه آهن گرگان- مشهد: این پروژه یک خطه ۲۷ ایستگاه و حدود ۵۷۰ کیلومتر طول دارد و ابتدای مسیر آن از خروجی ایستگاه گرگان شروع شده و با عبور از شهرهای سرخندکلاته، فاضل آباد، علی آباد، خان ببین و دلد، رامیان و آزادشهر، گنبدکاووس، گالیکش، کلاله، پیش کمر، گرماب، تنگه، آشخانه، شیرین دره، دونگال، بجنورد، به یگان، شیروان، فاروج، قوچان و اخلمد به گلپهار مشهد ختم می‌شود.

۱۰. تکمیل سد نرماب مینودشت: عملیات اجرایی سد نرماب چهل چای از سال ۱۳۹۰ با اعتبار اولیه چهار هزار میلیارد ریال بر روی سه رودخانه «نرماب، چهل چای و خرمالو» شهرستان مینودشت آغاز شد و در حال حاضر به پیشرفت فیزیکی ۸۰ درصد رسیده است.

تأمین بودجه و تکمیل پروژه‌های عمرانی و غیرعمرانی نیمه تمام دولت از مشکلات جدی استان گلستان است. این امر کلیه امورات مربوط به مدیریت زمان، کیفیت، تغییرات، ریسک، نتیجه‌گرایی و غیره را تحت تأثیر قرار داده و نامشخص کرده است. هیچ سازمان و نهادی نیز مسئولیت این عدم تحقق برنامه را به عهده نگرفته و پیشنهادهای در خصوص به روزرسانی آن انجام نداده و همه امورات تحقق پروژه‌ها و اقدامات را به بودجه دولت گره زده‌اند. این در حالی است که راه‌حل‌های متنوع و مختلفی تأمین مالی برای اجرای پروژه‌ها می‌توان برنامه‌ریزی و اجرا کرد.

به موارد فوق باید، بخش پروژه‌های غیرعمرانی نظیر پروژه‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی را نیز که معمولاً از دید مسئولان مغفول می‌ماند، اضافه کرد. به این ترتیب متوجه مشکلات قابل توجه استان گلستان با توجه به منابع و ظرفیت‌ها و فرصت‌های فراوان آن خواهیم شد. دولت با در اختیار داشتن نقش‌های مختلف نظارت و ارزیابی، تأمین مالی، انتخاب مجریان و پیمانکاران و تصمیمات اجرایی پروژه‌ها، عملاً به عنوان مجری و متولی اجرا شناخته شده و تا حد زیادی توانمندی و ظرفیت‌های بخش خصوصی را در زمینه‌های مختلف خلاقیت و نوآوری، تأمین مالی، ارتقای کیفی، مدیریت اجرا و بهره‌برداری بهینه و کارآمد نادیده گرفته است.

با نگاهی کوتاه به اجرای پروژه‌ها و برنامه‌ها در استان گلستان می‌توان چالش‌ها و مشکلات جدی در اجرا و بهره‌برداری آن‌ها را در نظام مدیریت اجرا دانست که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. استان گلستان دارای ۳۲۰ کیلومتر مرز مشترک با جمهوری ترکمنستان است. وجود علائق و وابستگی‌های قومی، مذهبی، اجتماعی و فرهنگی، مراودات اقتصادی و معیشتی طوایف ای سوی مرز با همسایگان خود در آن سوی مرز، تجارت مشترک، برنامه‌های فرهنگی مشترک و برنامه‌های مشترک

برای بهینه‌سازی اقدامات و تعاملات هماهنگ دو جانبه برای ایمن‌سازی مرزها و مراودات، با توجه به موقعیت کشور و قرار گرفتن سرزمین ایران، میان دو حوزه عظیم و غنی ذخایر نفت و گاز و تولید و توزیع حامل‌های انرژی در جهان یعنی آسیای میانه و خلیج فارس، اهمیت و جایگاه قابل ملاحظه‌ای می‌یابد.

۲. ساختار سیاسی و اجتماعی استان گلستان تحت تأثیر و متشکل از ویژگی‌ها و خصوصیات است که برخاسته از تنوع اقوام و جوامع و پیوندها و چگونگی تعاملات آن‌ها در پهنه‌های استانی و فرااستانی است. هرچند که با رشد میزان تحصیلات افراد، از دامنه نفوذ رهبران دینی و قومی تاحد زیادی کاسته شده است اما در شرایط بحرانی، این رهبران می‌توانند نقش آفرینی نمایند.

۳. از فعالیت‌های غیرمجاز مرزی کشور در استان گلستان، وجود منابع تولید و توزیع مواد مخدر و ترانزیت آن حاصل از انواع نارسایی‌ها و کمبودهای مختلف اقتصادی و تولیدی در مناطق همجوار مرزی است.

۴. استان گلستان به دلیل درآمیختگی با استان مازندران بسیار تحت تأثیر و سیطره نیروهای اجرایی و مدیریتی غیربومی است.

۵. به دلیل تکثر قومی استان، بکارگیری مدیران بومی موجب فشارهای قومی و مذهبی متعدد بر آنان شده و عملاً کارآمدی را از آنان سلب می‌نماید. لذا مدیران ارشد استان در بسیاری موارد غیربومی هستند.

۶. تمرکز شورای برنامه‌ریزی استان بر مسائل جزئی و خرد که باید در سطوح پایین‌تر انجام شود و عدم نگاه راهبردی و آینده‌گرانه در شورا کمتر دیده می‌شود. مصوبات شورای برنامه‌ریزی بسیار متأثر از نگاه و رویکرد استاندار و مدیران ارشد است و کمتر از برنامه و چارچوب نظری و علمی پیروی می‌کند. به عبارت دیگر بخش زیادی از مصوبات شورای برنامه‌ریزی کلی‌گویی بوده و جنبه ارشادی دارد و عملاً اجرایی بودن آن‌ها امکان‌پذیر نیست. همچنین جلسات شورای برنامه‌ریزی استان تابع برنامه زمانی مشخصی نیست.

۷. مداخله افراد و نخبگان در جذب صنایع، بودجه و اعتبارات، خدمات، منابع خارج از مطالعات و برنامه‌های فنی و تخصصی که منجر به توسعه نامتوازن در دراز مدت خواهد شد.

۸. گرایشات محلی‌گرایانه قوی در سطح استان وجود دارد که مانع ارتباط و یکپارچگی استان و هویت منطقه‌ای آن و نیز متفرق شدن خواسته‌ها و گاه شکل‌گیری تعارض و خرد شدن هر چه بیشتر واحدهای تقسیمات سیاسی در سطح استان شده است.

۹. به دلیل تکثر قومی استان، بکارگیری مدیران بومی موجب فشارهای قومی و مذهبی متعدد بر آنان شده و عملاً کارآمدی را از آنان سلب می‌نماید. لذا مدیران ارشد استان در بسیاری موارد غیربومی هستند.

۱۰. مدیریت استان بین مرکز و پیرامون (مراکز شهرستان‌ها) دارای تعارض و چالش در فهم و اجرای فرآیندهای توسعه است.
۱۱. عملکرد سلیقه‌ای، خارج از برنامه و ناهماهنگ مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی با وظایف و مأموریت‌های سازمانی و برنامه‌ریزی برای انجام آن‌ها از معضلات این استان است.
۱۲. مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان گلستان همه‌جانبه و فراگیر نیست و کمتر متناسب با وضعیت استان بوده و به بهبود فرایندها توجه دارد.
۱۳. ساختار فعلی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین سایر شوراهای استان، بسیار عریض و طویل و با کارگروه‌های فراوان زیرمجموعه بوده که عملاً تصمیم‌گیری و اتفاق نظر را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی‌ها نشان داده است که این شوراها تأثیر مثبت و بلندمدتی بر توسعه استان نداشته و نیاز به تغییرات ساختاری و عملکردی در این شوراها به صورت جدی احساس می‌شود. همچنین هیچ‌گونه نهاد و سازوکار نظارتی بر عملکرد این شوراها وجود ندارد.
۱۴. عدم مشارکت و بهره‌مندی بخش خصوصی و مردم گلستان در توسعه استان: متأسفانه اکثر سمن‌ها از مأموریت و وظایف خود آشنا نبوده و از این ظرفیت برای حل بخشی از مشکلات و معضلات استان که در توان همکاری آن‌هاست، استفاده نمی‌شود.
۱۵. نمایندگان مردم استان گلستان نظیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مهمتر نمایندگان در شورای عالی استان، شورای اسلامی شهرها و روستاهای استان و نمایندگان صنوف، نقش بسیار اندک و ناچیزی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان استان دارند. این در حالی است که در مواقع بحرانی، همیشه این مردم استان بوده‌اند که هزینه و امکان عبور از بحران را فراهم کرده‌اند.
۱۶. در این استان نهادهای نظارتی همچون استانداری، سازمان برنامه و بودجه استان و واحدهای ارزیابی و نظارت دستگاه‌های اجرایی، هیچ‌گونه سیستم اجرایی دقیق و هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده‌ای برای مدیریت زمان پروژه‌های اجرایی را ندارند. همواره در پروژه‌ها بخش CPM پروژه‌ها وجود دارد که پیشرفت کار را کنترل می‌کند. اما مدیریت زمان یعنی رفع چالش‌هایی که زمان پروژه را با تغییر مواجه می‌کند. تأخیر در اجرای پروژه‌ها تنها به دلیل تأمین منابع مالی نیست، بلکه عمدتاً به دلایل تصمیم‌گیری‌های نادرست و غیرواقع تأمین مالی و تأمین‌کنندگان مالی، نبود راهکارهای رفع چالش‌های قانونی و حقوقی نظیر مالکیت، بروکراسی اعطای مجوزها و صلاحیت‌ها و نظایر آن است. مدیریت زمان اقدامات توسعه‌ای در استان عملاً بدون متولی است.

۱۷. شرایط استان همواره در حال تغییر است. این تغییرات شامل تغییر در داده‌ها به دلایل مهاجرت و جابجایی، تغییر در فناوری، تغییر در پارادایم‌ها و رویکردهای مواجهه با مسئله، تغییر در نیروی انسانی و ماهر، تغییر در بودجه و اعتبارات، تغییر در قوانین و مقررات و موارد مشابه است. سازگار شدن فرآیند توسعه استان و انطباق پروژه‌های کلان و راهبردی که معمولاً بلندمدت هستند با این تغییرات، یک کار کارشناسی، فنی و مدیریتی (تصمیم‌گیرانه) است. در استان متولی رصد تغییرات، اثرات آن بر اقدامات و پروژه‌ها، رفع کمبودها و نیازهای جدید چه ارگان و سازمانی است؟ مدیریت تغییرات یکی از چالش‌های جدی دنیای امروز ماست که نیاز است سازوکار مناسبی برای آن دیده شود.

۱۸. بسیاری از پروژه‌هایی که توسط دولت و یا توسط بخش خصوصی یا تعاونی که دارای صلاحیت لازم یا نظارت کافی نبوده‌اند، اجرا شده‌اند و از کیفیت پایین در بهره‌برداری برخوردارند. بخش قابل توجهی از این پروژه‌ها به اهداف خود نرسیده و با صرف هزینه و زمان زیاد، در واقع ناموفق بوده‌اند. مدیریت کیفیت یک فرآیند است که پایش، نظارت و ارزیابی فناوری، نیروی انسانی، گردش کار، مواد و مصالح و ارائه خدمت را بررسی و مدیریت می‌کند. با نگاهی به کشورهای همسایه این استان، تمرکز بر کیفیت و تأثیر آن بر جذب مخاطب و سرمایه را می‌توان به آسانی مشاهده کرد. مدیریت کیفیت توسعه استان به عهده چه سازمان و ارگانی است؟ لازم است که این امر مهم در سازوکاری مطمئن و فنی پیگیری و اجرایی گردد.

۱۹. هر دستگاه اجرایی و یا نهاد نظارتی و سیاست‌گذاری دارای قلمروهای فعالیتی و عملکردی است. یکی از چالش‌های جدی استان گلستان تداخل زیاد این قلمروها و عدم انطباق تصمیم‌گیری‌ها در قلمروهای مشترک است. هر دستگاهی برای پیشبرد اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود طرح‌ها و برنامه‌هایی را آماده و تصویب می‌کند. این درحالی است که راهکارهای پیشنهادی این طرح‌ها در قلمروهای مشترک، در بسیاری موارد متناقض، متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر است به جای آنکه هم‌افزا و دارای سینرژیک باشد.

۲۰. توسعه استان گلستان بدون توجه به رصد تغییر شاخص‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. برای تصمیم‌گیری کارآمد و مؤثر لازم است که داده‌ها و اطلاعات در طول زمان از رصد شده تا بستر لازم برای تحلیل، چرایی و چگونگی معین گردد. بدون داده‌های کمی و کیفی هدفمند، تصمیم‌گیری، قدم زدن در تاریکی مطلق است و امید داشتن به شانس و اقبال است. اگرچه سامانه‌هایی برای رصد آمایش برنامه‌ریزی شده است اما ایجاد سامانه داده‌ها و اطلاعات به صورت روشمند و هدفمند کمک می‌کند که اولویت‌ها، چالش‌ها، میزان عدم قطعیت و قابلیت کنترل و برنامه‌ریزی، دخیلان و ذی‌نفعان و بسیاری

موارد مؤثر دیگر در تحقق توسعه، مشخص گردد. این امر نیازمند مدیریت و سیستم داده‌ها و اطلاعات در درازمدت است. به طوری که با تغییرات مدیران و یا سیاست‌های اجرایی، این نظام مدیریت به کار خود ادامه دهد.

۲۱. برنامه‌ریزی توسعه استان گلستان به صورت بالا به پایین انجام شده است. در بهترین حالت نظر افراد و گروه‌های غیردولتی دریافت شده است. این امر با ایجاد نظامی که منابع و دارایی‌هایی که قابلیت جذب و به کارگیری در توسعه استان را دارد، بسیار متفاوت است. بخش قابل توجهی از ظرفیت استان گلستان در اختیار بخش غیردولتی است. ایجاد یک جایگاه پررنگ در برنامه توسعه استان برای این امر ضروری است. همچنین این منابع به شکلی تجمیع شده و قابل دستیابی سریع نیست، لذا باید به شیوه‌ای مدیریت شود که در طول زمان به صورت انعطاف‌پذیر اضافه و کسر گردد. منابع و دارایی‌های گلستان خارج از استان و کشور را نیز به این بخش اضافه شود، پیچیدگی موضوع و ضرورت مدیریت متمرکز آن در استان بیشتر احساس خواهد شد.

۲۲. بررسی تأمین اعتبارات در ۸۰ سال گذشته به روشنی نشان می‌دهد، بودجه‌ریزی با تخصیص اعتبارات دولتی همواره فاصله داشته است. روش‌های مختلفی برای حل این موضوع و جلوگیری از توقف توسعه استان گلستان وجود دارد. برای مثال ایجاد محرک‌های تشویقی جذب سرمایه‌گذار، ایجاد فضای امن سرمایه‌گذاری، کاهش موانع جذب سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد تناسب بین اجرای اقدامات و پروژه‌ها با تخصیص اعتبارات، بهره‌گیری از منابع بانکی و تعاونی و موارد مشابه دیگر کمک می‌کند که مدیریت مالی و پولی توسعه گلستان با کمترین چالش مواجه شود. لازم است از یک سو ریسک توسعه کاهش یابد و از سوی دیگر مدیریت مالی به صورت متمرکز در استان انجام شود. منابع مالی مسئولیت اجتماعی صنایع نیز از دیگر منابع قابل برنامه‌ریزی برای توسعه استان است. در حال حاضر هیچ‌کدام از این موارد به دقت اجرایی نشده است.

۲۳. نهادها و دستگاه‌های استان در بخش دولتی و غیردولتی دارای وظایف و آیین‌نامه‌هایی هستند که گاه با یکدیگر مشترک، متداخل و ناهم‌افزا است. این موارد موجب می‌شود که فعالیت‌های تصمیم‌گیری، اعطای مجوزها، اجرای پروژه‌ها و غیره با تأخیر زمانی زیادی صورت گیرد. مدیریت این چالش‌ها تا حد زیادی در داخل استان گلستان امکان‌پذیر است. لازم است که مدیران عالی این امر را جدی گرفته و سازوکارهای لازم برای مدیریت آن را ایجاد کنند. استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود و ایجاد قوانین و مقررات جدید یکپارچه و هم‌افزا از موضوعات مهم توسعه استان گلستان است.

۲۴. کلیه فعالیت‌های نهادهای دولتی، حکومتی، مردمی و تعاونی در نهایت باید منجر به توسعه بیشتر استان مطابق با پیش‌بینی‌های برنامه توسعه فضایی استان شود. در بسیاری مواقع نهادها و دستگاه‌ها تنها به دنبال اجرای پروژه‌ها هستند و هیچ‌گونه نگاه راهبردی برای دستیابی به اهداف برنامه نیستند. تصور می‌کنند با اجرای صرف پروژه‌ها در بازه‌های زمانی مختلف می‌توان به توسعه استان رسید که خطایی جدی است. همواره در انجام کنش‌های کوتاه مدت (اجرای پروژه‌ها و اقدامات) باید نگاه راهبردی و بلندمدت داشت تا موانع و مشکلات فعلی و آینده را دید و حل کرد. لذا مدیریت نتیجه‌گرا از جمله مدیریت‌های دیگر مغفول مانده استان، بدون متولی جدی و از چالش‌های پیش‌روست. کلیه فعالیت‌های باید در نهایت منجر به نتیجه گردد. این امر نیازمند مدیریت فرآیند، نتیجه و بهبود است.

۲۵. در نظام برنامه‌ریزی کشور ما، تهیه طرح با اجرای آن دو شق جدا انگاشته شده است. این در حالی است که مدیریت بهبود شامل چهار مرحله اصلی است: برنامه، اجرا، ارزیابی، بازنگری. چگونه می‌توان یک برنامه یا طرح را برای ده یا بیست سال به صورت قطعی و بدون انعطاف تهیه کرد؟ چگونه می‌توان تغییرات مختلف مالی، حقوقی، فنی، طبیعی و غیره را در آن اعمال کرد؟ چگونه می‌توان ریسک اجرای آن را کاهش داد؟ و بسیاری ابهام‌های دیگر، بنابراین لازم است که یک برنامه در فرآیند بهبود تعریف و اجرایی گردد. این امر نیازمند یک مدیریت واحد و متمرکز و آگاه است.

۲۶. در نهایت باید گفت که مدیریت یکپارچه آمایش و توسعه فضایی استان گلستان بدون توجه به هر یک از ۱۴ بعد گفته شده امکان‌پذیر نیست. عدم توجه و داشتن سازوکار و برنامه برای هر یک از ابعاد منجر به ایجاد اثرات منفی در دیگر بخش‌ها خواهد شد و در نهایت اجرای برنامه را با چالش و مشکل مواجه خواهد کرد. لذا نمی‌توان برای یک یا چند محور چاره‌اندیشید و دیگر محورها را به آینده موکول کرد.

۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها

۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی

استان گلستان از دیرباز به عنوان یک استان مبتنی بر کشاورزی شناخته می‌شود. در گذشته این استان را سرزمین طلای سفید (به دلیل کشت و فرآوری فراوان پنبه) می‌نامیدند اما به مرور زمان و با تغییرات ساختاری اقتصادی ایجاد شده، کشت پنبه کاهش یافته است به صورتی که اکنون این محصول از محصولات اصلی استان شناخته نمی‌شود. گندم، ذرت، لوبیا، توتون و تنباکو، سویا و کلزا از مهم‌ترین محصولات زراعی، انار، زیتون و

میوه‌های هسته‌دار و دانه‌دار از مهم‌ترین محصولات باغی استان می‌باشند. در طی سال‌های اخیر کشته‌ای گلخانه‌ای صیفی‌جاتی مانند خیار و گوجه‌فرنگی نیز به محصولات عمده استان اضافه شده است. بحران‌های آبی اتفاق افتاده در سال‌های اخیر، کشاورزی استان را با خطرات جدی روبرو کرده است به صورتی که کشت برنج در مناطقی از استان محدود شده است.

استان گلستان علاوه بر نقش بسیار مهمی که در تولید اقلام کشاورزی مورد نیاز کشور و انواع علوفه و فرآورده‌های زراعی قابل مصرف در تغذیه دام دارد، به دلیل وجود اقلیم ویژه، تنوع آب و هوایی و زیست بوم‌های مرتعی متنوع و همچنین استفاده از پسماندهای زراعت‌های سالانه، از موقعیت مناسبی برای پرورش انواع دام برخوردار است.

صید و صیادی و آبی‌پروری نیز بخش مهم دیگر کشاورزی استان می‌باشد که به دلیل بهره‌مندی از ساحل دریای خزر همواره رونق مناسبی داشته است. در طی سالیان اخیر بهره‌برداری‌های بی‌رویه و بعضاً غیرمجاز از دریا موجب شده است که فعالیت صید و صیادی کاهش یافته و آبی‌پروری (میگو و ماهیان گرمابی) در استان توسعه پیدا کند. تنوع اقلیمی، شرایط خاص اکولوژیکی، برخورداری از منابع آبی الزم از جمله سواحل جنوب شرقی دریای خزر (حوزه شیلات ترکمن) و اکوسیستم‌های آبی خلیج گرگان و تالب گمیشان و محصور شدن توسط سه حوزه آبخیز گرگان رود، قره‌سو و اترک و سایر رودخانه‌هایی که به دریای خزر میریزند، استان گلستان را از نظر تولید و استحصال انواع آبزیان شاخص می‌سازد. عمده فعالیت‌های شیلات استان گلستان در بخش‌های تولید و استحصال خاویار، صید ماهیان استخوانی، تکثیر و بازسازی ذخایر دریایی خزر و تولید پرورش آبزیان در دو بخش آب‌های شمال (دریای خزر) و آب‌های داخلی می‌باشد. مهم‌ترین منابع شیلاتی محدوده جنوب شرقی دریای خزر به سه گروه عمده ماهیان خاویاری، ماهیان استخوانی و کیلکا تقسیم می‌شود. استان گلستان از نظر وجود منابع معدنی دارای تنوع نسبتاً زیادی است که شامل منابع سرب و روی، آهن، مس، قلع، ید، تیتانیوم، بوکسیت، التریت، صدف معدنی، تالک، کوارتز، گچ، سنگ آهن، سنگ آهن ساختمانی، شن و ماسه، زغال سنگ و ... می‌باشد. این استان از نظر زمین‌ساختی در پهنه زون‌های گرگان-رشت، البرز-آذربایجان و کپه داغ قرار دارد. بیشترین پهنه زون گرگان رشت را جلگه گرگان می‌پوشاند. در قسمت شرقی، این زون‌ها با زون‌های بینالود و هزا مسجد کپه داغ هم‌مرز می‌باشد. با وجود این منابع و مزیت‌های موجود در بخش معدن، سهم این بخش از ارزش افزوده استان طی سال‌های گذشته کمتر از یک درصد بوده است. این امر ناشی از بهره‌برداری اندک و بعضاً نامناسب از معادن می‌باشد، به طوری که طبق مشاهدات میدانی، اکنون تنها تعدادی از معادن سنگ آهن، زغال‌سنگ، ید و صدف معدنی در استان فعال بوده و صنایع فرآوری مربوطه نیز

به تعداد بسیار کمی در استان شکل گرفته است و بخش عمده‌های از ید (اینچه‌برون)، زغال‌سنگ و صدف معدنی به صورت خام از استان خارج می‌شود.

از نظر گردشگری طبیعی نیز جاذبه‌های همچون: پارک ملی گلستان (نهمین ذخیره‌گاه زیست کره با ۹۲ هزار هکتار وسعت دارای ۱۶۶۰ گونه گیاهی و ۴۳۰ گونه جانوری)، پارک جنگلی قرق، پارک جنگلی ناهارخوران، پارک جنگلی دلدن، پارک جنگلی کردکوی، پارک جنگلی النگدره، پارک جنگلی شبنم نوده آزاد شهر، پارک جنگلی تنگه مینودشت، پارک جنگلی انجیر چشمه رامیان، جنگل رنگو، شصت کلاته، توسکستان و... وجود دارد که با برنامه‌ریزی دقیق می‌توان راه توسعه اقتصادی را هموار کرد. علاوه بر آن گلستان دارای ۱۹ آبشار دیدنی است که می‌توان از آبشارهای کبودوال، لوه، آق سو، شیر آباد، کردکوی، زاو، پنویه، زیارت و چلی نام برد که در کشور منحصر بفرد هستند. همچنین تالاب‌های بین‌المللی، آلاگل، آجی گل، آلماکل و گمیشان (با ۲۶ هزار هکتار وسعت) که محل زندگی پرندگان مهاجر است از نقاط دیدنی شمال گلستان بشمار می‌رود ضمناً ۱۰۴ کیلومتر سواحل زیبای خزر نیز از جلوه‌های گردشگری این استان است.

۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی

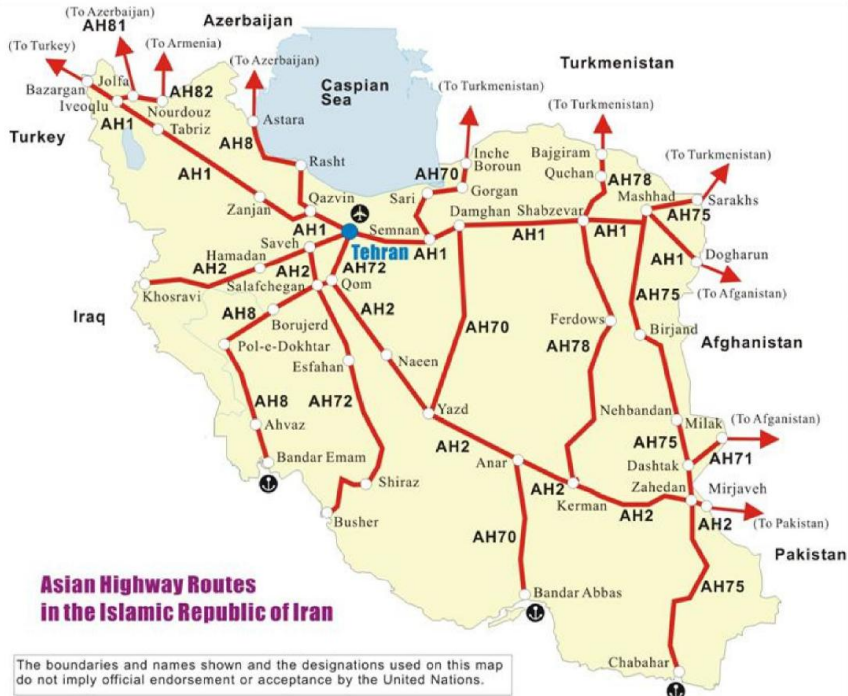
مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی استان گلستان در حوزه‌های مزیت‌های مکانی و شبکه ارتباطی و مزیت‌های اقتصادی قابل دسته‌بندی هستند که عبارت‌اند از:

الف- موقعیت استان نسبت به کریدورهای بین‌المللی

طرح توسعه شبکه زیربنای حمل‌ونقل زمینی آسیا (ALTID): این طرح توسعه هماهنگ راه آهن آسیا (TAR) و توسعه شبکه بزرگراهی آسیایی (AH) را در دست اجرا دارد. استان گلستان در مسیر اصلی AH78 و AH70 قرار دارد که یکی از مهم‌ترین مسیر این شبکه هستند و با عنوان کریدورهای بین‌قاره‌ای مهم‌ترین عملکرد را دارند.

مسیر AH78: بزرگراهی در شبکه بزرگراه آسیایی با طول ۱۱۱۰ کیلومتر که از عشق‌آباد، ترکمنستان آغاز و با عبور از گلستان به سبزوار می‌رسد و تا کرمان، ایران ادامه دارد.

مسیر AH70: بزرگراهی است به طول ۴۶۵۵ کیلومتر که از دوتسک در روسیه (مرز اوکراین) آغاز شده و از مرز اینچه‌برون در گلستان وارد ایران شده و در بندرعباس ایران پایان می‌یابد.

شکل ۳- محورهای بزرگراه آسیایی عبوی از کشور

کریدور تراسیکا (TRACECA): که شامل سیستم حمل‌ونقل ترکیبی در منطقه آسیای مرکزی، قفقاز و اروپای شرقی است، که نقش مهمی در احیای یکی از مسیرهای راه تاریخی ابریشم ایفا می‌کند. در سال ۲۰۱۸، ۱۳ کشور بلغارستان، مولداوی، رومانی، اوکراین و ترکیه در اروپا، ارمنستان، جمهوری آذربایجان، و گرجستان در قفقاز جنوبی، ایران، تاجیکستان، ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان در آسیای مرکزی عضو این کریدور هستند. هدف این کریدور که از طرف اتحادیه اروپا با سرمایه اولیه ۱۵ میلیون یورو پشتیبانی مالی می‌شد، توسعه کریدور حمل‌ونقلی از اروپا، به سمت دریای سیاه، قفقاز، دریای خزر، و آسیای مرکزی بود. به واسطه موقعیت بسته (Land lock) برخی از کشورهای عضو و اهمیت دسترسی به خلیج فارس و دریای عمان برخی از زیرشاخه‌های این کریدور از استان گلستان عبور و ارتباط کشورهای عضو را با شمال و جنوب کشور و شرق و غرب کشور برقرار می‌کند. لازم به ذکر است از سال ۲۰۰۹ فعالیت‌های توسعه سازمان مربوطه به حداقل کاهش یافته و ایران از مزیت‌های عضویت در این مجموعه بهره‌ای نبرده است.

شکل ۴- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی ترانسیکاسپان و موقعیت استان گلستان

ب- موقعیت مرزی استان گلستان

استان گلستان جز استان‌های مرزی کشور است که از جانب شمال با کشور ترکمنستان دارای مرز مشترک حدود ۳۰۰ کیلومتری است. گذرگاه مرزی اینچه برون با توجه به موقعیت قرارگیری و ظرفیت‌های ترانزیت ریلی یکی از مهم‌ترین گذرگاه‌های کشور به کشورهای Landlocked شمالی ایران محسوب می‌شود. در حال حاضر از گذرگاه مرزی زمینی اینچه برون روزانه ۵۰ تا ۶۰ کامیون و ۲۵۰ تا ۳۰۰ مسافر عبور می‌کنند که قطعاً ظرفیت این منطقه بیش از این مقدار است، با تصویب منطقه آزاد اینچه برون برنامه‌ریزی صحیح می‌تواند زمینه رونق و توسعه استان گلستان را فراهم آورد. این استان چهار حوزه حمل و نقل کالا را از نظر مبداء ورود و خروج کالا از مرزهای دریائی، زمینی، ریلی و هوائی را در اختیار دارد. علاوه بر این مهم‌ترین مسیر ریلی که کشورهای جمهوری اسلامی ایران، جمهوری قزاقستان، جمهوری ترکمنستان، روسیه و چین را بهم مرتبط می‌سازد در منطقه اینچه برون گلستان قرار دارد. که جز مهم‌ترین ویژگی‌های این استان به شمار می‌رود.

در بخش بازرگانی و خدمات با توجه به مرزهای گسترده و امن استان در حوزه دریایی و خشکی، وجود گمرک مرزی اینچه برون و افتتاح کریدور ریلی شمال جنوب در شرق دریای خزر که گلستان را بارانداز و

دروازه آسیای میانه تبدیل کرده است، می‌تواند کمک شایانی در واردات مواد خام معدنی به استان جهت فرآوری و همچنین بستر مناسبی برای صادرات محصولات تولیدی استان باشد.

کریدور ریلی بین‌المللی ایران- ترکمنستان- قزاقستان که با حضور روسای جمهوری سه کشور در مرز ایران و ترکمنستان افتتاح شد، یکی از بهترین، کوتاه‌ترین و اقتصادی‌ترین مسیرها برای اتصال شمال به جنوب است. این خط آهن مجموعه کشورهای مستقل مشترک المنافع (CIS) را که قریب به ۵ درصد جمعیت جهان را در خود جای داده‌اند از طریق ایران به خلیج فارس و بازارهای جهانی متصل می‌کند.

این مسیر ریلی به طول حدود ۹۱۰ کیلومتر است که از آن به عنوان راهگذر ریلی «شمال جنوب» نام برده می‌شود، بیش از ۶۰۰ کیلومتر از طول مسیر حمل و نقل بین‌المللی کشورهای مشترک المنافع (CIS) تا خلیج فارس و اروپا را میکاهد و در فاز یک ظرفیت جابجایی سالانه ۱۰ تا ۱۲ میلیون تن کالا و در طرح توسعه بیش از ۲۵ میلیون تن را هدفگذاری شده است.

توجه به این نکته که کشورهای حوزه CIS منابع عظیم انرژی، نفت، گاز، غلات و... در افزایش ترانزیت کالاها، رونق پایانه‌ها، استقرار صنایع بزرگ متالورژی، پتروپالایش و غلات، ظرفیت‌سازی اشتغال و در نهایت اقتصادی کردن منطقه و تحول جدی در صنعت حمل و نقل استان حائز اهمیت است و همچنین با توجه به تصمیمات اخذ شده جهت ایجاد منطقه آزاد تجاری، صنعتی و معدنی اینچنین برون در شمال استان و منطقه ویژه اقتصادی اترک جهشی ارزشمند به لحاظ تجاری و سرمایه‌گذاری در گلستان اتفاق خواهد افتاد.

ظرفیت‌های همچون قزاقستان به لحاظ وجود معادن غنی آلومینیوم، فولاد، روی، سرب و شرایط اراضی شمالی استان باعث گردیده توجه بسیاری از سرمایه‌گذاران به سوی گلستان جلب شود.

علاوه بر موارد مطروحه یکی از ویژگی‌های این استان، وسعت زیاد اراضی کم‌بازده و شورزار است که در دیگر استان‌های شمالی کشور کمتر به چشم می‌خورد. این خصوصیت بارز، امکان ایجاد و استقرار صنایع بزرگ از جمله متالورژی و پتروپالایش را در استان گلستان فراهم می‌کند که عملاً استقرار این نوع صنایع در دیگر مناطق شمالی کشور غیرممکن است. این خصوصیت در کنار ذخایر نفت و گاز سرزمینی در منطقه، که کار حفاری و اکتشاف آن‌ها نیز شروع شده، می‌تواند استان گلستان را به پایگاه و هاب صنایع نفتی و گاز و پتروشیمی شمال کشور تبدیل نماید.

این ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری با توجه به شرایط دسترسی منحصر به فرد شبکه راه‌های ارتباطی استان اعم از زمینی، دریایی و هوایی و ریلی به نوعی حاکی از امنیت بالای بازگشت سرمایه در گلستان است، استانی که

فرودگاه بین‌المللی گرگان در آن با پروازهایی به مقصد تهران، مشهد و زاهدان بالعکس و قابل توسعه و جابجایی سالیانه قریب به ۲۰۰ هزار نفر یکی از فرودگاه‌های برتر کشور شناخته می‌شود و همچنین سه ظرفیت بندر منحصر به فرد همچون بندر خواجه نفس، بندر ترکمن و بندر گز در آن نه تنها آینده سرمایه‌گذاری را روشن می‌کند بلکه خود قابلیتی برای ورود بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری هستند.

توجه به این نکته که کریدور ریلی شمال جنوب در شرق دریای خزر ظرفیتی برای حمل و نقل بار و مسافر بین ایران و کشورهای آسیای میانه خواهد بود و همچنین سرمایه‌گذاری در مسیر ریلی گرگان به مشهد مقدس نیز حائز اهمیت است و نوید آینده مناسبی را برای توسعه استان می‌دهد.

بیش از ۵۰۰۰ کیلومتر راه اصلی، فرعی و روستایی در استان و امکان سرمایه‌گذاری در احداث پروژه‌هایی همچون آزادراه نوکنده تا آسخانه، بزرگراه گرگان تا اینچه برون، بزرگراه بهشهر تا بجنورد وجود دارد.

ج- صنایع و معادن استان گلستان

استان گلستان دارای ۹۱۰ واحد صنعتی است که در زمینه صنایع تبدیلی کشاورزی، فولاد، لوازم پزشکی، سلولزی، مواد غذایی، خودرو، سیمان، معدنی، لبنیات، صنایع ساختمانی، قیر، سورتینگ و بسته‌بندی، کود آلی، دارو، رنگ، آرد و نان و... فعالیت دارند و علاوه بر تأمین نیازهای داخلی بخشی از تولیدات خود را صادراتی می‌کنند. همچنین ۱۳ شهرک صنعتی و ۹ ناحیه صنعتی در گلستان وجود دارد که ۶۷۰ واحد تولیدی استان در آن‌ها مستقر هستند. از ۲ هزار و ۵۰۰ هکتار وسعت این شهرک‌ها ۱۲۰۰ هکتار آماده واگذاری است.

در بخش صنعت و معدن وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی دایر با کلیه امکانات زیربنایی کامل همچون آب، برق، گاز و زمین لازم، وجود منطقه وسیع حاشیه اترک در شمال استان و مجاز برای استقرار کلیه صنایع شیمیایی و غیر شیمیایی طبق مصوبه هیات محترم وزیران و برخوردار از امتیازات ویژه مناطق توسعه نیافته از جمله معافیت مالیاتی ۱۰ ساله وجود نیروگاه ۱۰۰۰ مگاواتی و امکان استقرار انواع صنایع و سوآپ‌های نفتی با توجه به وجود منابع غنی نفت و گاز در استان و امکان دسترسی آسان به منابع و ذخایر معدنی کشور قزاقستان و ترکمنستان، عبور خط لوله گاز سراسری سرخس-نکا و خط لوله گاز ترکمنستان به ایران و امکان تأمین مصرف گاز صنایع به عنوان سوخت و ماده اولیه، امکان استقرار صنایع بزرگ با توجه به تأمین امکانات زیر بنایی لازم از جمله شهرک صنعتی بزرگ ۱۰۰۰ هکتاری اترک و اتصال به کریدور شمال- جنوب و سواحل بندر خواجه نفس و گمیشان از طریق دریای خزر از جمله مسائلی است که سرمایه‌گذاری در این بخش را با اطمینان خاطر

بیشتری میسر خواهد کرد به طوریکه طرح ساخت بندر چند منظوره خواجه نفس و اتصال آن به راه آهن سراسری، بر افزایش بازدهی و کارکرد اقتصادی این بندر تجاری و اقتصادی در آینده تاثیر زیادی خواهد داشت و همچنین با توجه به فاصله اندک خواجه نفس تا بندر ترکمن، با ساخت راه آهنی به طول ۸/۵ کیلومتر، ارتباط بندر خواجه نفس با راه آهن سراسری و بین‌المللی برقرار می‌شود.

ایجاد منطقه آزاد تجاری، صنعتی اینچهبرون در شمال استان و منطقه ویژه اقتصادی اترک امکان استفاده از تسهیلات ارزی و فاینانسورهای داخلی و خارجی و قابلیت‌های فوق‌الذکر و همچنین وجود تنها معدن ید کشور به عنوان ظرفیتی برای رفع نیاز منطقه خاورمیانه نسبت به این ماده معدنی، همه و همه بخشی از قابلیت‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری است و همچنین از دیگر فرصت‌های صنعتی استان با توجه به ظرفیت کشورهای آسیای میانه می‌توان به امکان سنجی استقرار صنایع مرتبط با نفت و گاز و پتروشیمی در محور حاشیه اترک با توجه به منابع نفت و گاز در گلستان در قالب شهر متالورژی و شهر پتروپالایش (دریای خزر و سرزمین‌های فرامرزی همجوار) و زیر ساخت‌های موجود و آتی (به‌ویژه خطوط لوله گاز) و تکمیل زنجیره تولید و تقویت خوشه‌های صنعتی برای صنایع موجود استان اشاره کرد.

د- کشاورزی و دامداری و شیلات

در بخش کشاورزی و صنایع تبدیلی با توجه به تنوع محصولات کشاورزی با سطح زیر کشت ۶۴۶/۵ هزار هکتار و تولید سالیانه ۳/۱ میلیون تن انواع فرآورده‌های کشاورزی و دامی که البته با توجه به قابلیت‌های موجود این رقم قابل ارتقا می‌باشد گلستان را به یکی از مراکز عمده تأمین منابع غذایی کشور تبدیل کرده است و این بخش را محملی برای حضور سرمایه‌گذاران درزمینه‌هایی همچون توسعه جنگل کاری در اراضی مستعد جنوبی، اجرای طرح‌های تغییر کاربری اراضی شیب‌دار کم‌بازده به باغات مثمر، افزایش فرآوری محصولات کشاورزی با ظرفیت‌ها و مزیت‌های سرمایه‌گذاری صنایع تبدیلی و تکمیلی، احداث کارخانجات تولید کودهای آلی و بیولوژیک، ایجاد صنایع مدرن بسته‌بندی محصولات زراعی و باغی، تولید گلخانه‌ای و کشت متراکم، پرورش میگو، ماهیان خاویاری، دامداری‌های بزرگ مقیاس، ایجاد زنجیره‌های و چرخه‌های تولیدات زراعی-باغی-دام و طیور و آبزیان، احداث گاوداری‌های صنعتی، بسط و گسترش زنجیره تولیدات خوراک دام و طیور-آبزیان و مکمل‌های دارویی و غذایی، زنبورداری، گوسفند داری صنعتی، حمایت از گیاهان زینتی، پرورش و فرآوری گیاهان دارویی و توسعه محصولات ارگانیک اشاره کرد.

در عین حال با توجه به وجود دریای خزر پتانسیل سرمایه‌گذاری استان در بخش شیلات و آبریان چشم‌گیر است. ظرفیت احداث تأسیسات زیربنایی و مزارع پرورش میگو، ماهیان خاویاری، ماهی قزل‌آلا و ماهیان استخوانی و ماهیان سرد آبی و گرم آبی در محدوده دریایی گلستان قابل توجه است. که از آن جمله می‌توان به سایت فعلی می‌گوی گمیشان اشاره کرد که تنها بخش کوچکی از سرمایه‌گذاری انجام شده است و گلستان می‌تواند با حضور سرمایه‌گذاران به قطب مزارع پرورش می‌گوی خاورمیانه تبدیل شود. همچنین به منظور بهره‌برداری از آب‌های نامتعارف دریا، اراضی شورزار و کم‌بازده شمالی دریای خزر و توسعه صادرات غیرنفتی سرمایه‌گذاری در بخش ماهیان خاویاری جایگاه خاویار دریای خزر را بیش از پیش در جوامع بین‌المللی تثبیت و سودآوری آن را نمایان خواهد ساخت.

میزان تولید محصولات کشاورزی: ۳/۸ میلیون تن انواع محصولات زراعی و باغی در سال است. مهم‌ترین آن‌ها گندم، جو، پنبه، کلزا، سویا، توتون، برنج، سیب زمینی، سیفی جات و تره بار است. سطح باغات استان ۳۶ هزار هکتار و تولیدات آن شامل مرکبات، هلو، آلو، زیتون، کیوی، سیب، گلابی، گیلاس، خرمالو و... می‌باشد.

تولیدات دام و طیور: در استان گلستان بیش از ۳/۸ میلیون واحد دامی مستقر است که از این طریق بیش از ۳۹۵ هزار تن شیر و ۳۶ هزار تن گوشت قرمز بدست می‌آید و در ۷۴۲ واحد مرغداری استان سالانه ۱۵۳ هزار تن گوشت مرغ و ۲۸ هزار تن تخم مرغ تولید می‌شود. گلستان ۷۵۱ تن عسل نیز در سال تولید می‌کند.

تولید آبریان: در ۳۴۶ واحد پرورش ماهیان گرمابی و سردآبی سالانه ۱۸ هزار تن ماهی تولید می‌شود و حدود ۱۰۰۰ تن ماهی نیز در سال از دریا صید می‌گردد. همچنین استان گلستان دارای بزرگترین سایت پرورش میگو در کشور است که فاز اول با راه‌اندازی ۱۰۰۰ هکتار با تولید ۱۳۵۰ تن میگو به بهره‌برداری رسیده است. ظرفیت نهائی این سایت ۲۸ هزار هکتار می‌باشد که با راه‌اندازی کامل آن تولید میگو به بیش از ۵۰ هزار تن خواهد رسید. در حال حاضر نیمی از میگوی تولیدی استان گلستان صادر می‌شود. همچنین در ۳ مرکز تکثیر و پرورش سالانه ۸۰ میلیون قطعه بچه ماهی خاویاری و استخوانی تولید و در دریای خزر و آب‌بندان‌ها رهاسازی می‌شود. تولید ۸ هزار تن ماهی در قفس در بستر دریا و ۴۰۰ تن خاویار و ۸ هزار تن گوشت ماهیان خاویاری نیز از برنامه‌های در دست اقدام شیلات گلستان است.

علاوه بر این‌ها یکی از فعال‌ترین مراکز تحقیقات کشاورزی کشور در گرگان مستقر است که بر روی ۹۰ نوع محصول زراعی و باغی تحقیق و هر سال بطور متوسط ۲ رقم بذر جدید به کشاورزی معرفی می‌کند. استقرار موسسه تحقیقات پنبه کشور در گرگان هم از دیگر ظرفیت‌های کشاورزی گلستان است. در این استان همچنین ۲ مرکز تولید ملکه زنبور عسل و ۴ مرکز تولید حشرات مفید جهت مبارزه بیولوژیک با آفات فعالیت دارد.

۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی

مزیت‌های نسبی استان

مزیت نسبی

در سال ۸۵ شهرستان‌های بندرگز، ترکمن، علی‌آباد، کردکوی، آق‌قلا، کلالة و رامیان در بخش کشاورزی صادرکننده بوده‌اند و شهرستان‌های گرگان، گنبد کاووس، مینودشت و آزادشهر واردکننده محصولات کشاورزی بودند. شهرستان‌های ترکمن، آزادشهر و رامیان در سال ۱۳۸۵ صادرکننده محصولات صنعتی و شهرستان‌های گرگان، گنبد کاووس و مینودشت صادرکننده خدمات هستند. استان خراسان شمالی در سال ۸۵ در بخش‌های صنعتی و خدمات صادرکننده بوده است. در سال ۹۰ نیز بجز شهرستان‌های گرگان، گنبد کاووس، مینودشت و گالیکش که واردکننده محصولات کشاورزی بوده‌اند دیگر شهرستان‌های استان صادرکننده محصولات کشاورزی بودند خود استان بیشترین میزان صادرات را در بخش کشاورزی داشته است. شهرستان‌های بندرگز، گنبد کاووس، آق‌قلا، آزادشهر، رامیان و گالیکش در بخش صنعت صادرکننده هستند. در بخش خدمات در سال ۱۳۹۰ نیز شهرستان‌های ترکمن، گرگان، گنبد کاووس و مینودشت صادرکننده بودند. مقایسه میان سال ۸۵ و ۹۰ بیانگر آن است که این استان در بخش کشاورزی بیشترین میزان صادرات را داشته است و به ترتیب بخش خدمات و صنعت در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

جدول ۱۱۳- سهم مکانی شهرستان‌های استان گلستان

شهرستان	۱۳۹۰ LQ			۱۳۸۵ LQ		
	خدمات	کشاورزی	صنعت	خدمات	کشاورزی	صنعت
بندرگز	۰/۸۲	۲/۱۱	۱/۱۱	۰/۸۳	۱/۵۹	۰/۶۰
ترکمن	۱/۰۲	۱/۰۹	۱/۰۰	۰/۸۴	۱/۱۲	۶/۴۸
علی‌آباد	۰/۹۶	۱/۱۶	۱/۰۰	۰/۹۵	۱/۲۰	۰/۱۲
کردکوی	۰/۸۰	۱/۸۷	۰/۹۳	۰/۸۹	۱/۳۹	۰/۵۴
گرگان	۱/۰۸	۰/۶۰	۰/۹۲	۱/۱۰	۰/۷۳	۰/۳۹
گنبد کاووس	۱/۰۶	۰/۵۶	۱/۱۰	۱/۰۴	۰/۹۳	۰/۲۱
مینودشت	۱/۰۱	۰/۸۶	۰/۹۳	۱/۰۳	۰/۹۴	۰/۶۹
آق‌قلا	۰/۸۶	۱/۷۱	۱/۱۰	۰/۸۲	۱/۶۷	۰/۱۷
کلالة	۰/۹۷	۱/۴۶	۰/۷۸	۰/۹۶	۱/۲۰	۰/۰۰
آزادشهر	۰/۹۴	۱/۱۴	۱/۳۰	۰/۹۸	۰/۹۳	۲/۶۸
رامیان	۰/۷۶	۲/۳۲	۱/۱۲	۰/۷۳	۱/۸۳	۲/۲۴
مراوه تپه	۰/۹۲	۱/۳۴	۰/۶۶	-	-	-
گمیشان	۰/۷۶	۲/۶۲	۰/۹۶	-	-	-
گالیکش	۰/۹۶	۰/۹۹	۱/۱۱	-	-	-
استان گلستان	۱/۰۵	۱/۶۹	۰/۶۳	۱/۰۳	۰/۹۵	۱/۴۵

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت رقابتی

بررسی میزان تخصصی شدن در فعالیت‌های صنعتی استان نشان می‌دهد که از ۲۶ کد ایسیک فعال در استان، ۶ کد ایسیک به صورت تخصصی در استان وجود دارد. در شهرستان‌های آق‌قلا و گرگان بیشترین صنایع تخصصی وجود دارد. در واقع می‌توان بیان داشت عمده صنایع با فناوری بالا در این دو شهرستان به صورت تخصصی در آمده است. شهرستان‌های کردکوی، بندرگز و علی‌آباد از دیگر شهرستان‌های استان با ضریب تخصصی فعالیت هستند. ضریب تخصصی شدن در رشته فعالیت ماشین‌آلات دفتری و حسابداری در شهرستان آق‌قلا بیشترین مقدار را دارد. سپس رشته صنعت محصولات از توتون و تنباکو در شهرستان‌های گرگان و علی‌آباد ضریب تخصصی بالاتری دارد. دیگر شهرستان‌های استان را مشاهده می‌کنید.

جدول ۱۱۴- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان گلستان

شهرستان	ضریب تخصصی شدن	فعالیت
گرگان، علی‌آباد	۰.۱۸۴	محصولات از توتون و تنباکو (۱۶)
علی‌آباد، گرگان	۰.۱۴۸	دباغی - چرم - کیف - چمدان - کفش (۱۹)
آق‌قلا	۰.۱۸۴	انتشار و چاپ و تکثیر (۲۲)
آق‌قلا	۰.۱۹۱	ماشین‌آلات دفتری و حسابداری (۳۰)
آق‌قلا	۰.۱۷۶	رادیو تلویزیون و وسایل ارتباط (۳۲)
کردکوی، بندرگز، گرگان	۰.۱۱۷	وسایل نقلیه موتوری (۳۴)

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

بررسی تمرکز اشتغال صنعتی در استان گلستان نشان می‌دهد که تمرکز عمده اشتغال صنعتی در شهرستان گرگان است. تعداد ۱۹۱ بنگاه در زمینه فعالیت‌های صنعتی در شهرستان گرگان وجود دارد که معادل ۲۱/۷۸ درصد از اشتغال صنعتی در شهرستان گرگان است. شهرستان آق‌قلا دیگر شهرستان استان با تمرکز اشتغال صنعتی ۲۰/۴۱ درصد است. بررسی تعداد بنگاه صنعتی نشان می‌دهد که ۱۷۹ بنگاه اقتصادی در این شهرستان وجود دارد. گنبد کاووس شهرستان بعدی از نظر تمرکز اشتغال صنعتی است. در استان گلستان در مجموع ۸۷۷ کارگاه صنعتی در استان وجود دارد.

جدول ۱۱۵- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان

شهرستان	ضریب تمرکز	شهرستان	ضریب تمرکز
آرادشهر	۵.۷۰	کاله	۲.۹۶
آق قلا	۲۰.۴۱	گالیکش	۲.۱۷
پندر ترکمن	۲.۹۶	گرگان	۲۱.۷۸
بندرگز	۶.۱۶	گمیشان	۲.۶۲
رامیان	۳.۱۹	گنبد کاووس	۱۲.۴۳
علی آباد	۸.۸۹	مراوه تپه	۰.۶۸
کردکوی	۶.۵۰	مینودشت	۳.۵۳

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

۳-۸-۴- شناخت قابلیت گردشگری

جاذبه‌های اصلی طبیعی استان گلستان عبارت‌اند از: پارک ملی گلستان، تالاب گمیشان، پناهگاه حیات وحش میان کاله، آبشارلو، آبشار شیرآباد، آبشار باران کوه، آبشار زیارت، آبشار کبودوال، پارک جنگلی دلند، پارک جنگلی قرق، جزیره آشورده، منطقه جنگلی نه‌خوران و منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما.

بناهای مهم تاریخی استان نیز عبارت‌اند از: مسجد جامع، آرامگاه مختوم قلی فراغلی، امامزاده روشن، پل آفاقلا، امامزاده نور (اسحاق)، امامزاده هنديجان، بازار قدیمی، برج رادکان باختری، پنج‌شنبه بازار قلا، تورنگ تپه، جمعه بازار گرگان، کاخ شاهین، کاخ آغا محمدخان، مدرسه سردار، مدرسه دارالشفاء، مسجد گلشن، مسجد امام حسن عسگری (ع)، مسجد و مدرسه کریم آبشار، موزه گرگان و میل گنبد قابوس.

صنایع دستی استان گلستان از مهم‌ترین و زیباترین جاذبه‌های فرهنگی این منطقه به شمار می‌آیند. قالی و قالیچه، نمدمالی، پستی‌های ترکمنی، جاجیم کوهستان، ابریشم بافی، گل دوزی، جواهرسازی و سوزن دوزی صنایع دستی این منطقه را تشکیل می‌دهند.

سکونت قوم بزرگ ترکمن در نواحی شمالی استان گلستان؛ سبب تنوع ایل‌ها و عشایر شده و طایفه‌های گوناگون با ویژگی‌های سنتی و خاص خود؛ چشم‌اندازهای مختلفی از زندگی اجتماعی را به نمایش گذاشته‌اند. مهم‌ترین طوایف عشایری این استان عبارت‌اند از: يموت، گوگلان، تکه، جعفر بای، آتابای، آق یلغی،

دازودوجی، دوجی، بذراق، ایمر، ایکدر، قان یقمز ساخت ایلی بین ترکمن‌ها بهترتیب عبارت‌اند از: طایفه، اونلیق (تیره)، اوبا و اوی. با شباهت‌های قابل توجه، هر کدام از این ایل‌ها و طایفه‌ها آداب و رسوم و فرهنگ غالب خود را دارند که جزو جاذبه‌های گردشگری محسوب می‌شود.

جدول ۱۱۶- جاذبه‌های گردشگری استان گلستان

مناطق گردشگری	تاریخی	طبیعی
آبشار اول شیرآباد، آبشار باران کوه، آبشار کبودال، آبشار اوه، پارک ملی گلستان، تالاب آق‌فلا، جنگل گلستان، طبیعت گرگان، غار شیرآباد، کردکوی، کوه‌های گاوکشان، گنبد کاووس، مراوه تپه، منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما، مینودشت	آرامگاه قابوس بن وشمگیر، تورنگ تپه، برج قابوس، دیوار بزرگ گرگان، قلعه موران، کاخ شاسمن، میل رادکان (گنبد رادکان)، مقبره مختم قلی فراغی،	آبشار شیرآباد، پارک جنگلی النگ دره، پارک ملی گلستان، تالاب آلاکل، ناهارخوران گرگان، جزیره آشوراده، روستای آب‌بندان توشان، سد کرکس گنبد کاووس، تورنگ تپه،

جدول ۱۱۷- مسیرهای گردشگری استان گلستان

فهرست جاذبه‌ها	مسیر سفر	مقصد سفر	مبدأ سفر	ردیف
تورنگ تپه، امامزاده قرن‌آباد، پارک جنگلی فرق، آبشار کبود وال، پارک جنگلی دلد، جنگل رامیان، آبشار و غار شیرآباد، قلعه مارال، دشت قلعه، پارک ملی گلستان، آبشار لوه، دهکده‌های ییلاقی چه‌جا، استان، سیاه مرزکوه	گرگان - علی‌آباد - آزادشهر - مینودشت - گالیکش - پارک ملی گلستان	پارک ملی گلستان	گرگان	۱
پل آق‌فلا، دیوار دفاعی گرگان، گل‌فشان‌های اینچه، تالاب‌های آلاکل، آجی‌کل و آلماکل، بازارچه مرزی، مقبره مختم‌قلی فراغی، مدرسه کریم ایشان، برج گنبد قابوس، سد وشمگیر، آبادان تپه	گرگان - آق‌فلا، اینچه برون - کلاله - گنبد کاووس، بی‌بی شیروان	بی‌بی شیروان	گرگان	۲
امامزاده روشن‌آباد، تپه تاریخی موزی آیش، جاده شاه‌عباسی، دهکده ییلاقی درازنو، ارتفاعات البرز، دهکده ییلاقی جهان‌نما، تنگه‌های لولیان و علی‌رضا، دیوار تمیشه، آبشار و روستای زیارت، منطقه شکار ممنوع جلجلی، قلعه شاه‌نشین، پارک جنگلی کردکوی، برج رادکان، تنگه شمشیربر، غار گنج‌خانه، شهر باستانی نمی‌شه	گرگان - کردکوی - رادکان - جهان‌نما - شاهکوه - توسکستان	توسکستان	گرگان	۳
تپه تاریخی چهل دین، اسکله تفریحی بندرگز، دوشنبه بازار، خلیج گرگان، امامزاده ظاهر ابراهیم النگ، تالاب گمیشان، اسکله تفریحی بندر ترکمن، گل‌افشان نفتیچه، قدمگاه بهاء‌الدین نقش‌بندی، میدان سوارکاری بندر ترکمن، جزیره آشوراده و شبه جزیره می‌انکاله	گرگان - کردکوی - بندرگز - بندر ترکمن - گمیشان	گمیشان	گرگان	۴

۱- حیات وحش و مناطق حفاظت‌شده استان گلستان: این استان گونه‌های مختلفی از حیات وحش را در خود جای داده است. این گونه‌ها شامل پستانداران، پرندگان و آبزیان است. مناطق حفاظت‌شده و پارک‌های ملی به دلیل ویژگی‌های استثنایی و متنوع، نمونه‌های بکری جهت مقایسه تطبیقی با طبیعت دست‌خورده

است. این مناطق از جمله کانون‌هایی هستند که به دلیل ویژگی‌های خاص، از میدان عمل وسیعی در ارائه شرایط طبیعی تحقیقاتی، آموزشی و تفریح گاهی برخوردارند و به طور یک جا موارد فوق را با کیفیتی مطلوب در اختیار می‌گذارند. پارک‌های ملی با چشم‌اندازهای زیبا و چشم گیر از نمودهای طبیعی نظیر کوهسارها، دره‌ها، رودخانه‌ها، آبشارها، چشمه سارها و آخرین مامن مطمئن گونه‌های گیاهی و جانوری نادر و کمیاب مجموعه زیبا و استثنایی از آثار طبیعی را تشکیل می‌دهند. مناطق حفاظت‌شده شامل موارد زیر هستند:

- منطقه حفاظت‌شده گرگان؛
- منطقه حفاظت‌شده گنبد کاووس؛
- منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما؛
- منطقه حفاظت‌شده مینودشت؛
- منطقه جنگلی نهارخوران؛
- پناهگاه حیات وحش میان کاله؛

۲- مناطق گردشگری طبیعی خاص: جزیره آشورا ده درخاور شهرستان ترکمن و در شمال خلیج گرگان واقع شده و وسعت آن بیش از ۵۰۰ هکتار است. ارتفاع این جزیره از سطح دریا ۳۱ متر بوده و دارای قابلیت‌های بهره‌برداری در زمینه‌های گردشگری- حفاظت محیط‌زیست (گونه‌های جانوری و گیاهان) و ورزش‌های آبی است. سواحل ترکمن و بندر گز از غنی‌ترین سواحل ایران و دهکده‌های گردشگری نیز از دیگر مناطق توریستی- طبیعی خاص استان گلستان محسوب می‌شوند. این دهکده‌ها شامل: دهکده ییلاقی درازنوب، دهکده ییلاقی جهان‌نما، دهکده ییلاقی افرا تخته، دهکده ییلاقی زرین گل و دهکده ییلاقی شیرنوا و ... است. این دهکده‌ها به دلیل داشتن چشم‌اندازهای زیبا و مشرف به تمامی نواحی جلگه‌ای استان از طبیعت زیبا و آب و هوای خنکی برخوردار بوده و پوشش‌های جنگلی و کوهستانی و صخره‌ای موجود در آن‌ها قابلیت استفاده‌های گردشگری طبیعی و تفریحی را بیش از پیش فراهم می‌سازد. برخی از گردشگران به منظور بازدید و انجام کارهای تحقیقاتی و آموزشی به این دهکده‌ها سفر می‌نمایند. قلعه‌های موجود در ارتفاعات؛ مورد استفاده ورزش‌های کوه نوردی و صخره نوردی قرار می‌گیرند. نهارخوران از قدیمی‌ترین تفریح گاه‌های استان گلستان و شهرستان گرگان است. نهارخوران در چهار کیلومتری جنوب شهر گرگان واقع شده و این پارک مجموعه‌ای از پوشش گیاهی است که برای گردشگران جذاب و دیدنی است. پارک‌های جنگلی متعدد، آبشارهای زیبا، چشمه‌های زیبا در دل کوه و جنگل‌ها و ده‌ها عارضه‌ی طبیعی دیگر از جمله دیدنی‌های این استان به شمار می‌روند.

- ۳- روستاهای هدف گردشگری استان گلستان: از تعداد ۸۳۰ دهیاری در استان گلستان مجوز گرفته و ۶۳ دهیاری دیگر نیز در شرف گرفتن مجوز هستند. با توجه به اینکه تقریباً نیمی از جمعیت استان را روستائیان تشکیل می‌دهند، ظرفیت‌های خوبی در این بخش وجود دارد. روستاهای توشن، کفشگیری، قرن آباد، چهار باغ، توسکستان، قرق، شמושک علیا، جعفرآباد، زیارت و شاهکوه سفلی در شهرستان گرگان، الازمن، شیرین آباد، افراخته، سیاه مرزکوه و چینو در شهرستان علی آباد، باقرآباد، قلعه قافه و دوزین در مینودشت، پاقلعه در رامیان، گچی سو بالا در کلاله، لوه، پاسنگ، تنگه راه و آق میش در گالیکش، گزشرقی، وطن، ول افرا و جفاکنده در بندرگز، النگ، بالاجاده، جهان نما، سرکلاته خرابشهر و رادکان در کردکوی و وامنان، فارسیان و آق امام در آزادشهر روستاهای هدف گردشگری گلستان است.
- ۴- مناطق نمونه گردشگری استان گلستان: این استان بیش از ۴۰ منطقه نمونه گردشگری دارد. زیتون تپه آزادشهر، چراغ تپه مینودشت، پارک جنگلی باغو بندرگز، پارک طبیعت و آبشار لوه مینودشت، گل فشان‌های قارنیارق در آق‌قلا، اینچه در گنبد و نفتلیجه در گمیشان، جنگل فارسیان در آزادشهر، باغ تاشته رامیان، پارک آهنگران در رامیان و جنگل قرن آباد در گرگان از مناطق نمونه گردشگری است.

رویکرد راهبردی

۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی

مسائل راهبردی به رویدادها، وقایع و روندهای کلیدی، پیچیده و بی‌ساختار اطلاق می‌گردد که با پیامدهای چند رخساره‌ای و چندبعدی اثر چشمگیر بر راهبردهای آتی منطقه و خود منطقه دارند. با توجه به اثرات چشمگیر این مسائل بر منطقه به عنوان یک کل، شناسایی این مسائل یکی از پراهمیت‌ترین گام‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی فضایی می‌باشد (محمدیان مصمم، ۱۳۹۸). در ادبیات جهانی رهیافت‌هایی که تصمیم‌گیران برای شناخت مسائل راهبردی بکار می‌گیرند عبارت‌اند از پوشش محیطی، مدیریت مسائل، صورت‌بندی مسئله و تشخیص. در این طرح از رهیافت اعتدالی و سپارده برای شناسایی مسائل راهبردی استفاده می‌شود که در واقع با بهره‌گیری از ابعاد و معیارهای رهیافت‌های رایج جهانی است. بدین ترتیب که مسئله‌ای با شفافیت اندک، پیچیدگی، کنگی و عدم قطعیت بالا، اثرات شدیدتر، ماندگارتر و منفی‌تر، غیرعادی و جداگر، چندبعدی بودن و مقیاس اثرگذاری بالاتر و خارج از حوزه قدرت و اختیار و مسئولیت، مسئله‌ای راهبردی‌تر به شمار می‌رود (محمدیان مصمم، ۱۳۹۷). به منظور مشخص کردن این مسائل، بر اساس متغیرها و جهت آن‌ها کارشناس مربوطه از امتیاز ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) استفاده کرده و در نهایت با جمع امتیازات مسئله راهبردی استان را مشخص کرده است. در جداول زیر مسائل راهبردی استان در عرصه‌های مختلف مشخص و شرح داده شده است.

در عرصه مدیریتی استان با مسائل راهبردی نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان، کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان، مدیریت ناکارآمد ظرفیت‌های همجواری و همسایگی کشور ترکمنستان و تبدیل آن به فرصت‌های قاچاق و فعالیت‌های غیرقانونی، فشار بر مدیران بومی به دلایل قومی، مذهبی و پیوندهای اجتماعی، تنوع قومی و تعارضات منافع حاصل ناشی از کمبود منابع و نبود سازوکارهای قانونی چانه‌زنی و تعامل سازنده بین جناح‌ها، جریان‌ها، اقوام و گرایش‌ها، تعارض و رقابت شدید بین اقوام بومی و حتی غیربومی با سیستمی‌ها در فضای سیاسی و اداری استان، کمبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان، تشنگی شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی، درآمیختگی با استان مازندران و تأثیر و سیطره نیروهای اجرایی و مدیریتی غیربومی و گرایش‌های محلی گرایانه قوی در سطح استان و عدم یکپارچگی استان و هویت منطقه‌ای آن مواجه است.

در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش مسائل راهبردی استان شامل بیکاری، قتل، فقر و محرومیت، گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی، پایین آمدن رشد سالانه جمعیت در سال‌های آتی، تمرکز نامتوازن جمعیت و بالا بودن سهم خانوارهای زن سرپرست مواجه است.

در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی استان با مسائل راهبردی تمرکز جمعیت شهری و شهرهای استان پیرامون محور اصلی استان (بجنورد-گرگان-ساری)، ضعف در زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و پایین بودن شاخص توسعه فناوری اطلاعات در استان، محدودیت‌های تولید انرژی در استان با وجود ظرفیت بالای تولید برق، پایین بودن شاخص‌های کیفی حمل‌ونقل جاده و نبود پایانه باری فعال در استان و عدم وجود آزادراه‌ها و کاهش سطح آب‌های زیرزمینی و کاهش روزافزون منابع آب در دسترس به علت خشکسالی و برداشت بیش از حد مواجه است.

در عرصه منابع طبیعی و محیط‌زیست استان با مسائل راهبردی سیل‌خیزی بخش جنوبی غربی استان، قرارگیری استان روی پهنه لرزه‌خیز بسیار زیاد بر اساس استاندارد ۲۸۰۰، شورشدن آب و خاک و تنش و بحران شدید آبی مواجه است.

در عرصه اقتصادی استان گلستان با مسائل راهبردی روند افزایش نرخ بیکاری مناطق شهری استان، بالا بودن ضریب جینی به‌ویژه در مناطق روستایی و روند افزایش آن، نرخ مشارکت نسبتاً پایین مناطق روستایی، سرانه تولید ناخالص داخلی بسیار پایین و کم‌توجهی به قابلیت‌ترانزیتی و بازرگانی مواجه شده است.

ردیف	عنوان	مسئله	ابعاد														
			بعد تحلیلی														
			منبع مسئله	کشش مسئله		محتوای مسئله		ابعاد									
میزان به ازای تناوب	میزان به ازای تناوب	میزان به ازای تناوب	میزان به ازای تناوب	میزان به ازای تناوب	میزان به ازای تناوب	میزان به ازای تناوب	میزان به ازای تناوب	میزان به ازای تناوب	میزان به ازای تناوب	میزان به ازای تناوب							
۱	۱۳	وابستگی قابل توجه توسعه استان به منابع ملی	۶	۸	۲	۱	۷	۴	۸	۸	۷	۴	۷	۷	۶	۲	۶
۱	۱۴	بیزاری مردم از نوسانات سیاسی و مذهبی خود و عدم ایجاد جریانات مستقل	۵	۷	۶	۵	۴	۶	۷	۴	۷	۴	۷	۷	۶	۶	۷
۱	۱۵	عدم توجه جدی به کلیه ظرفیت‌ها و امکانات فضای (محیطی، انسانی، برابری) مناطق به دلیل برنامه‌ریزی از بالا به پایین	۵	۱۰	۶	۵	۸	۷	۸	۳	۷	۶	۷	۷	۶	۳	۲
۱	۱۶	ضعف در به کارگیری منابع غیردولتی در برنامه‌ریزی توسعه استان (منابع نهادهای حاکمیتی و مردمی، خصوصاً و تعاونی)	۷	۸	۶	۸	۵	۴	۳	۸	۵	۳	۵	۵	۵	۱	۵
۱	۱۷	ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخلی و خارج از استان در راستای توسعه استان	۶	۹	۶	۶	۴	۶	۷	۴	۷	۴	۵	۵	۴	۱	۷
۱	۱۸	عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراهای کمیته‌ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان	۷	۸	۵	۶	۴	۶	۱۰	۸	۱۰	۶	۷	۷	۴	۳	۷
۱	۱۹	پایین بودن میزان تعامل بین کارکنان و مدیران دستگاه‌های اداری استان	۷	۸	۶	۶	۵	۵	۷	۸	۷	۶	۷	۷	۶	۳	۶
۱	۲۰	عدم اعتماد کافی مردم به مسئولان استان و پایین بودن سطح پاسخگویی، شفافیت و مسئولیت‌پذیری آن‌ها	۶	۸	۵	۵	۴	۸	۵	۷	۴	۳	۷	۷	۲	۲	۲
۱	۲۱	عرض و طولی بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری	۷	۱۰	۶	۸	۲	۸	۵	۸	۱۰	۴	۸	۸	۲	۱	۱
۱	۲۲	درآمیختگی با استان‌های هم‌جوار و تأثیر و سیطره نیروهای اجزایی و مدیریتی غیربومی	۶	۹	۷	۶	۵	۶	۹	۸	۱۰	۷	۷	۷	۶	۵	۵
۱	۲۳	عدم تمرکز و آشفتگی کافی مدیران و کارشناسان با وظایف و مأموریت‌های سازمانی	۷	۹	۵	۴	۳	۸	۱۰	۴	۸	۴	۳	۴	۳	۱	۱
۱	۲۴	فشار بر مدیران بومی به دلیل قومی، مذهبی و پیوندهای اجتماعی	۸	۱۰	۸	۷	۶	۸	۵	۸	۸	۷	۷	۷	۶	۷	۶
۱	۲۵	فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان	۸	۸	۳	۶	۴	۸	۱۰	۸	۱۰	۲	۸	۸	۳	۲	۲

ردیف	عنوان	مسئله	ابعاد															
			بعد تحلیلی															
			منبع مسئله	کشش مسئله		محتوای مسئله		ویژگی‌های تحلیلی										
میان رده ارتباطات (سازمان)	غیرمعدنی بودن	از کتب علمی	عدم قطعیت فکری	از کتب علمی	کتابخانه‌ها	مجموعه‌ها	مجموعه‌ها	مجموعه‌ها	مجموعه‌ها	مجموعه‌ها	مجموعه‌ها							
۱۱	ضعف در هماهنگی بین بخشی و فعالیت‌ها (بوده اقدام قانونی برای آن)	۲۶	۲	۱	۲	۳	۲	۸	۹	۸	۴	۸	۹	۵	۶	۸	۱۰	۳
۹		۲۷	۱	۱	۲	۲	۲	۵	۱۰	۶	۲	۶	۱۰	۵	۶	۸	۸	۸
۱۰		۲۸	۱	۲	۲	۳	۲	۸	۶	۴	۸	۸	۶	۶	۶	۶	۶	۶
۸		۲۹	۱	۲	۲	۳	۲	۵	۶	۴	۸	۸	۶	۶	۶	۶	۶	۶
۱۲		۳۰	۵	۴	۱	۲	۲	۵	۶	۴	۸	۸	۶	۶	۶	۶	۶	۶
۶		۳۱	۵	۳	۵	۵	۳	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۱۵		۳۲	۲	۸	۳	۵	۳	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۲		۳۳	۵	۳	۵	۵	۳	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۱۴		۳۴	۳	۴	۲	۲	۲	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۰		۳۵	۳	۳	۱	۲	۲	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۹۰		۳۶	۴	۲	۳	۳	۲	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۹۹		۳۷	۴	۲	۳	۳	۲	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۱۱		۳۸	۰	۲	۲	۳	۲	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۰		۳۹	۰	۲	۲	۳	۲	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۱۱		۴۰	۱	۲	۲	۳	۲	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۴			۱۲	۴	۵	۳	۳	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۷۵			۴	۵	۳	۳	۳	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷
۷۹			۷	۲	۲	۳	۲	۷	۹	۷	۷	۸	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷

انتخاب فعالیت	ابعاد										عنوان	مستله	مقیاس	آمایش استانی	رتبه		
	منبع مسئله		کش مسئله		محتوای مسئله		بعد تحلیلی										
	میان ریفنا ارتباط	غیرمحدود بودن	میان ریفنا ارتباط	میان ریفنا ارتباط	غیرمحدود بودن	میان ریفنا ارتباط	غیرمحدود بودن	میان ریفنا ارتباط	غیرمحدود بودن	میان ریفنا ارتباط						غیرمحدود بودن	میان ریفنا ارتباط
۶۵	۱	۱	۲	۱	۳	۳	۵	۳	۵	۴	۵	۶	۴	۴	تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان	ضعف در بهره‌گیری از نظرات سازمان‌ها به مردم بر توسعه سواحل استان	۴۱
۹۸	۱	۳	۷	۵	۷	۳	۷	۱۰	۲	۶	۶	۶	۲	۶	نبرد سازوکار پایش زمان‌بندی اجرای مراحل مختلف پروژه‌ها و اقدامات برنامه توسعه استان	نبرد سازوکار پایش زمان‌بندی اجرای مراحل مختلف پروژه‌ها و اقدامات برنامه توسعه استان	۴۲
۹۰	۱	۲	۵	۴	۷	۴	۷	۷	۱	۲	۷	۴	۶	۶	عدم وجود سازوکار لازم جهت تغییر در زمان‌بندی پروژه‌ها و اقدامات و سازگار نمودن آن‌ها با برنامه توسعه استان	عدم وجود سازوکار لازم جهت تغییر در زمان‌بندی پروژه‌ها و اقدامات و سازگار نمودن آن‌ها با برنامه توسعه استان	۴۳
۱۱	۲	۲	۴	۵	۳	۸	۸	۹	۲	۷	۸	۷	۳	۳	نیروی نظام کارا و مؤثر در جهت پایش و مدیریت کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای	نیروی نظام کارا و مؤثر در جهت پایش و مدیریت کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای	۴۴
۱۰	۲	۳	۶	۴	۷	۸	۷	۷	۱	۸	۷	۷	۵	۵	درک و فهم درست و دقیق معنی‌ها از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها	درک و فهم درست و دقیق معنی‌ها از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها	۴۵
۱۰	۳	۵	۵	۶	۶	۶	۵	۶	۲	۶	۶	۷	۸	۶	علم ارزیابی اثرات اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیست سیاست‌ها و پروژه‌ها بر دخیلان برنامه	علم ارزیابی اثرات اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیست سیاست‌ها و پروژه‌ها بر دخیلان برنامه	۴۶
۹۴	۱	۲	۳	۳	۶	۷	۸	۸	۱	۴	۳	۴	۶	۷	علم شناسایی و رصد تغییرات (شرایط موجود، فرصت‌ها و تهدیدها، اولویت‌ها و غیره) پس از تهیه طرح	علم شناسایی و رصد تغییرات (شرایط موجود، فرصت‌ها و تهدیدها، اولویت‌ها و غیره) پس از تهیه طرح	۴۷
۱۰	۳	۵	۴	۵	۷	۸	۹	۶	۳	۵	۶	۳	۹	۵	فقدان سازوکار بازنگری و به‌روزرسانی برنامه آمایش و روش‌های اجرای آن	فقدان سازوکار بازنگری و به‌روزرسانی برنامه آمایش و روش‌های اجرای آن	۴۸
۱۰	۷	۵	۳	۳	۵	۶	۶	۴	۶	۴	۶	۷	۸	۶	نیروی ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول ارزیابی نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن	نیروی ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول ارزیابی نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن	۴۹
۶۳	۲	۲	۲	۲	۲	۶	۵	۵	۵	۲	۲	۲	۵	۳	ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان	ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان	۵۰
۱۱	۴	۳	۴	۴	۷	۳	۹	۷	۵	۵	۴	۷	۹	۹	نیروی نظام بهبود و ارتقای فرآیندها و نتایج (برونداها، بیاندما) بر اساس گزارشات عملکرد	نیروی نظام بهبود و ارتقای فرآیندها و نتایج (برونداها، بیاندما) بر اساس گزارشات عملکرد	۵۱
۱۵	۲	۸	۷	۸	۷	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۸	۸	۵	۷	۳	کمبود منابع مالی و بودجه لازم برای تحقق آمایش استان	کمبود منابع مالی و بودجه لازم برای تحقق آمایش استان	۵۲
۷	۱۰	۷	۶	۳	۷	۸	۷	۷	۹	۶	۶	۵	۶	۳	برنامه‌ریزی و تأمین منابع مالی از مرکز و عدم تناسب در آمد و هزینه استان	برنامه‌ریزی و تأمین منابع مالی از مرکز و عدم تناسب در آمد و هزینه استان	۵۳

امکان‌های تعارضی	اهداد										عنوان	آمایش نظام مدیریت استان	رتبه			
	بعد تطبیلی															
	منبع مسئله	کشش مسئله		محتوای مسئله		ویژگی‌های تطبیلی										
منابعی (مسئولیت)	میان‌گانه تطبیلی	عدم تطبیلی تطبیلی شدن	از گسترش	چشم‌انداز بودن	اقتصادی/اجتماعی و	مقیاس اثرگذاری	تیردلی بودن (محدوده)	ماندگاری	مقیاس بودن	پویان قابلیت در کمترین	عدم تطبیلی	گسترش	تجزیه و تحلیل	معمولاً		
۹۰	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۴	۴	۵	۲	۵	۵	۴	۴	نبرد مدیریت بهینه منابع مالی و پوی بودن و مشارکت پایین بانک‌ها و مؤسسات مالی بر اساس برنامه توسعه استان	۵۴
۱۰	۲	۶	۶	۵	۶	۶	۶	۷	۶	۷	۲	۶	۶	۶	نبرد سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی	۵۵
۱۰	۱	۲	۲	۲	۶	۶	۳	۷	۸	۵	۶	۶	۷	۸	بالا بودن میزان رقابت بین گروه‌های قومی جهت کسب مسئولیت ای اداری و مدیریتی	۵۶
۱۰	۲	۱	۴	۵	۶	۶	۷	۸	۷	۸	۴	۶	۵	۷	نبرد نظام مدیریت ریسک در تهیه و اجرای برنامه آمایش و توسعه استان	۵۷
۱۰	۱	۲	۲	۷	۸	۲	۲	۷	۹	۶	۲	۹	۸	۹	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۵۸
۷۰	۱	۱	۴	۳	۵	۳	۶	۵	۶	۳	۳	۸	۶	۶	نبرد نظام مستندسازی و انتشار دورهای آن	۵۹
۷۱	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۴	۱	۶	۴	۲	۷	۷	۸	عدم تبدیل تجربیات به مدیریت دانش و انتشار آن جهت نقد و بررسی	۶۰
۳	۵	۷	۵	۷	۷	۷	۸	۶	۷	۱۰	۵	۶	۶	۸	عدم تمرکز بر حصول نتیجه (دستیابی به هدف) در اجرای برنامه توسعه استان (به جای اجرای صرف تعدادی پروژه)	۶۱
۱۲	۵	۶	۷	۸	۸	۲	۸	۴	۶	۸	۴	۶	۷	۱۰	عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج	۶۲

جدول ۱۱۹- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی

مسئله	ایجاد
تصمیم گیری قلمرو محور مالی و پولی	نبود نظام یکپارچه و همه جانبه برنامه ریزی، تصمیم گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان
تصمیم گیری قلمرو محور سازمانی	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان
مسئله محور	مدیریت ناکارآمد ظرفیت های همجواری و همسایگی کشور ترکمنستان و تبدیل آن به فرصت های قاجاق و فعالیت های غیرقانونی فشار بر مدیران بومی به دلایل قومی، مذهبی و پیوندهای اجتماعی
ایمنی و امنیت	تنوع قومی و تعارضات منافع حاصل ناشی از کمبود منابع و نبود سازوکارهای قانونی چانه زنی و تعامل سازنده بین جناح ها، جریان ها، اقوام و گرایش ها
منابع و دارایی ها	تعارض و رقابت شدید بین اقوام بومی و حتی غیربومی با سیاستی ها در فضای سیاسی و اداری استان
تصمیم گیری قلمرو محور	کمبود نیروهای متخصص و میان رشته ای در راستای تحقق آمایش در استان
سازمانی	تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش های استان با مدیریت بخشی
ایمنی و امنیت	در آمیختگی با استان مازندران و تأثیر و سیطره نیروهای اجرایی و مدیریتی غیربومی
	گرایشات محلی گرایانه قوی در سطح استان و عدم یکپارچگی استان و هویت منطقه ای آن

امتیاز نهایی	ابعاد												مسئله								
	منبع مسئله						بعد تحلیلی							مستله							
	منبع مسئله		کشش مسئله		محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		ویژگی‌های تحلیلی														
غیر عمدی بودن (مستوئیت) فقران ربطه/ ارتباط در راستای	غیر عمدی بودن	غیر فانی شدن از کنی	عدم قطعیت ناشی شدن از کنی	کنش مسئله	کنش مسئله	چندبندی بودن (اقتصادی/ اجتماعی و)	مفاس کارگری	غیر عادی بودن	وابستگی و ارتباطات زیاد	کنش اثر و پیامد بالا	تفاوتی بودن (محیط)	ماندگاری	مبنی بودن	میزان قابلیت درکی	عدم قطعیت	کنی	کی پیچیدگی	مسئله مورد	2 وجود عدم و عدم و		
۱۱۲	۴	۷	۶	۶	۷	۷	۸	۶	۳	۵	۶	۷	۷	۷	۴	۴	۳	۶	۶	۷	ترک تحصیل بالا
۱۰۹	۳	۵	۴	۴	۵	۶	۷	۶	۵	۵	۵	۷	۷	۷	۲	۲	۵	۶	۶	۶	امنیته شغلی پایین آموزش‌پذیران
۱۰۸	۱۰	۷	۸	۷	۷	۶	۷	۵	۶	۵	۵	۵	۶	۵	۲	۲	۴	۷	۷	۵	عدم دسترسی به سامانه شاد
۱۰۷	۴	۵	۶	۵	۶	۴	۶	۶	۴	۵	۳	۸	۸	۶	۶	۵	۴	۶	۶	۶	اختلاف سواد سکوئنگاهی
۱۰۶	۳	۶	۶	۴	۵	۴	۸	۵	۴	۵	۴	۶	۶	۷	۵	۳	۴	۶	۶	۸	ارتباط ضعیف صنعت و دانشگاه
۱۰۵	۴	۵	۴	۷	۶	۴	۶	۶	۴	۵	۳	۷	۷	۶	۶	۵	۴	۶	۶	۶	فقدان مطالعات آمایش آموزش عالی
۱۰۴	۴	۶	۶	۶	۵	۵	۷	۶	۳	۵	۴	۷	۷	۷	۴	۲	۴	۶	۶	۷	انگیزه حرفه‌ای پایین آموزش‌پذیران
۱۱۱	۴	۵	۶	۵	۶	۶	۶	۶	۴	۵	۴	۸	۸	۶	۶	۵	۴	۶	۶	۶	انگیزه پایین در سواد آموزی

جدول ۱۲۱ - شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش

عنوان	شرح
بیماری	نرخ بیماری در مناطق شهری استان گلستان در سال ۱۳۹۸ برابر ۱۱/۶ درصد و در مناطق روستایی ۱۰/۱ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیماری کل کشور در مناطق روستایی وضعیت نامناسبی داشته است
قتل	میزان قتل در این سال در استان (۲۸۹) در هر صد هزار نفر بالاتر از این میزان در کل کشور (۲۲۵) بوده است
فقر و محرومیت	بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان گلستان برابر با ۳۶۰,۰۴۳ نفر است
سکونتگاه غیررسمی	بنا بر آخرین آمار موجود رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان گلستان به ۱۷ درصد رسیده که در ۵۳ منطقه اسکان غیررسمی ساکن هستند.
منفی شدن خالص مهاجرت استان	طی ساله ۹۵-۱۳۹۰ استان گلستان بیش از ۱۸ هزار نفر از جمعیت خود را به علت مهاجرت از دست داده است، این در حالی است که قبل از این دوره استان گلستان مهاجرپذیر بوده است.
پایین آمدن رشد سالانه جمعیت در سال‌های آتی	کاهش رشد سالانه جمعیت و پیش‌بینی ادامه آن در سال‌های آتی به‌ویژه در نقاط روستایی می‌تواند به یکی از چالش‌های پیش‌روی جمعیت استان تبدیل شود. رتبه رشد جمعیتی استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰ برابر با ۱۸ بوده است، با توجه به درصد رشد سالانه جمعیت طی دو دوره قبل‌تر و پیش‌بینی تعداد جمعیت تا سال ۱۴۱۵ بهتر است که افزایش تعداد جمعیت در اولویت قرار گیرد.
تمرکز ناموزن جمعیت	از مجموع ۱۴ شهرستان استان، حدود ۵۲ درصد از جمعیت استان در ۳ شهرستان تمرکز یافته‌اند.
بالا بودن سهم خانوارهای زن سرپرست	بر اساس اطلاعات سال ۱۳۹۵، حدود ۱۲/۱ درصد از خانوارهای استان، زن سرپرست می‌باشند و حدود ۴۴ درصد از زنان سرپرست خانواره به صورت تنها (خودسرپرست) زندگی می‌کنند.

جدول ۱۳ - شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله	شرح
تمرکز جمعیت شهری و شهرهای استان پیرامون محور اصلی استان (چغورد-گرگان-ساری)	بررسی الگوی پراکنش سکونتگاه‌های شهری در استان نشان از الگوی توزیع خطی حول محور اصلی ارتباطی استان است. به طوری که بیش از ۸۵ درصد جمعیت شهری استان حول این محور قرار گرفته است. که شامل شهرهای بزرگی مانند گرگان، گنبد کاروس، علی آباد و بندر ترکمن در حاشیه این محور قرار گرفته‌اند.
ضعف در زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و پائین بودن شاخص توسعه فناوری اطلاعات در استان	استان گلستان از نظر شاخص فناوری اطلاعات و ارتباطات در سال ۱۳۹۹ رده ۲۸ بین استان‌های کشور را داشته است و از نظر دسترسی به خدمات و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات جز استان‌های محروم به شمار می‌رود که مهم‌ترین دلایل این محرومیت مربوط به عدم دسترسی به زیرساخت‌ها و مهارت ناکافی ساکنین بوده است.
محدودیت‌های تولید انرژی در استان با وجود ظرفیت بالای تولید برق	استان گلستان با وجود ظرفیت بالا در تولید انرژی برق از طریق نیروگاه‌های برق آبی و تجدیدپذیر خورشیدی جزو استان‌هایی است که در این حوزه با محدودیت زیادی رو به رو است، لذا در شرایط اوج مصرف برق همواره با مشکل مواجه است، در حالی که ظرفیت‌های مربوط به نیروگاه‌های تجدیدپذیر می‌تواند مشکل گشای استان باشد.
پائین بودن شاخص‌های کیفی حمل‌ونقل جاده و نبود پایانه باری فعال در استان و عدم وجود آزادراه‌ها	اغلب شاخص‌های کیفی حمل و نقل جاده‌ای از میانگین کشوری پائین‌تر است. به طوری که استان فاقد پایانه باری فعال است و شاخص‌های مربوط به طور راه به جمعیت نیز نسبت کمتری به میانگین کشوری دارد.
کاهش سطح آب‌های زیرزمینی و کاهش روزافزون منابع آب در دسترس به علت خشکسالی و برداشت بیش از حد	ذخیره آبخیزان کم عمیق استان در آبان مقایسه با متوسط بیست و هفت سال گذشته آبان ماه سال جاری، در مقایسه با آبان ماه سال گذشته ۱۱۴۲۱ میلیون مترمکعب کاهش و در ۸۰۶ میلیون مترمکعب کاهش نشان می‌دهد. ذخیره آبخیزان عمیق استان نیز در ماه سال گذشته ۱۰۷۷ میلیون مترمکعب کاهش و در مقایسه با متوسط هفده سال گذشته نشان می‌دهد.

جدول ۱۲۴ - تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

امتیاز نهایی	ایجاد												مسئله								
	منبع مسئله		کشش مسئله		محتوای مسئله (ماهیت مسئله)			بند تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)													
	پژوهان ارتباط داناگنی (مسئولیت)	غیرعملی بودن	پژوهان ناشی از گتیا	گتیا عدم قطعیت ناشی از گتیا	کنترل ناپذیری (اقتصادی/ اجتماعی و)	مشاب کارکردی	غیرعایدی بودن	وابستگی و ارتباطات زیاد	کشمکی زاجی/ جداگونی پای	تشدت اثر و پیامد	نیرویی بودن (ضعف)	ماندگاری		مقی بودن	پژوهان قابلیت درک	عدم قطعیت	گتیا	رشد پذیری	پایه مسئله	توجه و عدم توجه بمسئله	
۱۳۳	۷	۷	۷	۵	۹	۷	۷	۵	۵	۵	۷	۵	۹	۴	۴	۴	۵	۷	۵	۵	سیل مخیری بخش جنوبی غربی استان
۱۳۱	۵	۵	۷	۵	۷	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۷	۶	۶	۶	۴	۶	۷	۶	۶	قراریگری استان روی پهنه لوزه مخیر بسیار زیاد بر اساس استاندارد ۲۸۰۰
۱۳۰	۶	۶	۷	۳	۶	۶	۸	۶	۶	۷	۷	۸	۹	۴	۵	۶	۷	۷	۸	۷	شور شدن آب و خاک
۱۲۸	۷	۸	۷	۴	۸	۹	۸	۴	۴	۹	۵	۹	۱۰	۵	۴	۵	۵	۵	۵	۵	تنش و بحران شدید آبی
۱۱۶	۷	۷	۸	۵	۸	۵	۳	۴	۴	۵	۹	۴	۵	۶	۶	۳	۵	۹	۵	۵	توجه اندک به پائینسل های طبیعی استان در حوزه مختلف
۱۱۵	۵	۴	۷	۵	۷	۷	۶	۴	۴	۶	۶	۵	۸	۶	۶	۴	۵	۷	۷	۶	افزایش بی رویه تغییر کاربری مراتع و چگلی ها به کشاورزی و مسکونی و صنعتی
۱۱۳	۵	۴	۷	۴	۸	۷	۷	۶	۷	۳	۸	۶	۸	۵	۴	۵	۶	۷	۷	۸	عدم توجه به توان اکولوژیکی استان

جدول ۱۲۵- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

شرح	مسئله راهبردی
در محدوده اثر مستقیم سیل، مراکز شهری گنبد کاووس، انبارآلوم، آق‌فلا و سپین شهر (حوزه گیشان) قرار گرفته‌اند. همچنین در زون بخش شدگی سیلاب، ۸۲ آبادی وجود دارد. از میان آبادی‌های واقع در معرض سیل می‌توان به ترتیب شمار جمعیت، به روستاهای گدم آباد، خواجه نفس، چین سولی، بی‌بی شیروان، یلمه سالیان، صحنه سفلی، قره‌نیک خواجه خان، بصیرآباد، ارخ بزرگ و قورلیچه، هر کدام با جمعیت بیش از ۳۰۰۰ نفر اشاره کرد.	سیل خیزی بخش جنوبی غربی استان
بر اساس نقشه پهنه‌بندی خطر نسبی، گستره استان گلستان در دو پهنه با وضعیت زمین‌لرزه خطر متفاوت قرار گرفته است. بر این اساس، بخش وسیعی از استان در پهنه با خطر نسبی زمین‌لرزه بسیار زیاد قرار گرفته است.	قرار گیری استان روی پهنه لرزه‌خیز بسیار زیاد بر اساس استاندارد ۲۸۰۰
۲۰ تا ۲۵ درصد از وسعت استان متأثر از شوری است، اراضی شور گلستان حدود ۵۰۰ هزار هکتار است که شور بوده و یا در معرض شوری قرار دارد.	شور شدن آب و خاک
با توجه به نتایج به دست آمده از شاخص‌های ارائه شده در این قسمت مشخص شد که استان گلستان در مرحله کم‌آبی قرار دارد. شایان ذکر است که این استان در مرحله بحران آب قرار دارد چراکه با توجه به دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحران شدید آب قرار دارد. علاوه بر این استان به لحاظ شاخص فالکن در سطحی بالاتر از کشور قرار دارد و در محدوده تنش آبی قرار می‌گیرد.	تنش و بحران شدید آبی

جدول ۱۲۷- شرح مسائل راهبردی استان گلستان در عرصه اقتصادی

عنوان مسئله	شرح مسئله
روند افزایش نرخ بیکاری مناطق شهری استان	بررسی روند بیکاری جمعیت ۱۰ سال و بیشتر استان از نظر نرخ بیکاری مناطق شهری نشان می‌دهد که روند بیکاری در استان افزایش یافته است در سال ۹۴ نرخ بیکاری ۱۳۷ درصد بوده است که در سال ۹۷ به ۱۵ درصد رسیده است.
بالا بودن ضریب جینی به ویژه در مناطق روستایی و روند افزایش آن	بررسی ضریب جینی نشان می‌دهد که استان گلستان از نظر این شاخص در سطح بالایی قرار دارد. این بدین معنی است که اختلاف درآمد میان دهک‌های بالا و پایین جامعه نابرابر است. ادامه چنین روند موجب می‌گردد که اختلاف طبقاتی در استان افزایش و مشکلات اجتماعی نیز به موازات این مشکل اقتصادی پدیدار گردد. ضریب جینی در مناطق شهری استان از سال ۹۴ تا ۹۸ نشان می‌دهد که رتبه استان از نظر این شاخص در سال ۹۴ در وضعیت نامطلوب قرار داشته و یک بوده است. این روند در سال ۹۷ وضعیت مطلوب‌تری به خود می‌گیرد و اختلاف درآمدی کاهش می‌یابد و در سال ۹۸ روند صعودی پیدا کرده است. در مناطق روستایی این وضعیت به مراتب بدتر بوده است و رتبه استان از ابتدای سال مورد بررسی ۲ بوده که روند رو به بهبودی را تجربه کرده اما در سال ۹۸ دوباره اختلاف درآمدی به بالاترین میزان خود رسیده است.
نرخ مشارکت نسبتاً پایین مناطق روستایی	بررسی نرخ مشارکت اقتصادی مناطق روستایی نشان می‌دهد از سال ۹۴ تا ۹۸ روند نرخ مشارکت اقتصادی روند افزایشی داشته است. در سال ۹۴ نرخ مشارکت اقتصادی مناطق روستایی ۳۶/۸ درصد بوده است که در سال ۹۷ به بالاترین میزان خود و به ۳۹/۲ درصد رسیده است. در سال ۹۸ نرخ مشارکت اقتصادی بر اساس جمعیت ۱۵ ساله به بالا محاسبه شده است و از این منظر نیز نرخ مشارکت اقتصادی مناطق روستایی در سطح پایین قرار دارد و این استان جز شش استان با پایین‌ترین نرخ مشارکت اقتصادی در مناطق روستایی است.
سرنانه تولید ناخالص داخلی بسیار پایین کم توجهی به قابلیت‌های انسانی و بازرگانی	بررسی رتبه استان از نظر سرنانه تولید ناخالص داخلی نشان می‌دهد که در سال ۹۲، این استان بعد از استان‌های سیستان و بلوچستان و کردستان پایین‌ترین سرنانه تولید ناخالص در کشور را دارا است. این روند از سال ۹۳ روند رو به بهبودی پیدا کرده است تا این که در سال ۹۶ دوباره روند نزولی دارد. با وجود موقعیت ویژه بازرگانی و همچنین تجارت دریایی ولیکن از این قابلیت‌ها به خوبی استفاده نمی‌گردد.

۲-۴- تدوین اهداف بنیادین

اهداف بنیادین سند، اهدافی هستند که در جهت حل مسائل راهبردی استان گلستان در پیش گرفته شده‌اند. در جدول زیر اهداف بنیادین سند به تفکیک محورهای مطالعاتی آورده شده است.

جدول ۱۲۸- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه گلستان

اهداف بنیادین	محور
<ul style="list-style-type: none"> - استفاده حداکثری از قابلیت‌های اقلیمی و توپوگرافی برای توسعه کشاورزی - پیشگیری و ممانعت از تخریب منابع طبیعی - جلوگیری از تخریب سواحل و آلودگی دریا - افزایش قدرت بازدارندگی قوانین برای حفاظت اراضی جنگلی و ذخایر ژنتیکی گیاهی - جانوری - ارتقای تاب‌آوری در برابر مخاطرات محیطی به خصوص سیل و زلزله - حفاظت از منابع آب و جلوگیری از شوری آب 	منابع طبیعی و محیط‌زیست
<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد اشتغال مولد و پایدار به‌ویژه در مناطق روستایی - استفاده از قابلیت‌های اقتصادی آبی - توزیع متوازن‌تر در آمد میان دهک‌های اقتصادی جامعه - توسعه بخش صنعت با تأکید بر فناوری‌های نوین - توسعه بخش معدن - تنوع بخشی به ساختار تولیدی استان - تقویت بخش صنعت و نقش آفرینی در اقتصاد ملی - تبدیل شدن به قطب تولید خاویار کشور - تبدیل به جریان ترانزیت کالا به کشورهای شرق آسیا و شمال کشور - توسعه بخش گردشگری - صنایع خلاق و دانش بنیان 	اقتصادی
<ul style="list-style-type: none"> - کاهش و کنترل آسیب‌های اجتماعی در استان - رفع تعارضات قومی و مذهبی در استان - ایجاد اشتغال و کاهش نرخ بیکاری در استان در جهت کاهش میزان آسیب‌های اجتماعی - حفظ و ارتقاء سرمایه‌های اجتماعی - برقراری عدالت اجتماعی - توسعه اقتصادی - توسعه پایدار - برقراری عدالت اجتماعی - کاهش آسیب‌های اجتماعی - دستیابی به رشد متعادل و مطلوب جمعیت طی ۲۰ سال آینده - بهبود دسترسی به آموزش باکیفیت - بهبود زیرنظام-های بخش سوادآموزی به خصوص زیر نظام منابع انسانی و فضا و تجهیزات 	اجتماعی-جمعیتی
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه زیربنای ترانزیت و انرژی و افزایش پیوندهای فراملی - توسعه زیرساخت‌های پایه و توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات - مدیریت پایدار منابع طبیعی بخصوص آب بر اساس ظرفیت‌های محیط 	زیربنایی
<ul style="list-style-type: none"> - پیروی مردم از نخبگان سیاسی و مذهبی خود 	مدیریتی-نهادی

اهداف بنیادین	محور
<p>استفاده از آخرین دستاوردهای فنی و تخصصی در مدیریت کیفیت پیوند و ارتباط دوستانه بین علمای اهل سنت و شیعه در اداره امور استان امکان استفاده از پتانسیل‌های گروه‌ها و اقوام ساکن در مسئولیت‌های اداری اجرایی نمودن حداکثری برنامه‌ها و پروژه‌ها در همه‌ی حوزه‌ها با اولویت پروژه‌های ناتمام مشارکت حداکثری نهادها در تصمیم‌گیری و اجرا تقویت هماهنگی بین ستادها و کمیته‌های استانی ارتقای مدیریت امنیت و ایمنی در حوزه‌های مختلف توسعه برنامه‌ریزی راهبردی و تمرکز بر مسائل اصلی توسعه استان آشکار و روشن‌سازی مأموریت‌ها و وظایف نهادها و دستگاه‌های فعال در استان مدیریت باثبات و آشنا با وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی استان و ثبات در تصمیم‌گیری مشارکت جدی احزاب، تشکل‌های سیاسی، انجمن‌های صنفی و کارگری در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های استان مدیریت کارآمد مرزی و استفاده از ظرفیت‌های همسایگی ایجاد سازوکار تعامل بین اقوامی و بین‌زبانی و تقسیم کار استانی انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن نظارت بر عملکرد شوراهای و کمیته‌ها و پرداختن به وظایف اصلی و مهم در تصمیم‌گیری و نه صرفاً هماهنگی مدیریت یکپارچه، بین‌بخشی، میان‌رشته‌ای و مبتنی بر قلمروهای فضایی فهم صحیح و دقیق مجریان از برنامه‌ها و اهداف تأمین منابع مالی و پولی مناسب و به موقع و کاهش ریسک آموزش نیروهای متخصص و بین‌رشته‌ای جهت راهبری توسعه استان ایجاد نظام پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود برنامه‌ریزی مشارکتی و از پایین به بالا تمرکز مدیریت بر نتایج و پرونده‌ها تمرکز مدیریت بر مسئله‌های اولویت‌دار استان الزام قوانین و مقررات پشتیبان اجرای آمایش استان هماهنگی با تغییرات و فرصت‌ها و تهدیدهای جدید</p>	
<p>- عدالت فضایی در توزیع و دسترسی به خدمات شهری - توسعه پیوندهای خوشه‌ای بین سکونتگاهی درون و برون استانی</p>	نظام سکونتگاهی

۳-۴- تدوین چشم‌انداز

در برنامه‌ریزی راهبردی، چشم‌انداز محرکی انگیزشی، هدف‌گایی و تصویر و دید شرایط ایده آل، مطلوب و منحصر به فرد منطقه یا سازمان در آینده است که از ویژگی‌های وضوح، خلاصه‌گی، امید، آینده‌سو، چالش‌انگیز، خاطره‌انگیز و تحقق‌پذیر، مطابقت با ارزش‌ها و فرهنگ و زمان‌بندی برخوردار است. با توجه به اهداف و اسناد فرادست، استان گلستان:

استان گلستان به عنوان یکی از قطب‌های گردشگری، ترازیتی-بازرگانی و اقتصاد آبی کشور به پاس توسعه کشاورزی سبز و پایدار، خوشه‌های کشاورزی و صنایع غذایی و صنایع مزیت‌دار و معدنی با فناوری بالا، نقشی مهم در اقتصاد ملی ایفا می‌کند و معیشت پایدار برای ساکنان خود تأمین کرده است. فرآیند توسعه در استان به گونه‌ای است که مدیریت یکپارچه و دربرگیرنده داشته و پایداری اکولوژیکی را حفظ کرده است.

۴-۴- مأموریت‌های اصلی

مأموریت‌ها در واقع علت وجودی، هدف و شرح کارهای منحصر به فردی است که منطقه برای نیل به چشم‌انداز خود انجام می‌دهد. بنابراین مأموریت‌ها با کلماتی همچون حمایت، بهینه کردن، خلق، درگیری، یاری، کمک، فراهم کردن، برآورده کردن، تأمین ترویج و غیره آغاز می‌شود. در واقع، مأموریت کلان گلستان، پایدار کردن پیشرفت و آبادانی آن است و در کنار آن موارد زیر نیز به عنوان مأموریت‌های استان مطرح می‌باشد:

- خلق فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی عادلانه برای جمعیت عشایر؛
- رونق و مقاومتی کردن اقتصاد منطقه؛
- ریشه‌کنی فقر و تأمین معیشت ایمن و باثبات برای تمامی گروه‌ها؛
- بهره‌برداری خردمندانه و پایدار از قابلیت‌ها و مواهب خدادادی به‌ویژه منابع دریایی و آبی؛
- کاهش آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات طبیعی و سایر شوک‌های بیرونی؛
- کاهش و یا از بین بردن عدم تعادل‌ها و بی‌عدالتی‌های فضایی؛
- توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی جوان و با فرهنگ، متخصص، مشارکت‌جو، مولد و سالم؛
- حفظ، حمایت و ترویج و ویژگی‌های ارزشمند سبک زندگی سال و مولد روستایی و عشایری؛
- برقراری عدالت و دربرگیرندگی اقتصادی، اجتماعی-فضایی؛
- حفظ، ارتقا و ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی؛
- تأمین نیازهای اساسی همگان و ایجاد برابری در دسترسی به فرصت‌ها و تسهیلات؛
- توانمندسازی و مقتدرسازی محرومان و در حاشیه ماندگان و بی‌صدایان؛
- خلق مدیریت قلمرویی یکپارچه و سبز؛

- ارتقای تعاملات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی؛

۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

پس از بررسی و تحلیل و شناسایی مسائل راهبردی، در نهایت به منظور تعیین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، از روش تحلیل راهبردی (سوات) استفاده شد. این روش در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، ابزاری مؤثر برای تحلیل، هدایت و کنترل محیط مورد برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. این روش بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی تحت تأثیر سازمان‌دهی ساختار درونی خود و عوامل ناشناخته و خارج از کنترل در محیط بیرونی (محیط پیرامون) قرار دارد. بنابراین سنجش و تحلیل راهبردی می‌تواند شکاف بین شرایط موجود و مطلوب را به منظور دستیابی به الگوی پایدار، زیست‌پذیر و رقابتی تعیین و سپس ارزیابی نماید. هدف تحلیل راهبردی استان گلستان، شناسایی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن در دستیابی به اهداف توسعه است که در محورهای مدیریتی-نهادی، اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، زیربنایی و نظام سکونتگاهی به تحلیل آن می‌پردازد.

محور نظام مدیرونی

جدول ۱۲۹ - عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیرونی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی	عوامل درونی	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	زمنه
<p>تهدیدها (Threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> - کاهش تأثیرات مشارکت‌جویانه مردم به خاطر ناتوانی مجموعه مدیریتی استان در پاسخ به خواسته‌های مردم و برآورده ساختن نیازهای آن‌ها؛ - فقدان نگرش قضایی در تصمیم‌گیری‌ها و چنبره‌گرایی نهادهای خدمت‌رسان در سطح ملی و استانی؛ - عدم ایجاد سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استانی؛ - ضعف در نظارت کیفی بر توسعه استان و اتلاف منابع ملی و استانی؛ - اجرای ناقص برنامه‌ها؛ - ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخلی و خارج از استان؛ - ایجاد پیامدهای نامطلوب اجتماعی، اقتصادی، محیط‌زیستی اقدامات و پروژه‌ها به دلیل عدم ارزیابی قبل و حین اثرات و انجام اصلاحات تخفیفات و غیره؛ - بی‌تأثری در نظام تصمیم‌گیری؛ - افزایش طلب رویکرد نتیجه‌گرایی به مدیریت و عدم توجه به تصمیم‌گیری مشارکتی با نهادهای 	<p>فرصت‌ها (Opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> - پیروی مردم از نخبگان سیاسی و مذهبی خود و عدم ایجاد جریان‌های مستقل؛ - رفع موانع حقوقی و قانونی در جهت گسترش ارتباطات اقتصادی و فرهنگی با سایر نقاط کشور؛ - استفاده از ظرفیت‌های تخصصی و فن‌بخش خصوصی داخلی و خارج از استان جهت تحقق مدیریت یکپارچه در سطح پایش، نظارت، ارزیابی و تصمیم‌سازی؛ - یکپارچه‌سازی داده‌ها و اطلاعات موجود در نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سامانه هدایت و کنترل توسعه استان؛ - وضع چارچوب‌های قانونی برای استفاده از ظرفیت‌های مالی و پوی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری؛ - وضع قوانین مدیریتی و حقوقی جهت کاهش ریسک فعالیت نظامی و غیرنظامی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تخفیفات و غیره؛ - هدافتمند نمودن و استفاده از مصوبات ستادهای ملی نظیر ستاد بازآفرینی شهری، ستاد اقتصاد مقاوم‌سازی، هیات دولت و غیره 	<p>نقاط ضعف (Weakness)</p> <ul style="list-style-type: none"> - مداخله افراد و نخبگان در جنب صنایع، بودجه و امتیازات، منابع خارج از مطالعات برنامه‌های فنی و تخصصی توسعه نامتوازن در درازمدت؛ - توانمندی فنی و تخصصی پایین شوراها و کارگروه‌های استان و شهرستان زیر سایه مسائل سیاسی؛ - عدم درک درست مسئولان و اعضای سازمان‌های غیردولتی از نهادهای غیردولتی و وابستگی نهادهای غیردولتی به پاران و کمک‌های سازمان‌های دولتی؛ - عدم اعتماد کافی مردم به مسئولان استان و پایین بودن سطح پاسخگویی، شفافیت و مسئولیت‌پذیری آن‌ها؛ - نقش پررنگ افراد غیروبی در کنار افراد تأثیرگذار در استان و عدم آشنایی مدیران غیروبی با حساسیت‌های فرهنگی و اجتماعی خاص استان؛ - تأثیر بالای تأثیر نخبگان و افراد بانفوذ بر شکل‌گیری نابرابری در تخصیص بودجه و فعالیت‌های عمرانی در سطح استان و نیز تأثیر بی‌جا نگاه‌های مدیریتی؛ - تأثیر منفی گرایش‌های محلی گرانبه‌فروزی در سطح استان و عدم ارتباط و یکپارچگی استان و هورت منطقه‌ای آن؛ - وجود تعارض و رقابت شدید بین اقوام بومی و حتی غیروبی با سببانی‌ها در فضای سیاسی و اداری استان؛ - وجود احساس تبعیض در به کارگیری نیروها در فضای سیاسی و اداری استان؛ - وجود ذنب‌های منفی نسبت به برخی از گروه‌های قومی در هنگام واگذاری مسئولیت‌های مدیریتی و اداری؛ - عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و جذب آن‌ها به استان تهران و خراسان رضوی؛ - تعارض بین مدیران مرکز استان با مراکز شهرستان‌ها؛ - تأسیس کم مصوبات شوراها و برنامه‌ریزی و توسعه استان؛ وظایف و مأموریت‌های اصلی آن‌ها؛ - توزیع نابرابر فرصت‌ها و منابع در سطح استان گلستان؛ - عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان؛ 	<p>نقاط قوت (Strengths)</p> <ul style="list-style-type: none"> - حضور مناسب و قابل توجه اعضای شورای برنامه‌ریزی استان‌ها در جلسات استانی و ارائه نظرات و پیشنهادات خود که موجب تمحُّن‌پذیری بیشتر تصمیمات؛ - استان گلستان به عنوان گنجینه فرهنگ‌ها ترکیبی از اکثر قومیت‌ها و زبان‌های ایرانی شامل کرد، فارس، ترک، ترکمن، لر، عرب و بلوچ؛ - ایجاد سازوکارهای قانونی جهت استقرار عادل در استان؛ - استقرار از نوآوری و نگاه بر تجربه‌گرایی در نظام اداره استان؛ - اجرای سند ملی توسعه استان و تعیین تکلیف فعالیت‌ها و محورهای توسعه؛ - فعال بودن ستادها و کمیته‌های استانی در جهت بررسی و رفع مشکلات و موانع؛ - تمرکز بر توسعه اقتصادی مبتنی بر فناوری به جای رویکرد صرف 	<p>نظام مدیرونی</p>

تهدیدها (Threats)	عوامل نیروی (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	عوامل درونی	نقاط قوت (Strengths)	زیمه
<p>مدنی؛ جذب سرمایه و نیروی انسانی متخصص به استان‌های اطراف؛ بالا بودن میزان رقابت بین گروه‌های قومی جهت کسب مسئولیت‌های اداری و مدیریتی؛ پایین بودن میزان تعامل بین کارکنان و مدیران دستگاه‌های اداری استان؛</p>	<p>جهت هماهنگی و تسهیل امور در استان؛ ایجاد کمیته‌های نظارتی در ایجاد مختلف مدیریت آمایش استان در چارچوب اختیارات نهادهای حاکمیتی (استاندارز) و تهیه برنامه بهبود؛ تبادل اطلاعات و تجربیات با سایر استان‌های موفق در اجرای برنامه توسعه آمایش استان؛</p>	<p>عرض و طول بودن کار گروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری؛ بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری؛ نیروی نظام یکپارچه و همه جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت استراتژی در استان؛ عدم توجه مدیریت استان به حفظ نیکی‌های استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی؛ عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های ملی، استانی و زیرساختی؛ تهیه اسناد متعدد توسعه در سطح استان و تبادل تصمیم‌گیری‌ها در برخی موارد نظیر سند ملی توسعه استان، طرح ناچه؛ نیروی هماهنگی و هم‌افزایی مدیریتی در تصمیم‌گیری‌ها و تبادل قلمروهای مدیریتی؛ برنامه‌ریزی توسعه استان بدون تمرکز بر اولویت‌های مسائل استان از نگاه مردم و نهادهای مردمی؛ ابهام و عدم شفافیت در مسائل استثنایی و اثرات و الزامات آن بر توسعه استان؛ قندان برنامه‌ریزی پایین به بالا و برنامه‌ریزی با مشارکت مردم و نمایندگان شهری و روستایی آن‌ها؛ ضعف در ایجاد چارچوب استفاده از منابع و دارایی‌های بخش خصوصی و مردمی در توسعه استان؛ قندان نیروهای متخصص و فنی مودنیاز و کافی برای راهبری توسعه استان؛ نیروی سازوکار منسجم نظارت، ارزیابی و بهبود عملکرد سازمانی در راستای اجرای برنامه توسعه استان؛ عدم تأمین منابع مالی مورد نیاز با توجه به تولید ناخالص استان؛ نیروی سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات جهت رصد توسعه و شناسایی به موقع مشکلات و چالش‌ها؛ پروژه محور بودن توسعه و عدم توجه به نتایج و پیامدها و سطح دستیابی به اهداف توسعه استان؛ قندان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛ نیروی سازوکار آمایش زمانی پروژه‌ها و اقدامات و ایجاد تغییرات با توجه به شرایط؛ عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج و کاهش کارآمدی اقدامات؛</p>	<p>استفاده از منابع؛ وجود قوانین و مقررات نهادی جهت پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود و نیاز به به کارگیری صحیح از آن‌ها؛ فعال بودن تشکلات و سازمان‌های سیاسی و غیرسیاسی در استان؛</p>		

در محور اقتصادی

جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی

تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی		عوامل درونی		زمینه
	فرصت‌ها (Opportunities)	(Weakness)	نقاط ضعف	نقاط قوت (Strengths)	
<ul style="list-style-type: none"> - تهدیدهای امنیتی - صید بی‌رویه ماهیات خاویاری توسط کشورهای مشترک‌المنافع - وجود رقیب فزاینده‌ای - وجود شرکت‌های بزرگ میثاس در زمینه تجارت در کشورهای شمالی ایران - وجود شرایط تحریم - فقدان پیمان تجاری میان کشورهایی که به دریا خزر راه دارند 	<ul style="list-style-type: none"> - فرصت‌ها - دروازه ورودی به کشورهای آسیای میانه - قرارگیری در کنار ترک و امکان توسعه صنایع سنگین - امکان توسعه صنایع خلاق و صادر محور - امکان توسعه کشورهای آسیای میانه - امکان گسترش تجارت با کشورهای مشترک‌المنافع دریای خزر - امکان بهره‌گیری از انواع مختلف حمل و نقل - جهت توسعه تبادلات تجاری - امکان پیوستن ایران به پیمان شانگهای - امکان گسترش بازارچه مرزی 	<ul style="list-style-type: none"> - نخبه‌پروری بالا در مناطق شهری و روستایی - نرخ مشارکت اقتصادی پایین به‌ویژه در مناطق روستایی - مهاجرت گسترده نیروی فعال استان در مناطق روستایی - سرانه پایین تولید ناخالص داخلی - جذب بسیار ناچیز از سرمایه‌گذاری طی چند سال اخیر - سهم پایین از سرانه تولید آبریان - بهره‌وری پایین معدن در استان - نسبت پایین تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت - مزیت نسبی در تولید محصولات همچون سوبه، کتله، گندم، پنیر - غالب بودن شیوه کشت سنتی در عمده شهرستان‌های استان - فقدان وجود شبکه آزادراهی در استان - فقدان بازارچه مرزی 	<ul style="list-style-type: none"> - بار تکامل ناخالص و ناخالص پایین‌تر از میانگین کشور - متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی بالاتر از میانگین کشور - بالاترین سرانه تولید مرغ کشور - روند رو به رشد ارزش افزوده بخش خدمات در ارزش افزوده خدمات کشور - وضعیت نسبتاً مطلوب نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت در استان - بالاترین سطح تولید محصولات کشاورزی دیمی در کشور - رتبه سوم در تولید گندم کشور - بهره‌وری بالای تولید محصولات باغیایی - مزیت نسبی در زمینه صدف دریایی و میگو - مزیت نسبی در استخراج فسفات، پتاس و ید - تنوع بالای محصولات کشاورزی - وجود ۱۳ شهرک و ۱۱ ناحیه صنعتی در استان - امکان توسعه مرکز استحصال خاویار و صید ماهیات خاویاری کشور 	<p>نظام اقتصادی</p>	

در محور منابع طبیعی و محیط زیست
جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط زیستی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی	فرصت‌ها (Opportunities)	عوامل درونی		نقطه قوت (Strengths)	نقطه ضعف (Weakness)	زمینه
		تهدیدها (Threats)	نقاط ضعیف			
<p>بهره‌برداری زیاد از آب‌های زیرزمینی و احتمال آغاز آفت سفره‌ها</p> <p>تهدید گسترش آب‌شور و تخریب کیفیت منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی</p> <p>همجواری منابع آب زیرزمینی شیرین با آب‌شور خطرناک و آلوده دریا</p> <p>بالا بودن ضریب خطرات طبیعی به‌ویژه سسل‌های ویرانگر (مشابه سال ۹۸)</p> <p>افزایش آلودگی‌های دریای خزر و پهنه‌های آبی مشترک مرزی</p> <p>غلبه باد فون (گرم اترلی) زمینه‌ساز آتش‌سوزی‌های پاییزی مناطق جنگلی</p> <p>ورد گونه‌های غیربومی و شیوع بیماری همه‌گیر</p> <p>احداث بی‌رویه سدهای مخزنی در سرچشمه رودخانه‌های منتهی به استان</p> <p>مدیریت ناکارآمد و غیر یکپارچه دریای خزر و انبام در رژیم حقوق آن</p> <p>بالا آمدن سطح آب زیرزمینی، سسل‌گیری و ماندابی شدن اراضی حاشیه ساحل در فصول بارانی، پیشروی و پسروی آب دریا.</p>	<p>وجود میداین نفت و گاز در شمال استان و امکان بهره‌برداری از آن</p> <p>موقعیت ممتاز به لحاظ استقرار در کنار دریای خزر و برخورداری از منابع دریایی مناسب</p> <p>موقعیت جغرافیایی در زمینه دسترسی به کریدورهای بین‌المللی حمل و نقل</p> <p>وجود قوانین و مقررات حمایتی نسبت به محیط‌زیست و منابع طبیعی</p> <p>تجارت مفید و قابل استفاده ملی و بین‌المللی در زمینه مدیریت کارآمد منابع طبیعی</p>	<p>فراز‌گیری استان روی گسل‌های فعال شمال شرق کشور</p> <p>وجود اکوسیستم‌های خشکی و آبی حساس و آسیب‌پذیر و کم توان</p> <p>وجود گونه‌های در معرض خطر و انقراض جانوری (کل و بز، پلنگه، بوزبلنگ) و گیاهی (سرخدار)</p> <p>شیوع آفات و بیماری‌های گیاهی، دامی، جانوری و مشترک با انسان</p> <p>رود گونه‌های غیربومی ناسازگار مانند هموم ملخ‌های مآکنی به مراوه‌تپه و شاندار</p> <p>دریایی در خزر</p> <p>تخریب و انقراض زیستگاه‌های جانوری و گیاهی تجاوز ۴۰ درصدی از ظرفیت زیستی استان</p> <p>تهدید و تخریب جنگل‌ها به دلیل بهره‌برداری این روستا رو به افزایش</p> <p>تخریب بیش از ۲۴ درصد از مراتع استان به‌دلیل سوم‌مدیریت و چرای بی‌رویه دام</p> <p>افزایش بی‌رویه تغییر کاربری مراتع و جنگل‌ها به کشاورزی و مسکونی و صنعتی</p> <p>به‌ویژه در حاشیه شهرها</p> <p>عدم تجهیز اکثر شهرهای استان به شبکه جمع‌آوری فاضلاب شهری</p> <p>بهره‌برداری بیش از حد از تالاب‌ها برای مصارف کشاورزی و آبی‌پروری و عدم رعایت حتماً محیط‌زیستی آن‌ها</p> <p>رتبه پایین کیفی آب رودخانه‌های استان به دلیل آلودگی‌های صنعتی، کشاورزی و خانگی</p> <p>مدیریت ناکارآمد صید و شکار</p> <p>مدیریت ناکارآمد مناطق حفاظتی</p> <p>آلودگی منابع آب و خاک در اثر استفاده بی‌رویه از کودهای شیمیایی</p>	<p>وجود دوحومه آبریز در محدوده استان</p> <p>وجود اراضی وسیع جنگلی و مرتعی با ظرفیت قابل توجه خدمات اکوسیستمی</p> <p>وجود ذخیره‌گاه جنگلی بار آرز و منحصر به فرد از جمله سرخدار، بوش و زربین</p> <p>تنوع زیستی بالا</p> <p>وجود زیستگاه حیات وحش قوی (زیستگاه اصلی پرندگان بومی)</p> <p>قطب گیاهان دارویی کشور (رچود حدود ۴۰ درصد از گونه‌های گیاهان دارویی کشور)</p> <p>وجود میراث جهانی جنگل‌های هیرکانی</p> <p>دوره تفریحی</p> <p>وجود مراتع و مناطق بیلاهی و قشلاقی</p> <p>رودهای روان در بخش جنوبی غربی استان</p> <p>وجود پارک ملی گلستان به عنوان اولین پارک ملی کشور</p> <p>ظرفیت‌های منحصراً به فرد تکثیر و پرورش ذخایر زینتی اسب‌های ترکمن</p> <p>میانگین بالای بارش سالانه استان</p> <p>شرایط مناسب اقلیمی و عرصه‌های طبیعی ساحلی، جنگلی، مرتعی، کوهستانی</p>	<p>نظام طبیعی و محیط‌زیست</p>		

در محور اجتماعی-جمعیتی-آموزش
جدول ۱۳۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان

تهدیدها (Threats)	عوامل درونی		فرصت‌ها (Opportunities)	عوامل بیرونی	زمینه
	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)			
<ul style="list-style-type: none"> میزان بالای آسیب‌های اجتماعی و امکان افزایش آن به دلیل عرق ملّی پایین در استان تعارضات بالا در استان به دلیل تنوع قومی و مذهبی در استان تمایل بالا به مهاجرت و مهاجرت افراد تحصیل کرده از استان 	<ul style="list-style-type: none"> تعارضات قومی و مذهبی بالا در استان میزان بالای آسیب‌های اجتماعی میزان پایین آسایش برای مشارکت عرق ملّی پایین نسبت به کشور احساس امنیت پایین 	<ul style="list-style-type: none"> امکان اجرای برنامه‌های توسعه‌ای در استان و میزان بالای پذیرش مردم به دلیل میزان بالای سرمایه‌های اجتماعی در استان امکان تبادل فرهنگی در استان با کشورهای همسایه به دلیل مرز بودن استان امکان استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی در جهت جذب گردشگر و توسعه فرهنگی توجه به صنایع دستی استان و جذب سرمایه از این طریق 	<ul style="list-style-type: none"> میزان بالای آسایش برای مشارکت عرق ملّی پایین نسبت به کشور احساس امنیت پایین 	<ul style="list-style-type: none"> تاریخ قومی و مذهبی سرمایه اجتماعی بالا در همه سطوح بالا بودن میزان رضایت از زندگی 	<ul style="list-style-type: none"> بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی
<ul style="list-style-type: none"> رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان مهاجر فرستی به استان‌های دیگر و رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در آنجا فقر معیشتی و تأثیرات نامطلوب بر سلامتی ساکنین استان 	<ul style="list-style-type: none"> میزان نسبی در تولید محصولات باغی و زراعی میزان نسبی در دامداری و دام پروری میزان نسبی در تولید تخم مرغ، گوشت مرغ و شتر مرغ میزان نسبی در پرورش اسب میزان نسبی در شیلات میزان نسبی در پرورش کرم ابریشم میزان نسبی در تولید جرم و کشش میزان نسبی در پرورش زنبور عسل میزان نسبی در ارائه خدمات بازرگان به خاطر دسترسی به بازارهای استان‌های مجاور میزان نسبی در ارائه خدمات مرزی و حمل و 	<ul style="list-style-type: none"> میزان نسبی در دستپایی در امکانات آموزشی، زیرساخت‌های شهری، اشتغال و ... پایین بودن نرخ مشارکت اقتصادی تبدیل اراضی کشاورزی به مناطق مسکونی مهاجرت پایین افراد خشکسالی‌های بی دریغی فقر مطلق در زمینه تأمین معاش مهاجر فرستی توزیع نامتوازن امکانات در سطح استان 	<ul style="list-style-type: none"> تاریخ قومی و مذهبی سرمایه اجتماعی بالا در همه سطوح بالا بودن میزان رضایت از زندگی 	<ul style="list-style-type: none"> وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی در مناطق محروم وجود جاذبه‌های گردشگری وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن وجود انبار ۲۰,۰۰۰ تنی گندم 	<ul style="list-style-type: none"> فقر و محرومیت

تهدیدها (Threats)	عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	زیمه
	عوامل بیرونی	فرصت‌ها (Opportunities)		
<p>- رشد سکونتگاه‌های غیررسمی</p> <p>- افزایش آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- بالا رفتن قیمت زمین به دلیل افزایش تقاضا در مناطق شهری</p> <p>- افزایش فقر</p>	<p>نقل جاده‌ای</p> <p>- مزیت نسبی برای ایجاد اقدامگاه‌های سستی بومی</p>	<p>- رشد مهاجرت از روستا به شهر</p> <p>- توزیع نامتوازن امکانات در سطح استان</p> <p>- فقر شهری و روستایی</p> <p>- بیکاری</p> <p>- خشکسالی</p> <p>- یکپارچه نبودن ارانش کشاورزی</p> <p>- فرسودگی ماشین‌آلات کشاورزی</p> <p>- محدودیت منابع آبی استان</p> <p>- آسیب‌پذیری جامعه عشایری از خشکسالی و حوادث طبیعی</p> <p>- کاهش بهره‌وری کشاورزی</p> <p>- توزیع نامتوازن امکانات</p> <p>- نرخ بالای بی‌سوادی</p>	<p>- جاذبه‌های گردشگری استان</p> <p>- موقعیت ترانزیتی استان</p> <p>- وجود مرز مشترک با کشور ترکمنستان</p>	<p>حاشینشینی و محلات فرودست</p>
<p>- افزایش بار وابستگی جمعیت فعال از جانب جمعیت جوان و سالمند</p> <p>- کاهش کیفیت دسترسی به خدمات در نقاط شهری پرجمعیت به‌واسطه جابه‌جایی پیش‌بینی نشده جمعیت</p> <p>- ایجاد بحران در حوزه‌های مسکن، اشتغال، آموزش و ... به‌واسطه رشد پیش‌بینی نشده جمعیت در نقاط شهری پرجمعیت</p> <p>- افزایش مسائل و آسیب‌های اجتماعی به‌واسطه حجم بالای خانوارهای زن سرپرست</p>	<p>فراموشی قرار دارد.</p> <p>- مالدگاری ساختار سنتی جوان در استان در طول ۲۰ سال آینده</p>	<p>- عدم توزیع جمعیتی در سطح شهرستان‌های استان</p> <p>- پایین آمدن رشد سالانه جمعیت به‌ویژه در نقاط روستایی</p> <p>- افزایش جابه‌جایی درون‌استانی به‌ویژه به سمت شهرهای پرجمعیت</p> <p>- بالا بودن نسبت خانوارهای زن سرپرست</p> <p>- بالا بودن سهم خانوارهای یک‌نفره (به‌ویژه در میان خانوارهای زن سرپرست)</p> <p>- سفتی شدن موازنه مهاجرتی استان</p>	<p>- بالا بودن حجم جمعیت ۱۵-۴۰ساله (جمعیت فعال بالقوه)</p> <p>- پایین بودن سهم مهاجران وارد شده به استان با مبدأ اقامت دیگر استان‌های کشور</p> <p>- بالا بودن میزان خام ولادت</p> <p>- متناسب بودن میزان باروری کل</p>	<p>بررسی ویژگی‌های جمعیتی</p>

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)		
<ul style="list-style-type: none"> کاهش کیفیت آموزش به دلیل بازنسنجی نیروهای با تجربه عدم تحقق عدالت آموزشی به دلیل دسترسی پایین دانش آموزان به آموزش مجازی بی‌انگیزگی آموزگاران نهضت و افت کیفیت آموزش افت کیفیت آموزش سوادآموزی به دلیل نبود امکانات آموزش مانند فضای آموزشی و 	<ul style="list-style-type: none"> بهبود وضعیت سواد در استان در طی ده سال اخیر 	<ul style="list-style-type: none"> ترخ پوشش تحصیلی بسیار پایین در دوره متوسطه (۹ درصد در متوسطه اول و ۷۸ درصد در متوسطه دوم) حجم بالای بازمانده گان از تحصیل وجود حجم ۵۰ درصدی مدارس تعمیر و تخریبی حجم بالای بازنسنجی تا سال ۱۴۰۲؛ عدم دسترسی حدود ۲۱ درصد دانش آموزان به سامانه شاد کمبود فضای آموزشی و دو شیفته بودن مدارس پایین تر بودن نرخ سوادآموزی از متوسطه کشوری اختلاف بالای سطح سواد در مناطق شهری و روستایی مقاومت نسب به سوادآموزی عدم انسداد میدادی بی سواد بازگشت به بی سواد عدم ساماندهی دقیق وضعیت استخدامی آموزگاران نهضت 	<ul style="list-style-type: none"> نرخ پوشش تحصیلی بالا در دوره ابتدایی برابر بودن سرانه فضای آموزشی با متوسطه کشوری 	<ul style="list-style-type: none"> وجود ۴۲ مؤسسه آموزش عالی در سطح استان پیش از ۳۳۷۵۶ دانشجوی شاغل در مقاطع مختلف تحصیلی 	<ul style="list-style-type: none"> تعلیم و تربیت رسمی عمومی آموزش بزرگسالان
<ul style="list-style-type: none"> پایین آمدن کیفیت آموزش‌های ارائه شده به دلیل نبود امکانات آموزشی هدر رفت منابع آموزش عالی و پاسخگو نبودن آموزش عالی به نیازهای خاص استان 	<ul style="list-style-type: none"> بهبود کمی آموزش عالی در طی سال‌های اخیر 	<ul style="list-style-type: none"> کمبود امکانات و فضای آموزشی؛ کیفیت پایین آموزش‌های ارائه شده در مؤسسات آموزش عالی غیر دولتی عدم تناسب رشته‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان. کمبود هیات علمی و وضعیت نامناسب هرم آن در دانشگاه‌ها دانش‌نویسان نبودن صنعت و ارتباط ضعیف بین دانشگاه، صنعت و بازار کار بی‌کفایتی فارغ‌التحصیلان ارتباط ضعیف صنعت و دانشگاه 	<ul style="list-style-type: none"> وجود ۴۲ مؤسسه آموزش عالی در سطح استان پیش از ۳۳۷۵۶ دانشجوی شاغل در مقاطع مختلف تحصیلی 	آموزش عالی	

در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی
جدول ۱۳۳ - عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان

تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی		عوامل درونی		زینبه
	فوت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)		
مخاطرات مربوط به مهاجرت روستا-شهری به واسطه دسترسی پایین به خدمات و زیرساخت‌ها	<ul style="list-style-type: none"> موقعیت مرزی در ارتباط با ترکمنستان دسترسی به دریای خزر و امکان توسعه فعالیت‌های وابسته به دریا 	<ul style="list-style-type: none"> عدم وجود آزادراه‌ها و پلین بودن شاخص‌های کیفی راه‌های چاده‌ای وضعیت نامناسب آب مصرفی در شهرهای استان و کاهش سطح آب زیرزمینی کمبود منابع آب در استان 	<ul style="list-style-type: none"> وجود بندر دریای خزر با سابقه بالا ذخایر معدنی غنی در استان شامل معادن ارزمنند عبور کریدورهای بین‌المللی از استان و ارتباط مناسب با این کریدورها 	<ul style="list-style-type: none"> وجود بندر حاشیه دریای خزر عبور کریدورهای بین‌المللی از داخل استان و ارتباط مناسب با این کریدورها وجود پیوندهای ریلی از طریق مرز ایچه برون 	نظام زیربنایی
	<ul style="list-style-type: none"> موقعیت مرزی در ارتباط با ترکمنستان دسترسی به دریای خزر و امکان توسعه فعالیت‌های وابسته به دریا 	<ul style="list-style-type: none"> عدم اتصال به شبکه آزادراهی 			موقعیت استراتژیک
روند فزاینده شاخص نخست شهری استان طی دوره ۳۰ ساله به آن	<ul style="list-style-type: none"> موقعیت مرزی و ظرفیت‌های برون‌استانی ظرفیت‌های توسعه بندر و دریا و فعالیت‌های وابسته به آن 	<ul style="list-style-type: none"> پایین‌تر بودن میانگین نرخ رشد جمعیت شهری استان نسبت به کشور روند کاهش جمعیت روستایی استان 			سکونتگاهی

تدوین راهبردها و سیاستها

۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها

در این بخش با بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌ها در ابعاد مختلف و همچنین مسائل و اهداف راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اصلی سند توسعه استان گلستان تدوین شده است. علاوه بر تدوین راهبردها، سیاست‌های فضایی نیز برای هر یک از راهبردها تدوین گشته تا به طور تفصیلی‌تر حوزه‌های کنش را مشخص سازد. این راهبردها و سیاست‌ها بر اساس مسائل راهبردی استان گلستان و اهداف بنیادین تدوین شده می‌باشد.

در حوزه مدیریتی، ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، دارای محور، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان گلستان، ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان گلستان، آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان گلستان، تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری راهبردهای اصلی می‌باشند.

در عرصه نظام سکونتگاهی توسعه الگوی خوشه‌ای و پیوندهای سکونتگاهی در استان، تقویت بخش خدمات در شهرهای میانی و کوچک و ارتقا شهرهای میانی در نظام سکونتگاهی، نقش‌دهی به سکونتگاه‌های روستایی و تقویت پیوندهای روستا-شهر راهبردها به منظور ساماندهی نظام شهری و روستایی استان می‌باشند.

با توجه به اهمیت تولید و بخش اقتصاد استان گلستان راهبردهای این حوزه گسترده‌تر بوده و شامل توانمندسازی نیروی کار در قالب افزایش مهارت، توسعه اشتغال در زمینه نوآوری، ارتقای اشتغال در زمینه توسعه صنایع دستی استان به‌ویژه در مناطق روستایی، توسعه صنایع دستی به‌ویژه در زمینه فرش، توسعه صنایع تبدیلی، تبلیغات و اطلاع‌رسانی در مورد مکان‌های تفریحی، توسعه باراندازها و پایگاه‌های بین‌المللی جهت جریان کالا، تولید انرژی از منابع خورشیدی و بادی، توسعه و تجهیز بندر، توجه به برندینگ، ایجاد منطقه آزار تجاری، تلاش برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، گسترش زیرساخت‌های بخش گردشگری و راهبرد تهیه طرح‌ها توسعه گردشگری است.

در عرصه زیربنایی راهبردها شامل توسعه فعالیت‌های صنعتی و معدنی در استان، توسعه فعالیت‌های ترانزیت کالا بر اساس ظرفیت‌های استان، ارتقا ظرفیت‌های تولید و تبادل انرژی، توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات و حفاظت از محدودیت‌های طبیعی و منابع آب اتخاذ شده است.

در عرصه اجتماعی راهبردهای برنامه‌ریزی برای افزایش اشتغال به‌ویژه اشتغال زنان، تأمین امنیت در استان به‌ویژه مناطق مرزی، توسعه منابع انسانی به منظور ارتقاء دانش و مهارت‌ها، مقابله با فعالیت‌های بزهکارانه، تحکیم نهاد خانواده، کاهش مسئولیت‌های دولت و تقویت بخش خصوصی و سازمان‌های مردم‌نهاد، بهره‌گیری از ظرفیت‌های گردشگری، اشتغال‌زایی و مهارت‌افزایی، گسترش صنایع، تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف

استان و کاهش نابرابری، پیشگیری از مهاجرت، ارتقای بهره‌وری آبیاری، ارتقای نرخ مشارکت اقتصادی، تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب، افزایش توانمندسازی اجتماعی، پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته، کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین، حمایت از کشاورزی استان، تأمین زیرساخت‌های آموزشی، جلوگیری از مهاجرت جمعیت جوان به‌ویژه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک، افزایش پوشش تحصیلی، ترمیم و تجهیز فضای آموزشی، تأمین نیروی انسانی، افزایش درصد پوشش تحصیلی، بهبود وضعیت آموزش مجازی، کاهش نرخ ترک تحصیل، بهبود وضعیت سواد، فرهنگ‌سازی و رفع موانع سوادآموزی در سطح استان، ارتقای انگیزه حرفه‌ای آموزشیاران، انسداد مبادی بی‌سوادی، ممانعت از بازگشت به بی‌سوادی، تأمین فضای آموزشی، ارتقای کیفیت آموزشی، انجام مطالعات آمایش آموزش عالی، تأمین اعضای هیات علمی، تعمیق رابطه صنعت و دانشگاه انتخاب شده است.

در بعد محیط‌زیستی نیز راهبردهای ایجاد حفاظت از منابع و میراث طبیعی و تعادل‌های محیط‌زیستی استان، تأکید بر توسعه پایدار و همه‌جانبه و کیفی بخش کشاورزی، ارتقا کمیّت و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی، حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع، حفاظت محیط‌زیستی اجتماع محور، ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات تدوین شده است.

جدول ۱۳۴- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان گلستان در محورهای مختلف

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>- تمرکز و یکپارچگی در تصمیم‌گیری از طریق تشکیل کمیته راهبری توسعه استان؛</p> <p>- رفع موانع و تعارضات اجتماعی و فرهنگی در نظام مدیریتی استان؛</p> <p>- الزام کلیه ستادها و کمیته‌های استانی به اجرای سند توسعه فضایی استان و ارائه برنامه اجرایی به کمیته راهبری و تأیید و تصویب آن برای اجرا؛</p> <p>- ارجاع کلیه تصمیمات نهادی و ستادی مغایر با سند توسعه فضایی استان و یا ضرورت بازنگری در تعدادی از برنامه‌های سند به کمیته راهبری و تصمیم‌گیری نهایی توسط آن و الزام اجرایی آن؛</p> <p>- مشارکت حداکثری کلیه ذخیلان توسعه فضایی استان در تصمیم‌گیری‌ها؛</p> <p>- تهیه برنامه نظارت کمیته راهبری بر اجرای برنامه توسعه استان؛</p> <p>- استفاده از ظرفیت‌های فنی و تخصصی خارج از نهادهای دولتی به دلیل کمبود نیروی انسانی ماهر و کافی برای رصد توسعه فضایی استان؛</p> <p>- رفع موانع قانونی و حقوقی اجرای سند توسعه فضایی استان؛</p> <p>- شفافیت در الزامات و مقررات امنیتی و سیاسی مؤثر بر توسعه فضایی استان؛</p>	<p>- ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، دارای محور، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان گلستان؛</p> <p>- ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان گلستان؛</p> <p>- آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان گلستان؛</p> <p>- تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری؛</p>	<p>مدیریتی</p>

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای دانش فنی و تخصصی نیروهای فعال در نهادها و ستادها؛ - تهیه راهنماها و دستورالعمل‌های اجرایی برنامه توسعه فضایی استان و آموزش دوره‌ای آن به مجریان؛ - به کارگیری مشاوران فنی و تخصصی برای راهبری توسعه فضایی استان؛ - بودجه‌ریزی مشارکتی؛ - تعیین سهم و نحوه تخصیص اعتبارات و بودجه در بخش‌های مختلف؛ 		
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه الگوی خوشه‌ای در پیوندهای سکونتگاهی در استان - ایجاد نظام خدماتی مکمل گرا و انتقال مرکزیت بخشی از خدمات به شهرهای رده دوم و سوم - تقویت فعالیت‌های کشاورزی در روستاها و ایجاد خدمات پسین و پیشین کشاورزی در روستا-شهرها - تقویت صنایع کوچک و متوسط در روستا-شهرها 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه الگوی خوشه‌ای و پیوندهای سکونتگاهی در استان - تقویت بخش خدمات در شهرهای میانی و کوچک - ارتقا شهرهای میانی در نظام سکونتگاهی - نقش دهی به سکونتگاه‌های روستایی و تقویت پیوندهای روستا-شهر 	<p>نظام سکونتگاهی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه پارک علم و فناوری و مراکز رشد جهت توسعه بخش صنایع با فناوری بالا در استان - توسعه همکاری‌های اقتصادی بین‌المللی - ایجاد صنایع تبدیلی در گنبد و کلاله در زمینه توسعه صدف کوهی - توسعه مراکز آموزش گردشگری - ایجاد زمینه و حمایت از کشت‌های با مزیت نسبی در استان - احیا کشت دانه‌های روغنی و پنبه با ایجاد و تکمیل زنجیره ارزش تولید در استان - احداث بازارچه مرزی جهت توسعه صنایع - توسعه صنایع دریایی و خدمات دریایی - توسعه پرورش خاویار و فرآوری آن - رویکرد سنتی به صادرات - توسعه بندرگز و ترکمن برای تسهیل جریان کالا و مسافر - توسعه و ساماندهی جزیره آشوراده برای توسعه گردشگری - توسعه محورهای گردشگری - توسعه بنادر استان - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی و صنایع غذایی - بازاریابی و برندینگ صنایع دستی - توسعه معادن و تکمیل زنجیره ارزش و تولید 	<ul style="list-style-type: none"> - توانمندسازی نیروی کار در قالب افزایش مهارت - توسعه اقتصاد آبی - توسعه اشتغال در زمینه نوآوری - ارتقای اشتغال در زمینه توسعه صنایع دستی استان به‌ویژه در مناطق روستایی - توسعه صنایع دستی به‌ویژه در زمینه فرش - توسعه صنایع تبدیلی - توسعه معادن و فرآوری آن‌ها - توسعه بازارچه‌ها و مناطق ویژه - تبلیغات و اطلاع‌رسانی در مورد مکان‌های تفریحی - توسعه باراندازها و پایگاه‌های بین‌المللی جهت جریان کالا - تولید انرژی از منابع خورشیدی و بادی - توسعه و تجهیز بنادر - توجه به برندینگ - ایجاد منطقه آزار تجاری - تلاش برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی - گسترش زیرساخت‌های بخش گردشگری - توسعه گردشگری 	<p>نظام اقتصادی و فعالیت</p>
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه فعالیت‌های صنعتی وابسته به بخش کشاورزی - توسعه خدمات پسین و پیشین کشاورزی - توسعه زیرساخت‌های مرزی و ترانزیتی - توسعه منطقه آزاد ایلچیه برون اولویت صنعت و محصولات غذایی - توسعه نیروگاه‌های تجدیدپذیر و افزایش تبادل انرژی با کشور ترکمنستان - توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات در مناطق محروم - توسعه آموزش‌های مربوط به فناوری اطلاعات - رعایت محدودیت‌های طبیعی و ضابطه‌گذاری در برداشت از منابع آب - مدیریت مصرف آب در بخش‌های مختلف 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه فعالیت‌های صنعتی و معدنی در استان - توسعه فعالیت‌های ترانزیت کالا بر اساس ظرفیت‌های استان - ارتقا ظرفیت‌های تولید و تبادل انرژی - توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات - حفاظت از محدودیت‌های طبیعی و منابع آب 	<p>نظام زیربنایی، حمل و نقل و ارتباطات</p>

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>- تقویت برنامه اجتماعی و افزایش انسجام و عرق ملی در استان</p> <p>- تلاش در جهت کاهش تعارضات قومی و مذهبی</p> <p>- تقویت ساختارهای فرهنگی و اجتماعی</p> <p>- حمایت از برنامه‌های تأثیرگذار در جهت افزایش مشارکت اجتماعی</p> <p>- توجه به جایگاه زنان در استان</p> <p>- حمایت از بخش خصوص در جهت توسعه استان</p>	<p>- برنامه‌ریزی برای افزایش اشتغال به‌ویژه اشتغال زنان</p> <p>- تأمین امنیت در استان به‌ویژه مناطق مرزی</p> <p>- توسعه منابع انسانی به منظور ارتقاء دانش و مهارت‌ها</p> <p>- مقابله با فعالیت‌های بزهکارانه</p> <p>- تحکیم نهاد خانواده</p> <p>- کاهش مسئولیت‌های دولت و تقویت بخش خصوصی و سازمان‌های مردم‌نهاد</p>	اجتماعی- فرهنگی
<p>- ایجاد قطب توریسم در استان</p> <p>- افزایش مهارت‌های افراد و برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در زمینه‌های کارآفرینی و مهارت‌های اشتغال و...</p> <p>- توانمندسازی اقتصادی ساکنین مناطق محروم</p> <p>- توسعه صنایع و رشته‌های صنعتی</p> <p>- حمایت و تشویق به تشکیل صندوق‌های اعتباری در سطح محلات</p> <p>- تقویت زیرساخت‌های شهری در تمامی مراکز شهری</p> <p>- ایجاد جاذبه در مناطق مهاجرفرست و ارائه تسهیلات مسکن</p> <p>- افزایش امکانات بهداشتی، درمانی، خدماتی و رفاهی در مناطق محروم</p> <p>- آموزش روش‌های نوین آبیاری به کشاورزان</p> <p>- ترغیب و جذب افراد جهت مشارکت در امور اقتصادی</p>	<p>- بهره‌گیری از ظرفیت‌های گردشگری</p> <p>- اشتغال‌زایی</p> <p>- مهارت‌افزایی</p> <p>- گسترش صنایع</p> <p>- تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری</p> <p>- پیشگیری از مهاجرت</p> <p>- ارتقای بهره‌وری آبیاری</p> <p>- ارتقای نرخ مشارکت اقتصادی</p>	فقر و محرومیت
<p>- گسترش نهادهای مردم‌نهاد و دفاتر تسهیلات‌دهی به منظور ارتقای توانمندی‌های ساکنین</p> <p>- افزایش تاب‌آوری اجتماعی، افزایش مشارکت و اعتماد اجتماعی</p> <p>- توسعه مرکز فنی و حرفه‌ای و توسعه مراکز کارآفرینی</p> <p>- ارائه تسهیلات رفاهی و زیربنایی به سکونتگاه‌های غیررسمی</p> <p>- آسان‌سازی فرایند دسترسی به شبکه‌های زیرساختی و کاهش تعرفه‌های انشعابات گاز و ...</p> <p>- اعمال سیاست‌های تشویقی جهت مقاوم‌سازی مسکن</p> <p>- ایجاد جاذبه در مناطق مهاجرفرست و ارائه تسهیلات به ساکنین</p> <p>- ارائه تسهیلات جهت مسکن ارزان‌قیمت</p> <p>- ارائه تسهیلات به کشاورزان</p> <p>- آموزش کشاورزان در زمینه‌های فناوری‌های نوین</p> <p>- سوادآموزی</p>	<p>- تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب</p> <p>- افزایش توانمندسازی اجتماعی</p> <p>- اشتغال‌زایی و مهارت‌افزایی</p> <p>- پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته</p> <p>- کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین</p> <p>- کاهش نرخ مهاجرت</p> <p>- حمایت از کشاورزی استان</p> <p>- تأمین زیرساخت‌های آموزشی</p>	حاشیه‌نشینی و محلات فرودست شهری
<p>- کاهش نرخ بیکاری و ایجاد فرصت‌های شغلی</p> <p>- دسترسی آسان مردم مناطق محروم به خدمات آموزشی و رفاهی و کمک به پیشرفت و آبادانی مناطق محروم</p> <p>- ارائه تسهیلات کافی به جوانان در زمینه ازدواج و فرزندآوری</p>	<p>- جلوگیری از مهاجرت جمعیت جوان به‌ویژه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک</p>	جمعیتی
<p>- ارتقای سطح پوشش تحصیلی به خصوص در دوره متوسطه دوم؛</p> <p>- تأمین و ترمیم فضای آموزشی از محل اعتبارات ملی و استانی جهت افزایش سرانه</p> <p>- تأمین نیروی انسانی جایگزین برای خروجی‌های (نیروهای بازنشسته) آموزش و پرورش تا سال ۱۴۰۲</p>	<p>- افزایش پوشش تحصیلی</p> <p>- ترمیم و تجهیز فضای آموزشی</p> <p>- تأمین نیروی انسانی</p> <p>- افزایش درصد پوشش تحصیلی</p> <p>- بهبود وضعیت آموزش مجازی</p>	تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگسالان

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>- ارتقای دسترسی به سامانه شاد از طریق بهبود وضعیت دسترسی به اینترنت و گوشی‌های هوشمند</p> <p>- شناسایی عوامل بازدارندگی از تحصیل مانند فقر و معلولیت و استفاده از ظرفیت‌های موجود مانند سوادآموزی و دفتر آسیب‌های اجتماعی وزارت تعاون به منظور تحقق بازگشت به تحصیل بازماندگان از آموزش؛</p> <p>- تأمین فضای آموزشی از طریق ظرفیت‌های ممکن ملی و استانی و ..</p> <p>- کاهش اختلاف نرخ باسوادی مناطق شهری و روستایی با تمرکز بیشتر بر ارائه خدمات سوادآموزی بر مناطق روستایی و دورافتاده</p> <p>- انجام اقدامات فرهنگی مانند ارائه مشاوره به افراد و توجه آن‌ها در خصوص اهمیت و مزایای سوادآموزی برای آن‌ها؛</p> <p>- همکاری دستگاه‌های مختلف در مسدود کردن مبادی بی‌سوادی و کاهش نرخ افراد بازمانده از تحصیل در دوره ابتدایی؛</p> <p>- تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی؛</p> <p>- انجام اقدامات لازم مانند برنامه‌ریزی، بسترسازی برای استفاده عملی از مهارت سواد توسط نو سوادان، استفاده از ظرفیت رسانه ملی و کتابخانه‌های عمومی جهت ممانعت از ایجاد پدیده شوم بازگشت به بی‌سوادی؛</p>	<p>- کاهش نرخ ترک تحصیل</p> <p>- بهبود وضعیت سواد</p> <p>- فرهنگ‌سازی و رفع موانع سوادآموزی در سطح استان</p> <p>- ارتقای انگیزه حرفه‌ای آموزشیاران</p> <p>- انسداد مبادی بی‌سوادی</p> <p>- ممانعت از بازگشت به بی‌سوادی؛</p>	بعد
<p>- تخصیص فضای آموزشی کافی برای دانشگاه فرهنگیان از محل اعتبارات ملی و استانی؛</p> <p>- ارتقای کیفیت آموزش‌های ارائه شده در مؤسسات آموزش عالی غیردولتی در مقایسه به مراکز دولتی؛</p> <p>- انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛</p> <p>- تأمین اعضای هیات علمی برای مؤسسات آموزش عالی با اولویت استخدام و تبدیل وضعیت اساتید حق‌التدریس؛</p> <p>- تقویت ارتباط بین صنعت و دانشگاه و جهت‌دهی به پژوهش‌های دانشگاهی در جهت پاسخ‌دهی به نیازهای صنعت؛</p> <p>- متناسب‌سازی خروجی‌های آموزش عالی با نیازهای زیست‌بوم با هدف کاهش بیکاری دانش‌آموختگان؛</p>	<p>- تأمین فضای آموزشی</p> <p>- ارتقای کیفیت آموزشی</p> <p>- انجام مطالعات آمایش آموزش عالی</p> <p>- تأمین اعضای هیات علمی</p> <p>- تعمیق رابطه صنعت و دانشگاه</p> <p>- کاهش بیکاری</p>	آموزش عالی
<p>- افزایش اراضی کشاورزی مجهز به سیستم آبیاری تحت فشار استان</p> <p>- کاهش اثرات مخاطرات محیط‌زیستی در مناطق تحت مدیریت</p> <p>- مدیریت کیفی منابع آب و آلاینده‌های زیستگاه‌های ساحلی</p> <p>- انجام مطالعات خاک‌شناسی و طبقه‌بندی اراضی در همه دشت‌های</p> <p>- مدیریت هوشمند ریسک و کاهش آسیب‌پذیری در برابر زلزله و سیل</p> <p>- ایجاد ساز و کار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>- تدوین برنامه و الزام اجرایی برای حفظ جنگل‌ها و مناطق حفاظت‌شده استان</p> <p>- تهیه و اجرای برنامه عمل مدیریت و حفاظت گونه‌ها</p>	<p>- حفاظت از منابع و میراث طبیعی و تعادل‌های محیط‌زیستی استان</p> <p>- تأکید بر توسعه پایدار و همه‌جانبه و کیفی بخش کشاورزی</p> <p>- ارتقا کمیّت و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی</p> <p>- حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع</p> <p>- حفاظت محیط‌زیستی اجتماع محور</p> <p>- ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات</p>	منابع طبیعی و محیط‌زیست

منابع و مأخذ

۱. اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری گلستان، <https://golestanfrw.ir/>
۲. اداره کل هواشناسی استان گلستان، <http://portal.golestanmet.ir/>
۳. اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان گلستان، <https://golestan.doe.ir/>
۴. استانداری استان گلستان، وزارت کشور <https://golestanp.ir/>
۵. اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق (۱۳۹۶) بنیاد برکت.
۶. امانی، مهدی (۱۳۸۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، انتشارات سمت، تهران، چاپ ۹.
۷. ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۹) سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی، چاپ دوم، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
۸. جغرافیای استان گلستان (۱۳۹۹)، تهران: دفتر تدوین و تألیف کتاب‌های درسی (وزارت آموزش و پرورش).
۹. چکیده مطالعات سند آمایش استان گلستان (۱۳۹۷) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان.
۱۰. خط فقر در ایران در سال ۱۳۹۵ و مروری بر روش محاسبه آن (۱۳۹۷) معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس.
۱۱. خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار (تکاپو) استان گلستان (۱۳۹۵) معاونت توسعه کارآفرینی و اشتغال، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
۱۲. دفتر تقسیمات کشوری (۱۳۹۸)، نقشه و جدول تقسیمات کشوری ایران، تهران: وزارت کشور.
۱۳. سازمان برنامه و بودجه استان گلستان (۱۳۹۵)، برنامه آمایش استان گلستان - تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۱۴. سازمان برنامه و بودجه استان گیلان (۱۳۹۷)، تهیه و بازنگری برنامه آمایش استان گیلان - تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۱۵. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۸)، سالنامه آماری استان گلستان ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۶. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور ۱۳۹۸ - ۱۳۹۴، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی

۱۷. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، سالنامه آماری کشور ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۸. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۸۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۱۹. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۰)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۰. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۱. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۷)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۲. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۹۷)، اطلس راهنمای استان‌های ایران، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح).
۲۳. سازمان جهاد کشاورزی استان گلستان، <http://ajgol.ir/>
۲۴. سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور، ۱۳۹۵. نقشه راه علوم زمین و معدن استان گلستان.
۲۵. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان (۱۳۹۸). سالنامه آماری استان گلستان.
۲۶. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان، ۱۳۹۷، برنامه آمایش استان گلستان.
۲۷. سازمان نقشه‌برداری کشور (۱۳۹۴)، اطلس نقشه و اطلاعات مکانی (استان گلستان)، تهران: سازمان نقشه‌برداری کشور (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور).
۲۸. سالنامه آماری کشاورزی استان گلستان ۱۳۹۷-۱۳۹۸
۲۹. سایت شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان گلستان، <http://www.gsrw.ir/>
۳۰. سرور، رحیم و خلیجی، محمد. (۱۳۹۴). سنجش درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۸۹-۱۰۲.
۳۱. شرکت آب و فاضلاب گلستان، <https://abfagolestan.ir/>
۳۲. شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور (۸۶-۱۳۸۵) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۳۳. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۳)، پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۴. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۵)، پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ایران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۵. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۴). ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسه ۷۷۶).

۳۶. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۴). طرح آمایش آموزش عالی (در چارچوب نقشه جامع علمی کشور).
۳۷. صدیق سروستانی، رحمت اله (۱۳۸۵). آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۳۸. مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۳۹. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۰. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۱. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۲. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۳. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۴. مرکز آمار ایران (۱۳۹۸). بررسی وضعیت سواد و تحصیل جمعیت زیر ۶ سال و بیشتر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵-۱۳۹۵.
۴۵. مرکز آمار ایران (۱۳۹۹). گزارش وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران.
۴۶. مرکز بررسی‌های استراتژیک (۱۳۹۵). مسئله شناسی راهبردی توسعه در استان گلستان.
۴۷. مرکز بررسی‌های استراتژیک. (۱۳۹۴). بررسی چالش‌های توسعه در استان گلستان
۴۸. مسئله‌شناسی راهبردی توسعه در استان گلستان (۱۳۹۵) مرکز بررسی‌های استراتژیک، ریاست جمهوری.
۴۹. ملاحی، سمیه، کردجزی، محمد، داداشی، نوربخش، رحمن نیا، محمدرضا و جعفری، اقدس (۱۴۰۰)، بررسی سینوپتیکی و آماری بارش‌های سیل‌آسا در استان گلستان مطالعه موردی بارش اسفند ۹۷، همایش ملی مدیریت منابع طبیعی با محوریت آب، سیل و محیط‌زیست، <https://civilica.com/doc/962577>

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

در تدوین سند راهبردی انقلاب اقتصادی بر اساس آمایش سرزمین، لزوم شناخت اولیه و پایه از مسائل و مشکلات موجود، جهت برنامه‌ریزی‌های نظام مند؛ مبتنی بر پتانسیل‌ها، استعدادها و مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، محیط زیستی و مدیریتی هر استان، ما را ناگزیر به انجام پژوهش در ۳۱ مجلد و برای هر استان یک جلد مجزا نموده است. امید است که پژوهش راهبردی صورت گرفته زیربنای پیشرفت و رشد اقتصادی هر استان در مراحل بعد قرار گیرد.

WWE	890	8,200	9.2%	1.2%
MWB	2,609	7,600	2.9%	0.3%
MWJ	7,100	1,100	1.5%	0.2%
MJM	154	1,200	0.8%	0.1%

۵۰. نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران (بی تا) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

51. Corbin, J., Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
52. Creswell, J.W. (1994) Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches, London: SAGE Publications.
53. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. *Journal of counseling psychology*, 52(2), 224.
54. Johnson, R., Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33, 14-12.
55. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., Turner, L. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 112-21.
56. Persian Gulf Studies. (2019). Strategy and Geopolitics of the Persian Gulf, Tehran: University of Tehran
57. Reinharz, S. (1992). *Feminist Methods in Social Research*. New York: Oxford University Press.
58. The Encyclopedia of The Middle East. (2020). *The Encyclopedia of The Middle East and North Africa*, London: Routledge